VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken samengesteld.

Met Konstplaaten en Kaarten opgehelderd.

ELFDE DEEL,

Beginnende met den aanvang der Stadhouderlyke Regeeringe van FREDRIK HENRIK, Prinse van Oranje, in't jaar 1625; en eindigende met het sluiten der Munstersche Vrede, in't jaar 1648.

Te AMSTERDAM,

By *ISAAK TIRION.*

Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westfriesland.

MDCCLIV.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

EENENVEERTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

I. Fredrik Henrik, *Prins van Oranje, wordt Stadhouder van vyf Geweſten, en Kapitein- en Admiraal-Generaal. Ernſt Kaſimir wordt Stadhouder van Groningen en Drente. Handeling over den Staat van eerſten Edele in Zeeland.* II. *Inzigten des Prinſen van Oranje.* III. *Breda verlooren. De Staatſchen verraſſen Goch.* IV. *Willekens verovert de Allerheiligen-Baai, en de Stad S. Salvador. Aanſlag op Del Mina.* V. *Beweegingen in Frankryk. Oorlog in Italie. De Staaten zenden eene Vloot tegen Rochelle.* VI. *Staat des oorlogs in Duitſchland. De Staaten onderſteunen Deenemarke.* VII. *Verandering in Engeland. Regtspleeging tegen eenige Engelſchen, in Amboina. Onluſten, hieruit ontſtaan.* VIII. *Verbond met Karel den I, Koning van Groot-Britanje. Togt naar Kadix.* IX. *Handeling van den Heere van Sommelsdyk, in Frankryk. De Vloot der Staaten keert te rug, van voor Rochelle.* X. *Oldenzeel gewonnen. Togt naar Vlaanderen. Vyandelyke aanſlag op Sluis.* XI. *Krygsbedryven in Duitſchland. Slag by Lutter.* XII. *Uitruſting ter zee. Wangedrag van*

eenige Raaden ter Admiraliteit. Gezant van Persie, in den Haage. Verdrag met Algiers. XIII. *Oostfriesche onlusten. Geboorte van Willem, Zoon van Prinse Fredrik Henrik.* XIV. *De Remonstranten beginnen openlyk te vergaderen. Hogerbeets bekomt verligting van hegtenis. Sterft. Opschudding te Amsterdam. Reigersbergen raakt in moeite. Nieuwe Verponding.* XV. *Fredrik Henrik ontvangt de Ridder-orde van den Kouseband. Belegert en wint Grol. Spinolas aanslag op Zuidbeveland. Schansen gestigt.* XVI. *Onlusten met Groot-Britanje. De Engelsche Gezant geweerd uit den Raad van Staate. Verdrag met Frankryk geslooten; doch niet bekragtigd.* XVII. *Voorspoed der Keizerschen, in Duitschland. Gezantschap naar 't Noorden. Naar Venetie.* XVIII. *De Koning van Spanje zoekt, vergeefs, een Verbond van Vereeniging tusschen alle zyne Staaten te doen sluiten. Aanslag op Bergen op Zoom.* XIX. *Piet Hein verovert de Spaansche Zilvervloot.* XX. *Staat des oorlogs in Duitschland. De Staaten tragten bezetting in de Zond te krygen. 't Mislukt. Reaal gevangen door de Keizerschen. Vaart op de Wezer en Elve verzekerd.* XXI. *Rochelle gedwongen, door den Koning van Frankryk.* XXII. *Aanwas van vryheid voor de Remonstranten. Beroerte te Amsterdam. De Prins zendt Krygsvolk derwaards. Schutters eed. Twee Predikanten ter Stad uit gezet. De Remonstranten stigten, aldaar, eene Kerk en Kweekschool. Opregting eener Doorlugtige Schoole, in deeze Stad.* XXIII. *Fredrik Henrik belegert 's Hertogenbosch.* XXIV. *De Graaf van den Berge valt in de Veluwe. Eindhoven gewonnen.* XXV. *Wezel verrast, door den Kolonel van Dieden. De vyand*

ruimt

ruimt de Veluwe. XXVI. *'s Hertogenbosch geeft zig over. Gevegt tusschen de Ruitery van Ernst en Jan van Nassau. Yſſelburg, Ringelberg en Burik gewonnen.* XXVII. *Uitslag der handelinge in Engeland.* XXVIII. *Handeling in Frankryk.* XXIX. *Vrugtelooze handeling over een Bestand met de Spaanschen.* XXX. *Piet Hein sneuvelt. De Raadpensionaris Duik sterft.*

PRins Maurits was maar pas overleeden, toen de algemeene Staaten besloten, de waardigheid van Kapitein en Admiraal-Generaal over 't Krygsvolk van den Staat, op te draagen, aan zyne Doorlugtigheid, Prinse FREDRIK HENRIK (*a*), die zig thans in 't Leger bevondt. De Staaten van Holland draalden ook waar weinige dagen met het besluit, om dien Prins te verheffen, tot Stadhouder, Kapitein- en Admiraal-Generaal van hun Gewest in 't byzonder. Ten zelfden tyde, beslootenze, ter Generaliteit te bewilligen, in een geschenk van twintigduizend guldens aan de Prinsesse, zyne Gemaalinne, ter gelegenheid van het onlangs voltrokken Huwelyk. Ook vermaandenze de Staaten van Zeeland, schriftelyk, om zig met hen te vereenigen, in 't stuk van 't Stadhouderschap (*b*). Doch de meeste Leden van dit Gewest vonden 't vreemd, dat men, ter Generaliteit, zo spoedig, en zonder de byzondere Staaten, op zulk een gewigtig stuk, te laaten beschryven, tot de opdragt van het Kapitein- en Admiraalschap

1625.

I. Fredrik Henrik wordt Stadhouder, Kapitein- en Admiraal Generaal.

Zeelands bedenkingen op den spoed, hiermede gemaakt

(*a*) Resol. Holl. 23, 24 *April* 1625. *bl.* 57.
(*b*) Resol. Holl. 1, 3 *May* 1625. *bl.* 63, 66. Notul. Zeel. 17 *Juny* 1625. *bl.* 224.

1625. schap besloten hadt. Ook meendenze, dat zyne Doorlugtigheid, in deeze hoedanigheid, niet aan de algemeene Staaten, gelyk men 't in den Haage begreepen hadt; maar aan die der byzondere Gewesten, behoorde te zweeren. Zelfs zoudenze gaarne gezien hebben, dat die van Holland hen hadden gekend, eer zy tot de opdragt van 't Stadhouderschap hadden beslooten; alzo zy verstonden, dat Holland en Zeeland, uit kragte der onderlinge verbonden, in Regeeringe niet konden gescheiden worden. Doch onaangezien deeze bedenkingen, die zy den algemeenen Staaten en die van Holland lieten voorhouden, bewilligden zy, eenpaariglyk, in de opdragt van 't Stadhouderschap, op gelyken * Lastbrief en † Berigtschrift (*c*), als, in den jaare 1585, voor Prinse Maurits ontworpen waren (*d*). Doch in dit laatste, moetenze ook van gedagten veranderd zyn, hebbende Fredrik Henrik het Stadhouderschap van Zeeland, zo wel als van Holland, niet bekleed op eenig byzonder Berigtschrift; maar alleenlyk op eenen algemeenen Lastbrief (*e*), die, den vierentwintigsten van Bloeimaand, gedagtekend was (*f*). 't Liep egter nog tot in Herfstmaand aan, eer zyne Doorlugtigheid zitting nam, in den Hove van Holland (*g*). De Staaten van Gelderland, Utrecht en Overyssel hadden hem, ondertusschen, ook tot Stadhouder verkooren. Doch Groningen met de Ommelanden en het Landschap Drente, van welke Gewesten Prins Maurits ook Stadhou-

* *Commissie.* † *Instructie.*

Ernst Kasimir wordt Stadhou-

(*c*) Notul. Zeel. 16 *May* 1625. *bl.* 179.
(*d*) *Zie* VIII. *Deel*, *bl.* 107.
(*e*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 386.
(*f*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 106.
(*g*) Notul. Zeel. 8, 9 *Sept.* 1625. *bl.* 342, 349.

FREDRIK HENRIK,
Prins van Oranje,
Stadhouder van Gelderland, Holland, Zeeland,
Utrecht, Overyſsel enz. enz.

A. Schouman del. naar't Orig. van Mierveld *J. Houbraaken fec.*

Is. Tirion excud.

houder geweest was, begaven zig onder het Stadhouderschap van Graave Ernst Kasimir van Nassau, Stadhouder van Friesland (h). Wyders, behieldt Fredrik Henrik zyne wedde als Generaal over de Ruiterye (i), welk krygsampt hy, reeds by 't leeven zyns Broeders, bekleed hadt. 1625. der van Groningen en Drente.

Adriaan van Manmaaker, die, van wege Prinse Maurits, den eersten Edele, in Zeeland, vertoond hadt, verzogt terstond, in deeze zelfde hoedanigheid, te worden erkend, uit kragte van eenen Brief van Prinse Fredrik Henrik, den negenentwintigsten van Grasmaand gedagtekend, waarby hem bevolen werdt, dezelfde plaats, op voorgaanden last, te blyven bekleeden, en 't Regt en de Hoogheid van den Markgraave van Veere te bewaaren. Doch toen zyn verzoek, ter Staatsvergaderinge, overwoogen werdt, verklaarde Middelburg zig wel overboodig, om den Prinse van Oranje, Fredrik Henrik, het Regt van eersten Edele op te draagen; maar begeerde Manmaaker, niet dan by voorraad, en onder de gebruikelyke *Acte van Nonprejuditie*, te erkennen in zyne voorige hoedanigheid. Zierikzee ging, in 't eerst, nog zo ver niet, stemmende alleenlyk tot de overdragt van 't Regt van eersten Edele aan zyne Doorluchtigheid, zonder Manmaaker, voor als nog, te willen aanneemen. Doch daarna voegde deeze Stad zig met Middelburg. Goes liet hem, by voorraad, toe; doch oordeelde, dat men, by de opdragt van 't Regt van eersten Edele, vooral verklaaren moest, gelyk in 't jaar 1596 geschied was, dat men dit Regt

Handeling over 't bekleeden der waardigheid van eersten Edele in Zeeland.

(h) VAN DEN SANDE VIII. *Boek*, *bl.* 115.
(i) Resol. Holl. 30 *July* 1626. *bl.* 82.

1625. Regt niet hieldt gehegt te zyn, aan eenig goed, huis, waardigheid, of geslagt: waarin ook Middelburg bewilligde. Doch Thoolen, Vlissingen en Veere begreepen, dat men Manmaaker, uit kragte van 's Prinsen Brief, behoorde te erkennen (*k*). Ook geschiedde zulks, sedert, zonder dat hy nieuwen last ontving van den Prinse. Maar in 't jaar 1630, werdt hy verlaaten van zyne waardigheid (*l*), hebbende, zo men meende, de agtbaarheid zyns meesters, wat te styf, en kwalyk ter zaake, gedreeven (*m*). *Joan de Knuit* werdt toen, in zyne stede, aangesteld, door den Prinse (*n*).

II. Inzigten van Fredrik Henrik, in zaaken van oorloge,

Fredrik Henrik bereikte volle eenenveertig jaaren, toen hem de meeste waardigheden zyns overleeden Broeders werden opgedraagen. Hy hadt een groot deel zyns leevens gesleeten in den oorlog, dien hy, door en door, verstondt, en om welken met ernst door te zetten (*o*), hy, zo lang 't hem zyne kragten toelieten, gezind gebleeven is. Ook vondt hy den Staat ingewikkeld in eenen kostbaaren kryg, die, na 't uitgaan van 't Bestand, by mangel van vermogen, en om andere redenen, naauwlyks gevoerd was, dan verweerenderwyze; terwyl Fredrik Henrik verstondt, dat men den Staat benadeelde, zo men anders dan aanvallenderwyze oorloogde; waartoe egter de kosten te hoog liepen, om door den Staat alleen gedraagen te worden. De Duitsche kryg, in welken men zig diep hadt gesteken, verplaatste het tooneel der vyandlykheden

(*k*) Notul. Zeel. 9 *May* 1625. *bl.* 175-177.
(*l*) Notul. Zeel. 4 *Sept.* 1630. *bl.* 167. 1 *Febr.* 1631. *bl.* 5.
(*m*) HOOFTS Brieven *N.* CCXXXI. *bl.* 191.
(*n*) Notul. Zeel. 19 *Febr.* 1631. *bl.* 19.
(*o*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 513.

den wel verder van de grenzen; doch was, sedert eenigen tyd, niet dan met nadeel, gevoerd, en, zonder sterker uitheemsche hulpe, dan men nog hadt konnen verwerven, niet tot een goed einde te brengen. Maar Frankryk en Engeland schikten zig, eerlang, om de Duitsche zaaken ernstiger ter herte te neemen, en Fredrik Henrik, gebooren uit eene Fransche Moeder, en, van vroeg af, gevleid door het Fransche Hof, wist zig ook, meer dan zyn Broeder, te bedienen van den invloed, dien hy aldaar hadt, om Frankryk inzonderheid, aan de belangen van den Vereenigden Staat, verbonden te houden. Ook sloot men, eerlang, overeenkomsten met Frankryk en Groot-Britanje, die van merkelyk gewigt waren voor deezen Staat. 1625.

Doch om den oorlog ernstelyk te voeren, was ook de inwendige rust en eendragt hoog noodig. De veranderingen van de jaaren 1618 en 1619, en de vervolging der Remonstranten, die nog aanhieldt, hadden misnoegdheid en verbittering veroorzaakt in veelen, die van schadelyken invloed geweest waren, op den Staat der Regeeringe. De gemeene lasten werden ongaarne gedraagen, door zulken, die nadeel geleeden hadden by de veranderinge, en begreepen, dat 's Lands vryheid, by dezelve, verkort was. Zy zelven, die op 't kussen waren geraakt, zagen hoe wankel zy zitten zouden, wanneer zy een gezag, dat door inwendige beroerten was aangewassen, door 't sterk doorzetten van uitheemschen oorlog, nog hooger hielpen opvyzelen. Men kwam, hierom onder anderen, bezwaarlyk tot bewilliging in de gemeene lasten, zo lang Prins Maurits leefde; leggende ook de Leden des Regeeringe

1625. des Bondgenoodschaps geduuriglyk over hoop, over 't aandeel, welk elk in deeze lasten te draagen hadt. Fredrik Henrik begreep, hierom, met reden, dat de Staat, zo zwaar geschokt, sedert eenige jaaren, inwendige rust en eendragt noodig hadt. Hy was altoos aangezien voor eenen begunstiger der Remonstranten, en der Remonstrantschgezinde Regenten, die, in 't jaar 1618, van 't kussen geraakt waren. Veelen vleiden zig, derhalve, dat deezen terstond hersteld zouden worden, en dat de vervolgde Remonstranten haast vryheid van Godsdienstoefening bekomen zouden. Doch de Prins hieldt dit voor den weg tot nieuwe beroerte. De verandering was reeds, meer of min, begroeid; de openbaare Kerk hadt zig geschikt naar de gedaante, die zy, door de Sinode van Dordrecht, gekreegen hadt. Haar of den Staat wederom eene schielyke verandering te doen ondergaan kon niet geschieden zonder nieuwe opschuddingen, die de Prins thans ten hoogste gevaarlyk hieldt. Hy verstondt, hierom, dat men het misnoegen van veelen, allengskens, moest wegneemen, en, van tyd tot tyd, eenige ontslaagen' Regenten herstellen (*p*). Ook zag hy niet ongaarne, dat de Remonstranten, in verscheiden' Steden, openlyker begonden te vergaderen, zonder ooit sterk te dringen, op de uitvoering der Plakaaten, die tegen hen gemaakt waren. Hierdoor, won hy de herten der misnoegden, die, of hersteld wordende, of hoop krygende op herstelling, naauwlyks ooit klaagden, over 's Prinsen beleid: terwyl die van de openbaare Kerke, uit zyn voorbeeld, gemaatigd-

en Godsdienst.

(*p*) *Zie* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 515, 657.

tigdheid leerden; waardoor de voorige hevigheden, allengskens, aan 't bedaaren raakten, en 's Prinſen gezag hooger rees, dan het zou hebben konnen doen, zo hy ſlegts ééne partye gedraagen hadt, met verdrukking der andere. Al het welke overtuigenlyk blyken zal, uit het beloop van 's Lands geſchiedeniſſen, onder zyne Stadhouderlyke Regeeringe, tot welker verhaal wy nu overgaan. 1625.

III. Vervolg van 't Beleg van Breda.

't Beleg van Breda, in Oogſtmaand des voorleeden jaars aangevangen, was, den gantſchen Winter, voortgezet, en duurde nog tegenwoordig. De Stad was van volk en voorraad, overvloediglyk, voorzien, en de bezetting ſtondt nog onder 't gebied van Juſtinus van Naſſau, een' oud' en ervaaren bevelhebber. De Markgraaf Spinola hadt ongeraaden gevonden, de Stad met geweld aan te taſten; en zig, terſtond, zo ver het de gelegenheid toeliet, rondsom dezelve verſchanſt: waardoor alle toevoer afgeſneeden werdt. Zyn Leger was, naar de konſt, verſterkt, tegen de aanvallen der belegerden, en der zulken, die 't ontzet zouden willen onderneemen. Wind en weder was hem, 't gantſche najaar, gunſtig, en den onzen nadeelig geweeſt: waardoor hy zig, ſpoedig en vaſt, hadt konnen begraaven; terwyl, van de Staatſche zyde, vergeefſche poogingen waren aangewend, om een deel zyns Leger onder water te zetten. Zelfs wiſt hy 't water der *Merke* af te leiden, en te beletten, dat 'er ontzet door aangevoerd werdt (q). De langduurigheid van 't beleg was egter oorzaak, dat het vyandlyk Leger zeer dunde, door ver-

(q) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 323-336, 391-398.

1625. verloop en ziekte. Doch deeze schade werdt geboet, door versche Duitsche troepen, die, van tyd tot tyd, aankwamen, in zo grooten getale, dat men het heir der belegeraaren, in den aanvang deezes jaars, begrootte, op dertigduizend knegten en agtduizend paarden.

Prins Fredrik Henrik zoekt het, vergeefs, te ontzetten.

De algemeene Staaten lieten zig veel gelegen leggen, aan het ontzet van Breda, welk Prinse Maurits, in 't najaar, mislukt was. De jongste overeenkomsten met de Koningen van Frankryk en Groot-Britanje hadden hun gelegenheid gegeven, om hunne Krygsmagt, met zeventig vendelen Engelsche Knegten onder den Graave van Mansfeld, en een goed getal van Fransche Ruiters, onder den Hertoge van Kandale, te versterken. Hierby waren eenige nieuwe Regementen Duitschers en Nederlanders gevoegd, zodat het gantsche heir op veertigduizend man begroot werdt. Prins Fredrik Henrik hadt 'er 't bevel over, terwyl zyn Broeder krank lag, in den Haage. Hy hadt zig te Dongen nedergeslaagen, en bevondt zig hier nog, toen Maurits overleedt. Ook ontving hy hier de tyding zyner verheffinge tot de meeste waardigheden, die door zynen Broeder met de dood ontruimd waren. Doch 't liep tot in Bloeimaand aan, eer hy iet van belang ondernam, tot ontzet der belegerde Stad.

Aanval op Ter Heide.

Op den vyftienden dier maand, deedt hy eenen aanval op het Dorp Ter Heide, daar Spinola zig sterk verschanst hadt: doch hy werdt, met verlies van drie- of vierhonderd man, afgeslaagen (*r*), terwyl de vyand naauwlyks twaalf man verlooren hadt. Vier dagen laater, tastte de Rit-

(*r*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 33, 34.

Ritmeester Randwyk een sterk vyandlyk geleide aan; doch Graaf Herman van den Berge, met zyne onderhebbende Ruitery, zynde toegeschooten, noodzaakte hem de wyk te neemen (s). 1625.

Binnen Breda, was, ondertusschen, groot gebrek aan mondbehoeften gekomen, en de Stad was nu op 't uiterste gebragt, toen de Prins, geenen kans ziende om 't beleg op te slaan, noch om de belegerden, op eenige andere wyze, van voorraad te verzorgen, den bevelhebber, zynen natuurlyken broeder, bevel zondt, om zig, op de eerlykste wyze, over te geeven. Voorts, brak hy op van Dongen, en sloeg zig wederom neder in de Langestraat, daar hy, in 't voorleeden jaar, gelegerd geweest was. 't Verdrag, waarby Breda overging, werdt, op den tweeden van Zomermaand, getekend. De bezetting bedong den uittogt, met slaande trom, vliegende vendels en brandende lonten, verlaatende, op den vyfden, de Stad; daar Spinola, terstond, zyne intrede deedt (t). 't Beleg van Breda hadt, van wederzyde, schatten gekost; doch Spanje en de Spaansche Nederlanden dermaate uitgeput, dat men, sedert, den oorlog ook verweerenderwyze voeren moest; en den Staaten en Prinse Fredrik Henrik gelegenheid gaf, om 't verlies van Breda, in eenige volgende veldtogten, rykelyk geboet te vinden.

Breda geeft zig over.

Ondertusschen was het *Lambert Charles*, Bevelhebber van Nieuwmegen, op den agttienden van Louwmaand, gelukt, Goch in te neemen, by verrassing. Doch hy hadt niet veel vreugde van

Goch verrast door de Staatschen.

(s) Memoir. de Freder. Henri *p.* 32.

(t) Memoir. de Freder. Henri *p.* 34. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 399-418.

1625. van zyne overwinning. Maar pas binnen de Stad geraakt, en terwyl men 't Kasteel en één der Poorten aantastte, viel hy te bedde aan de jigt, die, gewoon hem te kwellen, eerlang, in eene beroerte veranderde, waaraan hy overleedt (*u*).

IV. Zeetogt van Willekens.

Meer viel 'er, dit jaar, te lande niet voor. Ter zee, hadt men beide voorspoed en tegenspoed gehad. De Vloot onder Willekens, die, op 't einde des jaars 1623, in zee geloopen was, hadt heimelyken last, op zekere hoogte te openen, om de *Bahia de todos los Sanctos* of Allerheiligen-Baai, gelegen op de kust van Brazil, in te neemen. Zy naderde deeze kust en de Baai, op den agtsten van Bloeimaand des jaars 1624. De Baai was gedekt door een Kasteel, en in dezelve, lagen eenige Portugeesche schepen. De Onder-Admiraal Hein tastte deeze schepen aan, met drie der zynen, terwyl de Admiraal Willekens twaalfhonderd Soldaaten en tweehonderdenveertig Matroozen aan land zettede, en, onder 't beleid van *Allert Schouten*, zondt, om de Stad *S. Salvador* in te neemen; 't welk weinig werks kostte, zynde zy, op de aankomst der onzen, verlaaten van haare Ingezetenen. Zy werdt terstond geplonderd. Men bekwam 'er ryken buit, alzo de Bevelhebber, het vlugten meenende te voorkomen, 't vervoeren der goederen, op lyfstraffe, verbooden hadt. Van de schepen, die in de Baai lagen, werden de onzen ook haast meester, vindende in dezelven, behalve andere koopwaaren, wel twaalfhonderd kisten Suiker. Ook vielen hun, daarna, nog andere schepen in handen, die, onverhoeds, de Baai kwamen in-zei-

Hy neemt de *Bahia de todos los Sanctos* of *Allerheiligen-Baai* in.

(*u*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 376, 398.

NIEUWE KAART
Van het
Westelykste Deel der Weereld,
dienende tot aanwyzing van de
SCHEEPSTOGTEN der NEDERLANDEREN
Naar
WESTINDIE.
Volgens de Laatste Ontdekkingen.
Te AMSTERDAM by IS. TIRION.
1754.
DE STILLE OF ZUID ZEE
DE NOORDER OCEAAN
DE WESTER OCEAAN
DE ZUIDER OCEAAN
AMERIKA
GROENLAND
BAFFINS BAAY
STRAAT DAVIDS
OUD GROENLAND
NIEU GROENLAND
YSLAND
GOED FORTUIN EIL.
STRAAT HUDSON
HUDSONS BAAY
LABRADOR of N. BRITTANJE
ESKIMAUX
TERRE NEUVE
Groote Visch Bank
N. FRANKRYK of KANADA
NIEU MEXIKO
KALIFORNIE
VIRGINIE
KAROLINA
LOUISIANA
GOLF VAN MEXIKO
MEXIKO
Tropicus Cancri
Tropicus Capricorni
ÆQUATOR
TERRA FIRMA
PERU
BRAZIL
PARAGUAY
CHILI
MAGELLANICA
BRITTANISCHE EILANDEN
EUROPA
AFRIKA
NEGRITIE
GUINEE
SARA of WOESTENY
BARBARYE
AZORES of VLAAMSCHE EIL.
KAAP VERDISCHE EIL.
KANARISCHE EILANDEN
Kaap de Goede Hoop
Salomons Eil.
Bermudes
Jamaika
Kuba
Hispaniola
S. Helena
Ascensien
Tristan d'Acunha
Chiloe
Staaten Eil.
SCHAAL van Engelsche en Fransche ZEE-MYLEN

zeilen. De Stad en Baai werden, terstond, uit den naam der algemeene Staaten en der Westindische Maatschappye, in bezit genomen. Tot Bevelhebber bleef aldaar *Joan van Dorth*, die, kort hierna, door eene hinderlaage van Braziliaanen, overvallen en omgebragt werdt. Allert en *Willem Schouten*, twee broeders, kreegen toen, de een na den anderen, 't bevel: doch zy verwaarloosden beide, en de laatste inzonderheid de behoorlyke versterking der Plaatse, spillende, daarenboven, een groot deel van den buit, die hun in handen viel, in ongebondenheid. Midlerwyl, hadt men, hier te Lande, zo dra geene tyding gekreegen van deeze overwinning, of de Maatschappy, wel bevroedende, dat de Koning van Spanje al zyn vermogen inspannen zou, om haar deezen schat te ontweldigen, rustte twee talryke Vlooten uit, tot bescherming van 't gene zy, in Brazil, veroverd hadt, en om de Spaansche kusten te ontrusten. Zy waren nog voor 't einde des voorleeden en in den aanvang deezes jaars in zee gesteken (*v*). Doch de Spaansche Vloot, onder *Don Fredrik de Toledo*, was eerder gereed geweest, en, in Sprokkelmaand deezes jaars, geland in de Bahia. Zy voerde omtrent twaalfduizend koppen; daar de onzen, in de Stad S. Salvador en op de naaste Sterkten, niet boven de tweeduizend man sterk waren. S. Salvador werdt, terstond, belegerd. De bezetting, Willem Schouten van zyn ampt verlaaten, en *Hans Ernst Kyf*, in zyne plaatse, verkooren hebbende, boodt kleinen tegenstand, ter oorzaake van de tweedragt, die onder haar ontstaan was. Ook

1625.

S. Salvador en de Bahia worden wederom verlooren.

(*v*) J. de Laat Verh. van Westind. *bl.* 10-54. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 336-343.

1625. Ook gaf men de Stad op, by verdrag, den dertigsten van Grasmaand, bedingende de onzen egter den vryen uittogt naar 't Vaderland, met geschut, schepen en goederen (*w*). Omtrent eene maand laater, kwam eene der twee Vlooten, tot ontzet geschikt, onder *Boudewyn Henrikszoon*, voor de Baai, en in 't gezigt der Stad; daar de Spaansche vlag, op een der Bolwerken, stak. Men besloot toen, de Baai niet verder in te loopen, en deedt, sedert, zyn best, om slaags te raaken met de vyandlyke Vloote, die 't gevegt, geduuriglyk, ontweek. De Admiraal Henrikszoon, geenen kans ziende, om de Bahia te herwinnen, vertrok, eerlang, naar de Haven van *Porto Rico*; overweldigde en verbrandde de Stad; doch kon 't Kasteel niet magtig worden. 't Gantsche jaar verliep met deezen togt, op welken, den vyand, aan schepen, huizen en goederen, veele schade aangedaan; doch geene sterke Plaatsen veroverd werden. Aan *Sierra Leona* in Guinea gekomen, vereenigde Henrikszoon zig met de Vloot onder *Jan Dirkszoon Lam*, die na hem uit het Vaderland gezeild was. Men ondernam, in Wynmaand, eenen aanslag op het Kasteel Del Mina, die ongelukkig afliep, wordende de onzen, vermoeid van den togt te lande naar dit Kasteel, onverhoeds overvallen van den vyand, en ten getale van meer dan vierhonderd, afgemaakt. De overigen, die geland waren, bergden zig met de vlugt (*x*). De Vloot stak, in 't volgende voorjaar, wederom over naar de kust van Brazil, daar zy eenigen buit behaalde en eeni-

Aanslag op Del Mina.

(*w*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 419.

(*x*) J. de Laat Verh. van Westind. *bl.* 59-70. Van den Sande IX. *Boek*, *bl.* 120.

nige vyandlyke schepen veroverde en verniel-de. Van daar, tot aan de Havana voortgezeild, overleedt de Admiraal Henrikszoon op den tweeden van Hooimaand des jaars 1626. 't Gezag was toen uit op de Vloote. 't Scheepsvolk sloeg aan 't muiten, en men zag zig haast genoodzaakt, naar 't Vaderland te keeren, alwaar de meeste schepen, schier ledig en beschadigd, te rug kwamen (*y*). Eenigen der genen, die S. Salvador hadden overgegeven, werden, naderhand, in den Haage, gevangen gezet, te regt gesteld, en ter dood veroordeeld. Doch zy verwierven, op voorbede der Prinsesse van Oranje, vergiffenis (*z*). 1625.

V. Beweegingen der Hugenooten in Frankryk.

De zeemagt der Vereenigde Gewesten werdt, niet alleen in de afgelegenste weerelddeelen, gebruikt; maar het Verdrag met Frankryk, in Zomermaand des jaars 1624 gesloten, gaf hun ook gelegenheid, tot het uitrusten eener Vloote, die, nader by huis, dienst deedt. De Hugenooten, beweerende, dat het jongste Verdrag van den jaare 1622, van 's Konings zyde, kwalyk gehouden werdt, waren wederom tegen hem opgestaan. De Hertog van Rohan hadt hen, hiertoe, aan verscheiden' oorden, bewoogen. Zyn Broeder, de Heer van Soubise, hadt zig meester gemaakt van het Eiland Ree, en, daarna, 't beleg geslaagen voor 't Fort Louis, dat Rochelle in bedwang hieldt (*a*). Doch de Hertog van Vendôme dwong hem, de sterkte te verlaaten (*b*). Frankryk werdt ook, omtrent deezen tyd, inge-

(*y*) De Laat *bl.* 72-83. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 553.
(*z*) Resol. Holl. 16, 24 *Maart* 1626. *bl.* 25, 32. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 582.
(*a*) *Zie* X. *Deel*, *bl.* 432.
(*b*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 562 *enz.*

1625. gewikkeld in den Italiaanſchen kryg. De Koning hadt den Graauwbunderen, die regt voorwendden op de Valteline, ingenomen door de Spanjaards, eenige hulptroepen toegezonden; die, vereenigd met de Graauwbunders en Venetiaanen, de Valteline overmeeſterd hadden (*c*). Uit deezen kryg om de Valteline, die verſcheiden' jaaren duurde, ontſtondt de kryg in Italie, daar Frankryk den Hertog van Savoje, en Spanje de Genueezen byſtondt. De vyandlykheden tuſſchen Savoje en Genua waren reeds begonnen, toen Lodewyk de XIII. te raade werdt, eene Vloot in zee te zenden, om Genua te bemagtigen. En zyn toeleg hadt gelegenheid gegeven tot het Verdrag, in 't voorleeden jaar, geſlooten, met de Vereenigde Staaten, die zig verbonden hadden, hem eenige ſchepen te leveren (*d*). Ook ſteldenze twintig ſchepen onder bevel van den Luitenant-Admiraal Willem de Zoete gezeid Hautain; die zig, in de Lente deezes jaars, gereed maakte, om in zee te ſteeken (*e*), toen de Koning de Staaten verzoeken liet, om zeſtien van deeze ſchepen te mogen gebruiken, tot het beleg van Rochelle, en daarenboven twaalf anderen, ten zelfden einde, in Holland, te mogen huuren. 't Een en 't ander werdt toegeſtaan. Men oordeelde, dat de Koning ruſt in zyn Ryk noodig hadt, zou hy deezen Staat, kragtelyk, konnen onderſteunen tegen Spanje; en men kreunde zig, naar 't ſcheen, luttel aan het uitvaaren van ſommige Predikanten, die 't byſtaan van eenen Roomſchen Vorſt, tegen de eigen Geloofsge-

Oorlog in Italie.

De Staaten zenden eene Vloot tegen Rochelle.

(*c*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 423, 531.
(*d*) *Zie* X. *Deel*, *bl.* 496.
(*e*) Notul. Zeeland 8 *Maart* 1625. *bl.* 56.

genooten der Vereenigde Gewesten, scherpelyk durfden doorstryken van den predikstoel; openlyk aanpryzende de verzameling van penningen, die hier, sedert, onder de hand, ten behoeve van het belegerd Rochelle, gedaan werdt (*f*). Hautain voegde zig, in 't begin van Hooimaand, by de Fransche Vloote, op de reede van Olonnes. Soubise hadt hier ook eene Vloot byeen, die, op den zeventienden, slaags raakte met de Vloote onder Hautain, en hem, eerlang, noodzaakte te wyken naar Nantes, hebbende de onzen, in dit gevegt, verscheiden schepen, en onder anderen dat van den Vice-Admiraal van Dorp verlooren. Hautain, zig van zyne schade hersteld hebbende, vertoonde zig, in Herfstmaand, wederom in 't gezigt der Rochelsche Vloote, die, eenige schepen om voorraad gezonden hebbende, nu merkelyk zwakker was dan te vooren; daar de Koningschen, in tegendeel, met eenige Engelsche en andere schepen gesterkt waren. Men hadt nu voor, eene landing te doen op het Eiland Ree, die gelukkiglyk slaagde. Soubise, die zig te S. Martin versterkt hadt, werdt genoodzaakt, de Plaats te verlaaten. Zyne Vloot raakte, op den zeventienden, ook in een hevig gevegt met de Koningsche en onze schepen, en werdt, geheellyk, geslaagen, schoon hy minder volks verloor dan de Vereenigde Vlooten. Doch hy liet 'er zeven schepen, 't welk hem noodzaakte, met het klein getal der overigen, koers te zetten naar Engeland. Rochelle werdt toen belegerd door de Vereenigde Vlooten, die, tot digt voor de Stad, naderden. Ook stigt-

1625.

die geslaagen wordt:

doch, zig hersteld hebbende,

Rochelle helpt belegeren.

(*f*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 455.

1625. ſtigtte men Sterkten, op de naaſte Eilanden, waardoor der Stad alle toevoer afgeſneeden werdt (*g*). De belegerden zogten zig wel terſtond te verdraagen met den Koning, zendende, ten dien einde, gemagtigden ten Hove (*h*); doch 't liep nog tot in 't volgende jaar aan, eer men overeenkwam. Wy zullen, hierna, zien, wat 'er gelegenheid toe gaf. De togt te water tegen Genua, die ſommigen ook meenden, dat ſlegts voorgewend geweeſt was, om de Staaten, te ligter, tot het uitruſten eener hulpvloote, te doen beſluiten, hadt, midlerwyl, geenen voortgang gehad.

VI. Staat van den kryg in Duitſchland.

De zaaken in Duitſchland ſcheenen, dit jaar, eene andere gedaante te zullen krygen, door de beweegingen van Chriſtiaan den IV, Koning van Deenemarke. De Keurvorſt van Brandenburg hadt, in 't voorleeden jaar, den Graaf van Zwartſenburg herwaards gezonden, om de Staaten te beweegen, tot het verleenen van nieuwen onderſtand (*i*). Ook was, hierop, Walraven, Vryheer van Gend, met eenige manſchap, afgevaardigd naar 't Graafſchap van der Mark, alwaar hy zig van Onna, Kaam, Zoeſt en andere Plaatſen meeſter gemaakt hadt. Daarna, in deezen jaare, zyne overwinningen vervolgende, hadt hy Byleveld en Ravensberg ingenomen. Doch Tilly noodzaakte hem, 't beleg van Spaarenberg, welk reeds op 't uiterſte gebragt was, vrugteloos, op te breeken (*k*). De togt van den Hee-

(*g*) Notul. Zeel. 21 *Febr.* 1626. *bl.* 91. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 424-428.

(*h*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 536.

(*i*) *Zie* 't Accoord *van* 23 *Octob.* 1624. *by* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 464.

(*k*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 457.

Heere van Gend begon dus reeds eenige veran- 1625.
dering te maaken, in de zaaken van Duitschland. Doch men hoopte op gunstiger, toen de Koning van Deenemarke, op 't sterk aanhouden der gezanten van Groot-Britanje en van deezen Staat, en ziende het tooneel des oorlogs verplaatsen naar de Neder-Saxische Kreits, eindelyk, besloot, de wapenen op te vatten, tegen de Keizerschen en Spaanschen. Hy toog, aan 't hoofd van een Leger, naar Verden, daar hy zig nedersloeg, tusschen de Wezer en de Aller. Ook wierp hy bezetting in Nieuwburg, dat, door Tilly, die Hamelen, kort te vooren, bemagtigd hadt, vergeefs, belegerd werdt. De Keizer hadt, midlerwyl, een nieuw heir op de been gebragt, onder den *Hertoge van Fridland* of *Walstein*, die zig in Gottingen, Halberstad, Maagdenburg en Halle nedersloeg. Het Deensche Leger was te zwak, tegen deeze overmagt. Ook werdt het, ten deele, geslaagen, door Tilly, omtrent Hanover, daar wel vyfhonderd man kleefde. De Graaf van Mansfeld, die, na 't overgaan van Breda, naar Rees getrokken was, hadt, vandaar, hooger op gewild, om zig, vervolgens, by Koning Christiaan te voegen. Doch hy was gestuit, door den Graave van Anholt. Sedert, scheepte hy eenig volk op Breemen, dat, te Lauwenburg, de Elve zynde overgetrokken, Mollem en Travemunde innam, en van Lubek voorraad vorderde. Maar de Regeering deezer Stad, vernomen hebbende, dat Koning Christiaan zig Mansfelds zaak niet aantrok, viel, met eenig volk, aan op het zyne, welk, een en andermaal, geslaagen werdt. Ondertusschen zondt de Koning herwaards, om

Christiaan de IV. Koning van Deenemarke, komt te velde.

1625. De Staaten ondersteunen hem.

hulpe (*l*). De Vereenigde Staaten, schoon zwaar gedrukt door het verlies van Breda, besloten egter, terstond, tot het afzenden van een Regement knegten, welk op drieduizend man gerekend werdt; doch, toen 't op de Wezer kwam, zo de Koning schreef, maar vyftienhonderd man sterk was. Men begreep ligtelyk, dat zulk een kleine onderstand den Koning weinig baaten kon. Men deedt, hierom, zyn best, om andere Mogendheden, vooral Frankryk en Groot-Britanje, te beweegen, tot het sterker ondersteunen van Koning Christiaan; alzo men zig van zyne verrigtingen in Duitschland wat goeds beloofde. Men zondt, onder anderen, ten deezen einde, een buitengewoon gezantschap naar elk deezer Ryken, welk, nogtans, zo wel niet slaagde, als men gehoopt hadt.

VII. Dood van Jakob den I, Koning van Groot-Britanje. Karel de I. volgt hem op.

In Groot-Britanje, waren, onlangs, veranderingen voorgevallen, die, daarenboven, een buitengewoon gezantschap vorderden. Koning Jakob de I. was, op den zesden van Grasmaand, overleeden (*m*), en opgevolgd, door zynen eenigen zoon, *Karel den I*, die, in de volgende maand, zyn Huwelyk voltrok met de Prinsesse van Frankryk, Zuster van Lodewyk den XIII (*n*). Men nam, terstond, in overleg, om zig van deeze gelegenheid te bedienen; den Koning den rouw te beklaagen, en met zyn Huwelyk en komst tot de kroon geluk te wenschen; doch, te gelyk, een nader Verbond met hem te sluiten, tot afbreuk van Spanje (*o*). Ook werden, eerlang, de

(*l*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 466-468.
(*m*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 255. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 439.
(*n*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 268.
(*o*) Resol. Holl. 12 *April* 1625. *bl.* 50.

de Heeren van Sommelsdyk en *Rienk van Burmania* benoemd, tot buitengewoone gezanten naar Engeland. De gewoonlyke gezant der Staaten Noël van Karon, Heer van Schoonewal, was, in Wintermaand laatſtleeden, geſtorven, en opgevolgd, door Albert Joachimi, een' Zeeuw, wien men eene wedde van negenduizend guldens in 't jaar, gelyk der Staaten gezant in Frankryk trok, benevens vierduizend guldens tot zyne uitruſting, hadt toegeſtaan (*p*). Hy hadt, in de eerſte jaaren van zynen dienſt, veel werks met het bemiddelen van 't geſchil, tuſſchen Koning Jakob en deezen Staat ontſtaan, over 't gebeurde in Amboina; waarvan wy, hier, een kort berigt moeten geeven, eer wy den uitſlag van 't buitengewoon gezantſchap verhaalen. 1625.

Karon, Gezant in Engeland, ſterft. Albert Joachimi komt in zyne plaats.

De Engelſche en Nederlandſche Ooſtindiſche Maatſchappyen handelden, ſedert het Verdrag van den jaare 1619, op verſcheiden' Plaatſen in Indie, te gelyk; 't welk egter, niet zonder geduurig misnoegen, toeging. Men was, gelyk het onder Koopluiden gaat, elkanderen afgunſtig: de Engelſchen, die de zwakſten waren, zagen zig, ongaarne, overtreffen, door de onzen, die zig ook niet wederhielden, van hunnen vrienden den handel zo laſtig en nadeelig te maaken, als zy konden. Ook vertrouwde men elkanderen niet; en, na 't gene te Bantam en te Jakatra voorgevallen was (*q*), liepen de Engelſchen vooral zeer in 't oog by de onzen. De Bevelhebber van Amboina, *Henrik van Speult*, zeer gekweld wordende door de Ternataanen, viel, zo

Verhaal der Regtspleeginge tegen eenige Engelſchen in Amboina, en der onluſten daaruit ontſtaan.

(*p*) Notul. Zeel. 27 *Jan.* 1625. *bl.* 18. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 456, 469.

(*q*) *Zie* X. *Deel*, *bl.* 395.

1625. zo hy naderhand verklaarde, in 't vermoeden, dat de Engelſchen, die een Kantoor hadden te Amboina, hieronder roeiden. En, in Sprokkelmaand des jaars 1623, een' Japonees, die naauwkeuriglyk onderſtaan hadt naar de ſterkte der bezettinge op 't Kaſteel, en naar 't verleggen der wagten, hebbende doen vatten, vernam hy uit deezen en uit eenige anderen zyner Landsluiden, dat de Engelſche Opper-Koopman, *Gabriël Towrſon*, hen bewoogen hadt, om de hand te leenen tot het ombrengen van den Bevelhebber, en tot het overweldigen van 't Kaſteel. Towrſon en eenige andere Engelſchen raakten, hierop, insgelyks, in hegtenis. De meeſten beleeden den ſlinkſchen toeleg, en werden, hierop, met de dood geſtraft. Men kreeg, in 't volgende jaar, in Engeland, zo dra geene tyding van deeze Regtspleeging, of elk riep „ dat het verraad verzierd „ was, om den Engelſchen handel in Amboina „ te bederven; dat men den Japoneezen en „ Engelſchen, door ongehoord pynigen, belydeniſſen uit den hals gewrongen hadt, die met „ de waarheid ſtreeden; dat de Engelſchen, ter „ dood gaande, ſchriftelyk en mondeling, aan „ den Predikant en aan anderen, op de plegtigſte wyze, hunne onſchuld betuigd hadden, en „ dat menze voor martelaars der Hollandſche „ wreedheid en gierigheid houden moeſt." Van onzen kant, werdt niet ontkend, dat de Japoneezen en Engelſchen gepynigd waren, eer zy 't verraad beleeden hadden. Doch men beweerde, zo wel hierin, als in de gantſche Regtspleeging, naar Regt en Landsgebruik, te hebben gehandeld (*r*). 't Bleef, ondertuſſchen, niet, by deeze ge-

(*r*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 356, 360-373.

gemeene beschuldigingen en verdedigingen. Koning Jakob en naderhand Karel de I. trokken zig de zaak aan (s). De Engelsche Gezant Karleton vorderde eene blykbaare voldoening van de algemeene Staaten, en gebruikte, by deeze gelegenheid, dikwils, scherpe en dreigende bewoordingen (t). De zaak bleef nogtans sleepen, doordien de Maatschappy tyd noodig hadt, om de vereischte kundigheden uit Indie te bekomen (u). Doch Karleton liet niet af, vanze geduuriglyk op te haalen. Zelfs vorderde hy, in 't jaar 1627, dat men Jan Pieterszoon Koen, dien hy hieldt het gebeurde te Amboina besteken te hebben, en die, onlangs, in stilte, van hier, naar Indie, gekeerd was (v), wederom opontboodt en te regt stelde (w). De algemeene Staaten werden, eindelyk, genoodzaakt, byzondere Regters te magtigen, om 't stuk te onderzoeken (x), schoon, ook hiermede, den Engelschen, die zelven mederegters over 't geding wilden zyn, geen volkomen genoegen gegeven werdt. De Amboinsche Regters werden herwaards ontbooden, en voor de onzen gehoord: hebbende zyne Doorlugtigheid geoordeeld, dat menze, nergens dan hier, te regt stellen moest (y). Doch Koen was, midlerwyl, overleeden. Ook meent men, dat hy kennis noch deel aan de Amboinsche Regtspleeging gehad hadt (z). Men begon de zaak hier voor de gemagtigde Regters te onderzoeken, in den 1625.

(s) *Vide* Act. Publ. Angl. *Tom.* VIII. *P.* I. *p.* 56.
(t) Resol. Holl. 26 *July*, 10, 19. *Sept.* 1624. *bl.* 88, 106, 114.
(u) Resol. Holl. 7, 11 *Jan.* 1627. *bl.* 7, 8.
(v) Resol. Holl. 12 *July* 1627. *bl.* 181.
(w) Resol. Holl. 24 *Juny*, 13 *July* 1627. *bl.* 142, 166. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 649.
(x) *Zie* Resol. Holl. 13 *Octob.* 1627. *bl.* 270.
(y) Resol. Holl. 16 *Jan.* 1627. *bl* 15.
(z) Resol. Holl. 13, 16 *July*, 13 *Octob.* 1627. *bl.* 166, 173, 270.

1625. den jaare 1628 (*a*). Doch de Koning van Groot-Britanje, bespeurende, dat het werk traaglyk voortging, deedt het geduuriglyk aandryven, vermaanende, in 't byzonder, in 't volgende jaar, tot het hooren van eenige getuigen, die, in Amboina in hegtenis geweest zynde, vrygesproken en by der hand waren. Ook verklaarde hy nu, gelyk meermaalen te vooren, dat hy de Amboinsche zaak, die tot een' gemeene Regtbank van Engelschen en Nederlanders behoorde, niet aan 't Regtsgebied der Staaten alleen begeerde te onderwerpen: waartegen de Staaten beweerden, dat de zaak, eigenlyk, tot hunne Regtbank behoorde, schoon zy de uitspraak der Regteren, eerze nog geschiedde, den Koning gaarne wilden mededeelen (*b*). Tot het hooren der Engelsche getuigen, beslootenze eindelyk, aanbiedende zulks te laaten doen, door de gemagtigde Regters, in de tegenwoordigheid des Engelschen Gezants (*c*). Doch my is niet klaarlyk gebleeken, of zulks geschied zy, 't Regtsgeding bleef, sedert, sleepen (*d*); schoon de Maatschappy en veele anderen wenschten, dat 'er een einde van gemaakt mogt worden. Doch de Regters, geenen kans ziende, om eene uitspraak te doen naar 's Konings genoegen, en begrypende, dat de Staat belang hadt by zyne vriendschap, draalden met vonnissen; voorwendende, in zulk eene duistere zaak, meer lichts te behoeven, dan zy, tot hiertoe, hadden konnen bekomen. Na verloop van verscheiden' jaaren, bragt men 't zo ver, dat, ge-

(*a*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 763.
(*b*) Notul. Zeel. 18 *Febr.* 1630. *bl.* 10. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 907-912.
(*c*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 989.
(*d*) *Zie* Resol. Holl. 15 *Sept.* 1634. *bl.* 88. 20 *Maart* 1637. *bl.* 48.

gelyk de buitengewoone Gezant *Govert Brasser*, 1625.
in 't jaar 1634, berigtte „ de Groot-Thesaurier
„ van Engeland genoegzaam overtuigd was, dat
„ 'er, door de onzen, te Amboina, geen onregt was
„ begaan, en dat het nu de regte tyd zou zyn,
„ om de zaak ten einde te brengen (*e*)." Doch
de verschillen tusschen den Koning en 't Parlement, die omtrent deezen tyd ontstaan waren, en de volkomen' omkeering der Regeeringe, die 'er uit volgde, hebben, eindelyk, gelegenheid gegeven, dat de Amboinsche zaak, tot in 't jaar 1654, onafgedaan bleef. Zy hadt, ondertusschen, de beide volken zeer van elkanderen vervreemd, en de afkeer, die 'er uit ontstondt, is, nog tegenwoordig, niet geheellyk verdweenen. Men houdt het vonnis, te Amboina geveld, in Engeland, nog voor ten hoogsten onregtvaardig: doch de stukken van 't geding zyn, van onzen kant, nimmer, allen in 't licht gegeven. Wy hebben, beknoptelyk, ter neder gesteld, 't gene 'er ons van voorgekomen is: waarover de onpartydige Leezer kan oordeelen.

VIII. De Staaten sluiten een beschadigend Verbond met Karel den I.

't Misnoegen des Konings van Groot-Britanje, over 't gebeurde in Amboina, was op zyn hoogst, toen het buitengewoon Gezantschap der Vereenigde Staaten, in den Zomer des jaars 1625, in Engeland kwam, om een nieuw Verbond met hem aan te gaan. De gelegenheid hiertoe was, anders, niet ongunstig. Karel de I. rustte eene Vloot uit tegen Spanje (*f*), by welke de Staaten, volgens een Verdrag, in Oogstmaand, in den Haage, getekend (*g*), twintig sche-

(*e*) Resol. Holl. 15 *Sept.* 1634. *bl.* 88.
(*f*) Resol. Holl. 10, 15 *April* 1625. *bl.* 47, 52.
(*g*) *Zie* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 468.

1625. schepen voegden, onder den Luitenant-Admiraal, Willem van Nassau, Heere van de Lek, natuurlyken Zoon van Prinse Maurits (*h*). De Vereenigde Vlooten staken, in den aanvang van Wynmaand, in zee, onder 't opperbevel van *Eduard Cecil*, die eenig volk, omtrent Kadix, aan land gezet hebbende, weinig meer deedt dan eenige Dorpen plonderen, na dat hy de vesting op het *Puntal*, eenen tyd lang, te vergeefs, beschooten hadt. De ziekte, die, sedert, op de Vloote, ontstondt, noodzaakte hem, in Slagtmaand, naar de Engelsche Havens, te rug te keeren (*i*). Doch omtrent eene maand voor 't uitloopen deezer Vloote, op den zeventienden van Herfstmaand, troffen de buitengewoone Gezanten der Staaten, te Southampton, een Verbond met Koning Karel, waarby, van wederzyde, beloofd werdt „ den Koning van Spanje te „ beoorloogen, ter zee en te lande. Elk zou, „ hiertoe, het vereischte aantal van schepen en „ manschap byeenbrengen: de Koning niet min- „ der dan dertig of vyfendertigduizend man, „ en de Staaten een diergelyk getal, indien 't „ hun mogelyk ware. Het Verbond zou zo lang „ duuren, tot de Koning van Spanje naliet, de „ vryheid der Vereenigde Gewesten, door o- „ penbaare of bedekte wegen, te krenken, en „ tot dat de Paltsgraaf, Fredrik, in 't bezit zy- „ ner erfgoederen en waardigheden, hersteld „ zou zyn; ten minste, den tyd van vyftien jaa- „ ren." Voorts, werden de Brieven van schâverhaaling, die, voor 't sluiten van 't Verbond, van de eene of de andere zyde, verleend mogten

Landing omtrent Kadix.

(*h*) Resol. Holl. 2, 3 *Maart* 1626. *bl.* 14, 15.
(*i*) Rapin *Tom.* VII. *p.* 283. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 438.

ten zyn, vernietigd en ingetrokken (*k*). Doch 1625.
de Koning verklaarde, by eene byzondere Akte, zig het regt voor te behouden, om Brieven van schâverhaaling uit te geeven tegen de Nederlandsche Oostindische Maatschappye, wanneer hem, wegens de Amboinsche zaak, geene herstelling van schade en ongelyk en verdere voldoening bezorgd werdt (*l*). Voorts, drong men, in Engeland, op het bystaan des Konings van Deenemarke; waartoe Karel de I. genegen scheen: doch 't Parlement was niet zeer gezind, om hem te ondersteunen, begeerende, vooraf, eenige bezwaarnissen te hebben afgedaan. Evenwel werdt 'er, op den negenden van Wintermaand, nog een byzonder Verdrag gesloten, in den Haage, tusschen Groot-Britanje, Deenemarke en deezen Staat, waarby Karel de I. beloofde, den Koning van Deenemarke, ter maand, met driemaalhonderdduizend guldens, te zullen ondersteunen: by welken de Staaten vyftigduizend guldens zouden voegen (*m*). Doch Koning Karel was niet in staat, om zyn woord te houden (*n*): en Koning Christiaan genoot meer van de Staaten, die hem minder beloofd hadden. Karel de I. nam, ondertusschen, den kryg tegen Spanje zo zeer ter herte, dat hy eenigen zyner beste juweelen in Holland zondt, om, op dezelven, twee millioenen te leenen. Ook vondt men hiertoe eenige luiden; doch zy begeerden, dat de Staaten van Holland en de Stad Amsterdam in 't byzonder zig voor 't lossen der juweelen ver-

Verbond tusschen Groot-Britanje, Deenemarke en deezen Staat.

(*k*) *Zie* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 469.
(*l*) *Zie* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 476.
(*m*) *Zie* AITZEMA I *Deel*, *bl.* 480.
(*n*) AITZEMA, I. *Deel*, *bl.* 657.

1625. verbonden (*o*). En schynt zulks, ten minste voor een groot gedeelte der begeerde somme, geschied te zyn (*p*).

IX. Handeling over een Verbond met Frankryk.

't Verbond met Koning Karel was zo dra niet getroffen, of de Staaten zonden den Heer van Sommelsdyk naar Frankryk, om een diergelyk te sluiten met Lodewyk den XIII (*q*). De gereedheid, die zy getoond hadden, om den Koning te helpen met eene Vloot schepen tegen die van Rochelle, scheen hen te moeten verzekeren van 's Konings gunst. Sommelsdyk, in Slagtmaand, in Frankryk gekomen, werdt ook, met byzondere tekenen van agtinge, ontvangen, verklaarende den Koning, *dat hy de Staaten voor zyne beste vrienden hieldt, en dat hy 't Verbond, met Groot-Britanje gemaakt, zou laaten onderzoeken.* De zaak van Rochelle alleen scheen 's Konings besluit tegen te houden, en hy zig niet dieper te willen inwikkelen in eenen uitheemschen oorlog, zo lang de rust in 't Ryk niet hersteld was. De *Kardinaal de Richelieu*, die, in 't begin des voorleeden jaars, tot 's Konings eersten Staatsdienaar, verheeven was, beduidde dit den Heere van Sommelsdyk, in een geheim gesprek, en bewoog hem de hand te leenen tot de handeling met de Rochelsche gemagtigden, die zig ten Hove onthielden. Ook bragt Sommelsdyk het zo ver, dat men, in den aanvang des volgenden jaars, wegens de punten van een Verdrag tusschen den Koning en die van Rochelle, overeenkwam (*r*). De onderhandeling met de Vereenigde

Verdrag met Rochelle.

1626.

(*o*) Resol. Holl. 23, 25 *Febr.* 3 *Maart* 1626. *bl.* 9, 10, 23. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 479.

(*p*) *Zie* Resol. Holl. 9 *Nov.* 1629. *bl.* 263.

(*q*) *Zie* de Instructie *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 543.

(*r*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 536.

de Staaten scheen dus op eenen goeden voet te staan. Doch daar viel, kort hierna, iet voor, welk eenige verwydering veroorzaakte tusschen den Koning en de Staaten, en tot een voorwendsel strekte, om 't Verbond, welk Richelieu, by monde, en Sommelsdyk, in geschrifte, zo goed als ontworpen hadden, eene wyle, te verschuiven. Wy hebben reeds gewaagd van het misnoegen, welk, in de Vereenigde Gewesten, ontstaan was, over 't zenden van Hautain naar Rochelle. Zyn lang verblyf aldaar deedt dit misnoegen aanwassen. Zo ver ging het, eindelyk, dat de Sinode van Overyssel, in Wintermaand laatstleeden, de koenheid hadt van by de algemeene Staaten aan te houden, op het te rug roepen der Vloote niet alleen; maar zelfs, op het ondersteunen van die van Rochelle. De Staaten van Holland in 't byzonder begreepen wel, dat men den Afgezondenen der Sinode, beleefdelyk, antwoorden moest, zy *zouden den Staaten toevertrouwen, al te doen wat mogelyk ware tot herroeping der Vloote, en ten voordeele van die van de Religie;* doch zy beslooten, tevens, 't vertrek der Vloote van den Koning te verwerven (*s*). 't Scheepsvolk verlangde zelf ook naar huis, en de Vloot kreeg gebrek aan voorraad. Maar men verstondt, in Frankryk, dat zy ten minste nog twee maanden toeven moest voor Rochelle. Ook verklaarde de Koning, dat hy zes schepen uit de Vloot koopen wilde. 't Verdrag met Rochelle was gesblooten, doch nog niet bekragtigd, toen Hautain het anker ligtte, en, met de gantsche Vloot, t'huiswaards keerde. De Staaten, of bewoogen door

1626.

De Vloot onder Hautain wordt te rug geroepen.

(*s*) Resol. Holl. 20 *Decemb.* 1625. *bl.* 171.

1626. door het misnoegen der ingezetenen, of bedugt, dat men die van Rochelle al te harde voorwaarden opleggen mogt, of overtuigd, dat de Vloot ververſching en voorraad behoefde, hadden hem, uitdrukkelyk, gelaſt, te vertrekken. Men kreeg 'er, ten Hove, haaſt tyding van, die den Koning, de Koninginne Moeder, den Kardinaal en anderen geweldiglyk ontſtelde: te meer, om dat men, kort te vooren, vernomen hadt 't vertrek van den Kapitein Kwaſt van de Engelſche kuſt, werwaards hy gezeild was, onder de Franſche vlagge, die hy, zeide men, onwaardiglyk, hadt afgeworpen (*t*), de Franſchen, welken hy aan boord hadt, met geweld, aan land gezet hebbende. Sommelsdyk, die zeer wel wiſt, dat de Staaten de Vloot t'huis ontbooden hadden, hadt zig egter gelaaten, of hyze nog eenigen tyd wilde ophouden, en, ten dien einde, geſchreeven aan den Admiraal. Doch deeze dubbelheid werdt hem zeer kwalyk genomen. Ook zeide de Koning, *dat de Staaten hem misleid, en gearbeid hadden, om die van Rochelle te ſterken, hem dwingende, tot het ſluiten eener ſchandelyke vrede; dat 'er op hunne beloften en verbonden geen ſtaat te maaken was, en dat zy hunne kleine genegenheid tot de kroon, openlyk, getoond hadden.* Tegen Sommelsdyk in perſoon, liet hy zig hooren, *dat men hem, met het te rug roepen van Hautain, eenen trek hadt geſpeeld, dien hy niet verzwelgen kon; dat men hem ſcheen te willen dwingen tot de vrede, en dat hy voldoening begeerde.* Richelieu voer nog heviger uit. *Men ſcheen*, zeide hy, *met den Koning te ſpotten: ja, men hadt hem, ondankbaarlyk, onvoorzigtiglyk, en*

Misnoegen hierover aan 't Franſche Hof.

(*t*) *Zie* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 582.

en ontrouwelyk mishandeld, hem ontwapenende ter gunste van de Kerken. Hautain was zekerlyk niet t'huis ontbooden, zonder medeweeten van hem, Heere van Sommelsdyk, die 't nogtans bedekt gehouden hadt. Men hadt, hierom, in beraad gelegd, om hem terstond zyn afscheid te geeven; doch, eindelyk, besloten, hem te laaten blyven of vertrekken, naar zyn welgevallen; onder verklaringe egter, van in geene nadere handeling met hem te willen treeden, zo lang men zyner Majesteit, over 't vertrek van Hautain, niet voldaan zou hebben. 1626.

De gezant verschoonde dit vertrek, zo goed als hem doenlyk was, betuigende ook, dat hy 'er gantsch onkundig van geweest was, en verklaarende, de vriendschap des Kardinaals, die hy hoog waardeerde, te willen verbeuren, zo men het tegendeel mogt konnen doen blyken. Richelieu scheen zig toen een weinig te laaten nederzetten. Men sprak van de voldoening, die den Koning zou behooren gegeven te worden. Sommelsdyk oordeelde, dat zy alleenlyk bestaan kon, in het herzenden van Hautain voor Rochelle, of in het verkoopen en leveren van zes schepen aan zyne Majesteit. Doch de Kardinaal verstondt „ dat de „ Staaten een' Persoon van aanzien naar Frank„ ryk moesten schikken, om hun gedrag, by den „ Koning, te verschoonen; dat zy Kwast moes„ ten afzetten, en de bediening van Hautain „ stellen ten believen van zyne Majesteit, die dan „ op hen begeeren zou, dat zy hem dezelve be„ houden lieten." Terwyl men over deeze voldoening twistte, werdt het sluiten van een nader Verbond met de Staaten, van tyd tot tyd, verschoven. 't Bekragtigen der gesloten' Vrede met die van Rochelle, dat, midlerwyl, geschied was,

Sommelsdyk zoekt het weg te neemen.

Richelieus eisch van voldoening.

1626. was, ſcheen de zaaken der Staaten te zullen vorderen. Doch eenig nieuw misverſtand, tuſſchen Frankryk en Groot-Britanje ontſtaan, deedtze wederom agteruit loopen. Die van Rochelle hadden onderſtand bekomen, uit Engeland; en de Engelſche ſchepen, die zig by de Koningſchen hadden gevoegd, hadden geenen behoorlyken dienſt willen doen tegen deeze Stad. Ook hadt men, op eenig vermoeden, voornaame bedienden der Koninginne van Groot-Britanje, naar Frankryk doen keeren, en hun, voor hun vertrek, geheime brieven, met welken zy belaſt waren, ontnomen. Al 't welk in Frankryk zo euvel was opgevat, dat men aldaar beſlag gelegd hadt op alle Engelſche ſchepen en goederen (*u*). De handeling der Engelſche gezanten, die Lodewyk den XIII. tot het kragtiglyk onderſteunen des Konings van Deenemarke zogten te beweegen, werdt, hierdoor, t'eenemaal geſtremd. Men vreesde ten Hove voor de gevolgen van het misnoegen op Groot-Britanje, dat geſchaapen ſcheen, nieuwe onruſt in 't Ryk te zullen verwekken. De Vrede in Italie, die, in Lentemaand, getroffen werdt, en waarby de Graauwbunders beveſtigd werden, in 't bezit der Valteline (*v*), bragt geene verandering te wege, in den aangevangen handel. Men ſtelde vaſt, dat deeze vrede niet lang duuren zou, alzo Savoje en Venetie hunne rekening daarby niet vonden. De Engelſche gezanten, eindelyk, in 't begin van Grasmaand, onverrigter zaake, vertrokken zynde, ſchoot 'er, voor den Heere van Sommelsdyk, kleine hoop over om in zyne handeling te ſlaagen.

Misverſtand tusſchen Frankryk en Groot-Britanje.

(*u*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 537, 568 *enz.*
(*v*) *Zie* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 533.

gen. Ook begon hy zig, van toen af, te bereiden tot zyn vertrek. Hy deedt egter nog eenige poogingen, om een Verbond van onderlinge bescherming te treffen. Doch het Fransche Hof ontwierp zulke voorwaarden, dat hy 'er niet in bewilligen kon, vorderende, onder anderen, „ dat de Staaten van geene Vrede of Bestand „ met Spanje zouden mogen handelen, buiten „ 's Konings bewilliging; dat het Verbond maar „ zes jaaren duuren zou, en dat de Koning hun, „ geduurende dien tyd, slegts met een millioen „ guldens in 't jaar zou ondersteunen, waartegen zy hem, zes weeken na de aanzegging, „ met vyfentwintig schepen van oorloge, zouden moeten bystaan, dezelven agt maanden „ onderhoudende, evenveel, of hyze tegen „ vreemden, of tegen zyne eigene onderzaaten, „ gebruiken wilde; dat de Fransche Regementen, in Staaten dienst, Priesters zouden mogen hebben; en dat, eindelyk, het gantsche „ Verdrag van geener waarde zyn zou, zo men „ den Koning geene voldoening gave, over 't „ vertrek van Hautain", waartoe de Staaten zig, tot hiertoe, t'eenemaal ongezind getoond hadden. De Heer van Sommelsdyk, de hardheid van deeze voorwaarden, stukswyze, hebbende aangetoond, boodt, eindelyk, aan, het ontwerp te willen medeneemen, om 'er de gedagten zyner meesteren op te verstaan. Voorts, gehoor van afscheid verzogt en verkreegen hebbende, gingen hy en de Heer van Langerak, der Staaten gewoonlyke gezant, op den eenentwintigsten van Grasmaand, den Koning begroeten, die, in zyn antwoord, nog al bleef aanhouden op voldoening, over 't vertrek van Hautain. De Heer 1626.

1626. van Sommelsdyk hadt byzonderen last van den Prinse van Oranje gehad, om te wege te brengen, dat hem de tollen op de Rhône, op welken hy oordeelde geregtigd te zyn, werden afgestaan. Doch de Koning verstondt, dat deeze zaak tot de gewoone Regtbank behoorde, en voor dezelve moest afgedaan worden: 't welk zo veel was, als of hy 's Prinsen verzoek afgeweezen hadt. Sommelsdyk vertrok, nog voor 't einde van Grasmaand, van Parys, en kwam, op den agtsten van Bloeimaand, in den Haage, te rug. Des anderendaags, leverde hy een omstandig Dagverhaal zyner verrigtingen ter algemeene Staatsvergaderinge over (*w*): uit een naauwkeurig afschrift van welk, wy genoegzaam alle de byzonderheden ontleend hebben, welken wy, wegens den uitslag van dit buitengewoon gezantschap, hebben te boek gesteld. De slegte staat van 's Konings geldmiddelen en de onlusten met Groot-Britanje waren, gewisselyk, de voornaamste oorzaaken, waarom het zo kwalyk afliep; schoon het onverwagt vertrek van den Admiraal Hautain tot een voorwendsel gebruikt werdt van het stremmen der begonnen' handelinge (*x*).

Sommelsdyk keert, on verrigter zaake, uit Frankryk, te rug.

X. Overweegingen der Staaten, op den aanstaanden veldtogt.

De veldtogt deezes jaars werdt laat geopend van der Staaten zyde. Hun Leger was geweldig gesmolten door de pest (*y*). De Gewesten waren 't ook niet eens, of men, verweerender- of aanvallenderwyze, behoorde te oorloogen. Holland, boven de andere Gewesten, zwaar belast met schulden, neigde tot het besnoeijen der kosten des krygs. Doch zyne Doorlugtigheid en de mees-

(*w*) Verbaal der Ambassade van den H. van Sommelsdyk, *MS.*
(*x*) *Zie* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 582.
(*y*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 35.

1626.

meeste Leden verstonden, dat men den vyand, verzwakt door 't langduurig en kostbaar beleg van Breda, en door de nadeelen in de Indien geleeden, uit al zyn vermogen, moest aantasten. Hiertoe werdt dan besloten. Zeeland, welk reeds hadt vastgesteld, 't getal der manschap, ter zyner betaalinge staande, merkelyk, te verminderen, werdt, door de andere Gewesten, en door den Prinse, bewoogen, om van dit besluit af te stappen (z). Men vondt, op 't sterk aanhouden van Gelderland, Friesland, Overyssel en Groningen, geraaden, zig, voor eerst, van Oldenzeel, Grol en Lingen meester te maaken: en daarna, ter begeerte van Zeeland, ook iet in Vlaanderen te onderneemen. Het Leger der Staaten trok te Schenkenschans byeen. Prins Fredrik Henrik begaf zig, in Hooimaand, derwaards. Voor 't einde derzelve, lag Graaf Ernst Kasimir reeds, met een deel des Legers, voor Oldenzeel, dat, naauwlyks beschooten, zig, op den eersten van Oogstmaand, opgaf (a). De Plaats werdt, sedert, geslegt, en onbezet gelaaten. De Prins was, midlerwyl, van Schenkenschans, getrokken naar Ysselburg, daar Graaf Ernst zig by hem voegde. Doch, hier, verneemende, dat Graaf Henrik van den Berge Grol van voorraad voorzien hadt, deedt hy het Leger, gedeeltelyk, scheep gaan, en, langs de Waale afzakken tot voor Dordrecht, daar een groot getal van vaartuigen gereed lag, met welken, het volk, langs de Zeeuwsche stroomen, naar Vlaanderen gevoerd werdt. De vyand, die, van

Graaf Ernst wint Oldenzeel.

Togt naar Vlaanderen.

(z) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 538.
(a) Memoir. de Freder. Henri *p.* 36. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 541.

1626. van den Bredaſchen tooren en van elders, de Vloot hadt zien naderen, was op zyne hoede. Men dagt omtrent Saaftingen te landen; doch vondt hier den dyk, naar 't ſcheen, zo ſterk bezet, dat men ongeraaden hieldt, iet verders te onderneemen. De Prins deedt dan de Ruitery, te Bergen op Zoom, aan land gaan, trok, met het voetvolk, wederom opwaards naar Schenkenſchans, en voorts naar Emmerik en Rees, daar hy, in 't begin van Herfstmaand, aankwam. Op den twintigſten, toog hy, ter laatstgemelder Plaatſe, over den Ryn, alwaar hy zig nederſloeg. Men vernam, ſedert, dat 'er geen ander volk op den dyk by Saaftingen geweeſt was, dan het Regement van Baglioni, ſterk agthonderd man, en omtrent twaalfhonderd boeren. Men hadt, derhalve, berouw, dat men de landing niet gewaagd hadt (*b*). De Graaf van den Berge hieldt zig meeſt te Yſſum, tuſſchen Rynberk en Gelder, om de Vaart te dekken, welke men, onlangs, hadt begonnen te graaven, en die zig, van Rynberk, tot Venlo, uitſtrekte (*c*). Zy diende tot beſcherming van het Land van Gulik, tegen de invallen en ſtrooperyen der onzen, en werdt, naar de Aartshertoginne, Izabella Klara Eugenia, de *Eugeniaanſche Graft* genaamd. Terwyl de beide Legers hier lagen te loeren op elkanderen, ondernam de Graaf van den Berge, op den tweeden van Wynmaand, met zeventig Kompagnien te paarde en vyftienhonderd knegten, de Legerſtede der Staatſche Ruiterye te overvallen, daar eenig verlies, aan onze zyde, geleeden werdt. *Herman Otto, Graaf van Styrum*, werdt, onder ande-

De Graaf van den Berge overvalt de Staatſche Ruitery.

(*b*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 36-38.
(*c*) VAN DEN SANDE IX. *Boek*, *bl.* 125.

1626.

deren, gevangen genomen. Doch het Staatſche Leger, op de been gekomen zynde, noodzaakte den Graaf van den Berge, te rug te keeren (*d*). De reden, waarom deeze Graaf, in den eerſten aanval, zo veel voordeels behaalde, op een gedeelte der Staatſche Ruiterye, was een kwalyk begreepen bevel van Prinſe Fredrik Henrik. De Prins hadt belaſt, dat men, *aan deezen oord*, *altoos eene Kompagnie paarden op de wagt houden moeſt*, en Styrum hadt verſtaan, *dat men deezen oord*, *altoos*, *met eene Kompagnie*, *moeſt bezetten* (*e*). Na 't veroveren van Oldenzeel, en na 't mislukken van den aanſlag op Vlaanderen, vonden de Staaten en Prins Fredrik Henrik ongeraaden, in het tegenwoordig jaargetyde, iet op Lingen of Grol te onderneemen. Het Leger onder den Graave van den Berg, ſterker van Ruitery zynde dan het Staatſche, zou, ongetwyfeld, den toevoer belet hebben, zo men eenig beleg hadt aangevangen. Ook hieldt men zig nog niet in ſtaat, om eenen veldſlag te waagen. Men bragt dan 't volk, tegen 't einde van Wynmaand, naar de Winterlegeringen; waarna de vyand ook opbrak (*f*). Ten zelfden tyde, deeden de Spaanſchen eenen aanval op de Sterkte het Pas, by Sluis, welke Stad men hieldt gewonnen te zyn, wanneer de Sterkte bemagtigd was. Doch de onzen waren op hunne hoede. De aanvallers werden, moediglyk, afgekeerd. Spinola, die zig, het gantſche jaar, uit het veld gehouden hadt, was hier by der hand, en zou, zo de aanſlag

Vyandlyke aanſlag op Sluis.

(*d*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 38. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 542, 555.
(*e*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 41.
(*f*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 542, 555.

1626. ſlag gelukt was, terſtond, orde geſteld hebben, om Sluis aan te taſten. Nu keerde hy, onverrigter zaake (g). Ook was 'er, van den Staatſchen kant, hier te Lande, buiten de verovering van Oldenzeel, weinig met de wapenen uitgevoerd. Alleenlyk, haalde de bezetting van Graave een ſchip aan, op de Maaze, daar een goed deel gelds in was, welk men naar Wezel en hooger op dagt te voeren, tot betaaling der vyandlyke bezettingen (h).

XI. Duitſche Krygsbedryven.

De onderneemingen van Koning Chriſtiaan waren, dit jaar, ongelukkiglyk, uitgevallen. Na dat men den voorleeden Winter vrugteloos, te Brunswyk, geſleeten hadt, met handelen, om de Leden van den Neder-Saxiſchen Kreits, waarvan hy het hoofd was, met de Keizerſchen, te bevredigen, bereidde hy zig tot eenen vroegen veldtogt. Het Regement, welk hem de Staaten hadden toegeſchikt, zondt hy, langs de Elve, opwaards naar Silezie, onder den Graave van Mansfeld, zynde den Kolonel, die dit volk uit den Vereenigden Staat gevoerd hadt, op de reize, overleeden. Aan de Beneden-Elve en omtrent Wolfenbuttel, hielpen hem de regeerende Hertog van Brunswyk, Fredrik Ulrich, en deszelfs Broeder, Vorſt Chriſtiaan, benevens den Hertog van Mekelenburg. Hy zelf hieldt zig, tuſſchen de Elve en de Wezer, daar hy zig, reeds in Lentemaand, van eenige Plaatſen meester maakte. Vorſt Chriſtaan ook, de Wezer zynde overgetrokken, nam Paderborn in, ontzette de Northeim, en bezorgde Gottingen en Minden van voorraad. Maar te Wolfenbuttel gekomen,

Dood van Vorſt Christiaan van Bruns-

(g) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 583.
(h) Van den Sande IX. *Boek*, *bl.* 125.

men, overleedt hy, op den zeſentwintigſten van Zomermaand, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zyn. Het Bisdom van Halberſtad en de Abtdy van Hirſchfeld, opengevallen door zynen dood, werden, ſedert, door Keizer Ferdinand, aan deszelfs Zoon, den Aartshertoge Leopold, geſchonken. Mansfeld ſtierf ook, in deezen zelfden Zomer. Getrokken tot aan Deſſau, daar eene brug over de Elve lag, die hy dagt te bemagtigen, werdt hy geſlaagen door Fridland, die 't Staaten Regement genoegzaam vernielde. Toen voerde hy het overſchot zyner benden naar Silezie, en viel, van daar, in Moravie, daar hy veele Dorpen in brand ſtak. Doch de Hertog van Fridland, die hem op de hielen gevolgd was, noodzaakte hem de wyk te neemen naar Hongarye, daar hy, door Bethlehem Gabor, die, omtrent deezen tyd, de Staaten wederom om onderſtand aanzogt (*i*), beſchermd werdt. Zyn volk ſmolt, ondertuſſchen, zeer, door de peſt, waarom hy beſloot, het overſchot aan Bethlehem Gabor af te ſtaan. Zelf begaf hy zig, met twaalf man, op weg naar Venetie; doch hy ſtierf op de reize, niet verre van Serajo, de voornaamſte Stad van Bosnie. By 't verlies van deeze twee Veldoverſten, en van het Leger des laatſten, welk Koning Chriſtiaan zwaar drukte, kwam zyne nederlaag by Lutter, in het Brunswykſche. Tilly hadt zig, langs de Fulda en Werra, derwaards begeven, en, onder weg, Minden en Gottingen, en andere Plaatſen bemagtigd. Doch Koning Chriſtiaan hadt hem doen vertrekken, van voor Northeim. Hierna, raakten de Le-

1626.

wyk, en van den Graave van Mansfeld.

Nederlaag des Konings van Deenemarke by Lutter.

(*i*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 549.

1626. Legers ſlaags, op den zevenentwintigſten van Oogſtmaand. De Keizerſchen behaalden eene volkomene overwinning. 's Konings Leger werdt gejaagd, tot beneden Hamburg. Hy nam, ſedert, zyn verblyf, te Stade. De regeerende Hertog van Brunswyk koos, na deeze nederlaag, terſtond, 's Keizers zyde; gelyk Maurits, Landgraaf van Heſſen, kort te vooren, gedaan hadt (*k*). De Koning van Deenemarke, de Staaten der Vereenigde Geweſten, in 't voorjaar, vergeefs, verzogt hebbende, om eenige roers, harnaſſen en ander wapentuig; hieldt, nu, om volk by hen aan (*l*). Doch de Staaten oordeelden, hunne knegten nader by huis te moeten gebruiken. Ook verſtondt men, dat het zenden van manſchap aan Koning Chriſtiaan ſlegts dienen zou, om de Spaanſchen te beweegen, tot het verſterken van Tillys Leger. Men wees dan 's Konings verzoek beleefdelyk van de hand, hem egter, op nieuws, verzekerende van den maandelykſchen onderſtand van vyftigduizend guldens (*m*). Doch op het ſterk aanhouden des Konings van Groot-Britanje, vaardigde men, eerlang, de vier Regementen Engelſchen, die onlangs in Staaten dienſt getreden waren, onder den Kolonel Morgan, aan hem af (*n*).

De Staaten zenden hem onderſtand.

XII. Uitrusting ter zee, tot beveiliging der

Het Hof van Bruſſel, beſpeurende, dat de Vereenigde Geweſten, midden in den oorlog, bloeiden door den Koophandel, dien zy, met merkelyk voordeel, zelfs op de Spaanſche Nederlanden dreeven, deedt, ſedert eenigen tyd, zyn beſt, om

(*k*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 549-553.
(*l*) Reſol. Holl. 8 *Octob.* 1626. *bl.* 148.
(*m*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 538, 548.
(*n*) Reſol. Holl. 21 *Decemb.* 1626. *bl.* 189. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 514.

1626.

Koopvaardye.

om hun, ook in dit opzigt, afbreuk te doen. Men hadt, reeds in 't jaar 1624, op 's Konings naam, allen handel met de wederspannige Gewesten, gelyk men de Vereenigden noemde, verbooden (*o*). De Vaart tusschen Rynberk en Venlo was ook aangelegd, om hun den handel langs den Ryn te bederven. Daarenboven, hadt men, te Duinkerken, eene zogenaamde Admiraliteit of Maatschappy van Koophandel opgeregt, die, uit het Noorden en de Oostzee, op Spanje handelen zou (*p*). Ook werden, hier, verscheiden' Kaapers uitgerust, die den Hollandschen en Zeeuwschen Koopvaardyschepen merkelyke nadeelen deeden. Al dit bewoog de Staaten, 't stuk van den Koophandel, en vooral de beveiliging der zee ernstiger ter hand neemen, en eene Vloot uit te rusten van omtrent dertig schepen (*q*), die op de Vlaamsche kusten bleef kruissen, en der Koopvaardye grooten dienst deedt.

Wangedrag van eenige Raaden ter Admiraliteit ontdekt en gestraft.

Doch onder 't behertigen van de veiligheid der zee, vernam men, dat sommigen, wien de zorg hiervoor byzonderlyk aanbevolen was, zig zo kwalyk kweeten van hunnen pligt, dat 'er 't volk, openlyk, over aan 't morren sloeg. Eenige Raaden en bedienden der Admiraliteit op de Maaze werden bedraagen, dat zy, door het trekken van onbehoorlyke voordeelen, 't Land, grootelyks, benadeeld hadden. En de beschuldigingen hadden zo veel gronds, dat de algemeene Staaten te raade werden, gemagtigde Regters te stellen, om de zaaken te onderzoeken (*r*). Zy waren 'er een

(*o*) Zie AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 520.
(*p*) Zie AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 522.
(*q*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 528.
(*r*) Zie Resol. Holl. 25 *Sept.* 1 *Octob.* 1626. *bl.* 131, 134.

1626. een groot deel deezes jaars mede bezig, te Rotterdam en in den Haage. Verscheiden' Raaden en de Fiskaal werden, eindelyk, verweezen, tot bloote of viervoudige vergoeding van 't gene zy, *ten onregte*, genooten hadden: ook in verdere boeten, en sommigen, ter geduurige gevangenisse. Nog werden 'er eenigen gebannen en eerloos verklaard (*s*). De vergoeding en boeten beliepen, met elkanderen, omtrent honderdvyfenzeventigduizend guldens. Doch sommigen merken aan, dat men berouw hadt van deeze Regtspleeging, zynde de Regeering, daardoor, te zeer, op de tong der gemeente gebragt, en haar te groote oorzaak gegeven tot oproerigheid (*t*).

Persisch Gezant in den Haage.

In Sprokkelmaand deezes jaars, was in den Haage aangekomen een Gezant des Konings van Persie, die zig, hier, een rond jaar, onthieldt, op kosten van den Staat, zonder veel te verrigten (*u*). Men moest hem, eindelyk, aanzeggen, dat hy hadt te vertrekken, zo hy 't onthaal, welk hy, tot hiertoe, genooten hadt, niet missen wilde. Hy trok egter niet te rug, zonder rykelyke geschenken (*v*). De Hoogleeraar Pynaker keerde, dit jaar, weder, van eene reis naar Algiers, alwaar hy, in Louwmaand, de voorige overeenkomsten vernieuwd hadt (*w*).

XIII. Verandering in Oostfriesland.

Enno, Graaf van Oostfriesland, op den negenden van Oogstmaand des jaars 1625, overleeden zynde, was opgevolgd, door zynen Zoon, *Rudolf Christiaan*, die den Staaten, terstond, kennis hadt doen geeven van deeze verandering, en,

(*s*) VAN DEN SANDE IX. *Boek*, *bl.* 124.
(*t*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 529.
(*u*) *Zie* Resol. Holl. 13, 16, 19 *Juny* 1626. *bl.* 62, 65, [illegible].
(*v*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 539.
(*w*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 518.

en, te gelyk, verzogt, dat zy hunne bezetting wilden ligten uit Embden en Lieroord, alzo die van de andere zyde verklaard hadden, Oostfriesland niet te zullen ruimen, zo lang der Staaten Krygsvolk, in deeze twee Vestingen, bleef. Doch men gaf, hierop, het gewoone antwoord „ dat „ men, naamlyk, Embden en Lieroord van bezetting ontledigen zou, zo dra zulks veilig geschieden kon, en men niet te vreezen hadt, „ dat de vyand zig van deeze Vestingen zou „ meester maaken." De oude twist met de Stad Embden duurde ook nog, en zy hadt, kort na 't afsterven van Graave Enno, met hulp der zes-honderd man, die, op kosten der Stenden, in de Stad, onderhouden werden, zig wederom meester gemaakt van Aurik. Om deezen twist by te leggen, zonden de algemeene Staaten, gelyk voorheen meermaalen geschied was, Gemagtigden naar Oostfriesland, die, in Sprokkel- en Bloeimaand deezes jaars, uitspraak deeden over de geschillen; doch, naar 't oordeel des Graaven, te zeer ten voordeele van de Stad (x). Hy begaf zig dan, in Slagtmaand, naar den Haage, kreeg gehoor ter Staatsvergaderinge, en vertoonde, omstandiglyk, waarin hy de gedaane uitspraak gebrekkelyk hieldt. Onder anderen, klaagde hy, dat zy, tegen de voorgaande gewoonte, als van zulken, die, in Oostfriesland, * *een opperst regt van gebieden* hadden, geschied was. Men hieldt den Graaf, hier, op, tot in de Lente des volgenden jaars. De nadering van den Graave Tilly naar Oostfriesland deedt toen de Staaten besluiten, om de bezetting van Embden en

1626.

Verschil tusschen den Graave en Embden.

* *more Majestatico & imperatoris.*

(x) Resol. Holl. 23, 28 *Febr.* 1626. *bl.* 8, 13.

1626. en Lieroord te versterken, en de Stenden des Lands naar den Haage te beschryven. De Graaf, die 't een en 't ander, en het laatste inzonderheid ten hoogste vreemd vondt, keerde, zonder langer te toeven, te rug, naar Oostfriesland (*y*). Wy zullen, hierna, verhaalen, wat gevolgen deeze zaak gehad heeft.

De Prinses van Oranje bevalt van een' Zoon.

Op den zevenentwintigsten van Bloeimaand, beviel de Prinses van Oranje van eenen Zoon, die *Willem* genoemd werdt (*z*), en zynen Vader opgevolgd is. De algemeene Staaten, die zig tot gevaders hadden aangeboden, vereerden den jongen Prinse eenen Rentebrief van agtduizend guldens 's jaars, leggende in eene gouden dooze. De Staaten van Holland schonken hem een jaargeld van vyfduizend, en de Stad Delft een van zeshonderd guldens. In de Kamer der Prinsesse, werden duizend guldens vereerd, door de algemeene Staaten. 't Kind werdt, op den eersten van Hooimaand, plegtiglyk, gedoopt (*a*).

XIV. Van der Myle krygt verlof, om wederom in den Haage te komen woonen.

De zaaken der Remonstranten waren, met de verheffing van Prinse Fredrik Henrik, eenigszins veranderd van gedaante. De Heer van der Myle was de eerste, die zulks ondervondt. De Staaten van Holland hadden hem, al in Hooimaand des voorleeden jaars, verlof gegeven, om wederom in den Haage te komen woonen. Ook verzelde hy, ter begeerte van Prinse Fredrik Henrik, de Lykstaatsie van Prinse Maurits: 't welk schier zo veel was, als de leus gegeven van 't gene ook anderen hoopen mogten. Kort hier-

(*y*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 498, 506-513, 555, 592-598.
(*z*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 36.
(*a*) Resol. Holl. 12, 25, 30 *Juny* 1626. *bl.* 61, 79, 80, 81, 83. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 548.

hierna, kreeg, op voorspraak van den Prinse, 1626.
Hogerbeets verligting van hegtenis, wordende, Hoger-
van Loevestein, overgebragt op zyn eigen Huis, beets
te Weer, by Wassenaar, alwaar hy, vyf wee- bekomt
ken na zyne aankomst, in den ouderdom van verlig-
vierenzestig jaaren, overleedt. Zyne kinderen ting van
verwierven, weinig laater, de vrykooping zy- hegtenis.
ner verbeurdverklaarde goederen (*b*). Nog in 't Hy sterft.
zelfde jaar, werdt *Nikolaas Reigersberg*, Zwager
van de Groot, bevorderd tot Raadsheer in den
Hoogen Raade (*c*). De Remonstranten, uit zul-
ke beginsels, hoop scheppende op verdere her-
stelling, begonden, in sommige Steden, daar de
Regeering hun gunstig, of hun getal grootst was,
allengskens, openlyker, te vergaderen. Doch te Opschud-
Amsterdam werdt, op den dertienden van Gras- ding te
maand deezes jaars 1626, zynde den tweeden Amster-
Paaschdag, eene hunner byeenkomsten gestoord dam.
door 't graauw, welk het huis plonderde, by wel-
ke gelegenheid, twee persoonen van slegt ge-
rugt (*d*), door de Stads soldaaten, onder den Ma-
joor *Hasselaar*, aangekomen om den oproer te stil-
len, werden doodgeschooten. Ook werden 'er
nog drie oproerigen gestraft: zekere Kapitein
Zwart en een Oostindischvaarder met het zwaard
over 't hoofd, en een andere Oostindischvaar-
der met geesseling (*e*): waarna de Wethou-
derschap het houden van diergelyke Vergade-
ringen, zo wel als het daadelyk stooren der zel-
ven, op nieuws, verboodt (*f*). De Regeering
dee-

(*b*) K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 336, 337, 338, 339.
(*c*) K. BRANDT *als bov. bl.* 349.
(*d*) Zie de Attest. *agter de* Wederl. van 't Libel fameux *gedr.* 162[illegible] [illegible] 63, 64.
(*e*) Verhaal van de Armin. Factie. *gedr* 1628. Amsterd. Beroerte *gedrukt* 1626.
(*f*) VAN DEN SANDE IX. *Boek*, *bl.* 119.

1626.

deezer Stad was toen nog, voor 't grootste gedeelte, den Remonstranten ongunstig.

De Remonstranten vergaderen genoegzaam openlyk, op verscheiden' Plaatsen, met naame te Rotterdam.

Te Gouda, te Rotterdam, in den Briele, te Woerden en elders, in Steden en op Dorpen, kwamenze egter ook, openlyk genoeg, byeen. Te Gouda, bestondenze den geregte eenen gevangen' Predikant te ontweldigen, waarover, door de Regeering, geklaagd werdt, ter Vergaderinge van Holland (*g*). Doch nergens genootenze, ten deezen tyde, meerder vryheid, dan te Rotterdam. Zy maakten hier een groot getal uit. En de Regeering vreesde voor een bloedbad, als zy de Remonstrantsche Vergaderingen, met geweld, zou hebben willen beletten. Ondertusschen, verzuimden de byzondere Sinoden niet, van tyd tot tyd, te klaagen by de Staaten, over de toeneemende *Arminiaansche* of *Remonstrantsche stoutigheden*, begeerende, dat men de hand hieldt aan de uitvoering der Plakaaten (*h*). De Staaten kwamen traaglyk tot een besluit hierop. Verre de meeste Leden verklaarden egter, nog in Hooimaand deezes jaars, dat zy gezind waren, de Plakaaten tegen de Remonstranten, die men, zeidenze, voor *eeuwige edicten* te houden hadt, ter uitvoeringe te doen brengen (*i*). Doch Rotterdam drong door, dat men, op de wyze van uitvoeringe, eerst raadpleegen moest met zyne Doorlugtigheid (*k*); die niet op eene strenge uitvoering der Plakaaten gesteld was. De zaak bleef dan sloeren, tot in 't volgende jaar.

Zonder-

Midlerwyl was, uit een' onderscheppen brief van

(*g*) Resol. Holl. 19 *Maart* 1626. *bl.* 28.
(*h*) Resol. Holl. 11 *Maart* 1626. *bl.* 22. 5 *May* 1627. *bl.* 100.
(*i*) Resol. Holl. 3 *July* 1626. *bl.* 85.
(*k*) Resol. Holl. 8 *July* 1626. *bl.* 88.

van Uitenbogaard (*l*), die in Bloeimaand des volgenden jaars zelf in 't Land kwam (*m*), rugtbaar geworden, dat de Remonstranten den Prins zogten te beweegen, om hun eenige meerdere vryheid te bezorgen; doch dat hy hierin traager ging, dan men gehoopt hadt, *schynende hy hen*, zo schreef de oude man, slegts, *met schoone woorden, opgehouden te hebben, tot dat hy tot zyn voorneemen, aangaande het * Stadhouderschap zou gekomen zyn.* Men kan ligt denken, dat zulk schryven den schryver geen voordeel deedt. Ook zagen de Predikanten ongaarne, dat hunne partyen heul zogten by den Prinse. De Sinoden hielden, in de Lente des volgenden jaars, wederom zo sterk aan op het uitvoeren der Plakaaten, zelfs met beschuldiging der Remonstranten, als dreevenze, dat men de Regeering, alomme, behoorde te veranderen, en ook den Papisten vrye Godsdienstoefening toestaan (*n*); dat de Staaten, na lang beraad (*o*), met kennis van den Prinse, beslooten, de Plakaaten te vernieuwen (*p*); te meer, alzo men vernam, dat sommigen dreeven, dat dezelven, met de dood van Prinse Maurits, kragteloos geworden waren (*q*). Die van Rotterdam alleen kantten zig tegen dit besluit, verklaarende, geen vermogen noch gezindheid te hebben, om de Plakaaten, in hunne Stad, uit te voeren (*r*). Doch verscheiden' andere Leden, met naame Haarlem, Leiden, Schoonhoven, Briele, alwaar egter ee-

1626. Uitlekking schryven van Uitenbogaard.

* *Gouvernement.*

De Sinoden beschuldigen de Remonstranten.

1627. De meeste Leden der Staaten willen de Plakaaten vernieuwen.

(*l*) *Zie dien*, *by* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 517.
(*m*) Resol. Holl. 5 *May* 1627. *bl.* 101.
(*n*) Resol. Holl. 10 *Maart* 1627. *bl.* 50.
(*o*) Resol. Holl. 9, 10, 19 *Maart* 3, 30 *April* 1627. *bl.* 48, 51, 64, 96, 97.
(*p*) Resol. Holl. 4 *May* 1627. *bl.* 99.
(*q*) Resol. Holl. 22 *Juny* 1627. *bl.* 137.
(*r*) Resol. Holl. 8, 20, 21 *May*. 1 *Aug.* 1627. *bl.* 105, 117, 120, 208.

1627. eenigen uit de ontſlaagen' Vroedſchappen herſteld waren (*s*), en Enkhuizen namen dit Rotterdam zo kwalyk, dat zy weigerden te bewilligen, in eene eenpaarige vernieuwing der Verpondingen, zo deeze Stad naliet, de Plakaaten tegen de Remonſtranten uit te voeren (*t*). Men deedt dan, ſedert, eenige poogingen, om Rotterdam tot eenpaarigheid met de overige Leden te brengen, en om Leiden en de andere Steden te beweegen, dat zy de zaak der Verpondingen niet verbonden aan die der Plakaaten. Rotterdam verklaarde, eindelyk, de uitgebannen' Predikanten te willen weeren. Ook kreeg het Hof van Holland laſt, om zulken, die in verbooden' Vergaderingen gingen, wanneer de Wethouders der Steden niet magtig waren zulks te beletten, in den Haage, te beſchryven: 't welk Rotterdam egter alleen toeſtondt, in opzigt van zulke Steden en Plaatſen, alwaar de Wethouders zulks zouden verzoeken (*u*): waarmede de laſt aan 't Hof een groot deel zyner kragt benomen werdt. Rotterdam yverde, dit gantſche jaar, nog alleen tegen de uitvoering der Plakaaten. Doch Amſterdam volgde, eerlang, het voorbeeld deezer Stad. Hier waren, in Sprokkelmaand deezes jaars, eenige gematigde luiden in de Regeeringe geraakt, die den Remonſtranten niet ongenegen ſcheenen. Ook begreepen zy, naar 't ſchynt, dat het belang des Koophandels, waaraan deeze Stad haare opkomſt verſchuldigd was, de voorige ſtrenghe-

Rotterdam yvert 'er tegen. Amſterdam wordt gematigder.

(*s*) Reſol. Holl. 8 *May* 1627. *bl.* 106.
(*t*) Reſol. Holl. 18, 30 *Juny* 30 *July* 2 *Aug.* 1627. *bl.* 131, 148, 149, 190, 211.
(*u*) Reſol. Holl. 4, 6 *Octob.* 1627. *bl.* 257, 259.

heden niet langer gedoogde: waarby nog kwam, dat Rotterdam geschaapen scheen, meer handel naar zig te zullen trekken, zo men daar grooter vryheid genoot: 't welk niet dan tot nadeel van Amsterdam kon uitvallen, en, derhalve, door de gevoeglykste wegen, voorkomen moest worden. 1627.

Ondertusschen, zagen veele ingezetenen ongaarne, dat men eenige Remonstrantschgezinden in de Regeeringe bragt. Men hadt zulks zelfs te verstaan gegeven, in een lomp schotschrift, welk, aldaar, kort voor de verandering der Regeeringe, verspreid was, en, om dat het den tegenwoordigen toestand deezer Stad, eenigszins, doet kennen, door ons, aan den voet deezer bladzyde, geplaatst is (1). Ook viel 'er, omtrent dit schimp- Schimpschrift, aldaar gestrooid.

(1) *Dit syn de Quanten, die oprechten willen de Arminiaense Santen.*

Capiteyn Boom, Oetgens, Geurt Dircsz, Andries Bicker, Bas, Albert Coenraet, Teeling, Schaep, Grootenhuyse, Hasselaer, Opmeer, W. Backer, Hinlopen, Reael, Overlander.

Dit syn de waggelmussen, die door de vroomen syn geraeckt op 't kussen.

Raep, Hudden, Hoochcamer, Vlamingh, Neck, Rennist, Vinck, Tulp, Raephorst.

Wilt niet langer waggelen, maer vast staen, en spannen mette vroomen aen, en helpen naer myn vermaen, datter op Vrouwendagh geen Arminianen comen aen.

Dit syn de vroomen.

Pauw, Jan Gysbertsz. De Vry, J. W. Bogaert, Hillebrant Schellinger, Verdoes, Ernst Roeters, Bets, Haringcarspel. *Rari certe boni.*

Ik weet niet, of deeze drie Latynsche woorden, die men, tweezins, zou konnen overzetten, of, *weinigen, voorwaar, zyn de vroomen*, of, *zeldzaame vroomen, zeker!*

1627. ſchimpſchrift, iet voor, welk hier verdient gemeld te worden. De Raadsheer Reigersbergen, omtrent deezen tyd, bezig, om te bearbeiden, dat zynen Zwager de Groot verlof gegund mogt worden, om wederom in 't Vaderland te keeren, zondt hem dit ſchimpſchrift toe, in eenen Brief (v), ter deezer gelegenheid, den zesden van Sprokkelmaand, geſchreeven. Hierin berigtte hy hem ook „ dat *Simon de Ryke*, een moedig „ man, die geene gemeente ontzag, en van wien „ de ſoldaaten, welken hy lang betaald hadt, „ grootelyks, af hingen, nevens nog een' van „ zyne * gezindheid (2), te Amſterdam, in de „ Vroedſchap gekomen was. De vier gekooren' „ Burgemeeſters, *Bas*, *Oetgens*, *Geurt Dirksz.* „ en *Bikker* (3), waren," ſchreef hy „ de beſten, „ die men wenſchen kon." De brief behelsde nog andere byzonderheden; doch de Raadsheer hadt hem, eer hy beſteld werdt, onverhoeds, geſtrooid. Hy werdt, door iemant, gevonden, aan den Raadpenſionaris Duik gebragt, en, eerlang, in de Vergadering van Holland, gelezen. Eenige Leden vonden den inhoud bedenkelyk. Men beſloot, den Brief nader te laaten onderzoeken. Reigersbergen kreeg, ondertuſſchen, kennis van 't gene zynen brief overgekomen was en

Moeite, den Raadsheer Reigersbergen overgekomen, om 't ſchryven van zekeren Brief.

* *Humeur.*

(v) *Zie* deezen Brief *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 656. en *by* K. BRANDT Lev. van H. de Groot, *bl.* 361.

ker! tot het ſchimpſchrift behoorden, dan ofze 'er, door Reigersbergen, bygevoegd waren; doch ik vermoed het laatſte.

(2) Deeze was *Jakob Jakobszoon Vink.* Zie de *Lyſt der XXXVI. Raaden*, op 't jaar 1627.

(3) Hunne eigenlyke naamen waren *Dirk Bas*, *Antoni Oetgens van Waveren*, *Geurt Dirksz van Beuningen* en *Andries Bikker*.

DR. ANDRIES BICKER,
Burgermeester en Raad
der Stad Amſterdam.

H. Pothoven del. naar de Orig. Schildery by de Hr. Jacob Bicker Raje. *J. Houbraken fec.*

IS. TIRION excud, 1760.

en verdedigde dien, ſchriftelyk, by de Staaten. 1627.
Men ſprak 'er den Prinſe over, die verſtondt, dat de Raadsheer den Brief van de Groot toonen moeſt, waarop de zyne een antwoord was. Hy deedt het, en men vondt, dat Reigersbergen ſcherper geſchreeven hadt dan de Groot (*w*). Men ſtelde dan Reigersbergens Brief in handen van 's Lands Fiskaal, die 'er geene genoegzaame ſtof in vondt, om den Raadsheer in regten aan te ſpreeken. Men bragt deeze zaak egter in de punten van Beſchryvinge, waarop de Staaten, in Herfſtmaand, byeen kwamen, en beſloot toen, den Brief door 't Hof te laaten onderzoeken (*x*). Sedert is, meen ik, 't ſtuk blyven ſteeken, zonder dat 'er de Raadsheer verder over gemoeid is. Midlerwyl, nam de vryheid der Remonſtranten, allengskens, toe, in verſcheiden' Steden, en onder anderen ook te Amſterdam, daar men voorheen zo ſtreng tegen hen geweeſt was. Doch 't zal hierna te pas komen, verder van deeze dingen te gewaagen.

'T Ontwerp op de herſtelling der Verpondingen, in Holland en Weſtfriesland, waarvan wy iet, in 't voorbygaan, gemeld hebben, was, na veel raadpleegens, eindelyk, in Oogſtmaand deezes jaars, vaſtgeſteld (*y*). Volgens het zelve, moesten de huuren der Huizen en Landeryen, van nieuws, alomme, opgenomen worden, door Gemagtigden der Staaten (*z*); waarna het Land, in de plaats der voorige belaſtinge, een agtſte hief van

Nieuwe Verponding.

(*w*) *Zie* DE GROOTS Brief *by* K. BRANDT *bl.* 359.
(*x*) Reſol. Holl. 4, 5, 9, 10, 12, 22 *Maart* 18 *Mey* 16, 29 *Sept.* 1627. *bl.* 41, 45, 48, 51, 53, 55, 68, 115, 214, 245, 249.
(*y*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 1514.
(*z*) Reſol. Holl. 2 *Aug.* 1627. *bl.* 192. 21, 24 *Maart* 1628. *bl.* 50, 55.

1627. van de huuren der Huizen, en een vyfde van die der Landeryen (*a*). De nieuwe Verponding werdt eerst voltrokken, in 't jaar 1632, en de belasting op de Huizen en Landeryen is, volgens dezelve, omtrent eene eeuw agtereen, geheeven.

XV. Fredrik Henrik slaat voor, Grol te belegeren.

't Liet zig, in den Voorzomer deezes jaars, aanzien, dat de vyand, wederom, gelyk voorleeden jaar, weinig geweld te lande zou doen, 't welk de Staaten, en vooral Prins Fredrik Henrik deedt volharden by het besluit, om den kryg aanvallenderwyze te voeren, en met het beleg van Grol te beginnen (*b*). Hagchelyk was nogtans deeze onderneeming, overmids de Stad, door Spinola, zeer sterk gemaakt was (*c*), leggende zy, daarenboven, vyf uuren gaans van de stroomen: waarom de vyand den toevoer derwaards ligtelyk zou konnen bekommeren, of de onzen noodzaaken tot een gevegt, waarvan de uitslag onzeker was. Men bleef egter by 't genomen besluit (*d*). De Staaten agtduizend Waardgelders geligt hebbende, om bezetting te houden in de grenssteden (*e*), deedt de Prins het Leger van den Staat, sterk eenhonderdagtenzestig vendelen knegten en vyfenvyftig kornetten paarden, omtrent Emmerik, byeentrekken.

Hy ontvangt de Ridderorde van den Kouseband.

Terwyl hy zig gereed maakte, om in persoon derwaards te gaan, ontving hy, uit handen van den Engelschen Gezant Karleton, van wege Koning Karel den I. de Ridderorde van den Kouseband, die Maurits ook gedraagen hadt. Zy werdt hem, in de Vergadering der algemeene Staaten, omge-

(*a*) Velius Hoorn, *bl.* 625.
(*b*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 680.
(*c*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 43.
(*d*) H. de Groot Beleg van Grol. *bl.* 4.
(*e*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 680.

gehangen, ten overstaan van den Koning van Boheeme, Ridder der zelfde orde, en in de tegenwoordigheid der gezanten van Frankryk en Venetie, met dezelfde plegtigheden, als eertyds, omtrent Prinse Maurits, gebruikt waren. Onder anderen, werdt, van wege de Staaten, wel uitdrukkelyk bedongen, dat de Prins, by het aanneemen deezer orde, zig, door geenen byzonderen eed, aan den Koning van Groot Britanje, zou mogen verbinden (*f*). 't Geschut in den Haage werdt gelost, terwyl de plegtigheid verrigt werdt. Ook was de Haagsche Schuttery in de wapenen (*g*). Men ontstak vuurwerken; doch daar werdt geene maaltyd gegeven, om dat 'er, tusschen de uitheemsche gezanten, eenig verschil viel over den rang (*h*). 1627.

Terstond hierop, begaf zig de Prins naar 't Leger, verzeld, volgens gewoonte, door eenige Gemagtigden der algemeene Staaten (*i*). De Staaten van Holland deeden hem, voor zyn vertrek, begroeten: 't welk ook, op zyne terugkomst, geschiedde (*k*), en, sedert, by elken veldtogt, in gebruik gebleeven is. Hy kwam zo dra niet in 't Leger, of hy deedt het opbreeken van by Emmerik, en, onaangezien Graaf Henrik van den Berge, met zyn volk, by Wezel lag, kwam hy 'er, op den derden dag, mede voor Grol, welk, op den negentienden van Hooimaand, door den Graave van Styrum, berend was (*l*). Terstond werden de drie voornaamste toegangen bezet, door

Hy komt voor Grol.

(*f*) Resol. Holl. 29 *Juny* 3, 5 *July* 1627. *bl.* 149, 152, 155.
(*g*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 680.
(*h*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 41.
(*i*) H. de Groot Beleg van Grol, *bl.* 5.
(*k*) Resol. Holl. 6 *July* 12 *Octob.* 1627. *bl.* 157, 268.
(*l*) Resol. Holl. 22 *July* 1627. *bl.* 180.

1627. door den Prins zelv', door Graave Ernst, en door den Heere van de Lek. Men viel aan 't omgraaven der Legerplaatsen, en aan 't opwerpen van drie schansen, die dezelven dekten: toen, aan 't delven der loopgraven, 't welk ook aan drie oorden geschiedde. Doch terwyl men hiermede bezig was, brak de Graaf van den Berge op van by Wezel, en sloeg zig neder, tusschen Vrede in Munsterland en de Legerplaats van Graave Ernst. Op zekeren nagt, deedt hy, hier, een' aanval op een hoornwerk, welk nog niet voltooid was: doch hy werdt, na een hevig gevegt, afgeslaagen. De belegeraars, eindelyk, genaderd zynde tot aan de graft, begon men dezelve te dempen en twee gaanderyen te maaken, tegen twee der zes bolwerken, die de Plaats omringden. Doch de belegerden vernielden, door geweldig schieten, by dage, 't gene, by nagt, gemaakt was. Ten laatste, voltrok men de gaanderyen, tot aan de * walgang, en viel toen aan 't ondermynen der Bolwerken. De Engelschen, die hiertoe, onder anderen, gebruikt werden, waren de eersten gereed met hunne myne. Zo dra zy gesprongen was, liep men storm op de breuke. De belegerden, onverhoeds overvallen, booden, in 't eerst, kleinen tegenstand, en men meent, dat de Plaats gewonnen geweest zou zyn, zo de aanval, door meerder manschap, onderfteund geweest ware. Nu herstelden die van binnen zig spoediglyk, en dreeven de onzen naar beneden. De Heer van de Lek, oudste natuurlyke Zoon van Prins Maurits, liet, by deeze gelegenheid, het leeven.

* *Fausse-braye.*

De Stad wordt bestormd.

De Heer van de Lek sneuvelt.

Midlerwyl, waren 'er nog twee andere mynen gereed gemaakt. Maar eer menze springen liet,

De Stad gaat over.

deedt

deedt de Prins de Stad vermaanen tot de overgaave. Men gaf rustig antwoord. Doch toen den belegerden een onderschepte brief van den Graave van den Berge getoond werdt, waarby hy hun berigtte, dat zy op geen ontzet te hoopen hadden, maar zig ten beste mogelyk verdraagen moesten (*m*), gavenze den moed op. De Stad werdt overgegeven by verdrag, op den negentienden van Oogstmaand getekend, waarby der bezetting alle krygseer toegestaan werdt (*n*). De bevelhebber, *Matthys van Dulken*, die de Stad wakkerlyk verdedigd hadt, doch, eenige dagen te vooren, gekwetst geworden was, vertrok, in eene koets, naar Wezel, werwaards ook de bezetting begeleid werdt (*o*). De Aartsbisschop van Filippis, *Filips Rovenius*, 's Pausen Stedehouder in de Nederlanden, die zig, ten deezen tyde, binnen Grol, bevondt, hadt twee maanden tyds bedongen, om te vertrekken. De Prins bleef nog eene maand in de Stad, om op alles orde te stellen. Toen liet hy 't bevel over de bezetting aan Herman Otto, Graave van Styrum, en trok zelf naar Zutfen, met het Leger, welk hy, verneemende, dat de Graaf van den Berge ook opgebroken was, de winterlegeringen betrekken deedt, alzo het jaargetyde te verre verloopen was, om een nieuw beleg te onderneemen (*p*). 1627.

Terwyl Grol belegerd werdt, hadt Spinola ondernomen, eene landing te doen op Zuidbeveland, die egter mislukt was (*q*). Daarna, bestondt hy Aanslag van Spinola op Zuidbeveland.

(*m*) VAN DEN SANDE IX. *Boek*, *bl.* 129.
(*n*) *Zie* 't Verdrag *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 683.
(*o*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 42-48.
(*p*) H. DE GROOT Beleg van Grol, *bl.* 14.
(*q*) VAN DEN SANDE IX. *Boek*, *bl.* 129.

1627. hy Zandvliet, een Dorp tusschen Antwerpen en Bergen op Zoom, te versterken; waardoor Zeeland in merkelyke verlegenheid gebragt werdt, alzo men, van hier, by laag water, door eenige smalle kreeken, ligtelyk op het Eiland Zuidbeveland komen kon. Doch Hautain, Bevelhebber van Sluis, kreeg terstond last van den Prinse, om zig te verzekeren van den Blaauwgarendyk, waardoor hy den toeleg des vyands verhinderde.

Verscheiden' schansen gestigt.

De Prins kwam, sedert, zelf in de Legerplaatse van Hautain. Men besloot, eerlang, hier, eene schans te stigten van vier bolwerken, die den naam van *Fredrik Henrik* kreeg. Ook werden 'er nog drie anderen opgeworpen, tusschen Bergen op Zoom en Steenbergen, welken, door eene *Linie* aan een gehegt, en, naar den Kolonel *Pinsen*, die 't opzigt over deeze werken hadt, en naar twee Gemagtigden der Staaten, *de Rovere* en *Moermont*, de *Pinsen-*, *Rovers-* en *Moermont-schans* genoemd werden (*r*). 't Land van Tholen werdt ook, door eene afsnyding, versterkt (*s*); doch 't liep tot diep in 't volgende jaar aan, eer alle deeze werken voltrokken werden.

XVI. Onlusten met Groot-Britanje.

Met Groot-Britanje, waren, sedert het gebeurde te Amboina, onlusten ontstaan, die geschaapen stonden, gewigtige gevolgen te zullen hebben. Ook hadden de algemeene Staaten, in 't voorleeden jaar, een besluit genomen, welk geen klein misnoegen verwekt hadt, aan 't Engelsche Hof. By 't Verdrag, in den jaare 1585, met Koninginne Elizabet gemaakt (*t*), en by eenige volgende overeenkomsten, was, aan den En-

Men ontzegt den Engelschen Ge-

(*r*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 48, 49, 50.
(*s*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 684, 685.
(*t*) *Zie* VIII. *Deel*, *bl.* 95.

Engelschen Gezant, zitting toegestaan in den Raad van Staate. Doch by 't Verdrag van den jaare 1609 was beraamd, dat alle voorgaande overeenkomsten en ook dit Verdrag alleenlyk duuren zouden, zo lang als het Bestand duurde. Na 't uitgaan van 't Bestand, waren 'er geene Verdragen gemaakt, die de voorgaanden bevestigden of vernieuwden, immers niet, in opzigt van het zitten des Gezants van Groot-Britanje, in den Raad van Staate. Nogtans hadt men 't den Gezant Dudlei Karleton toegestaan. Doch terwyl hy, in 't voorleeden jaar, een' keer naar Engeland deedt, besllooten de Staaten, hem of zynen opvolger bekend te maaken, dat men begreep, dat dit regt van zitting geene plaats meer hadt, na 't uitgaan van 't Bestand, en hem, Karleton, slegts beleefdheidshalve, niet uit verpligting, gegund was. Men vreesde, dat Frankryk, wanneer men 'er zig eens nader mede verbondt, een diergelyk regt zou willen bedingen, en men verstondt, dat de Raad in *volkomen' vryheid* gesteld moest worden (*u*). Ondertusschen, bespeurt men ligtelyk, dat dit besluit ongenoegen geeven moest aan het Engelsche Hof. Karleton drong, zeer ernstelyk, op de herroeping van dit besluit: doch hy verwierf zyne begeerte niet. Ook werden thans de gewigtigste zaaken niet in den Raad van Staate; maar in de Vergadering der algemeene Staaten verhandeld: waarom de Engelschen daarna te minder staan bleeven, op het voorgewend regt, om in den Raad van Staate te zitten (*v*). Over den Lakenhandel waren ook we-

1627. zant de zitting in den Raad van Staate.

(*u*) Resol. Holl. 19 *Maart* 17, 25 *Juny* 1626. *bl.* 28, 66, 76. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 431.
(*v*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 764.

1627. wederom geschillen gereezen, oordeelende de Engelsche Koopluiden, die te Delft den stapel hielden van Engelsche Lakenen, dat deeze handel te zwaar belast en te naauw bepaald was, door de Staaten (*w*). Al dit, en vooral de zaak van Amboina hadt te wege gebragt, dat de Engelschen, reeds in 't voorleeden jaar, den onzen aan schepen en goederen in de Middellandsche zee merkelyke schade gedaan hadden. De Staaten beslooten, hierop, Meester *Jakob Kats*, Pensionaris van Dordrecht, naar Engeland te zenden, om vergoeding deezer schade te vorderen (*x*). Hy vertrok, in den aanvang deezes jaars, en vertoonde den Koning „ hoe zyne onderdaanen, sedert eenigen tyd, in zee, deeden „ stryken, al wat hun ontmoette; hoe zy vrye „ en onvrye waaren aantastten, vrienden goe„ deren naar zig neemende, om datze by vyan„ den goederen gevonden werden, en schepen, „ die op onzydige Havens voeren, of die Be„ stelbrieven van den Prinse van Oranje, of „ Brieven van burgerschap van eenige Stad dee„ zer Landen hadden, bekommerende: ook sche„ pen aanhoudende, die van de Duinkerkers „ verlaaten waren: van al het welke hy herstel„ ling verzogt." Te gelyk, gaf hy een ontwerp van een Verdrag van * Zeevaart over, waarby alles geregeld werdt, om nieuwe misverstanden te voorkomen. Doch zyne Vertoogen vonden kleinen ingang. De Koning was met Spanje in oorlog, en stondt op 't punt, om met Frankryk te breeken. Hy vreesde, hierom, dat de Hollanders

Verrigtingen van den Pensionaris Kats in Engeland.

* *Marine.*

(*w*) Resol. Holl. 2 *July* 1626. *bl.* 82.
(*x*) Resol. Holl. 25 *Nov.* 2, 12, 19 *Decemb.* 1626. *bl.* 163, 171, 180, 187.

1627.

ders en Zeeuwen meester zouden worden van den handel ter zee, wanneer zy vry vaaren mogten, terwyl de Engelschen de scheepvaart zouden moeten missen. 't Was dan 't belang der Engelschen den onzen den handel moeilyk te maaken. Men gaf egter den Heere Kats deeze reden niet. Men klaagde, voornaamlyk, over 't gebeurde te Amboina, en Kats keerde, eerlang, genoegzaam onverrigter zaake, te rug (*y*). Kort na zyn vertrek, werden, in Engeland, drie schepen beslaagen, die, voor rekening der Nederlandsche Oostindische Maatschappye, van Suratte gekomen, en te Portsmouth ingeloopen waren (*z*). Men rekende deeze schepen twee en een halve millioen waardig. De schade, by andere gelegenheden, den onzen ter zee aangedaan, werdt op agt millioenen begroot (*a*). 't Liep tot diep in 't volgende jaar aan, eer de drie Oostindische schepen ontslaagen werden (*b*). Doch de verongelykingen der Engelschen bleeven hierby niet. Op den agtsten van Wynmaand deezes jaars, vertoonden zig agt Engelsche Oorlogsschepen op de reede van Texel, van daar weg neemende een Fransch Konings schip, welk in 't Marsdiep lag (*c*). Men besloot wel, terstond, tot beveiliging der stroomen, eenige meerder Oorlogsschepen naar 't Marsdiep te zenden, en de Engelschen te dwingen tot het herleveren van den buit, dien zy, in 's Lands Zeegaten, gemaakt hadden. Doch zy waren vertrokken, eer men

Drie Oostindische schepen, in Engeland, bekommerd.

De Engelschen neemen een Fransch schip in Texel.

(*y*) Resol. Holl. 2 *Aug.* 1627. *bl.* 210. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 651-655, 768.
(*z*) Resol. Holl. 7, 8, 10 *Octob.* 1627. *bl.* 261, 264, 266.
(*a*) Resol. Holl. 10 *Dec.* 1627. *bl.* 296.
(*b*) Resol. Holl. 10 *Aug.* 1628. *bl.* 146.
(*c*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 649.

1627. men dit besluit ter uitvoeringe brengen kon. Drie schepen alleen, die in 't Marsdiep waren blyven leggen, werden nog eenigen tyd bezet gehouden door de onzen; doch zy raakten ook, eindelyk, in zee. De onzen klaagden zeer over dit schenden hunner stroomen, vorderende, in Engeland, dat het genomen schip wederom in Texel geleverd werdt. Doch men verstondt aldaar, dat de onzen wel iet diergelyks, in de Havens van Engeland, gedaan hadden, omtrent hunne vyanden; waaruit men besloot, dat het den Engelschen ook, in de Hollandsche Havens, omtrent de Franschen, behoorde vry te staan (*d*).

Karel de I. zendt schepen naar Rochelle,

De verbitterdheid, zeker, tusschen de twee volken, was, sedert korten tyd, zo sterk toegenomen, dat men voor eenen openbaaren oorlog bedugt was. De Engelschen, onderrigt dat die van Rochelle niet te vrede waren met het verdrag des voorleeden jaars, hadden, in Hooimaand, eene Vloot gezonden naar deeze Stad, onder den Hertoge van Bukkingham, die zig gaarne van deeze gelegenheid bediend zou hebben, om bezetting te werpen in Rochelle; doch men weigerde aldaar, voorzigtiglyk, eenige Engelschen te ontvangen. De Hertog, sedert op 't Eiland Ree geland, belegerde S. Martin, eenigen tyd. Doch de Koning van Frankryk, aan 't hoofd van een Leger, naar Rochelle getrokken zynde, zondt den Maarschalk van Schomberg naar Ree, met eenige manschap; waarop Bukkingham het Eiland verliet, en met de Vloot naar Engeland keerde (*e*).

die te rug keeren.

De

(*d*) Resol. Holl. 9, 10, 11, 14, 15, 16 *Octob.* 28 *Dec.* 1627. *bl.* 264, 266, 267, 271, 273, 275, 279, 306.
(*e*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 341, 342. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 670 *enz.*

De vyandlykheden tusschen Frankryk en Groot-Britanje dus openlyk begonnen zynde, oordeelden de Staaten het van hun belang, tusschen beide te treeden, en de geschillen, ware het mogelyk, te bemiddelen (*f*). Ook deeden beide Lodewyk en Karel hun best, om te beletten, dat de Staaten zig niet op nieuws verbonden, met hunne partye (*g*). Frankryk boodt nu de nader verbindtenis aan, die, in 't voorleeden jaar, niet hadt willen gelukken (*h*). De Staaten scheenen, in 't eerst, genegen om het Verdrag van Compiegne, voor nog drie of vier jaaren, te vernieuwen (*i*): doch veranderden, hierin, naderhand van gedagten. In 't ontwerp, in Frankryk gemaakt, werdt den Staaten een millioen 's jaars, voor den tyd van negen jaaren, toegezeid, mids zy beloofden, geene Vrede of Bestand met Spanje te zullen maaken, buiten 's Konings *bewilliging*. Doch zy wilden zig alleen verbinden, om 's Konings *raad* in te neemen (*k*). De Heer van Langerak sloot dan, op deezen voet, een Verdrag, gedagtekend te Parys, den agtentwintigsten van Oogstmaand; waarby, op den zestienden van Herfstmaand, nog eenige punten gevoegd werden (*l*). Doch alzo klaarlyk bleek, dat de Koning, by verscheiden' punten van dit Verdrag, de Staaten zogt te verbinden, om hem tegen Groot-Britanje by te staan, was 't nu niet, im-

1627.

De Staaten zoeken de geschillen tusschen Frankryk en Groot-Britanje by te leggen.

Verdrag tusschen Frankryk en deezen Staat.

(*f*) Resol. Holl. 7, 16 *Maart* 11 *May* 13 *July* 1627. *bl.* 46, 58, 108, 166.
(*g*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 601.
(*h*) Resol. Holl. 17 *May* 27 *Juny* 1627. *bl.* 114, 129.
(*i*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 740.
(*k*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 602.
(*l*) *Voiez* Du Mont Corps Dipl. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 522 *en* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 971.

1627. immers in het toekomende; 't welk men hier hieldt te ſtryden met het Verdrag van Southampton (*m*); werdt het, hoe zeer 'er Frankryk op ſtondt, nimmer bekragtigd door hunne Hoogmogendheden (*n*). Men hadt, hier, vaſtgeſteld, eene ſtipte onzydigheid te bewaaren, tegen den zin van beide de Mogendheden, die de Staaten, elk om 't zeerſt, op hunne zyde zogten te trekken.

Welk niet bekragtigd wordt.

Moeilykheid der Staaten om onzydig te blyven.

Karleton, die wederom herwaards gekeerd was, zogt het vervoeren van ſchepen en geſchut naar Frankryk te beletten. Ook meende hy de Staaten diets te maaken, dat de Franſche Vloot zig met de Spaanſche vereenigen zou, om Engeland en andere hervormde Mogendheden aan te taſten. Het Verdrag, met Frankryk gemaakt, ſchoon nog niet bekragtigd, was hem, insgelyks, tegen de borſt (*o*). Van den anderen kant, klaagde *d'Espeſſes*, Gezant van Frankryk, over de Engelſche vyandlykheden, waartegen de Staaten, zyns oordeels, den Koning, zynen meeſter, uit kragte der voorige verbonden, behoorden te beſchermen: immers, het bouwen en uitruſten van eenige Oorlogsſchepen ten zynen behoeve, hier te Lande, te gedoogen (*p*). Dus van de eene en de andere zyde geperſt, beſlooten de Staaten, eerlang, tot het afzenden van een buitengewoon gezantſchap naar beide de Ryken. Naar Frankryk, gingen de Heeren van Sommelsdyk en Gasper van Vosbergen; naar Engeland, de Heeren van Randwyk en Adriaan Pauw van Heemſtede,

Pen-

(*m*) Reſol. Holl. 15 *Octob.* 1627. *bl.* 273.
(*n*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 602, 741, 749-752, 753.
(*o*) Reſol. Holl. 8, 10, 15 *Sept.* 6, 13 *Oct.* 1627. *bl.* 218, 221, 223, 229, 230, 260, 270. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 649, 742-748, 754-761.
(*p*) Reſoll. Holl. 9, 14, 16 *Octob.* 1627. *bl.* 265, 273, 279. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 746.

Pensionaris van Amsterdam (*q*). Zy vertrokken eerst in 't begin des volgenden jaars. Wy zullen, hierna, verslag doen van hunne verrigtingen.

1627.

De Koning van Deenemarke oorloogde, dit jaar, wederom, ongelukkiglyk. In Grasmaand, voegde zig de Kolonel Morgan, aan 't hoofd van vier Regementen Engelschen, die in der Staaten dienst geweest waren, by zyn Leger, te Stade. Doch Holstein en Mekelenburg, gedreigd, door Tilly, met de Keizerlyke ongenade, weigerden hem onderstand. De Hertog van Weimar hadt zig, ten zynen behoeve, in Silezie geworpen, en klein Glogau en andere Plaatsen ingenomen. Doch de Hertog van Fridland hernamze, zonder moeite. Weimar overleedt, kort hierna. Middlerwyl, hadden de Keizerschen verscheiden' Brandenburgsche Plaatsen bemagtigd, en den Keurvorst, die, te vergeefs, op Deenschen onderstand hoopte, genoodzaakt, 's Keizers zyde te kiezen. Tilly trok, sedert, over de Havel en Elve, in het Holsteinsche, nam verscheiden' Plaatsen in, en dwong de Deenen, alles, wat zy hier bezaten, te ruimen, tot aan Hamburg toe. De Koning week naar Glukstad. Tilly, weinig tegenstand ontmoetende, drong door, tot in Jutland. Sedert, werdt het beleg ook geslaagen voor Stade, daar Morgan binnen lag: en de Stad werdt, eerlang, genoodzaakt tot de overgaave. 't Scheen, dat de Keizerschen voorhadden, zig van gantsch Deenemarke en van den handel op de Oostzee meester te maaken, waardoor zy ook de Vereenigde Gewesten, grootelyks, benadeeld zouden hebben. Zelfs zogten zy de Hanze-Steden over te

XVII. Voorspoed der Keizerschen, tegen den Koning van Deenemarke.

(*q*) Resol. Holl. 7, 8, 12 *Oct.* 8, 9, 11, 22 *Dec.* 1627. *bl.* 261, 263, 268, 269, 28[illegible], 285, 297, 314. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 603.

1627. te haalen, om zig met hen te verbinden, 't welk egter niet gelukken wilde (*r*). De Staaten deeden, te gelyk, hun best, om hun Verbond met de Hanze-Steden, welk nu ten einde liep, te vernieuwen; doch slaagden hierin ook niet, ten deezen tyde. De Keizerschen waren te magtig geworden, in Duitschland: 't welk de Hanze-Steden van nadere verbindtenisse met derzelver partyen te rug hieldt (*s*). De Vereenigde Staaten, ziende de zaaken des Konings van Deenemarke te rug loopen in Duitschland, waren, al by tyds, bedagt geweest, om den voortgang der Keizerlyke wapenen, door nieuwe Verbindtenissen, te stuiten (*t*). Vooral, haddenze 't oog geworpen op Gustaaf Adolf, Koning van Zweeden, die, nog met Poolen oneenig, in 't voorleeden jaar, in Pruissen, gelukkiglyk geoorloogd hadt, de Stad Dantzig zelve, die onder de bescherming des Konings van Poolen stondt, merkelyk benaauwende (*u*). De Staaten hadden, in 't jaar 1614, een Verbond van onderlinge bescherminge gesllooten met den Koning van Zweeden, voor den tyd van vyftien jaaren (*v*), die nu naar 't einde liepen. Doch de Poolsche kryg hadt Gustaaf Adolf niet toegelaaten, hun eenigen onderstand te doen, of zig in de Duitsche zaaken te steeken. Men oordeelde, hierom, met reden, dat deeze kryg eerst moest geëindigd zyn, zou men op Zweedsche hulp hoopen mogen. En vernomen hebbende, dat het den oorloogenden Mogend-

De Staaten zenden een Gezantschap naar 't Noorden.

(*r*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 647-649.
(*s*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 651.
(*t*) Resol: Holl. 7 *Jan.* 26 *Febr.* 8, 12 *Maart* 3 *April* 1627. *bl.* 6, 34, 47, 55, 87.
(*u*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 553.
(*v*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 275, 278.

gendheden niet onaangenaam zyn zou, zo de Staaten de hand leenden aan de bemiddeling der geschillen; zondenze, in de Lente deezes jaars, een buitengewoon Gezantschap naar 't Noorden, welk door *Rochus van den Honaard*, Raadsheer in den Hoogen Raad, *Andries Bikker*, Burgemeester van Amsterdam, *Simon van Beaumont*, wegens Zeeland zitting hebbende ter algemeene Staatsvergaderinge, en *Gysbert*, *Heer van Boetselaar*, wegens Utrecht afgevaardigd tot dezelfde Vergadering, bekleed werdt (*w*). Zy hadden last, om nieuwe overeenkomsten, wegens den Oosterschen handel, die, geduurende den oorlog, merkelyk belemmerd werdt, te sluiten met de Koningen van Zweeden en Poolen. Voorts moesten zy de Vrede tusschen de twee Koningen zoeken te bemiddelen (*x*). Op den dertienden van Bloeimaand, vertrokken zy, te schepe, uit Texel, en landden, binnen agt dagen, in de Zond, van waar zy een' keer naar Koppenhagen deeden, om het ontslag van eenige bekommerde Hollandsche schepen en goederen, en vermindering van den Zondschen tol (*y*), die toen op een Ryksoord van 't Last gesteld werdt, te bevorderen. Voort gereisd naar Derschauw, troffen zy aldaar den Koning van Zweeden aan, wien zy hunnen last openden. Daarna, begaven zy zig naar Warschauw, alwaar zy ook by den Koning van Poolen gehoor verwierven, die hen met ongedekten hoofde spreeken liet, en voorts zeer koel ontving. Zy bragten 't egter, eindelyk, zo ver, dat men, met wederzydsche bewilliging, door gemagtigden

1627.

(*w*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 601.
(*x*) *Zie* hunne Instructie *by* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 603.
(*y*) Resol. Holl. 21 *Juny* 9 *Dec.* 1627. *bl.* 134, 284.

1627. den der twee Koningen, onder bemiddeling der Staatsche gezanten, in onderhandeling tradt, over een Verdrag. Men schikte hiertoe drie tenten, geplaatst op zekeren afstand van beide de Legers. De handeling werdt lang sleepende gehouden, terwyl de Staatsche gezanten zig, met reizen en trekken, veele moeite gaven, om een Verdrag te bewerken. Men was, eindelyk, genoegzaam overeengekomen, over een Bestand van dertig jaaren, toen de handeling, plotselyk, geschorst werdt. Men wil, dat Koning Sigismond, door den Keizer en Spanje, bewoogen werdt, in den oorlog te volharden, door beloften van onderstand, die egter niet naargekomen werden (z). De Koning van Zweeden was ook, door zynen voorspoed, min handelbaar geworden. De Staatsche gezanten en de Keurvorst van Brandenburg, die, in persoon, in zyn Hertogdom Pruissen gekomen was, arbeidden, eenen geruimen tyd, te vergeefs, tot een Verdrag (*a*). 't Leedt tot in 't jaar 1629, eer het getroffen werdt.

Gezantschap naar Venetie.

De Staat van Venetie was verbonden, de Vereenigde Gewesten, van tyd tot tyd, met penningen te ondersteunen; doch kwam deeze verbindtenis traaglyk naar: of zo de beloofde penningen hier al door Hollandsche Koopluiden voldaan werden, vernam men niet, dat zy vergoeding kreegen te Venetie (*b*). Den Staatschen Gezant Berk herwaards gekomen en te Dordrecht overleeden zynde, zonden de Staaten, in zyne stede, naar Venetie *Willem van Lier*, *Heer van Oosterwyk*, die last hadt, om ernstelyk aan te houden

(z) PUFENDORF Inl. tot de Zweedsche Hist. *bl.* 521.
(*a*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 606-647.
(*b*) Resol. Holl. 16 *Juny* 1626. *bl.* 63.

den op de ftipte voldoening van den beloofden onderftand (*c*). 1627.

Filips de IV, Koning van Spanje, zyne magt, door de zwaare fchaden, in de Indien geleeden, en door den koftbaaren oorlog, aan verfcheiden' oorden, allengskens voelende verminderen, zag, ten deezen tyde, om, naar nieuwe middelen, om dezelve te herftellen. Hiertoe zou, meende hy, ftrekken een Verbond van Vereeniging tusfchen alle zyne Ryken en Staaten, die allen, met elkanderen, vierenveertigduizend man op de been brengen en onderhouden zouden. De Nederlanden, die wederom aan hem komen moeften, fchoonze der Aartshertoginne waren afgeftaan, zouden, hiertoe, twaalfduizend man leveren. Doch deeze voorflag geviel den Staaten deezer Nederlanden niet. Zy wilden 'er niet dan onder voorwaarden, die den Spanjaarden niet aanftonden, naar luifteren (*d*).

XVIII. Filips de IV. poogt, te vergeefs, een Verbond van Vereeniging te fluiten tusfchen alle zyne Staaten.

De voorflag zelf bewees, hoe zeer het Spanje ontbrak aan middelen, om den oorlog door te zetten. Ook werdt 'er, het gantfche volgende jaar, van den Spaanfchen kant, niets ondernomen in de Nederlanden. Alleenlyk hadden zy eenen aanflag gefmeed op Bergen op Zoom, die egter, by tyds, ontdekt, en in eenige medewuftigen geftraft werdt (*e*). Eenigen tyd te vooren, was 'er ook iet op Zuidbeveland ondernomen: waartoe Jonkheer *Gillis van Wisfekerke*, die, fchoon in Brabant woonagtig, met byzonder verlof, in Zeeland verkeerde, zo men meende, aanleiding gegeven hadt (*f*). Doch de aanflag hadt geen gevolg.

Aanflag op Bergen op Zoom. 1628.

(*c*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 651.
(*d*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 672-680.
(*e*) Sent. van zes Perf *gedr.* 1628. VAN DEN SANDE X. *Boek*, *bl.* 135.
(*f*) Notul. Zeel. 9 *Decemb.* 1627. *bl.* 322.

1628. volg. In 't najaar, deedt eene vyandlyke party eene landing in 't Land van Borſelen, zonder 'er egter iet van belang uit te voeren (g). Van der Staaten zyde, zat men ook ſtil, zig vergenoegende met het opmaaken der drie Schanſen, tusſchen Bergen op Zoom en Steenbergen. Fredrik Henrik trok niet te velde (h), en al wat 'er verrigt werdt, beſtondt in het ſtroopen der wederzydſche Ruiterye (i).

XIX. Toerusting ter zee, tot beveiliging der kuſten.

Doch de onderneemingen ter zee waren van meer gewigt. Men hadt, in Slagtmaand, reeds beſlooten, vyfendertig Oorlogsſchepen, vyf Jagten en vyf Fregatten uit te ruſten, die gebruikt werden, om de Vlaamſche kuſten te bezetten, en om, van de Hoofden af, tot aan Noorwegen toe, te kruiſſen (k). Hierby bleef het niet.

Pieter Pieterszoon Hein verovert de Spaanſche Zilvervloot.

De Weſtindiſche Maatſchappy ruſtte eene Vloot uit van eenendertig ſchepen, die, onder bevel van Pieter Pieterszoon Hein, in 't gemeen *Piet Hein* genaamd, in Bloeimaand, uitliep. Hy hadt laſt, om op de Spaanſche Zilvervloot te paſſen, enze, ware 't mogelyk, te veroveren. In Oogſtmaand, gekomen in 't gezigt van de Havana, alwaar de Spaanſche Vloot verwagt werdt, vernam hy, dat men daar nog geene kondſchap hadt van zyne komſt. Doch wat laater, nam hy eene Spaanſche bark, die, door den Bevelhebber van de Havana, afgezonden was, om de Spaanſche Vloot voor de onze te waarſchuwen. Op den agtſten van Herfſtmaand, nam *Jan Janszoon van Hoorn*, voerende het ſchip de Witte Leeuw, een Spaanſch

(g) Miſſive *van* 29 *Dec.* 1628. *in de* Notul. van Zeel. 1629. *bl.* 7.
(h) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 780.
(i) Memoir. de Freder. Henri *p.* 50.
(k) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 651.

PIETER PIETERSZOON HEIN,
Luitenant-Admiraal van Holland.

A. Schouman del. naar 't Origin. by de Hr. Maashouk. *J. Houbraaken fec.*

Is. Tirion excudit.

Spaansch schip, welk een stuks wegs afgeraakt 1628.
was van de Vloote, die, kort daaraan, ontdekt werdt. De Admiraal Hein maakte 'er terstond jagt op. Zy week naar den wal, en in de Baai van Matanza. Hier raakten de meeste Spaansche schepen aan den grond. De onzen, in de Boots gesprongen, hadden 'er naauwlyks twee schooten op gedaan, of alle de schepen gaven zig over. De Admiraal stelde terstond orde, om 't plonderen te voorkomen. Hy deedt de veroverde schepen, gedeeltelyk, lossen: eenigen werden gereed gemaakt, tot de reize naar 't Vaderland: de overigen verbrand, of in den grond gehakt. Dus werdt de ryke Spaansche Zilvervloot, schier zonder slag of stoot, gewonnen, op den negenden van Herfstmaand. Op den zeventienden, ligtte de Admiraal het anker. De gantsche Vloot kwam, in Slagt- en Wintermaand deezes, en in Louwmaand des volgenden jaars, in 't Vaderland te rug. Een der genomen' schepen was, op de Iersche kust, gestrand, een ander, lek zynde, in Falmouth ontlost, en met de laading verkogt. De meeste buit werdt, te Amsterdam, aan land gebragt, en in 't Westindisch Huis bewaard. Hy bestondt in veele kisten met zilver: ook eenig goud, paarlen, gesteenten en andere kostelykheden: voorts eene groote menigte Indigo, Couchenille, Verwhout en andere koopmanschappen. De waarde van alles werdt berekend, op elf millioen vyfmaalhonderd en negenduizend-vyf honderdvierentwintig guldens. Doch 't volk hadt, ongetwyfeld, een merkelyk deel van den schat verdonkerd: waarvan egter nog 't een en 't ander agterhaald werdt (*l*). Men hieldt een' pleg-

Begrooting van den buit.

(*l*) J. de Laat Westind. V. *Boek*, *bl.* 13[illegible]-147.

1628. plegtigen dankdag, en brandde vreugdevuuren, over deeze verovering. De deelgenooten in de Maatschappye kreegen eene uitdeeling van vyftig ten honderd, die sommigen egter te hoog oordeelden (*m*). Den Bevelhebberen der Vloote en 't Scheepsvolk werdt ook deel gegeven in den buit. 't Buitgeld der Matroozen was zeventien maanden gaadje (*n*). Hein werdt bevorderd tot Luitenant-Admiraal van Holland. De Bevelhebber *Pieter Adriaanszoon Ita* hadt, in dit zelfde jaar, twee ryke Spaansche Hondurasvaarders veroverd. De buit was, reeds in Wynmaand, herwaards gebragt (*o*).

XX. Voortgang der Keizerlyke wapenen in Duitschland.

De Keizerlyke wapenen waren, dit jaar, nog al voorspoedig in Duitschland. De Veldmaarschalk *Joan George van Arnheim* viel in Pomeren, onaangezien de Hertog zig onzydig gehouden hadt. Alle de Pomersche Steden werden genoodzaakt bezetting in te neemen, behalve Stettyn, daar de Hertog zyn verblyf hadt. Straalzond hadt ook geweigerd 's Keizers volk te ontvangen. Doch Arnheim bedong tagtigduizend Ryksdaalers, eer hy belooven wilde, de Stad van inlegering te zullen verschoonen. Men voldeedt hem een deel deezer somme. De tyd om het overige op te brengen was nog niet verstreeken, toen hy de Stad met eene belegering dreigde, die, eerlang, ondernomen werdt. De Stad bekwam, midlerwyl, eenigen Deenschen en Zweedschen onderstand in manschap, en 't beleg werdt, voor 't einde van Hooimaand, opgebroken.

Straal-

Straalzond ondertusschen, zo ongenegen om onder

(*m*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 725, 809.
(*n*) Van den Sande X. *Boek*, *bl.* 137.
(*o*) Commelin Lev. van Freder. Henr. I. *Deel*, *bl.* 34.

der de oppermagt van Zweeden als onder die van den Keizer te bukken, en zig gaarne bewaaren willende in dien ſtaat van vryheid, waarin deeze Hanze-Stad, tot hiertoe, geſtaan hadt, gaf *Lieuwe van Aitzema*, Reſident der Hanze-Steden in den Haage, denzelfden, wiens *Jaarboeken der Nederlandſche Staats- en Oorlogszaaken*, wy nu, doorgaans, gebruiken, laſt, om der Staaten raad en hulp te verzoeken. Doch deezen, in aanmerking neemende, dat het meeſte gevaar over was, zonden alleenlyk *Karel van Krakau*, hunnen Kommiſſaris te Elſeneur, naar Straalzond, met laſt, om de gelegenheid der Stad, ten naauwſten, op te neemen, en haar, zo hy 't raadzaam vondt, dertigduizend guldens te verſtrekken: gelyk ſedert geſchiedde (*p*). 1628. Straalzond bekomt eenigen onderſtand van de Staaten.

Tuſſchen Zweeden en Poolen, was, door bemiddeling der Staatſche gezanten, eene Wapenſchorſing getroffen, terwyl men over een Verdrag handelde. Doch men ſcheidde vrugteloos; de vyandlykheden werden op nieuws begonnen, en de Staatſche gezanten keerden, eerlang, onverrigter zaake, in Zomermaand, te rug. Men meende, dat de Koning van Zweeden niet zeer geneigd was, om zig, onder bemiddeling van deezen Staat, met Poolen, te verdraagen; alzo hy, zig van de Pillau hebbende meeſter gemaakt, veel voordeels trok uit den tol, die daar geheeven, en meeſt door ingezetenen der Vereenigde Geweſten betaald werdt; waarom men hem 't behouden van deezen tol niet ligt zou hebben toegeweezen, by 't Verdrag (*q*). Ook troffen de twee Beſtand tuſſchen Zweeden en Poolen.

(*p*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 697-702.
(*q*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 708-715.

1628.

twee Koningen, in Herfſtmaand des volgenden jaars, buiten bemiddeling der Staaten, een Beſtand voor den tyd van zes jaaren (*r*). Guſtaaf Adolf kreeg toen de handen ruim, om zig te ſteeken in den Duitſchen kryg, dien hy, met veel roems, gevoerd heeft.

De Staaten zoeken bezetting in de Sterkten aan de Zond te leggen.

De voorſpoed der Keizerſchen in Pomeren en langs de Ooſtzee verwekte geene kleine bekommering, in de Staaten der Vereenigde Geweſten. Zy vreesden, dat de Keizer en Spanje zig meeſter mogten maaken van den Ooſterſchen handel, waaraan een deel hunner welvaart hing. Ook waren zy bezorgd, dat de Koning van Deenemarke, die, tot hiertoe, ongelukkiglyk geoorloogd hadt, de Zond niet zou konnen beſchermen. Zy werden, hierom, en om zig, eens vooral, te verzekeren van de vaart op de Ooſtzee, te raade Koning Chriſtiaan tweeduizend man aan te bieden, die in de Zond in bezetting gelegd, en door de Staaten onderhouden zouden worden, in mindering van de penningen, den Koning, by verdrag, beloofd. *Laurens Reaal*, voorheen Opperbevelhebber in Nederlandſch Indie, was reeds, voor 't einde des jaars 1627, naar Deenemarke gezonden, om deezen voorſlag te doen. Hy hadt, daarenboven, heimelyken laſt, om op de ſterkte, gelegenheid en inwendigen toeſtand van het Deenſche Ryk, naauwkeuriglyk, agt te geeven, en op de reize, zyne hoedanigheid bedekt te houden.

't Welk Koning Chriſtiaan ongeraaden vindt.

Chriſtiaan de IV. hoorde zyn voorſtel, en beantwoordde hem, heuſchelyk; doch wees de aanbieding der Staaten van de hand, verklaarende, genoegzaam in ſtaat te zyn, om,

(*r*) Du Mont Corps Dipl. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 594.

om, met zyn eigen volk, de Zond te beſchermen: alleenlyk, verzogt hy, dat de Staaten hem den beloofden onderſtand in geld bleeven verzorgen, gelyk ze, tot hiertoe, gedaan hadden. De Koning toonde te minder genegenheid tot het omhelzen van de aanbieding der Staaten (*s*), om dat hy omtrent deezen tyd, door bemiddeling van de Stad Lubek, in onderhandeling getreden was met den Keizer (*t*): waaruit, in Bloeimaand des volgenden jaars, een Verdrag van Vrede ſproot, by welk Ferdinand de II. beloofde, zig niet te zullen moeijen met de zaaken van Deenemarke, en Chriſtiaan de IV, zig in geenerlei wyze te zullen ſteeken, in die des Duitſchen Ryks: voorts, bekwam de Koning alles wederom, wat hem, te vooren, ontnomen was (*u*). By de Staaten der Vereenigde Geweſten, waren, in 't voorjaar, nog ernſtige poogingen gedaan, om Gelukſtad, daar Koning Chriſtiaan binnen lag, van voorraad te voorzien, en zyne ſcheepsmagt in de Ooſtzee te verſterken. Doch het ſluiten der Vrede veroorzaakte, dat men hierin niet behoefde te treeden (*v*). Zelfs deedt deeze Vrede de vriendſchap tuſſchen Deenemarke en deezen Staat, geweldiglyk, verkoelen (*w*), en door den tyd veranderen in eene ſoort van vyandſchap, die 't gemeen belang egter wederom heeft doen verdwynen.

1628.

Vrede tuſſchen den Keizer en den Koning van Deenemarke.

Reaal, met het Oorlogsſchip, welk hem overgevoerd hadt, te rug keerende naar Holland, leedt

Reaal gevangen, door

(*s*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 715, 716.
(*t*) *Voiez* Du Mont Corps Dipl. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 561-569.
(*u*) Du Mont Corps Dipl. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 584.
(*v*) *Zie* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 842-845.
(*w*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 791.

1628. leedt schipbreuk op de Jutsche kust, aan eenen oord, daar Keizerlyke bezetting lag. Hier werdt hy, terstond, in hegtenis genomen, als komende uit Deenemarke, toen nog met den Keizer in oorlog; en derwaards gezonden door de Staaten, op welken Ferdinand de II. ook geen goed oog hadt. Men zondt hem zelfs heel naar Weenen, daar hy lang zat, eer de Staaten verwerven konden, dat hy ontslaagen werdt (x).

de Keizerschen.

Verzekering der vaart op de Wezer en Elve.

Terwyl Reaal naar Deenemarke toog, om te wege te brengen, dat de Zond beveiligd werdt, deeden de Staaten hun best, om zig van de Vaart op de Elve en Wezer te verzekeren. Zy hielden, hiertoe, drie Oorlogsschepen omtrent de monden deezer Rivieren; waardoor de vaart voor hun open gehouden werdt. De Keizerschen hadden nog geene schepen, en deeden hierom, ten deezen tyde, zo veel weer, om Lubek, Dantzig en andere Hanze-Steden tot hunne zyde over te haalen. Zy beloofden haar zelfs den geheelen handel op Spanje, zoze zig, tegen Engeland, de Vereenigde Gewesten en derzelver Duitsche Bondgenooten, verklaaren wilden; doch hunne beloften vonden geenen ingang. De Hanze-Steden begeerden geenen oorlog, waarvan de voordeelen zo onzeker waren (y).

XXI. Rochelle belegerd.

Zo dra waren die van Rochelle niet wederom opgestaan, tegen Lodewyk den XIII, of de Koning besloot, de Stad naauw te belegeren, te water en te lande. Zy liet niet na, by Karel den I. aan te houden om onderstand. Doch 't Parlement, misnoegd op den Koning, en vooral op Bukkingham, zynen eersten Staatsdienaar, draalde met

(x) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 716.
(y) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 716-720.

met het inwilligen der vereischte penningen. 't 1628.
Liep aan tot in Bloeimaand, eer de Engelsche Vloot, elf schepen sterk, voor Rochelle kwam. Doch alzo zy alleenlyk gezonden was, om eenigen voorraad van mond en oorloge te geleiden, keerde zy, binnen weinige dagen, terug, voorwendende bedugt te zyn voor de Spaansche Vloot, die, sprak men, dagelyks, te gemoet gezien werdt. De Stad kreeg, derhalve, merkelyk gebrek aan voorraad. Zy hadt, onlangs, eenige graanen laaten koopen, in Holland; doch of zy dezelven ontving, blykt niet. Ook hadt men haar, van hier, wederom, heimelyk, met eenige penningen, ondersteund. De Fransche Gezant *Beaugy*, zynde d'Espesses, zig door een trots en los gedrag, gehaat en veragt gemaakt hebbende (*z*), onlangs, terug geroepen, klaagde hierover aan de Staaten; waarop men, ook aan den Koning, vryheid gaf, tot den uitvoer van eenig geschut en krygsbehoeften (*a*). In Hooimaand, was 't gebrek zo groot in de Stad, dat men paarden- honden- en katten-vleesch en ander ongewoon voedsel te lyve sloeg. Men deedt dan nieuwe poogingen, om ontzet uit Engeland te bekomen, en, in Herfstmaand, liep de Engelsche Vloot, andermaal, in zee. De Stad was nu in den uitersten nood geraakt. 't Gemeen hadt, in drie maanden tyds, geen gewoon voedsel gebruikt, en at brood van stroo, met een weinig suiker gemengd, allerlei leder, hout, aarde, drek, en al wat hun voorkwam: een agtste deel van een mudde tarwe werdt voor tweehonderd, een schaap voor drie-, vier- en vyfhonderd, eene

Hongersnood aldaar.

(*z*) *Zie zyne* Memorie *by* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 768.
(*a*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 771, 773.

1628. ne koe voor duizend guldens verkogt. (De Engelsche Vloot kwam wel omtrent de Stad; doch voerde niets uit, en werdt, eindelyk, door de branders, die de Franschen op haar afzonden, gedwongen, te rug te keeren. Zy was zo dra niet vertrokken, of de Stad gaf zig over aan den Koning, die haar haaren opstand kwytscholdt, mids zy zig volkomenlyk in zyne magt stelde, gelyk, op den dertigsten van Wynmaand, geschiedde (*b*). Sedert, werden de Vestingwerken van Rochelle geslegt, de Regeering veranderd, en de Roomsche Godsdienst, in de Stad, hersteld, hoewel de Hervormden ook vrye Godsdienstoefening behielden. De Hertog van Rohan ontzag zig egter niet, in onderhandeling te treeden met den Koning van Spanje, die hem, meent men, eenigen onderstand beloofde; doch deeze handel hadt weinig gevolg (*c*).

De Stad geeft zig over.

XXII. De Remonstranten bekomen, van tyd tot tyd, grooter vryheid.

Terwyl de Remonstranten, allengskens, meer vryheid namen, inzonderheid te Rotterdam, daar zy twee openbaare Vergaderingen hadden, verzuimden de Sinoden niet, geduurige vertoogen te doen aan de Staaten van Holland, tegen deeze vryheid. De Remonstranten van verscheiden' Steden vervoegden zig, insgelyks, by hunne Edele Groot-Mogendheden, verzoekende vrye Godsdienstoefening, buiten de openbaare Kerken; doch men wees hen elk aan zyne byzondere Wethouderschap. Midlerwyl, was door eenige Leden der Zuidhollandsche Sinode, die, deezen Zomer, te Delft, gehouden werdt, voorgeslaagen, *of men moest agten, dat de waarheid alleen, of ook de noodzaakelykheid der Leere, waarin de*

Gemaatigde voorslag in de Sinode te Delft.

(*b*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 725-739.
(*c*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 836-839.

de openbaare Kerk van de Remonſtranten verſchilde, in de Dordrechtſche Sinode, ware vaſtgeſteld. Zulk een voorſlag kwam, gewiſſelyk, van de gemaatigdſten. Doch de Staaten verſtonden, dat men, om onruſt te voorkomen, dit ſtuk niet verder behoorde te roeren, en vaſthouden, dat de Leer der Kerke, zo wel voor noodzaakelyk, als voor waaragtig, verklaard was. Ook hadden 't de meeſte Leden der Sinode te Delft dus begreepen. 't Klaagen over de ſtoutheid der Remonſtranten, die nu, zelfs in den Haage, in 't gezigt der hooge Regeeringe, byeenkwamen, hieldt ſedert aan. De Wethouderſchap van den Haage liet hunne Vergaderplaats toezegelen; doch zy opendenze wederom, op eigen gezag, of onder oogluiking. Men gaf den Gemagtigden der Sinoden nogtans het genoegen, dat men hun verklaarde de hand te willen houden aan de uitvoering der Plakaaten; men ſchreef zelfs, in Oogſtmaand, een' Brief ten deezen einde, aan de Baljuwen en Schouten, in de Steden en ten platten lande (*d*); doch de bevinding leerde, dagelyks, hoe moeilyk de Plakaaten waren te handhaaven (*e*). Ook viel 'er, dit jaar, iet voor, te Amſterdam, waaruit klaarlyk bleek, dat de tyden veranderd waren. 1628.

Sedert dat men, hier ter Stede, in 't voorleeden jaar, eenige goedgunners der Remonſtranten op 't kuſſen gebragt hadt, was 'er merkelyk misnoegen ontſtaan, onder de driftigſte Contraremonſtranten, Predikanten en anderen. De

Opſchudding te Amſterdam.

(*d*) Miſſive van de Ed. Gr. Mog. Staaten van Holl. *gedr.* 1628.

(*e*) Reſol. Holl. 22, 25, 26, 27, 28 *July* 2, 5, 9, 10, 11, 12 *Aug.* 29 *Sept.* 14, 16 *Dec.* 1628. *bl.* 116, 118, 119, 120, 121, 125, 131, 136, 139, 145, 147, 148, 180, 181, 216, 220. 3, 30 *Maart* 1629. *bl.* 21, 60.

1628. De Predikant *Adriaan Smout* hadt openlyk gezeid, *dat men het Trojaansche paard wederom inhaalde* (*f*); 't zy dat hy, hiermede, zag op eenige nieuwe Wethouders, of op de Groot, over wiens herwaardskomst thans gearbeid werdt. Anderen hadden zig ook gedraagen, op eene wyze, die nu voor oproerig gehouden werdt. De Regeering, zig hieraan, naar 't scheen, weinig stoorende, gedoogde de Vergadering der Remonstranten: die, toen 'er 't graauw, andermaal, op aanviel, wederom beschermd werdt, door de Stads soldaaten. Nieuwe stof tot misnoegen. De yverigste Contraremonstranten hielden byeenkomsten, ontwierpen verzoekschriften, en tekendenze, in merkelyken getale. De Wethouders verbooden dit samenrotten en tekenen (*g*); doch 't liep voort als een vuur (*h*). Men ontwierp een nieuw Verzoekschrift, op den naam der klaagende Predikanten en Kerkenraad, waarby het weeren der Remonstrantsche Vergaderingen, op 't ernstigst, begeerd werdt (*i*). De Wethouderschap, voor erger bedugt, verzogt, hierop, den Prins Stadhouder, de gereezen' onlusten, door zyn gezag, te willen beslissen. Hy kwam, in Grasmaand, met een aanzienlyk gevolg, in Amsterdam. De Hoofddeelgenooten der Westindische Maatschappye hadden een smeekschrift ontworpen aan den Prinse, waarin zy, verklaarende, meest allen, de oude Hervormde Leer te belyden, verzogten, dat dezelve gehandhaafd, en de verbooden' byeenkomsten

(*f*) Brief van Reigersb. *in* K. BRANDT Lev. van H. de Groot *bl.* 262.
(*g*) Copie van de Requesten *enz. gedrukt* 1628. *bl.* 3, 5.
(*h*) VAN DEN SANDE X. *Boek*, *bl.* 134.
(*i*) Copie *als boven bl.* 5.

ſten geweerd werden (*k*). Zyne Doorlugtigheid 1628.
hoorde ook de klagten der andere ingezetenen, en de Verdediging der Wethouderen (*l*), en ſtilde de beroerte „ den ingezetenen verzeke- „ rende, dat de Godsdienſt gehandhaafd, en de „ Remonſtrantſche Vergaderingen geweerd „ zouden worden, mids hunne verzoekſchriften „ en tekeningen, terſtond, vernietigd werden „ (*m*).” Immers, dus vind ik de voorwaarden der bevrediging tuſſchen de Regeering en Burgerye ter nedergeſteld, in de *Reſolutien der Staaten van Holland.* 't Gevolg heeft egter geleerd, dat zy, of anders begreepen, of kwalyk gehouden zyn. Ook geeven ſommigen te verſtaan, dat de Prins zig gunſtiger voor de Wethouders zou verklaard hebben, om dat deezen hem, door rykelyke bewilligingen in de oorlogslaſten, en in alles, wat zyn gezag deedt ryzen, zogten te behaagen (*n*). Wat hier van zy moge; de Regeering vermeerderde, na 's Prinſen vertrek, 't getal haarer Waardgelderen, en deedt 'er eenige Wagthuizen voor ſtigten, te gelyk, nu of te vooren, een vendel, op welk zy, dagt men, zig niet genoeg meende te konnen verlaaten, ter Stad uit doende ſchikken (*o*): al 't welk de Remonſtranten dermaate ſtyfde, dat zy onbeſchroomder byeenkwamen. Sommige Amſterdammers vervoegden zig, hierop, in Wintermaand, aan de Vergadering der Staaten van Holland. Doch de afge-

't Getal der Waardgelderen aldaar vermeerderd.

(*k*) Copie *als boven bl.* 11.
(*l*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 702, 703.
(*m*) Reſol. Holl. 14 *April* 1628. *bl.* 75. VAN DEN SANDE X. *Boek*, *bl.* 135.
(*n*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 703.
(*o*) Verh. van de Armin. Factie *gedr.* 1628. HOOFTS Brieven *N.* 165. *bl.* 134.

1628. gevaardigden der Regeeringe bragten te wege, dat hun gehoor geweigerd werdt. Alleenlyk, liet men hun toe, hunne bezwaarnissen in geschrifte te stellen, en in te leveren, gelyk geschiedde. Zy klaagden, inzonderheid, over 't vermeerderen der Waardgelderen, die zy verzogten dat wederom op het oude getal mogten gebragt worden. Hun smeekschrift werdt der Regeeringe van de Stad in handen gesteld; die, of bedugt, dat men haar tot het verminderen der Waardgelderen dringen zou, of oordeelende, met de aangenomen' Waardgelders zelven, nog niet genoeg beholpen te zullen zyn, den Prins bewoog, om haar, op de bedektste wyze, eenige vendelen knegten toe te schikken. Hy zondt, hierop, vier vendelen van Brederode, van Lokeren, van Hartaing en van Beverwaard, naar Amsterdam, die 'er, op den negentienden van Wintermaand, kwamen (*p*), en reeds in de Stad waren, eer 'er iemant van wist. Doch van het oogmerk hunner komste werdt der Gemeente de weet gedaan, door eene bekendmaaking van deezen inhoud:

De Prins zendt nog vier vendelen in de Stad.

Alsoo door de machinatie van verscheyden onrustige Persoonen ontstaen syn seeckere misverstanden ende diffidentien, waer door apparentelyck eenige tumulte, oproer, jae bloedstortinge stont te verwachten, hebben de Heeren Burgemeesters en de Vroetschappe deser Stede raetsaem ghevonden eenighe Compagnien binnen deser voorsz. Stede (met believen ende goetvinden van myn Heere den Prince van Orangien) te doen logeeren: alleen daer toe streckende om de voorsz. swarigheden voor te komen ende

(*p*) Resol. Holl. 8, 12, 13, 19, 20 *Decemb.* 1628. *bl* 210, 211, 213, 214, 223, 224.

de dese Stede ende ghemeynte van dien in haere oude geruftheydt ende fleur te brenghen; waer van de voornoemde Heeren mitsdien goetgevonden hebben de goede ghemeynte te verwittighen, ende denselven van haere goede ende rechte intentie in desen, notificerende, by desen t' insinueren, dat het innemen van de voorsz. Compagnien alleen is streckende, ten fine als vooren, ende dat sy daermede niet anders voor en hebben als d' onderhoudinghe ende voorstandt van de ware Christelyke Gereformeerde Religie soo die hier publyckelyck geleert wort, beneffens de rust ende welstand deser Stede (q). 1628.

Verandering, hierop gevolgd.

De nieuwe bezetting deedt, eerlang, merkelyken dienst, in 't stillen van eenen oproer, omtrent het Westindisch Huis, verwekt door 't Bootsvolk, welk de Zilvervloot hadt helpen winnen, en meerder buitgeld begeerde, dan hun toegelegd was (r). Van haare inlegering in Amsterdam kreegen de Staaten van Holland haast kennis, door den Raadpensionaris Duik, uit den naam van den Prinse: waarop zy, terstond, besflooten, den Amsterdamschen Burgeren de ingeleverde schriften, ongelezen, te rug te geeven, en hen te wyzen aan de Wethouderschap hunner Stad, met vermaaning van zig, voortaan, als gehoorzaame ingezetenen, te gedraagen. Den afgevaardigden uit de Regeering werdt verzogt geen naauw onderzoek te willen doen op het voorgevallene: 't welk zy aannamen gunstelyk te zullen overdraagen (s). Maar de Wethouderschap hieldt zig zo zeer gehoond, door de voornaam-

(q) Resol. Holl. 20 *Dec.* 1628. *bl.* 225. *Zie ook* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 703.
(r) VAN DEN SANDE X. *Boek*, *bl.* 137.
(s) Resol. Holl. 20 *Decemb.* 1628. *bl.* 224, 225.

1629. naamste tekenaars en inleveraars van het Verzoekschrift aan de Staaten, dat zy eenigen der zelven ter Stad uit bande (*t*). Aan Doktor *Karel Leenaards* werdt, voor zyn leeven, de Stad ontzeid: *Jan Willemszoon Bogaard*, Oud Schepen, verweezen in eene boete van tweeduizend guldens. Ook moest hy, met ontdekten hoofde, God en 't Geregt om vergiffenis bidden, of, by weigeringe hiervan, voor twee jaaren, de Stad ruimen. *Pieter van Goetthem*, Korporaal onder het Burgervendel van *Jan Klaaszoon Vlooswyk*, en *Albert Hermanszoon Dingstee*, Nestelmaaker, werden, voor zes jaaren, gebannen. *Pieter Harke*, Koopman, moest eene boete van driehonderd guldens betaalen, en God en 't Geregt om vergiffenis bidden: of, zo hy dit laatste weigerde, zou hy ontpoorterd, en voor twee jaaren gebannen worden. Den overigen werdt, volgens aanbeveelinge der Staaten, uitwissching van misdaad vergund (*u*). De rust was egter, hiermede, nog niet hersteld in de Stad. Sommigen begonden, by monde en geschrifte, te dryven, dat de gewoone Schutters eed, vorderende het beschermen der Ingezetenen, tegen Spanjaards, misnoegden en derzelver aanhangers, hen verbondt, tegen de Remonstranten te arbeiden (*v*): waarop, van der Remonstranten zyde, een scherp antwoord in 't licht kwam (*w*). Maar anderen hadden zig, reeds te vooren, met eenige vraagen, betrekkelyk op deezen eed, vervoegd by de Leidsche Hoogeschoole, en by de Afgevaardigden der Zuid-

Bedenkingen, op den Schutters eed te Amsterdam.

(*t*) Van den Sande X *Boek*, *bl.* 131.
(*u*) Extr. uit het Justitieboek van Amstelredamme 27 en 31 *January* 1629.
(*v*) Schutters Kroon *en* Echo op den Eed. *enz. gedr.* 1628.
(*w*) Hamans Loon *enz. gedr.* 1628.

Zuid- en Noordhollandsche Sinoden (*x*), die'er 1629.
zulk een antwoord op gaven, dat'er de Wethouderschap zeer kwalyk in genoegd was. Zy hadden onder anderen geoordeeld „ dat een schutter niet gehouden was, eenen eed te doen, zo „ bewimpeld ingesteld, dat hy, uit kragte van „ denzelven, zou konnen verpligt worden, de „ wapenen te voeren, of iet anders te doen, ten „ nadeele der Hervormde Leere, of ten voordeele van de vyanden dier Leere; dat hy ook „ niet tot Hoofdman of Kapitein mogt stemmen eenen, dien hy wist te zyn een gezwooren vyand der waare Hervormde Leere, noch „ eed doen, om hem te volgen en te gehoorzaamen, al werdt hy'er zelfs om ontpoorterd (*y*)." Doch Burgemeesteren en Raaden van Amsterdam deeden eene openlyke waarschuwing tegen dit Antwoord, en bevalen allen schutteren hunnen eed te vernieuwen, te gelyk verklaarende, dat die eed insloot „ het handhaaven der Pri„ vilegien, onder de byzondere Kapiteinen, en „ het beschermen der burgeren en inwooneren, „ tegen allen geweld en overlast (*z*)." Dit geschiedde, in Sprokkelmaand des jaars 1629. De gemoeden bleeven egter, het gantsche jaar, nog onrustig. Ter gelegenheid van de vernieuwinge des eeds, of al te vooren, waren eenige burgers ontschutterd, 't welk merkelyk misnoegen, by anderen, verwekt hadt. Eenige Predikanten voedden de tweedragt. Smout voer vinnig uit van den predikstoel, tegen 't beleid der Wethouderschap, en schroomde niet, ontbooden voor

Hevigheid van den Predikant Smout.

(*x*) Resol. Holl. 3 *Maart* 1629. *bl.* 21.
(*y*) *Zie de* Consultatie *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 806.
(*z*) *Zie* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 808.

1629. voor Burgemeesteren, zyn zeggen staande te houden, de Heeren aanmerkende „ als beroerders van Israel, die, met Rehabeam, den raad „ der ouden, waardoor hy Burgemeester Pauw „ en de zynen zeide te verstaan, veragt hadden." Zo grof maakte hy 't eindelyk, dat hem, op den zevenden van Louwmaand des jaars 1630, gelast werdt, des anderendaags, voor Zonnenondergang, de Stad te ruimen. Ook werdt de Predikant *Kloppenburg*, daarna, uit Amsterdam gezet. Smout werdt, sedert, nergens beroepen. Doch Kloppenburg, eenen tyd lang te Leiden gewoond hebbende, bekwam het Hoogleeraarampt te Franiker (*a*). Ondertusschen, viel 'er, ter Vergaderinge van Holland, veel te doen, over 't beslegten der Kerkelyke geschillen, te Amsterdam. De Regeering sprak van zig te willen dienen van 't regt, welk zy hadt, om zitting te neemen in den Kerkenraad: waarin de Predikanten luttel behaagen hadden. Verscheiden' Leden der Staaten stelden de Regeering van Amsterdam in 't ongelyk. Men begon te spreeken van 't uitschryven eener Provinciaale Sinode; die egter, nadat 'er zyne Doorlugtigheid en de beide Geregtshoven op gehoord waren, agterbleef. Ook vertoonde Burgemeester Bikker den Prinse, den Gemagtigden der twee Raaden, en den Gemagtigden der Staaten, in eene rede, die over 't uur duurde, zo klaar, in welker wyze, Smout zig, zo tegen de hooge Overheid, als tegen de Bondgenooten, met ergerlyke, verwaande en haatelyke redenen, verloopen hadt (*b*), dat de meesten gunstiger begonden te gevoelen van 't ge-

Hy en Kloppenburg worden ter Stad uit gezet.

Moeite, hieruit gerezen.

(*a*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1019-1023.
(*b*) Hoofts Brieven *N.* 206. *bl.* 164.

gedrag der Regeeringe van Amſterdam. Prins Fredrik Henrik, die, omtrent deezen tyd, zekeren Heer, uit wiens mond dit verhaald wordt (*c*), een afſchrift hadt afgevorderd van een Plakaat van Hertoge Filips van Bourgondie, verbiedende zelfs de naamen van Hoekſch en Kabbeljaauwſch (*d*), vondt niet vreemd, dat men, volgens eenen voorſlag van Dordrecht, de geſchillen liete afhandelen, door vier Raaden uit de beide Geregtshoven en vyf Kerkelyken, twee Profeſſoren en drie Predikanten. Doch de Kerkelyken, de zaak voor Kerkelyk houdende, maakten zwaarigheid, om, daarover, met anderen dan met Kerkelyken te zitten. Amſterdam en andere Leden der hooge Regeeringe hieldenze, daarentegen, voor louter *politiek*. De meerderheid ſcheen 't egter niet eens, met Amſterdam (*e*). Doch de Penſionaris Kats, die 't Ampt van Raadpenſionaris, by voorraad, waarnam, zynde Duik, onlangs, overleeden, maakte zwaarigheid, om, in dit ſtuk, met de meerderheid, te beſluiten (*f*). De Gemagtigden der Noordhollandſche Sinode deeden, in Slagtmaand, eenen voorſlag, om de geſchillen in der minne af te doen. Doch hy behaagde niet. Eindelyk, werdt de zaak, door de Staaten, geſteld aan de uitſpraak van den Prinſe (*g*), die, eerlang, verklaarde „ dat de „ Wethouders van Amſterdam, voor den tyd „ van een jaar, zouden nalaaten gebruik te maa„ ken van hun regt, om in den Kerkenraad zit„ ting

1629.

Uitſpraak van den Prinſe.

(*c*) By Hooft, *ter aangehaalder plaatſe.*
(*d*) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 13.
(*e*) Reſol. Holl. 19 *Jan.* 1, 2, 14, 27 *Maart*, 30 *April* 2, 3, 15 *May* 1630. *bl.* 12, 29, 31, 42, 52, 60, 62, 63, 75.
(*f*) Reſol. Holl. 8 *Juny* 1630. *bl.* 91.
(*g*) Reſol. Holl. 21 *Nov.* 12 *Dec.* 1630. *bl.* 143, 164.

1629. „ ting te neemen, en dat Smout zyne wedde als „ Predikant zou blyven genieten en alomme be- „ roepelyk zyn; doch niet in Amſterdam ko- „ men." De Wethouders namen in deeze uit- ſpraak genoegen; doch niet de Sinode. Zy be- geerde Smout te houden voor Predikant van Amſterdam, ſchoon zy toeſtondt, dat hy zig vry- willigIyk buiten de Stad zou onthouden. Ook begreep zy, dat de Wethouders uit den Kerken- raad behoorden te blyven, tot dat zyne Doorlug- tigheid, de Heeren Staaten en de Sinode, des- wege, nader zouden zyn overeengekomen. De Gemagtigden van Amſterdam, hierop, verklaard hebbende, met het neemen van zitting in den Kerkenraad te zullen voortvaaren, en de Sinode niet te hebben gekend, noch te zullen kennen, ondernam de Sinode, 't geſchil, naar haare mee- ning, te beſliſſen. Doch de Gemagtigden van Amſterdam deeden een ſcherp *Proteſt* tegen de uitſpraak der Sinode, die zig, zeide men, niet ontzien hadt, aan te gaan tegen de verklaaring zyner Doorlugtigheid (*h*). Ook hieldt men zig, te Amſterdam, aan deeze verklaaring, zonder zig, aan het beſluit der Sinode, iet te laaten ge- legen zyn (*i*). Doch my is niet gebleeken, dat men 'er zitting genomen hebbe, in den Kerken- raad; wel, dat Smout zyne Predikants-wedde, niet zonder moeite, bekomen heeft (*k*). De Stad raakte, egter, door den tyd, in ruſt. De Wet- houderſchap handhaafde haar gezag, door de bezetting, welke geheellyk af hing van den Prin- ſe,

De Kerkelyken neemen 'er geen genoegen in.

(*h*) Reſol. Holl. 21 *Dec.* 1630. *bl.* 174. 23, 27, 28 *Maart* 1, 2 *April* 1631. *bl.* 39, 43, 53.
(*i*) Reſol. Holl. 1631. *bl.* 158.
(*k*) Reſol. Holl. 27 *July* 1640. *bl.* 160.

ſe, die haar genegen bleef (4). Midlerwyl, verwierven de Remonſtranten, hier, zo veele vryheid, dat men hun toeliet, in den jaare 1630, eene nette Kerk te ſtigten. De beroemde Digter, *Jooſt van den Vondel*, die, ten deezen tyde, bloeide, vereerde deeze ſtigting, met een fraai vers (*l*), welk, gedrukt onder eene afbeelding van 't gebouw, openlyk, te koop gehangen werdt: doch de Wethouders, niet willende, dat men met hunne goedheid zou pronken, lieten de prent en 't gedigt ophaalen, en de koperen plaat zelve op 't Stadhuis brengen, daarze, eenige jaaren, leggen bleef, tot dat menze, na 't verzagten der tyden, den eigenaar wederom volgen liet (*m*). Zo ver ging deeze verzagting, dat men, eerlang, gedoogde, dat de Remonſtranten eene Kweekſchool opregtten in Amſterdam, alwaar de Godgeleerdheid, en daarna ook andere wetenſchappen, naar hunne begrippen, onderweezen werden. Simon Episkopius, die voorheen Profesſor te Leiden geweeſt, en, na 't veroordeelen der Remonſtranten, ten Lande uit, gebannen was, heeft, van 't jaar 1634 af, tot zynen dood, die in 't jaar 1643 voorviel, toe, in deeze Kweekſchool, leſſen gegeven (*n*). In den Haage, genoo-

1629.

De Remonſtranten ſtigten eene Kerk, te Amſterdam.

Ook eene Kweekſchool.

(*l*) VONDELS Poëzy II. *Deel. bl.* 526.
(*m*) VONDELS Leven *bl.* 32.
(*n*) P. A LIMBORCH Vita Episcopii *p.* 313, 316.

(4) Ik bedien my, hier, byna van de woorden des Droſſaards HOOFT, die de gelegenheid van Amſterdam, ten deezen tyde, met een ſtaatkundig oog, beſchouwd heeft: en, in eenen Brief aan den Raadsheer Reigersbergen, dus ſchryft: *Cum quodcunque hic auctoritatis eſt in magiſtratu, id omne niti fere præſidio militari videatur, atque hoc, ut par eſt, ex Imperatore pendeat* &c. Zie HOOFTS *Brieven* N. 253. bl. 209.

1629. nooten de Remonſtranten ook langs hoe meer vryheid. Uitenbogaard hadt, reeds in den aanvang des jaars 1627, by ſmeekſchrift, ter algemeene Staatsvergaderinge, verzogt, zig te mogen zuiveren van 't gene hem, by *Sententie*, te laſt gelegd was. Doch zyn verzoek was afgeſlaagen. Men verſtondt, dat de Staat van 't Land nog niet gehengde, dat men de billykheid van 't geweezene in 't jaar 1619 in twyfel trok. Evenwel verkeerde hy, ſedert, langs hoe openlyker, in den Haage, en heeft 'er, tot in 't jaar 1644, wanneer hy overleedt, verſcheiden' reizen gepredikt (*o*). Doch in andere Steden, met naame te Leiden, daar de Hooge Schoole was (*p*), en te Haarlem, leedt het nog ettelyke jaaren, eer de Remonſtranten ongeſtoord vergaderen mogten. Ook liep het, in andere Geweſten, vooral in Overyſſel, nog lang aan, eer men hunne byeenkomſten toeliet. Allengskens zyn zy egter aan meerder vryheid geraakt. De Sinoden, beſpeurende, dat de tegenwoordige Regeering geenen wil hadt, om de Remonſtranten verder te vervolgen, lieten, door den tyd, af van klaagen over *Arminiaanſche ſtoutigheden*, en bepaalden zig, aan het waarneemen van het gedrag der Roomſchgezinden, welken men ook meerder vryheid gebruiken liet, die, na 't eindigen van de oorlog, in den jaare 1648, nog merkelyk toenam.

Uitenbogaard predikt, in den Haage.

Doorlugtige School te Amſter-

't Gebeurde te Amſterdam heeft ons, eenen geruimen tyd, opgehouden. Doch wy zyn 'er te uitvoeriger over geweeſt, om dat men 'er, on-

(*o*) UYTENBOG. Lev. en Verantw. *Cap.* XVIII, *en* XIX. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1079.
(*p*) *Zie* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 703.

onzes weetens, nergens, een naauwkeurig verhaal van vindt. Wy konnen 'er niet afscheiden, zonder nog, met een enkel woord, te melden, dat het verschil in deeze Stad tusschen de Regeering en sommige Kerkelyken, die 't met de Hoogleeraars der Hooge Schoole te Leiden eens waren, gelegenheid gegeven heeft, tot het opregten eener Doorlugtige Schoole te Amsterdam, in den jaare 1631. De Regeering deezer Stad, misnoegd op de Leidsche Hoogleeraars, onder anderen ook, over het antwoord op de vraagen eeniger Amsterdammeren, noopens het stuk van den Burgereed, schynen, ter deezer oorzaake gelegenheid gezogt te hebben, om zulke jongelingen, die zig tot den dienst van Land of Kerk bekwaam wilden maaken, nader by huis, te doen onderwyzen: waarna zy maar weinig tyds op de Hooge Schoole zouden behoeven te zyn, om bevorderd te konnen worden. De Stad Leiden kantte zig, in 't eerst, zeer tegen 't opregten deezer Doorlugtige Schoole, tot zo verre zelfs, dat zy weigerde in de gemeene lasten te bewilligen, zo de School opgeregt werdt. Doch die van Amsterdam weezen aan, dat zy niets voorhadden, welk, naar reden, zou konnen geagt worden te stryden met de Privilegien van 'sLands Hooge Schoole, te Leiden (q). Men ging dan voort met het werk, en verkoor Gerardus Joannes Vossius (5) en Kaspar Barlæus tot eerste Professoren,

1629.

dam opgeregt.

(q) Resol. Holl. 8, 18 *April* 1631. *Bl.* 62, 73.

(5) Vossius, schoon, zo wel als Barlæus, in 't jaar 1619, van zyn ampt in de Leidsche Hoogeschoole verlaaten, was nogtans, sedert, zo verre wederom in gunst geraakt, dat hem, onlangs, voor de opdragt van zyne *Institutiones*, en *ter zaake van voorige diensten*, door 's Lands

1629. foren, Vossius, in de Historien, en Barlæus in de Welspreekendheid. De Remonstranten te Amsterdam waren zeer in hunnen schik met deeze keuze, alzo zy oordeelden, dat beide deeze mannen, die zig, door veele geleerde schriften, beroemd gemaakt hebben, hun niet ongenegen waren. Ook beslootenze hunne jeugd, tot den predikdienst geschikt, de lessen deezer Professoren te laaten bywoonen (*r*). Doch 't wordt meer dan tyd, dat wy, na deezen buitentred, tot het verhaal der gemeene Staats- en Oorlogszaaken wederkeeren.

XXIII. Voorbereidsels tot den Veldtogt.

De geldmiddelen des Konings van Spanje merkelyk besnoeid zynde, door het veroveren der Zilvervloote, oordeelde Prins Fredrik Henrik, dat het nu wederom tyd was, om aanvallenderwyze te oorloogen. Hy drong dan, in 't begin des jaars 1629, zeer op vermeerdering der troepen. Doch veele Leden van Holland maakten zwaarigheid, om hierin te bewilligen (*s*). Sommigen waren gesteld, op 't spaaren van 's Lands middelen. Anderen werden flaauw gemaakt, door eenen heimelyken handel van Bestand, onlangs aangevangen, en wederom anderen wederstreefden den Prinse, om dat hy, huns oordeels, te zeer tot gemaatigdheid omtrent de Remonstranten neigde. De algemeene Staaten zonden eenigen uit hunne Vergaderinge af, om de Staaten van Holland over te haalen (*t*): en men besloot, hier, eindelyk, den Prins en de Gekommit-

(*r*) P. a Limborch Vita Episcopii *p.* 313.
(*s*) Resol. Holl. 16, 20, 22 *Febr.* 1629. *bl.* 6, 8, 9, 10.
(*t*) Resol. Holl. 1 *Maart* 1629. *bl.* 17. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 854.

Lands Staaten, zeshonderd guldens vereerd werden. *Resol. Holl.* 30 April 1630. *bl.* 60.

mitteerde Raaden te magtigen, om de voorgeslaagen' ligting, by voorraad, te doen (*u*): waarin Haarlem, Schoonhoven, Edam en Enkhuizen, die 'er de meeste zwaarigheid tegen gemaakt hadden, ook bewilligden. Doch Enkhuizen deedt zulks alleen op 't behaagen der * meesteren (*v*). De Prins verzuimde niet, alles te bezorgen, wat tot eenen vroegen veldtogt vereischt werdt. Het Leger der Staaten trok, omtrent Arnhem, byeen: werwaards ook zyne Doorlugtigheid zig begaf, op den vierentwintigsten van Grasmaand (*w*). Zyn oogmerk was 's Hertogenbosch te belegeren, en hy beloofde zig eenen goeden uitslag van deeze onderneeming, om *vier* voornaame redenen, 't groot geldgebrek in Spanje; 't afzyn van Spinola, die derwaards vertreisd was; de kryg tegen den Koning van Deenemarke, die 's Keizers troepen verhinderen moest, herwaards te komen; en de togt des Konings van Frankryk naar Casal, die Filips den IV. de handen vol werks scheen te zullen geeven. De uitkomst leerde nogtans, hoe ydel alle deeze redenen waren. De Spaansche Nederlanden bragten zo veel op, dat de Infante zig in staat bevondt, om een Leger te velde te brengen. Graaf Henrik van den Berge vervulde de plaats van Spinola. De Keizer sloot de vrede met den Koning van Deenemarke, en zondt een magtig Leger naar de Vereenigde Gewesten. Lodewyk de XIII, 't beleg van Casal hebbende doen opbreeken, keerde naar Frankryk te rug, zonder dat het, tusschen hem en Filips, tot eene vredebreuk

1629.

* *Principaalen.*

Oogmerk van Prinse Fredrik Henrik.

(*u*) Resol. Holl. 2 *Maart* 1629. *bl.* 19.
(*v*) Resol. Holl. 21 *Maart* 1629. *bl.* 47.
(*w*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 855.

1629. breuk kwam (x). 't Beleg van 's Hertogenbosch slaagde nogtans gelukkiglyk; doch om gantsch andere redenen, dan men verwagt hadt.

Hy brengt den vyand in onzekerheid.

De Prins, om den vyand in onzekerheid te houden van zynen toeleg, hadt den Graaf van Styrum naar Lingen, den Kolonel Pinsen naar Wezel, en den Luitenant-Generaal *Stakenbroek* naar 's Hertogenbosch gezonden, om de gelegenheid deezer drie Steden te bezigtigen: en op 't verslag, welk zy 'er hem van deeden, aan elk hunner verklaard, gezind te zyn, de Plaats, die ieder bezogt hadt, aan te tasten. Niemant, zelfs niet de meeste Leden der hooge Regeeringe wisten, op welke Plaats hy 't oog hadt (y). Op den agtentwintigsten, monsterde hy het Leger op de Mookerheide, werwaards hy 't hadt doen optrekken. Het bestondt uit tweehonderdvierenveertig vendelen of omtrent vierentwintigduizend knegten, en zestien kornetten of omtrent vierduizend paarden. Des anderendaags, toog het gros van dit Leger, by Graave, over de Maaze, terwyl Stakenbroek, met de meeste Ruitery, vooruit gezonden werdt, om 's Hertogenbosch te berennen. Pinsen bleef, met twee-entwintig vendelen knegten, eenigen tyd, by Schenkenschans; doch kwam, daarna, ook voor 's Hertogenbosch. De Graaf van den Berge, die tusschen den Ryn en de Maaze lag, in den waan zynde, dat Fredrik Henrik iet op Wezel voorhadt, hadt zyn Leger derwaards doen trekken. Doch op de tyding, dat de onzen zig op de Mookerheide hadden nedergeslaagen, toog hy naar Venlo en Roermonde. En nadat hy verstaan hadt, dat de Staat-

's Hertogenbosch berend.

(x) Memoir. de Freder. Henri *p.* 52, 53.
(y) VAN DEN SANDE X. *Boek*, *bl.* 138.

Staatsche benden, by Graave, over de Maaze 1629.
getrokken waren, poogde hy Maastricht te dekken: tot dat hy, eindelyk, in 't zeker, berigt werdt, dat men 't op geene van alle deeze Steden, maar op 's Hertogenbosch, gemunt hadt. Sterk van gelegenheid was deeze Stad, en daarenboven van verscheiden' goede Vestingwerken voorzien. Men hadt 'er overvloedigen voorraad van mond en oorloge binnen gebragt. De bezetting, die drieduizend knegten en vier kornetten paarden sterk was, stondt onder bevel van den Heere van Grobbendonk, een' ervaaren krygsman. De Prins van Oranje verschanste zig, terstond, op de bekwaamste plaatsen, alwaar nogtans, hier en daar, tot vier voeten, water stondt; 't welk den arbeid moeilyk maakte. In drie weeken, was alles voltrokken. Toen deedt de Prins een' aanvang maaken, met delven der Loopgraaven, tegen de Schansen S. Izabelle en S. Antoni, van welken men zig meester maaken moest, eer men de Stad, van deezen kant, kon aantasten. Te gelyk, naderde men de Stad, tegen over de Hinthemer Poort, met delven. De belegerden deeden, nu en dan, uitvallen om den arbeid te hinderen. Doch hy werdt, desonaangezien, met tamelyken spoed, voortgezet. In Zomermaand, begaf zig de Graaf van den Berge, aan 't hoofd van 't Spaansche Leger, op weg, tot ontzet der Stad. Hy sloeg zig, by Turnhout, neder, daar hy 't Krygsvolk monsterde: welk men vindt, dertigduizend knegten en zeventig kornetten paarden sterk geweest te zyn. Wat laater, legerde hy zig te Sprang, daar hy nog eenig volk ontving, uit Breda. Fredrik Henrik, onvermoeid in 't voortzetten der belegeringe, wist zig van het water

Opening der Loopgraaven.

Beweegingen van den Graave van den Berge.

Yver van Prinse

van

1629. van de Dommel en de Aa te bedienen, tot versterking zyner Legersteden, met eene dubbele graft, die in drie weeken voltrokken werdt. De Graaf van den Berge hem, midlerwyl, digter genaderd zynde, deedt hy, tegen alle onverhoedsche aanvallen, op veele plaatsen, sterke wagten leggen, die hy, in persoon, ook des nagts, ging bezoeken, en tot wakkerheid aanmoedigde. 't Werk der loopgraaven zette hy ook vlytiglyk voort, niet zonder zig, van tyd tot tyd, in merkelyk gevaar te begeeven: waartegen hy, door de algemeene Staaten, schriftelyk, gewaarschuwd werdt (z). De Graaf van den Berge deedt verscheiden' aanvallen op het Leger der Staaten; doch werdt, geduuriglyk, afgeweezen. Daarna, zig te Boxtel hebbende nedergeslaagen, brak hy, onverhoeds, op, met zyn Leger, den weg neemende naar Graave, als hadt hy voorgehad, deeze Stad te belegeren, en Fredrik Henrik, hierdoor, af te trekken van 's Hertogenbosch. Doch men voer voort met het beleg deezer Stad, en maakte zig, eerlang, meester van de schansen Izabelle en Antoni: waarna men zig gereed maakte, om de Stad, ook van deezen kant, te naderen; 't welk egter langzaam toeging (*a*).

Fredrik Henrik.

Twee schansen gewonnen.

De Prins, schoon ten hoogsten ingenomen met het beleg van 's Hertogenbosch, hieldt nogtans een waakend oog, op de beweegingen des vyandlyken Legers. De Kolonel *Varik*, onlangs gezonden om den Yssel te beschermen, kreeg bevel, om zig in Graave te werpen, terwyl de Graaf van Styrum, met vyftig vendelen knegten en twintig kornetten paarden, naar den Waal- en Yssel-kant

De Prins draagt zorg voor den Yssel en de Waale.

(z) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 859.
(*a*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 54-82.

kant geſchikt werdt. Doch de Graaf van den Berge dagt niet om Graave. *Lukas Kairo*, Bevelhebber van Lingen, hadt zig, met tweeduizend man, by Goch gelegerd. Van hier, zondt hem de Graaf van den Berge in alleryl naar den Yſſel, dien hy, even boven Yſſeloord, overtrok, zonder eenigen tegenſtand van belang te ontmoeten. De Staaten van Gelderland, onverhoeds overvallen wordende door den vyand, hadden verzuimd de vereiſchte orde te ſtellen, en de Graaf van Styrum was nog te Nieuwmegen, toen hem berigt werdt, dat de vyand den Yſſel overgetrokken was. De Graaf van den Berge, die, by Mook over de Maaze getoogen zynde, zig te Kraanenburg nedergeſlaagen hadt, kreeg hier tyding, dat Kairo, gelukkiglyk, over den Yſſel geraakt was. Terſtond breekt hy toen op, ſpoedt zig naar Wezel, trekt daar over den Ryn, en rukt, zo ſchielyk, den ſtroom langs, benedenwaards, dat hy zig, den agtentwintigſten van Hooimaand, bevondt aan den Yſſel, tegen over de plaats, daar Kairo zig reeds verſchanſt hadt. De Graaf van Styrum hadt, eenige dagen te vooren, Kairo zoeken te verdryven uit zyn voordeel; doch hy was, met merkelyk verlies, afgeweezen, en genoodzaakt geworden, te keeren naar Arnhem, vanwaar hy gekomen was (*b*).

1629.

De vyand verzekert zig van een' overtogt over den Yſſel.

De tyding van 's vyands overtogt over den Yſſel veroorzaakte groote bekommering, in de Vereenigde Geweſten, in 't Leger voor 's Hertogenboſch, en in den Prinſe zelv'. Hy wiſt, dat de Plaatſen langs den Yſſel onvoorzien waren van volk en krygsbehoeften, en vondt zig ingewik-

De grensſteden worden voorzien van volk.

(*b*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 82-87. Van den Sande X. *Boek*, *bl.* 141.

1629. wikkeld in een zwaar beleg, waaruit hy niet veel volk of geschut missen kon (*c*). Men riedt hem wel, 't beleg op te breeken; doch hy verklaarde, *liever te willen sterven, dan een beleg verlaaten, welk reeds zo veel gekost hadt, en waarvan de eer van den Staat en de zyne afhing.* Hy besloot dan, 't beleg voort te zetten, en Graaf Ernst Kasimir, met vyfenvyftig vendelen knegten en veertien kornetten paarden, af te zenden, om Doesburg, Zutfen, Deventer en Zwol van volk te voorzien. Ook droegen de Staaten van Gelderland, Utrecht en Overyssel, op zyne aanschryving, zorg, dat de boeren zig, met hun vee en kooren, naar de naaste Steden begaven, en 't gene zy niet medevoeren konden verdierven; om dus den vyand, zo hy dieper in 't Land wilde, door gebrek, tot den hertogt, te noodzaaken; alzo hem de voorraad, niet dan van Wezel, en onder sterk geleide, zou konnen nagezonden worden. Voorts, besloten de algemeene Staaten, zonder uitstel, eenige troepen aan te neemen, die in Deenschen dienst waren geweest. De Kolonel Morgan was ook te rug gekeerd. Zyn meeste volk werdt geplaatst, in Zwol en Deventer; hy zelf, binnen Naarden (*d*). Wyders, nam men drie regementen aan, die voor den Koning van Zweeden geworven waren, en, insgelyks, in de Overysselsche Steden, gelegd werden. De Stad Utrecht werdt bezet met duizend man, geligt voor de Westindische Maatschappye. 't Land tusschen Utrecht en de Vaart, en tusschen Utrecht en Muiden werdt onder water gezet (*e*). In Wageningen

(*c*) Resol. Holl. 1629. *bl.* 77.
(*d*) Resol. Holl. 14, 16 *Aug.* 1629. *bl.* 144, 149.
(*e*) Resol. Holl. 14, 17, 21, 23 *Aug.* 12 *Sept.* 1629. *bl.* 144, 152, 153, 165, 171, 185. HOOFTS Brieven *N.* 179, 183. *bl.* 149, 146.

gen en Harderwyk, werdt ook eenig volk gelegd. Graaf Ernst bleef binnen Arnhem. In deezen staat, besloot men af te wagten, wat de vyand onderneemen zou (*f*). 1629.

XXIV. Inval in de Veluwe.

De Graaf van den Berge bleef, langer niet dan drie dagen, aan de overzyde van den Yssel. Op den eenendertigsten van Hooimaand, trok hy, met een deel zyns Legers, langs de schipbrug, over den stroom, sloeg zig neder te Dieren, tegen over Doesburg, nam eene schans in, tusschen deeze Stad en Zutfen, wierp eene nieuwe affnyding op, en begon eene brug, op paalen, te leggen over den Yssel, onder 't geschut der bemagtigde schanse. *Ernst, Graave van Montecuculi*, daarna, tot zyne versterking, met veertienduizend man Keizerlyke troepen, over den stroom getrokken zynde, besloot men de Veluwe in te rukken (*g*), naar Amersfoort, daar slegts zes vendelen knegten en een kornet paarden binnen lagen, die de Plaats terstond opgaven. De Bevelhebber der Stad, *Tertulliaan van Dorp*, werdt, deswege, met ballingschap, gestraft. 't Huis ter Eem werdt, insgelyks, veroverd, door den vyand. Doch te Hattum, op welke Stad de *Graaf van Salazar* het oog hadt, was men op zyne hoede; zo dat 'er niets vyandlyks op ondernomen werdt, welk eenig merkelyk nadeel deedt (*h*). Ook stelde Harderwyk zig zulks in staat, dat men op deeze Stad, insgelyks, niets durfde bestaan (*i*). Midlerwyl, hadt het inneemen van Amersfoort Utrecht,

Amersfoort verlooren.

(*f*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 87-92. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 917.
(*g*) Resol. Holl. 13 *Aug.* 1629. *bl.* 143.
(*h*) Resol. Holl. 20 *Aug.* 1629. *bl.* 161.
(*i*) Resol. Holl. 19 *Aug.* 1629. *bl.* 160. VAN DEN SANDE X. *Boek*, *bl.* 145, 146.

1629. trecht, daar zig toen de Vergadering der algemeene Staaten bevondt (*k*), vervuld met schrik. Veelen vlugtten, met hunne kostbaarste goederen (*l*), naar Holland; daar men, in veele jaaren, geenen vyand gezien hebbende, ook niet zonder vreeze was. Zelfs liep het gerugt, dat de vyand eenen aanslag in den zin hadt, op Amsterdam (*m*). Montecuculi hieldt zig, ondertusschen, op de Veluwe, bezig, met plonderen en blaaken. Hilversom zelf, een voornaam Dorp in Gooiland, werdt aan koolen gelegd. De vyandlyke partyen stroopten, tot onder de poorten van Naarden (*n*).

't Beleg van 's Hertogenbosch wordt voortgezet.

Doch deeze moedwil en de vrees voor erger was niet magtig, den Prins af te trekken van 's Hertogenbosch, welk men langs hoe nader kwam, aan drie byzondere oorden; schoon niet zonder veel bloeds te spillen. Eindelyk, genaakte men de graft, en maakte zig meester eener halve maane, die, door de belegerden, lang en wakkerlyk, verdedigd was. Terwyl men, aan de gaanderyen over de graft, arbeidde, werdt de Luitenant-Kolonel *Eduard Vere*, even na dat hy den Prins gegroet hadt, en van de wagt getrokken was, met een' kogel, door 't hoofd geschooten, dat hy 't bestierf. De Graaf van den Berge hadt, toen hy van Boxtel vertrok, eenig volk aan de Maaze gelaaten, dat, onder bevel van *Balançon*, ondernam, de dammen, waarmede de onzen de stroomen gestopt hadden, door te steeken. Doch Stakenbroek en Bouillon dreeven hen naar Breda, daar zy van Bouillon overvallen en gevangen ge-

Eindhoven gewonnen.

(*k*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 869, 887.
(*l*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 93-95. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 860-868.
(*m*) Van den Sande X. *Boek*, *bl.* 146.
(*n*) Hoofts Brieven *N.* 186. *bl.* 149.

genomen werden, terwyl Stakenbroek zig mees- 1629.
ter maakte van Eindhoven, alwaar zy zig te vooren verzameld hadden (*o*).

XXV. De Kolonel van Dieden neemt Wezel in, door verrassing.

In deezen ſtand der dingen, vervoegden zig de Heer van Haarſolte en de Theſaurier van Goch, voor 's Hertogenboſch, by den Prinſe, om hem, uit den naam van den Kolonel *Otto van Gend, Heere van Dieden*, Bevelhebber van Emmerik, die, met kennis van zyne Doorlugtigheid, lang heimelyk verſtand gehouden hadt binnen Wezel, opening te doen van eenen aanſlag op deeze Stad, die, onlangs, van een goed deel haarer bezettinge ontbloot was, om 's vyands Leger te verſterken. De Prins, den toeleg goedkeurende, belaſt Graave Ernſt den Kolonel Dieden duizend uitgelezen' knegten en agt kornetten paarden by te zetten. Dieden, den Bevelhebber van Breêvoort, *Wolf*, met zeshonderd man, tegen den negentienden van Oogſtmaand, twee uuren voor den dag, op zekere plaats, een half uur van Wezel, beſcheiden hebbende, ſlaat zelf, 's daags te vooren, van Schenkenſchans, op weg, trekkende voorby Emmerik, daar men de poorten digt hieldt, naar de gemelde plaatſe, alwaar hy, mids de donkerheid des nagts, en 't buijig en regenaggig weder, twee of driemaal van den weg geraakt zynde, eerſt ten vier uuren, des morgens, met het aanbreeken van den dag, aankwam. Wolf, die 'er, ten beſtemden tyde, was geweeſt, was toen wederom vertrokken, vreezende ontdekt te zullen worden. Dieden beſloot, desonaangezien, den aanſlag te waagen. Dertig man ſlegts, geleid door twee burgers van Wezel, een van

(*o*) Memoir. de Fred. Henri *p.* 95-104. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 881.

1629. van welken *Pieter Muller* genoemd was (*p*), trekken vooruit, gevolgd van tagtig anderen, en wat verder, van nog honderdentwintig, onder den Kapitein *Huigens*. De twee eerſte hoopen, na 't uitrukken eener enkele hameie, door de droogegraft, op een bolwerk, geraakt, werden, door de ſchildwagt, te rug gedreeven; doch Huigens, aanrukkende, overmeeſterde de wagt en het bolwerk. Onmiddelyk hierop, volgt Dieden, die *Lauwik* terſtond zendt, om de Deemſe poort te openen, en de Ruitery in te laaten. Huigens bemagtigt, ten zelfden tyde, de markt, na dat hy twee vendelen Spanjaards, die hem den weg betwiſtten, verſlaagen hadt. In een oogenblik, was de Stad overmeeſterd: de Bevelhebber *Francisco Lozano*, die zig, omtrent de Steenpoorte, nog eene wyle, verdedigde, werdt gevangen genomen (*q*): waarna de voornaamſte ſtraaten en plaatſen ſchoon gevaagd en bezet werden. Wolf, aan 't ſchieten gehoord hebbende, wat 'er gaande ware, keerde, nog by tyds, te rug, om deel aan de eere der overwinninge te hebben. Hy bemagtigde de ſchanſen, die de vyand op de Lippe hadt opgeworpen. In Wezel, werden twee-endertig ſtukken geſchuts en zeer veele krygs- en mondbehoeften veroverd. Ook behaalden de onzen, aldaar, grooten buit van pakkaadje en zilverwerk, agtergelaaten door de Keizerlyke en Spaanſche Overſten, die naar 't Leger, welk nu op de Veluwe lag, vertrokken waren. De gantſche bezetting, nog twaalfhonderd man ſterk, werdt krygsgevangen gemaakt. Men rekent, dat 'er, van 's vyands zyde, tweehonderd, van de on-

(*p*) Van den Sande X. *Boek*, *bl.* 147.
(*q*) Reſol. Holl. 20, 22, 23 *Aug.* 1629. *bl.* 163, 167, 169.

onze slegts twee-endertig man, by deeze gelegenheid, gesneuveld zyn. Op deeze wyze, werdt Wezel verrast, op Zondag, den negentienden van Oogstmaand: in welk ongemeen voorval, bovenal opmerkelyk was, dat het dwaalen onder weg, welk men meende, dat den aanslag verbrod zou hebben, medewerkte, om dien te doen gelukken; alzo de wallen, die 's nagts zeer sterk waren bewaakt, met het aanbreeken van den dag, van het grootste gedeelte der wagt verlaaten waren (*r*). 1629.

Het inneemen van Wezel veranderde den staat der zaaken t'eenemaal. De Graaf van den Berge, zig nu den toevoer afgesneeden ziende, ontboodt Montecuculi te rug van de Veluwe. Amersfoort en 't Huis ter Eem werden toen verlaaten (*s*). Graaf Jan van Nassau, Neef van den Prinse, Fredrik Henrik, die, eenige jaaren geleeden, vergeefs, bevordering gezogt hebbende by de Vereenigde Staaten (*t*), sedert, in Keizerlyken dienst getreden, en onlangs, aan 't hoofd van agt- of tienduizend man, in de Veluwe, gevallen was, trok, insgelyks, over den Yssel te rug, zig, tusschen Doesburg en Zutfen, nederslaande. De Graaf van den Berge, de schansen ter wederzyde van den Yssel bezet laatende, legerde zig tegen over Rynberk (*u*). De vyand verlaat de Veluwe.

Voor 's Hertogenbosch, was men nu door de graft geraakt, en bezig met een der bolwerken en den muur te ondermynen, daar wederom veel volks XXVI. 's Hertogenbosch geeft zig over.

(*r*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 104-109. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 871-873, 926-928.
(*s*) Resol. Holl. 25 *Aug.* 1629. *bl.* 175, 177.
(*t*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 121.
(*u*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 880.

1629. volks gespild werdt. De myn, voltrokken zynde, deedt eene gewenschte uitwerking, maakende eene groote breuk, in den muur en in het bolwerk beide, die haast ingenomen werdt, door de onzen, onder den Luitenant-Kolonel Herbert. Terstond hierna, spraken die van binnen, reeds sedert eenigen tyd, vergeefs, geschreeven hebbende om ontzet (v), van te verdraagen. Men zondt gyzelaars over en weder. De belegerden vorderden veertien dagen tyds, om zig over te geeven, zoze dan nog geen ontzet gekreegen hadden; 't welk volstrekt werdt afgeslaagen. Dien zelfden nademiddag, vervolgde men de onderhandeling, welke, dien dag en den volgenden, duurde. Doch op den derden dag, zynde den veertienden van Herfstmaand, werdt het verdrag getekend, waarby de Stad zig overgaf. De bezetting trok uit, op den zeventienden, in 't gezigt der Koninginne van Boheeme, der Prinsesse van Oranje, en eener ontelbaare menigte van aanschouweren, van alle oorden, derwaards samengevloeid. Zy verklaarde, meer dan twaalfhonderd man verlooren te hebben in 't beleg. De gekwetsten beliepen omtrent het zelfde getal. Doch het verlies der belegeraaren heeft men nooit regt konnen weeten. Prins Fredrik Henrik hieldt een kort gesprek met Grobbendonk, die hem voorby trok, en zeer van hem gepreezen werdt, over zyn beleid, geduurende de belegeringe. Hy en zyn volk, trokken, over Diest, naar Antwerpen, werwaards hun zes stukken geschuts, die zy bedongen hadden, te scheepe, werden nagevoerd. Dus eindigde dit langduurig beleg, welk voor een der merkwaardigsten

(v) Resol. Holl. 14 *Aug.* 1629. *bl.* 146.

ſten gehouden is, die, geduurende den Nederlandſchen oorlog, voorgevallen zyn. 't Zy men op de ſterkte der Plaatſe en der bezettinge, op den grooten voorraad van mond- en krygsbehoeften, daar zy van voorzien was, op de nabyheid des vyandlyken Legers, op de moeilyke werken, die men om de Stad maaken moeſt, om het Leger te ſterken en de ſtroomen te verleiden, of op verſcheiden' andere omſtandigheden agt geeve; men zal moeten erkennen, dat niets dan 's Prinſen tegenwoordigheid en voorgang in ſtaat zou zyn geweeſt, om dit beleg tot een goed einde te brengen. 1629.

De Graaf van den Berge, te Venlo over de Maaze getrokken zynde, toen hy vernam, dat de Stad handelde, kwam te laat om haar te ontzetten, en ſloeg zig neder in Luikerland. Graaf Ernſt kwam zig, ſedert, legeren, tuſſchen Doesburg en Keppel, een uur omtrent van 't Keizerlyk Leger. Terwyl hy hiermede bezig was, raakte de Ruitery van Graave Jan van Naſſau in een ligt gevegt met de zyne; doch zy werdt, haaſt, te rug gedreeven. Prins Fredrik Henrik hadt voor, nadat Graaf Ernſt behoorlyk verſchanſt zou zyn, van 's Hertogenboſch op te breeken, en zig, tuſſchen Zutfen en 't Leger van Graave Jan van Naſſau, te komen nederſlaan. Doch deeze, hiervoor bedugt, brak, by tyds, op, en toog naar Rynberk. De beide ſchanſen ter wederzyde van den Yſſel werden toen ook verlaaten van den vyand. Hy hadt, zo lang hy hier en op de Veluwe geweeſt was, groot gebrek gehad aan mondbehoeften (*w*). Graaf Jan betrok eerlang

Gevegt tuſſchen de Ruitery der Graaven Ernſt en Jan van Naſſau.

De Le-

(*w*) HOOFTS Brieven *N.* 182, 185. *bl.* 146, 148.

1629. lang de winterlegeringen, in 't Land van Gulik en Berg. De twee Legers der Staaten, onder den Prinse en Graave Ernst, verlieten, insgelyks, het veld, voor 't einde van Wynmaand.

gers scheiden.

De Sloten Yſſelburg en Ringelberg en 't Steedje Burik ingenomen door de Staatschen.

De Sloten Yſſelburg en Ringelberg werden, ten besluite van den veldtogt, op last van den Prinse, ingenomen, door den Kolonel Hauterive. Ook bemagtigde Stakenbroek het Steedje Burik, tegen over Wezel gelegen. De Prins, een' keer naar deeze Stad gedaan, en aldaar op alles de vereischte orde gesteld hebbende, toog, te schepe, langs den Rynstroom, te rug, en kwam, den dertienden van Slagtmaand, in den Haage; daar hy, met algemeene toejuichingen van grooten en kleinen, begroet werd (x). Over de verovering beide van Wezel en 's Hertogenbosch, waren, te vooren reeds, openbaare dankzeggingen gedaan, en andere vreugde bedreeven (y).

XXVII. Uitslag van 't buitengewoon Gezantschap naar Engeland.

'T Gezantschap, in 't voorleeden jaar, vertrokken naar Engeland, was, in de Lente deezes jaars, te rug gekeerd, zonder veel verrigt te hebben. De Koning lag over hoop met het Parlement, en was, hierom, buiten staat, om Christiaan den IV. behoorlyk te ondersteunen, 't welk eene der voornaamste zaaken was, die de Staaten op hem begeerd hadden. Verscheiden' byzondere geschillen bleeven ook onafgedaan.

Vrede tusschen Frankryk en Groot-Britanje.

Doch de bevrediging tusschen Frankryk en Groot-Britanje was, door de bemiddeling der Staatsche gezanten, op zulk een' goeden voet ge-

(x) Memoir. de Freder. Henri p. 109-119. AITZEMA I. Deel, bl. 881-887, 888, 912-920.
(y) Resol. Holl. 22 Aug. 19 Sept. 1629. bl. 168, 186.

gebragt (z), dat zy, op den vierentwintigsten van Grasmaand, getekend werdt (a). 1629.

XXVIII. Handeling der Staatsche gezanten in Frankryk.

Den Staatschen gezanten in Frankryk ontmoetten geduurige moeilykheden. De Koning begeerde het Verdrag, in den jaare 1627 gesslooten met den Heere van Langerak, bekragtigd te hebben: waartoe de Staaten niet geneigd waren. Ten minste, poogde hy hen te dringen, tot het vernieuwen van 't Verdrag van Compiegne, waarin men hier nu ook merkelyke zwaarigheden zag. Toen dit Verdrag gesslooten werdt, hadden Frankryk en Engeland vrede, daar deeze twee Ryken nu onderling oneenig waren. Maar uit hoofde van 't Verdrag van Compiegne, genomen zo als het lag, waren de Staaten gehouden, den Koning van Frankryk, tegen alle zyne vyanden, by te staan, waaronder nu ook de Engelschen gerekend werden. Zy konden, hierom, niet besluiten, tot de bloote vernieuwing van het Verdrag van Compiegne (b). 't Veroveren van Rochelle maakte Lodewyk den XIII. nog min handelbaar. De Staatsche gezanten keerden, derhalve, kort hierna, herwaards, zonder iet te hebben konnen sluiten (c). De vrede met Groot-Britanje, hierop volgende, maakte Koning Lodewyk traager, om met de Staaten te handelen. Ook verschafte hem de veldtogt naar Italie, tot ondersteuning der Hertogen van Savoje en Mantua, dit voorjaar, werks t'over. Hy woonde deezen veldtogt by in persoon,

(z) Resol. Holl. 28 *Maart* 1629. *bl.* 57.

(a) Du Mont Corps Dipl. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 580. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 841.

(b) Resol. Holl. 13, 18 *April* 1628. *bl.* 73, 79.

(c) Resol. Holl. 6 *Maart* 1629. *bl.* 22.

1629. ſoon, en de Staatſche gezanten hadden geenen laſt om het Léger te volgen. Ook willen ſommigen, dat Lodewyk de XIII. deezen Staat, zeer gedrukt door de Spaanſche en Duitſche wapenen, begon klein te agten. Doch de gelukkige veldtogt deezes jaars deedt hem veranderen van gevoelen. Hy begon te zien, dat de Vereenigde Staat magtiger was, dan hy zig verbeeld hadt (*d*). En men houdt voor zeker, dat de verovering van Wezel en 's Hertogenbosch, zo wel als de inval des Konings van Zweeden in Duitschland, den weg gebaand hebben tot het Verdrag met de Vereenigde Gewesten, waarvan wy, in 't volgende Boek, verslag zullen doen.

XXIX. Handeling over een Bestand met de Spaanschen.

Maar 't afbreeken der handelinge over een Bestand met den vyand, die onlangs begonnen was, bevorderde dit Verdrag, insgelyks (*e*). Sedert het Verdrag van Compiegne, waarby Frankryk zig verbonden hadt, den Vereenigden Staat, jaarlyks, met penningen, te ondersteunen, was 'er, van 's vyands zyde, geen voorslag van vrede geschied. Men begreep ligtelyk, dat deeze Staat hiernaar niet geluisterd zou hebben, zo lang hy van Frankryk ondersteund werdt. Doch toen men zag, dat deeze onderstand traaglyk bykwam; dat Groot-Britanje, zo wel als Frankryk, den Duitschen kryg, flaauwelyk, behertigde, en dat de Koning van Deenemarke ten einde adem geoorloogd was, oordeelde men de gelegenheid gunstig genoeg, om den Vereenigden Staat, tot eene vredehandeling, te nodigen. De eerste opening hiertoe geschiedde reeds in

(*d*) *Zie* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 834-836.
(*e*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 965.

in 't jaar 1626, door den Heere van Marquette, te Middelburg, van wege de Infante, in handeling over de uitwisseling der wederzydsche gevangenen. *Berkel* en *Slagmuller*, en, na 't afsterven van deezen, *van der Hooge* werden gemagtigd door den Prinse, om Marquette te hooren; doch slegts als byzondere persoonen. De voorslag, dien Marquette deedt, kwam uit op een jaarlyks inkomen uit de Domeinen der Gewesten voor den Koning, en vryheid voor de Roomschen, ten minsten in eenige Steden. Doch deeze voorslag werdt geheel onaanneemlyk gekeurd. Men handelde 'er egter schriftelyk over, onder bedekte bewoordingen; den oorlog, by voorbeeld, noemende, *het zwaarmoedig pleit der Weduwe en erven van Slagmuller* (*f*), en de Infante Izabelle, *de Weduwe of de groote Vrouw.* Men ontdekte, dat Spinola kennis van den handel hadt. Doch, van onzen kant, liet men niet blyken, dat dezelve, met bewilliging van iemant uit de Regeeringe, gedreeven werdt, hoewel my, uit egte Aantekeningen van deezen tyd, is gebleeken, dat 'er, ter Vergaderinge van Holland, onder den eed van geheimhoudinge, over gehandeld is. Eindelyk, vertoonde Marquette aan Berkel, te Roozendaal, in de Lente of Zomer deezes jaars 1629, eene volmagt des Konings van Spanje aan de Infante, om den handel ten einde te brengen. Hy sloeg toen eene vernieuwing van het Verdrag van Bestand voor, mids men alleenlyk de Schelde opende; en toen Berkel deeze voorwaarde van de hand wees, hieldt

1629.

(*f*) *Zie* Resol. Holl. 26 *April* 1630. *bl.* 57. Notul. Zeel. 18 *Febr.* 1630. *bl.* 11.

1629. hieldt hy zig aan eene bloote vernieuwing van het voorig Bestand, voor den tyd van vierendertig jaaren, te gelyk begeerende, dat Berkel last verwierf van hooger hand, om, hierop, in verdere handeling te treeden. Berkel deedt van 't voorgevallene verslag aan den Prinse, die toen voor 's Hertogenbosch lag. Zyne Doorlugtigheid zondt hem naar den Haage, daar hy aan den Raadpensionaris Duik en aan weinige Hollandsche en Zeeuwsche Heeren opening deedt van Marquettes voorslag. Men verstondt, dat 'er, op eenen voorslag, die mondeling geschied was, geene raadpleegingen konden vallen, en verzogt den Prins, Berkel te willen magtigen, om den voorslag schriftelyk te vorderen, te gelyk met een afschrift van 's Konings volmagt. Berkel keerde, eerlang, met deeze stukken, wederom naar den Haage. Men deedt 'er, allengskens, opening van aan de Staaten van Holland en Zeeland, en, eindelyk, ook aan de algemeene Staaten, te Utrecht. De vyand was toen in de Veluwe. Men besloot dan, Marquette, door Berkel, te laaten afvraagen, *of het oogmerk der Infante niet ware, haar Krygsvolk de Veluwe te doen ruimen?* waarop hy hervraagde, *of de Staaten, in zulk een geval, Wezel den Hertoge van Nieuwburg niet zouden in handen stellen?* Doch daarna beloofde hy 't verlaaten der Veluwe, zonder van deeze voorwaarde te reppen. Kats en Berkel, toen naar 't Leger gezonden zynde, om 's Prinsen goedvinden te verstaan, bragten geen duidelyk bescheid te rug. Alleenlyk, hadt zyne Doorlugtigheid, onder 't spreeken, gezeid, *dat de Staaten nooit eerlyker noch voordeeliger Verdrag dan nu konden sluiten*, zo zy,

by

by verdrag, uit den oorlog wilden raaken; doch begeerden zy dit niet, dan moest men aanvallender wyze oorloogen, alzo hy den verweerenden kryg verderfelyk hieldt voor 't Land. Gedrongen, om zig nader te openen, herhaalde hy het zelfde nog eens, daarby voegende, *wat men begeerde, dat hy 'er meer van zou zeggen?* De algemeene Staaten besslooten dan, de Gewesten op 't stuk der handelinge te beschryven, tegen den vyfentwintigsten van Sprokkelmaand des jaars 1630. De stukken van 't gene 'er, tot hiertoe, gehandeld was, werden geheim gehouden, en zorgvuldiglyk bewaard (*g*). Doch dat men handelde, kon nu niet nalaaten gerugt te maaken. Terstond, was de Westindische Maatschappy in de weer met een vertoog, waarin het voorgeslaagen Bestand werdt afgekeurd. De Paltsgraaf Fredrik, verkooren Koning van Boheeme, leverde 'er ook een geschrift tegen in. Zelfs de Predikanten, met naame de Zeeuwschen, onderzogten, in een vertoog, welk zy ter Staatsvergaderinge van Zeeland overleverden, *of het vry stonde Bestand te maaken met den Koning van Spanje*, en besslooten tot de ontkenning. In Friesland, liep zeker Lid der Regeeringe groot gevaar, om dat hy zig hadt laaten ontvallen, *dat wy geenen eisch hadden op Spanje; maar Spanje op ons, en dat de Staat, met geen goed gemoed, in den oorlog kon blyven, wanneer Spanje vrede begeerde* (*h*). Doch verre de minsten voerden zulk een' taale. De voorslag van Marquette vondt weinig ingang, in de byzondere Ge-

1629.

'T Bestand wordt afgekeurd, by de meesten.

(*g*) Resol. Holl. 11 *Dec.* 1629. *bl.* 220.
(*h*) Notul. Zeel. 11 *Nov.* 1629. *bl.* 415. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 897-905.

1629. Gewesten, daar men, door den inval in de Veluwe, verbitterd was tegen den vyand, en, door 't veroveren van Wezel en 's Hertogenbosch, aangemoedigd, om hem nieuwe afbreuk te doen. Haarlem, alwaar de Predikanten, openlyk en hevig, uitvoeren tegen 't Bestand, keurde de handeling af, by een besluit der Vroedschap, gedagtekend den zeventienden van Louwmaand des jaars 1630. Men gaf, in 't byzonder, voor, „ bedugt te zyn, dat de Remonstranten, gelyk, „ zeide men, ten tyde van 't voorig Bestand, „ het hoofd wederom mogten opsteeken, en „ onrust verwekken (*i*)." Doch, tot wegneeminge deezer zwaarigheid, werdt, ter Vergaderinge van Holland, een en andermaal, voorgeslaagen „ dat men elkanderen, by eede, be„ hoorde te verbinden, om den staat der tegen„ woordige Regeeringe en den Godsdienst, die „ thans, in de openbaare Kerken, geleerd werdt, „ en, in de Sinode van Dordrecht, bevestigd „ was, voor te staan en te handhaaven, en de „ gebannen' Predikanten te weeren." Doch men kwam, hieromtrent, tot geen eenpaarig besluit. De gevoelens der meeste Leden kwamen egter genoegzaam overeen, met den gemelden voorslag. Men maakte 'er, sedert, buiten de Vergadering, een besluit uit op (*k*), dat, te Amsterdam, gedrukt en alomme verspreid; doch, eerlang, door de Staaten van Holland, voor een *fameus libel* verklaard werdt (*l*). Haarlem werdt, ondertusschen, wat gemaklyker; 't zy men daar eenigen hadt doen vreezen voor afzetting, 't zy dat

Haarlem neemt 'er een Besluit tegen.

Voorslag, om de tegenwoordige Regeering en openbaaren Godsdienst te handhaaven.

(*i*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 965-969.
(*k*) *Zie* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 968.
(*l*) Resol. Holl. 18 *Maart* 1630. *bl.* 43.

dat de Regeering, van zelve, beslooten hadt, aan de hand te gaan van haar magtiger (*m*). De handeling ontmoette egter zo veele zwaarigheid, dat zy, of geheellyk afgebroken, of, ten minste, verschooven werdt, en gelyk als van zelve steeken bleef (*n*). 't Is ten hoogste waarschynlyk, dat de Kardinaal de Richelieu, de hand gehad hebbe, in het stremmen der aangevangen' handelinge (*o*): waartoe de Prins van Oranje en de voornaamste Leden van Holland, anders, niet ongenegen scheenen (*p*). 't Leedt nogtans maar weinige jaaren, of zy werdt wederom hervat.

1629. De handeling wordt afgebroken.

XXX. Pieter Pieterszoon Hein sneuvelt, in een gevegt.

't Jaar 1629, waaruit ons de handel over 't Bestand reeds een weinig gevoerd heeft, was, door verscheiden' voornaame sterfgevallen, in Holland, aanmerkelyk. De beroemde bevelhebber ter zee, Pieter Pieterszoon Hein, kort na zyne t'huiskomst van 't veroveren der Zilvervloote, tot Luitenant-Admiraal van Holland verheeven, en, met eene Vloot, naar de Vlaamsche kusten gezonden zynde, sneuvelde, op den twintigsten van Zomermaand, in een gevegt, tegen eenige vyandlyke schepen, waarvan 'er drie, vegtenderhand, veroverd werden. Te Delft, daar hy, met veele staatsie begraaven werdt (*q*), stigtte men, sedert, eene deftige Grafstede, ter zyner eere (*r*). In Louwmaand te voo-

De Zoon des Ko-

(*m*) HOOFTS Brieven *N.* 202, 204. *bl.* 159, 162.
(*n*) *Zie* Resol. Holl. 26 *April* 1630. *bl.* 57, 58.
(*o*) *Voiez* BASNAGE Annal. *Tom.* I. *p.* 7.
(*p*) Orig. Brief van den Hre. G. W. VAN TEYLINGEN *van* 12 *Januar.* 1630.
(*q*) Resol. Holl. 4 *July* 1629. *bl.* 88.
(*r*) COMMELIN Freder. Henrik I. *Deel*, *bl.* 45. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 821, 822.

1629. vooren, hadt ook de Koning van Boheeme zynen oudsten Zoon, *Henrik*, ongelukkiglyk, verlooren. Hy was, met hem en eenig gevolg naar Amsterdam gereisd, om den schat te zien, die op de Zilvervloot veroverd was. Te Haarlem gekomen, huurde het Vorstelyk gezelschap eene Veerschuit, en stak 'er mede van land, schoon het een' storm waaide. Doch in de Hollesloot gekomen zynde, werdt de Veerschuit overzeild, door een' dryver. Zy liep terstond vol waters. De Koning werdt, gelukkiglyk, geborgen in den dryver. Maar de Prins en drie Edelen verdronken (*s*). De Raadpensionaris Antoni Duik stierf, in den Haage, omtrent het midden van Herfstmaand (6). 't Liep nog eenen geruimen tyd aan, eer zyn ampt, wederom, vervuld werdt. Het werdt midlerwyl, door Jakob Kats, Pensionaris van Dordrecht, by voorraad, waargenomen (*t*).

[Margin: ...nings van Boheeme verdrinkt.]

[Margin: De Raadpensionaris Duik sterft.]

(*s*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 823.
(*t*) Resol. Holl. 19 *Septemb.* 1629. *bl.* 180.

(6) Van den Raadpensionaris Duik zyn Gedenkschriften der Krygsbedryven van Prinse Maurits voor handen, van welken Bor, zo ver hy gaat, zig bediend heeft. Zy zyn nimmer in 't licht gegeven, en berusten, thans, zo my berigt is, onder den Heere Pieter Rendorp, Burgemeester der Stad Amsterdam. Op deeze Gedenkschriften, schynt Hooft te zien, in zyne *Brieven* N. 314. bl. 254., meldende, dat de Heer Duik, by uitersten wil, gelast hadt, dezelven, voor altoos, te verdonkeren: ook, dat de slag in Vlaanderen, daarin, zelfs naar 't oordeel des Veldheers, bescheidelyk, beschreeven was.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TWEE-ENVEERTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. Staat van 's Lands Krygsmagt. Afdanking, grootendeels voorkomen. De jonge Prins van Oranje wordt Generaal der Ruiterye. II. *Togt naar Brazil. Olinda veroverd. Sterkte Fredrik Henrik gestigt.* III. *De Koning van Zweeden steekt zig in den Duitschen oorlog. Verbond tusschen Frankryk en de Staaten. Venetie werft, hier te Lande.* IV. *Vrede tusschen Spanje en Groot-Britanje. Twist over de tollen te Glukstad. Gulik, Kleeve en Berg van Spaansch en Staatsch Krygsvolk ontledigd. Fredrik Henrik raakt in 't bezit van Oranje.* V. *Aanslag op Duinkerken. Overwinning op 't Slaak.* VI. *Voorspoed der Zweeden, in Duitschland. Verschil met Zweeden, over de tollen. Onlusten in Frankryk.* VII. *'t Regt tot de opvolginge in 't Stadhouderschap wordt den jongen Prinse Willem opgedraagen. Adriaan Pauw wordt Raadpensionaris van Holland.* VIII. *De Remonstrantsche Predikanten ontvlugten van Loevestein. Hugo de Groot komt in Holland. Vertrekt naar Hamburg. Zyn verder bedryf en dood.* IX. *Handel van den Graave van Warfusé. Venlo, Straa-*

len, Roermonde en Sittart gewonnen. Graaf Ernst Kasimir sneuvelt. X. *Fredrik Henrik belegert Maastricht. Graaf Willem van Nassau bemagtigt eenige schansen in Vlaanderen. Maastricht geeft zig over. Limburg en de Landen van Overmaaze gewonnen.* XI. *Opening tot eene Vredehandeling. Orsoi bemagtigd.* XII. *Henrik, Graaf van den Berge, valt af van de Spaanschen. De Zeeuwen bedwingen de Duinkerker Kaapers.* XIII. *Duitsche oorlog. Slag by Lutsen. Fredrik, Koning van Boheeme, sterft. Handel met Muskovie. Verdrag met den Keurvorst van Brandenburg.* XIV. *Vervolg der Vredehandelinge. De Konstschilder Rubens zoektze voort te zetten. Zy wordt afgebroken.* XV. *De Prins verovert Rynberk. De vyand versterkt Stevenswaard. Filippyne gewonnen.* XVI. *Staat van de Palts.* XVII. *Handeling der Staaten, aan eenige Duitsche Hoven. Twist met Zweeden, over de tollen.* XVIII. *De Infante Izabella Klara Eugenia sterft.* XIX. *Handeling met Frankryk hervat. Dordrecht en Amsterdam zyn 'er tegen. Verbond tusschen Frankryk en de Staaten.* XX. *Onderzoek op 't bedryf eeniger Grooten, in de Spaansche Nederlanden. Maastricht en Breda met een beleg gedreigd.* XXI. *Duitsche zaaken. De Kardinaal Infant wordt Landvoogd der Spaansche Nederlanden. Slag by Nordlingen.* XXII. *Gezantschap naar Frankryk. Overeenkomst met deeze Kroon, wegens 't voeren van eenen openbaaren oorlog tegen Spanje.* XXIII. *Veldtogt der Franschen en Staatschen. Tienen ingenomen.* XXIV. *De Spaanschen veroveren Diest, Schenkenschans en Goch.* XXV. *Fredrik Henrik belegert Schenkenschans.*

De

De Spaanschen neemen Gennep in. 't Huis te Byland, Griethuizen en Kleef vermeesterd. Schenkenschans geeft zig over. XXVI. *Onderzoek, of de Prins van Oranje het Fransche Leger, in deezen veldtogt, verwaarloosd hebbe.* XXVII. *Staat des oorlogs in Duitschland.* XXVIII. *Nieuwe opening tot eene Vredehandeling. Misnoegen van 't Fransche Hof. De handeling wordt wederom afgebroken.* XXIX. *Binnenlandsche geschillen. Geweldige beroerte in Friesland. Verandering der Regeeringe aldaar. De Raad van Staate herstelt de afgezette Wethouders.* XXX. *Tegenwoordige staat der geschillen in Oostfriesland. Abyssinische Maatschappy aldaar opgeregt.*

DE veldtogt des jaars 1629 was zo dra niet geëindigd, of de Vereenigde Gewesten waren bedagt, om zig van den last van een deel des Krygsvolks te verligten. Nooit hadt de Staat zo veel volks in dienst gehad, als dit jaar. Men hadt, naar sommiger rekening, verre over de *honderdentwintigduizend man*, ruiters en knegten, te betaalen: schoon een goed gedeelte van dit volk, slegts voor twee, drie of vyf maanden, aangenomen geweest was (*a*). 't Was, derhalve, geen wonder, dat men zig van een gedeelte van deezen last zogt te ontslaan. Ook beslooten zes Gewesten de vendelen, ter hunner betaalinge staande, op honderd koppen te verminderen. Maar Holland, deeze verligting te gering oordeelende, nam een besluit tot de afdanking van vyftig vendelen, die,

1629.

I. Staat van 's Lands Krygsmagt, geduurende den laatsten veldtogt.

Verscheiden' Gewesten willen afdanken.

(*a*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 889.

1629. die, in 't jaar 1628, geligt waren. De algemeene Staaten en de Raad van Staate zogten de Staaten van Holland af te trekken van dit besluit. Doch 't was vergeefs. Prins Fredrik Henrik toen, met eenige Gemagtigden van Holland in gesprek getreden zynde, hieldt hun voor „ hoe zeer bekommerd hy ware over 't „ genomen besluit, daar men nog in vrees „ stondt voor 't Keizerlyk Leger en voor de „ magt van 't Paapsch Verbond; daar de vyand „ nog dagelyks voortging met werven, en „ daar men met hem in handeling van Bestand „ getreden was." Voorts vertoonde hy hun een' lyst der bezettingen, waaronder Wezel en 's Hertogenbosch alleen zeventig vendelen vereischten, met aanwyzing van de weinige manschap, welke men zou konnen te velde brengen, wanneer de grensplaatsen wel bezet waren: wordende de manschap, hiertoe noodig, gerekend op driehonderdvyfentagtig vendelen van de vierhonderdenvyftig, welken de Staat thans in dienst hadt. De Staaten van Holland, bewoogen door deeze redenen, en door 's Prinsen agtbaarheid, veranderden van besluit. Zy vonden raadzaam, schoon buiten bewilliging van Haarlem en Gouda, de vyftig vendelen, in navolging der andere Gewesten, by voorraad, te verminderen op de helft (*b*): waarin de Prins genoegen nam. Hy trok nogtans, in 't volgende jaar, niet te velde. Ook viel 'er, in krygszaaken, weinig voor van belang. In Hooimaand, hadt Graaf Jan van Nassau, met agt kornetten paarden en eenig voetvolk

De Prins voorkomt het grootendeels.

1630.

Ontmoeting tus-

(*b*) Resol. Holl. 5, 6, 7 *Decemb.* 1629. *bl.* 218, 219.

volk, eene ontmoeting met zeven Staatsche kornetten, onder den Kolonel Ysselstein, die te Wezel in bezetting lag, en op buit uitgetoogen was. 't Gevegt was hevig. Doch Ysselstein behieldt de overhand. Graaf Jan werdt gekwetst, en, gevangelyk, gevoerd naar Wezel, alwaar hy, eerlang, een bezoek ontving van zynen Neeve Fredrik Henrik, die hem veele beleefdheid bewees. Men weet zyne nederlaag aan zynen yver om aan te vallen. Hierdoor raakte hy af van zyn voetvolk, welk, zo 't met hem vereenigd gebleeven was, Ysselstein in wanorde zou hebben konnen brengen (*c*). By dit gevegt, bepaalden zig de Krygsbedryven deezes jaars, te lande. Graaf Jan van Nassau werdt, eerlang, om een losgeld van tienduizend Ryksdaalers, geslaakt (*d*). De algemeene Staaten hadden, om den Prinse te behaagen, zynen jongen Zoon, Willem, die nog geene vier jaaren bereikte, aangesteld tot Generaal over de Ruiterye (*e*).

1630. schen Graaf Jan van Nassau en den Kolonel Ysselstein.

De jonge Prins wordt Generaal over de Ruiterye.

Maar ter zee was, wederom, iet gewigtigs ondernomen, dat voorspoediglyk uitviel. 't Veroveren der Zilvervloote hadt de Westindische Maatschappy heet gemaakt op stoute aanslagen. En zy hadt, al terstond na de terugkomst van den Admiraal Hein, haare gedagten laaten gaan op het bemagtigen van *Fernambuk*, in Brazil. Ten deezen einde, bragt zy eene aanzienlyke Vloot in zee, onder den Bevelhebber *Henrik Lonk*. De schepen waren, op ver-

II. Togt naar Brazil.

(*c*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 119, 120. AITZEMA I, *Deel*, *bl.* 1018.
(*d*) AUBERY Memoir. *p.* 349.
(*e*) AITZEMA I, *Deel*, *bl.* 992.

1630. verscheiden' tyden, in 't voorleeden jaar, uitgeloopen. Een groot deel der Vloote verviel, in Oogstmaand, tusschen Groot Kanarie en Teneriffa, onder de Spaansche Oorlogsschepen, over welken Don Fredrik de Toledo geboodt. De onzen, zig te zwak bevindende, om eenen zeeslag te waagen, deeden hun best, om de vyandlyke vloote te ontzeilen: 't welk hun, eindelyk, gelukte. Lonk wendde den steven toen naar S. Vincent, alwaar hy nog eenige schepen aantrof. De gantsche Vloot bestondt nu uit negenentwintig schepen, waaronder twee veroverden waren. De Maatschappy hadt geene meer schepen konnen uitrusten, doördien het Krygsvolk, welk zy tot den togt hadt aangenomen, ter gelegenheid van den inval in de Veluwe, geheeltelyk, in Staaten dienst getreden was (*f*). Doch voor 't einde des jaars, kreeg Lonk nog ettelyke schepen by zig, en ging met vyfenvyftig schepen en dertien sloepen onder zeil naar Fernambuk, welk hy, niet voor het midden van Sprokkelmaand deezes jaars, in 't gezigt kreeg. Men besloot, hier, eenentwintighonderd soldaaten en zevenhonderd matroozen, onder den Kolonel *Waardenburg*, aan land te zetten, om de Stad *Olinda* in te neemen. Dit gelukte, op den vyftienden van Sprokkelmaand: wordende den vyand, door middel van twee veldstukjes, ligtelyk, verjaagd, uit de zwakke verschansingen, met welken hy Olinda hadt zoeken te beschermen. Men vondt, in deeze Stad, behalven eenigen voorraad van oorloge, slegts tweehonderd kisten

Verovering van Olinda.

(*f*) *Zie* hier voor, *bl.* 96.

1630.

ten ſuikers, eenige wynen en andere koopmanſchappen, hebbende de Ingezetenen de meeste en koſtbaarſte goederen geborgen. Doch op 't *Recif* van Fernambuk (1), welk door twee ſchanſen beſchermd werdt, lag eene groote party Suiker en Verwhout, in pakhuizen, die de Bevelhebber van Olinda, *Matthias d'Albuquerque*, in brandſtak, op dat 'er de onzen geen meeſter van worden zouden. Na dat men zig, binnen Olinda, eenigszins verſterkt hadt, werdt S. George, eene der twee ſchanſen, naar de konſt, belegerd, en ging over, by verdrag, op den tweeden van Lentemaand. Men veroverde hier vierentwintig yzeren ſtukken en een metaalen. De andere ſchans volgde het voorbeeld van de S. George, zonder een beleg af wagten. Hier werden vyftien metaalen ſtukken veroverd. De overſte Luitenant, *Stein Kallenfels*, die de S. George ſchans ingenomen hadt, maakte zig, des anderendaags, meeſter van het *Eiland van Antonio Vaz*, tegen over het Recif gelegen (*g*); op welk Eiland men, ſedert, eene Sterkte ſtigtte, die *Fredrik Henrik* genoemd werdt. De Weſtindiſche Maatſchappy, zig dus geveſtigd hebbende in Brazil, droeg, terſtond, zorg, om de Regeering aldaar op eenen geregelden voet te brengen. Zy hadt reeds drie Raaden van Regeeringe derwaards gezonden Mr. *Joan de Brune*, *Filips Serooskerke* en *Horatio Kalandrini*, die, nevens eeni-

De Sterkte Fredrik Henrik wordt geſtigt.

Orde op de Regeering.

(*g*) Commelin Freder. Henr. I. *Deel*, *bl.* 90.

(1) 't *Recif* is eene ſmalle ſtreek lands, zig, van Olinda, een uur gaans in de lengte, zeewaards ſtrekkende; alwaar de goederen geloſt en *ontvangen* worden.

1630. nige anderen, 't burgerlyk bewind waarnamen, en den Koophandel bestierden. Zy stelden *Joan van Walbeek* aan, tot Admiraal over de Brazilsche kust. Over de bezetting en 't Krygsvolk kreeg de Kolonel Waardenburg het opperbevel. Ook hadt hy de tweede stem in den Raad van Regeeringe. De vaart op en aan de Stad Olinda werdt, sedert, voor alle ingezetenen van den Staat, open gesteld, mids zy zig alleen bedienden van schepen der Maatschappye, en, boven de vragt, zekere regten aan haar betaalden. De handel van 't Fernambuks- en ander Verwhout behieldt de Maatschappy egter geheel aan zig. De verovering van de Spaansche Vestingen op de Brazilsche kust bragt haar, door den tyd, zo merkelyke voordeelen aan, dat zy der Oostindische Maatschappye naar de kroon stak, en, somtyds, in rykelyke uitdeelingen, overtrof (*b*).

III. Gustaaf Adolf, Koning van Zweeden, aangezogt door de Staaten, steekt zig in den Duitschen oorlog.

De Duitsche oorlog veranderde, dit jaar, van gedaante, door de beweegingen des Konings van Zweeden. De ongelukkige uitslag der onderneemingen van Koning Christiaan den IV, die nu, met eene Vrede tusschen Keizer Ferdinand en hem, geëindigd waren, hadt verscheiden' Mogendheden, en de Staaten, inzonderheid, reeds sedert eenigen tyd, doen verlangen, dat Gustaaf Adolf, Koning van Zweeden, zig ernstiger moeide met de Duitsche zaaken. Zy hadden, met dit uitzigt, hun best gedaan om de Vrede tusschen hem en Sigismond, Koning van Poolen, te bemiddelen: en,

(*b*) Resol. Holl. 27 *April* 1630. *bl.* 58. J. DE LAAT Westind. VI. *Boek*, *bl.* 166-181. VII. *Boek*, *bl.* 184-204. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 993-998, 1055.

en, veelligt, om hem hiertoe te eerder te doen besluiten, hem geene vrye werving gegund op hunne grenzen, hoe zeer hy 'er, door zynen Gezant, Valkenburg, op hadt laaten aandringen. Zelfs hadt men, ter gelegenheid van den inval in de Veluwe, eenige Regementen, voor Zweeden geworven, in den dienst deezer Landen gehouden. Zy werden egter, naar 't eindigen van den veldtogt des voorleeden jaars, den Koning van Zweeden toegezonden (*i*). Het Bestand tusschen hem en den Koning van Poolen nu geslooten zynde, begon hy zig gereed te maaken, tot eenen inval in Duitschland. De Staaten, ter gelegenheid van eene onderhandeling, met zynen Gezant, *Lodewyk Camerarius*, over den zwaaren tol, dien de Koning, te Dantzig, deedt heffen, bespeurd hebbende, dat hy niet ongenegen zou zyn, om de voorige verbindtenissen te vernieuwen (*k*), raadpleegden, hierover, reeds ernstelyk, in den aanvang deezes jaars. Ten zelfden tyde, zondenze *Foppius van Aitzema*, hunnen Resident te Hamburg, af aan den Hertoge van Fridland en aan den Graave van Tilly, om een Verdrag van wederzydsche onzydigheid, met dezelven, te sluiten. De *Heer van Vosbergen* toog, om gelyke oorzaak, naar Keulen. Fridland hadt zig, reeds voor eenen geruimen tyd, genegen getoond om in vriendschap te leeven met de Staaten (*l*); doch hy verklaarde nu, het Leger, welk hy op de been gebragt hadt, niet te konnen afdanken. By Tilly en te Keulen werdt ook 1630.

(*i*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 890-892.
(*k*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1008-1012.
(*l*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 809.

1630. ook vrugteloos gehandeld. Men bevroedde, ongetwyfeld, in Duitschland, dat de Staaten, met deeze handeling, Zweeden en zig zelven den meesten dienst zogten te doen: waarom hunne gezanten, beleefdelyk, werden afgeweezen (*m*). Maar met Zweeden stondt de handeling, haast, op eenen goeden voet. Midlerwyl, hadt de Koning, reeds in Lentemaand, het Eiland Rugen doen inneemen: waarna hy verscheiden' Steden in Pomeren overmeesterde. Stettyn zelf nam Zweedsche bezetting in. Ook koos Maagdenburg, eerlang, 's Konings zyde. Men wist 'er, door den tyd, twee- of drieduizend man in te krygen, over welken 's Konings Hofmaarschalk, Valkenburg, 't bevel hadt. De Koning zelf was, ondertusschen, getoogen voor Straalzond, alwaar hy, met groote blydschap, ontvangen werdt. Maar Rostok hadt Keizerlyke bezetting ingenomen. Uit Pomeren, trokken de Zweeden in 't Mekelenburgsche; dat kwalyk beschermd werdt, hebbende den Keizer den Hertoge van Fridland het opperveldheerschap benomen: waarom deeze te minder zorg droeg, voor Mekelenburg. De Keizerschen onder den Graave van Tilly hadden, midlerwyl, 't beleg geslaagen voor Maagdenburg, welk lang duurde. De Koning van Zweeden was nog te ver van de hand met zyn Leger; om de Stad te ontzetten (*n*). De Keizerschen hadden, in 't eerst, ook kleine gedagten van zyne onderneeming, alzo zyne gantsche magt slegts uit twaalfduizend man be-

(*m*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 952-965.
(*n*) Resol. Holl. 21 *Dec.* 1630. *bl.* 175. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1028-1030.

bestondt; doch zy wies zo sterk aan in 't kort, dat zy, inderdaad, ontzaglyk werdt voor Duitschland (*o*). 1630.

Verbond tusschen Frankryk en deezen Staat.

De inval des Konings van Zweeden bereidde den weg tot het sluiten van een Verbond tusschen Frankryk en deezen Staat, welk nog niet hadt willen gelukken. Lodewyk de XIII. hadt, tot nu toe, gevorderd, dat de Staat niet sloote met Spanje, *buiten zyne bewilliging*, en hem, in geval hy beoorloogd werdt, bystonde, tegen wien het ook ware. De Staaten verstonden, daarentegen, dat hun onderstand bepaald behoorde te worden; en dat men alleen 's Konings *raad*, *niet* zyne *bewilliging* behoefde te verzoeken, in geval van handeling met Spanje. Meer toe te staan hieldt men strydig met de hoogheid van den Staat, die, vooral, moest bewaard worden. De handel over een Bestand, die, in 't voorleeden jaar, begonnen was, bragt Lodewyk den XIII. reeds tot agterdenken. Beaugy kreeg, terstond, last, om den handel te ontraaden, en den Staaten nieuwen onderstand aan te bieden. De voorspoedige veldtogt des voorleeden jaars gaf den Staat ook meerder aanzien, en Koning Lodewyk begon te bevroeden, dat hy, met hunne hulp, Spanje en 't Huis van Oostenryk zou konnen vernederen. Beaugy bondt, hierom, de afgebroken' handeling wederom aan, in den Haage. De Staaten begeerden toen, dat de Koning, voor 't sluiten van een nader Verbond, den oorlog verklaaren zou aan Spanje. Maar de Gezant hadt geenen last, om dit toe te staan. De handel bleef, hier-

(*o*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 120.

1630. hierop, eene wyle sleepen. Doch de Zweedsche krygsbedryven in Duitschland dreeven dien op nieuws aan (*p*). Men trof, den zeventienden van Zomermaand, een Verbond in den Haage, welk, naderhand, van wederzyde, bekragtigd werdt, en van deezen inhoud was: „ De Koning beloofde, de Staaten, zeven jaaren agtereen, te zullen ondersteunen, met eene gifte van een millioen Fransche ponden in 't jaar, waarvan hy, nogtans, vyftigduizend ponden inhouden zou, om ze onder de Fransche Krygsoversten in der Staaten dienst te verdeelen. De Staaten verbonden zig, geduurende deeze zeven jaaren, van geene Vrede noch Bestand met hunne vyanden te zullen handelen, zonder 's Konings *raad* in te neemen. Ingeval de Koning, in zyne Staaten, beoorloogd werdt, zou hy, alleenlyk, tot de helft van den gemelden onderstand, gehouden zyn. De andere helft zou hy besteeden mogen aan manschap en huure van schepen, tot de gewoonlyke soldye en prys. De Staaten zouden, in zulk een geval, geenerlei hulp verleenen tegen den Koning. Zo hy, om zyne kusten te beveiligen, of om zig te stellen tegen eenige aanslagen op zyne Staaten, schepen noodig hadt, zou hy 'er, tot vyftien toe, in de Vereenigde Gewesten, mogen koopen of huuren. Voorts zou men, binnen zes maanden, overeenkomen, om, met samengevoegde kragten, de zeeschuimeryen van die van Tunis en Algiers

Inhoud van het zelve.

„ te

(*p*) Resol. Holl. 14, 16 *May*, 11 *Juny* 1630. *bl.* 72, 76, 91. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 969-978.

„ te beletten. De openstaande geschillen tus- 1630.
„ schen den Koning en de Staaten zouden ook,
„ binnen zekeren tyd, worden afgedaan." De verdere punten van 't Verbond kwamen overeen, met die der voorige Verdragen (*q*). De Koning deedt de Staaten sedert vermaanen, om den kryg tegen Spanje wakkerlyk door te zetten. Hy voerde, deezen Zomer, den oorlog in Italie, tegen de Keizerschen en Spaanschen, om 't bezit van Mantua en Montferrat, met eenigen voorspoed. Doch de Venetiaanen, zyne Bondgenooten, werden geslaagen, en Mantua bemagtigd, door de Keizerschen (*r*), waaruit, eerlang, eene Vredehandeling rees, tusschen den Keizer en Koning Lodewyk, die met een Verdrag, welk in Wynmaand geslooten werdt, eindigde. Doch het betrof alleen de opvolging, in de Hertogdommen Mantua en Montferrat (*s*). De Fransche Gezant, de Beaugy, zogt het sluiten van dit Verdrag bedekt te houden voor de Staaten; maar het lekte haast uit (*t*). Casal was, kort te vooren, den Spaanschen overgeleverd. De Markgraaf Spinola, die 't gebied voerde over 't beleg deezer Stad, krank geworden zynde in 't Leger, hadt zig laaten voeren naar *Castello d'Incisa*, daar hy, den vyfentwintigsten van Herfstmaand, overleedt (*u*).

De Markgraaf Spinola sterft.

De kryg in Italie hadt, midlerwyl, de Staaten in de noodzaaklykheid gebragt, om den Venetiaanen het ligten van vierduizend man in

Vierduizend man, door Venetie, hier te

(*q*) *Zie het* Traktaat *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 978 *enz. en in 't* Corps Dipl. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 605.
(*r*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 970, 1028, 1066, 1072.
(*s*) *Zie 't* Verdrag *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1067.
(*t*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1066, 1072.
(*u*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1072.

1630. Lande, geworven.

in deeze Gewesten toe te staan. Sommige Leden verstonden wel, dat men eer reden hadt om aan te houden by dit Gemeenebest op den beloofden onderstand in geld, die niet voldaan werdt; dan om den Venetiaanen werving te vergunnen. Doch Prins Fredrik Henrik begreep, dat men hun verzoek behoorde toe te staan. De meeste Gewesten besslooten 'er dan toe. Doch Friesland en Stad en Lande verklaarden 'er zig rondelyk tegen, beweerende, dat diergelyke wervingen, niet zonder veel overlast voor de nabuuren en schade voor hunne Gewesten, geschieden konden. Ook werdt zy niet dan onder goede voorbehoedsels toegelaaten (*v*).

IV. Vrede tusschen Spanje en Groot-Britanje.

De onlusten in Engeland tusschen den Koning en 't Parlement hadden den oorlog met Frankryk gestremd, en de Vrede tusschen Lodewyk en Karel te wege gebragt. De zelfde onlusten waren ook oorzaak, dat de kryg met Spanje flaauwelyk gevoerd werdt, van de Engelsche zyde. Ook deedt Filips, bewust, dat hy, van deezen kant, niets te vreezen hadt, geene poogingen, om Engeland of Ierland aan te tasten, gelyk men, sedert eenigen tyd, verspreid hadt. Men ving zelfs eene Vredehandling aan, tusschen de twee Koningen (*w*): waarvan de Staaten, in 't voorjaar, kennis kreegen, door den Engelschen Gezant, *Henry Vane*. Zy gaven, in hun antwoord, genoeg te verstaan, dat hun dit nieuws weinig behaagde; van ter zyde klaagende, dat het Verdrag van Southamp-

(*v*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1016-1018.
(*w*) Rapin *Tom.* VII. *p.* 425.

hampton, ten hunnen opzigte, kwalyk gehouden was. Doch Vane hieldt hun voor „ dat „ de Koning, zyn meester, gezind was, de „ Staaten te begrypen in 't gene hy met Spanje sluiten zou, zo zy 't begeerden: ook zou „ hy niets belooven, welk met het Verdrag „ van Southampton streedt: van hun, die nu „ ook met Spanje in handeling getreden wa„ ren, het zelfde verwagtende." De Staaten vaardigden den Gezant af, met een algemeen antwoord, dat zy zig aan 't Verdrag van Southampton dagten te houden (*x*). In 't najaar, keerde hy wederom herwaards. Hy verklaarde toen, uit den naam zyns Konings „ dat Span„ je voorgeslaagen hadt, zyne Majesteit ge„ noegen te zullen geeven, over de zaak van „ de Palts, eene der oorzaaken van 't Verdrag „ van Southampton: en wat de erkentenis „ der vryheid van den Vereenigden Staat be„ trof, welke ook, door het gemelde Verdrag, „ beoogd werdt; Koning Filips hadt zig, ook „ hiertoe, niet ongenegen getoond, en den „ Koning, zynen meester, volmagt verleend, „ om met de Staaten te handelen, of van Be„ stand of van Vrede. Hy begeerde alleenlyk „ klaar en onvertoogen antwoord in geschrif„ te, of men, hier, ook geneigd ware tot de „ handeling." Doch de Staaten bleeven by het algemeen bescheid, te vooren gegeven (*y*). Ook oordeelden bekwaame luiden, dat de voorslag des Gezants op lossen grond steunde, en geschaapen stondt, op ydelheid of verleiding uit

1630.

Voorslagen des Engelschen Gezants aan de Staaten.

(*x*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 988-990.

(*y*) Resol. Holl. 27, 28 *Nov.* 1630. *bl.* 149, 150. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1072-1074.

1630. uit te komen (z). En sommige Gewesten verstonden, dat men, de bemiddeling van Groot-Britanje aanvaardende, veel te veel agterdogt geeven zou aan Frankryk (a). De Vrede tusschen Spanje en Groot-Britanje werdt, ondertusschen, in Slagtmaand, gesloten, byna op gelyken voet, als in den jaare 1604 geschied was (b). De Koningen beloofden, wederzyds, elkanders vyanden of wederspannelingen niet te zullen ondersteunen. En Karel zou niet gedoogen, dat zyne Onderzaaten, op hunnen naam, of, met hunne schepen, Hollandsche of Zeeuwsche goederen naar Spanje, of Spaanschen naar Holland of Zeeland deeden voeren (c). De Staaten kreegen kennis van dit Verdrag, uit eenen Brief van Koning Karel, die hun, met ronde woorden, schreef „ dat *de drin-* „ *gende nood zyner zaaken* hem verpligt hadt, „ om zig met Spanje te verdraagen (d)." Voorts, was 'er, wederom, geschil gereezen over den Lakenhandel, beweerende de Engelschen, dat hunne Lakens, alleen te Delft, daar de Stapel was, behoorde *getard*, of naargezien en goedgekeurd te worden. Doch de Staaten dreeven door, dat zulks, volgens de Plakaaten, ook in de andere Steden, geschiedde (e).

Twist tusschen Deenemarke en

Tusschen Christiaan den IV, Koning van Deenemarke, en de Stad Hamburg, was merkelyk geschil ontstaan, ter oorzaake van eenen nieu-

(z) HOOFTS Brieven *N.* 219 en 222. *bl.* 179, 182.
(a) Notul. Zeel. 6 *Sept.* 1630. *bl.* 180.
(b) *Zie* IX. *Deel*, *bl.* 173.
(c) *Zie het* Traktaat *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1074.
(d) Resol. Holl. 14 *Jan.* 1631. *bl.* 3. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1079.
(e) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1073, 1085.

nieuwen tol te Glukstad, dien de Koning vorderde, en de Hamburgers niet betaalen wilden. De Stad verzogt de bemiddeling van deezen Staat, die, zelf belang hebbende by de vrye vaart op de Elve, Foppius van Aitzema naar Deenemarke zondt, om den Koning te beweegen, tot het afschaffen van den nieuwen tol. Midlerwyl, hadden die van Hamburg 's Konings uitleggers van voor Gelukstad doen wegneemen; 't welk hy hieldt voor eene daad van openbaare vyandlykheid. Ook bragt hy eene Vloot in zee, die, in den mond der Elve, slaags geraakt met eenige Hamburger schepen, den stroom, tot aan Gelukstad, wederom opende. De bezending der Staaten was vrugteloos. De Koning was gezet op 't behouden van den tol. Hamburg vervoegde zig, sedert, by 't Keizerlyk Hof om regt (*f*). Doch hier werdt ook niets verworven.

1630. Hamburg, over den tol te Gelukstad.

Wolfgang Willem, Hertog van Nieuwburg, in Lentemaand des voorleeden jaars, een nieuw Verdrag gemaakt hebbende met George Willem, Keurvorst van Brandenburg (*g*), was, ter gelegenheid van het zelve, in Hooimaand, in persoon, herwaards gekomen, om de Staaten te beweegen, dat zy hun Krygsvolk trokken uit de Steden van Gulik, Berg en Kleeve, als onzydige Landen zynde; gelyk, zeide hy, de Spaanschen, van hunnen kant, ook wilden doen. Men kwam, na veel handelens, eindelyk, overeen, dat het wederzydsch Krygsvolk de genoemde Landen zou ruimen, uitgenomen de

De Landen van Gulik, Kleeve en Berg worden, op eenige Steden na, van Spaansch Krygsvolk ontruimd.

(*f*) Resol. Holl. 3, 4 *Juny* 1630. *bl.* 86. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1025-1028.

(*g*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 824.

1630. de Steden Gulik, Orſoi en Sittart; die, door de Spaanſchen; en Wezel, Burik, Rees en Emmerik, die, door de onzen, zouden ingehouden worden. 't Verdrag werdt, in de Lente des volgenden jaars, uitgevoerd. Goch en Ravenſtein, welke Plaatſen, door de Staaten, zeer verſterkt waren, werden toen ontmanteld (*h*). De ingezetenen der Gulikſche en Kleefſche Landen niet alleen, maar ook de Keurvorſt van Keulen en de Graaf van Oldenburg hadden, ſedert eenigen tyd, ſterk geklaagd over den overlaſt, dien zy van 't Staatſch Krygsvolk leeden (*i*): waartegen wederom eenige orde geſteld werdt, die, nogtans, de gelegenheid tot klagten niet geheellyk wegnam.

Friesland zoekt af te danken.

De Staaten van Friesland, die, in 't voorleeden najaar, bewilligd hadden in het aanhouden der vyftig vendelen, in 't jaar 1628 geligt, beſlooten, nogtans, in Herfſtmaand deezes jaars, hun aandeel in dit volk, zynde agt vendelen, af te danken. Doch de algemeene Staaten en Prins Fredrik Henrik toonden zig hierover ten uiterſte misnoegd, en hielden zo ernſtig aan by de Staaten van Friesland (*k*), dat de agt vendelen, zo ik meen, in dienſt bleeven.

Fredrik Henrik geraakt aan 't geruſt bezit van het Prinsdom Oranje.

't Jaar 1630, ſchoon zonder veldtogt doorgebragt, liep egter, niet zonder roem voor Prinſe Fredrik Henrik, ten einde. Hy raakte, in Zomermaand, in 't geruſt bezit van de Stad en 't Prinsdom Oranje, welk hem, door den heimelyken handel zyns Bevelhebbers aldaar, zo goed als afhandig gemaakt was. De Prins was,

(*h*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1056-1066, 1089-1093.
(*i*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1035-1041.
(*k*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1055.

was, nog by 't leeven zyns broeders, in den jaare 1619, naar Oranje geweest, en hadt aldaar Don Emmanuel, Prins van Portugal, tot Landvoogd, aangesteld: onder wien, *Jan de Hertoge van Osmale*, *Heer van Valkenburg*, nogtans, 't meeste bewind hebben zou. Deez' bleef Landvoogd, nadat Don Emmanuel, in 't jaar 1623, te rug geroepen was; doch men maakte hem, na verloop van eenige jaaren, by zynen meester, Prinse Fredrik Henrik, verdagt van bedekten handel met den Koning van Frankryk, voor wien hy 't Prinsdom en de Stad beloofde te zullen bewaaren, mids hem de Landvoogdy en eenige andere voordeelen werden toegestaan. De Kardinaal de Richelieu hadt deezen handel begonnen, kort na 't bemagtigen van Rochelle (*l*). De Prins zondt Gemagtigden naar Oranje, om Valkenburg, door handeling, te beweegen tot het afstaan der Regeeringe. Doch 't was vergeefs. Joan de Knuit, Raad zyner Doorlugtigheid, werdt, eindelyk, derwaards gezonden, met last, om zig van geweldige middelen te bedienen, als zagten niet hielpen. De Knuit dan, eenige Kapiteinen der bezettinge op zyne hand hebbende, overvalt den Heer van Valkenburg in 't Huis van den Griffier *La Pize*, daar hy, zig te weer stellende, doorschooten werdt. De Luitenant, die 't Kasteel inhieldt, werdt, door beloften, tot de overgaave bewoogen: waarna de zaaken, in de Stad en 't Prinsdom, allengskens, in rust raakten. Zyne Doorlugtigheid kwam dus in het 1630.

(*l*) AUBERY Memoir. *p.* 351. Fragm. de Converſ. *dans les* Lettr. du Comte D'ESTRADES *Tom.* I. *p.* 52. *Edit. de* 1743.

1630. het daadelyk bezit zyns Prinsdoms; waarvan hy, voorheen, ſlegts den naam, en Valkenburg 't genot gehad hadt (*m*).

V. Aanſlag op Duinkerken.

De Prins van Oranje was, ſedert eenigen tyd, bedagt geweeſt, om zig meeſter te maaken van Duinkerken, vanwaar de vyandlyke kaapers den Nederlandſchen Koopvaardyſchepen veele ſchade toebragten. Hy hadt zyn voorneemen aan eenige Leden van den Staat bekend gemaakt: en men bereidde zig, om, tegen de volgende Lente, 's Lands krygsmagt, te Yzendyke, te ontſcheepen, vanwaar zy, te lande, op Duinkerken aantrekken zou. Niet zonder gevaar was deeze togt. Hy moeſt, door een gebroken en vyandlyk geweſt, geſchieden, alwaar men den onzen, met kleine magt, den toevoer zou konnen afſnyden, of den doortogt betwiſten. Doch hiertegen werdt ingebragt, dat ons Leger uit wakker voetvolk beſtondt, welk voorraad, voor twaalf dagen, zou konnen medeneemen, binnen welken tyd, men zig den weg naar Duinkerken zou konnen openen: waarna 't bemagtigen der Stad, die ſlegt verſterkt was, weinig werks zou behoeven te koſten. Geduurende 't beleg, zou men, van Calais, of zelfs van Douvres en Vliſſingen voorraad bekomen konnen. De Prins verſtondt ook, dat men, in onderneemingen van gewigt, iet behoorde te waagen. Men beſloot 'er dan toe (*n*), met genoegzaame eenpaarigheid van hun, die 'er over geraadpleegd werden.

De

(*m*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1030-1055.

(*n*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 122-124. Van den Sande XII. *Boek*, *bl.* 160.

De Staaten, by tyds, orde gesteld hebbende, om hunne meeste troepen, tegen den eersten van Lentemaand des volgenden jaars, voltallig te maaken; deedt de Prins, om den vyand te misleiden, het Leger verzamelen tusschen Wezel en Emmerik, en vertrok, den zeventienden van Bloeimaand, uit den Haage, derwaards (*o*). 't Leger, omtrent vyftienduizend knegten en drieduizend paarden sterk, ging hier, op den zesentwintigsten, scheep, en kwam, den Ryn en Waale afzakkende, binnen vyf dagen, in 't Juffrouwen-gat voor Yzendyke. Hier werden de troepen ontscheept, met zo veel spoed, dat zy, nog dien zelfden dag, te Watervliet, en, des anderendaags, te Maldeghem kwamen, hebbende elken soldaat voor vyf dagen leeftogt by zig, behalve dat men honderdduizend ponden broods op wagens gelaaden hadt. Ten derden dage, zondt de Prins eenig volk, om eene schipbrug te leggen over de Vaart, die van Gend naar Brugge loopt: 't welk gelukkiglyk volbragt werdt, alzo de vyand alle zyne schansen langs deeze vaart verlaaten hadt. Doch terwyl men zig bereidde om voort te trekken, kreeg zyne Doorlugtigheid tyding, dat de vyand, slegts twee uuren verder, gelegerd was, om den onzen den doortogt te betwisten. De Afgevaardigden der algemeene Staaten, die in 't Leger waren, verstonden toen, dat men te rug keeren moest. Maar de Prins begreep het anders. Hy hieldt den Gemagtigden voor, dat de eer van den Staat en van het Leger hing aan de uitvoering van

1631. Togt derwaards

heeft geen' voortgang.

(*o*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1102, 1129.

1631. van het besluit, waartoe zy zelven, te vooren, hunne stem gegeven hadden. Zy verklaarden, daarentegen, niet aanspraakelyk te willen zyn voor de nadeelen, welken zy te gemoet zagen, wanneer het Leger voorttrok. Men vindt zelfs, datze 'er zouden bygevoegd hebben „ hoe klaarlyk zy bespeurden de kleine „ genegenheid, die de Prins den Staat toe„ droeg, alzo hy, om aan zyne eerzugt te vol„ doen, deszelfs gantsche welvaart in de waag„ schaal stellen wilde." Wat hiervan zyn moge; de Prins liet zig overreeden, om te rug te keeren naar Watervliet, daar 't Leger gescheept werdt. Voorts deedt hy 't, te Gorinchem, aan land treeden, en sloeg het, eerlang, te Drunen neder. Het vyandlyk Leger, onder den Markgraaf de S. Croix, brak ook op, en toog tot tusschen Lier en Antwerpen, daar het leggen bleef (*p*). Men meende, dat de Prins het oog op Brugge gehad hadt, en maakte, in de Spaansche Nederlanden, schimpdigten op het mislukken van zynen toeleg. Doch dit smaalen werdt den Spaanschen haast verleerd (*q*).

Toerusting des vyands tot eene landing.

Terwyl de Legers lagen te loeren op elkanders beweegingen, vernam men, dat de vyand, te Antwerpen, eene talryke Vloot gereed maakte, die, aan de toebereidsels, geoordeeld werdt, te zullen dienen tot eene landing. Men geloofde, dat het op Zeeland (*r*), en byzonderlyk op Zuidbeveland gemunt was. De Prins verstondt, hierom, dat hy met een deel des Legers, op weg slaan moest, om dit Gewest te dek-

(*p*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 124-126.
(*q*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1129.
(*r*) Resol. Holl. *Sept.* 1631. *bl.* 115.

dekken. Hy trekt dan, met tienduizend man, 1631.
naar Geertruidenberg, en begeeft zig, van daar, te ſchepe, naar Bergen op Zoom, daar de Hertog van Bouillon, met twaalf kornetten paarden, te gelyk met hem, aankwam. Ten zelfden tyde, was Graaf Jan van Naſſau, met zesduizend knegten, te Antwerpen, ſcheep gegaan, op vyfendertig Fregatten, die van veelerlei krygsbehoeften en twaalf groote ſchouwen voorzien waren. De zamelplaats deezer Vloote was onder de *S. Anna Schans*, onlangs, door Grobbendonk, in de Polder van Namen, geſtigt. Fredrik Henrik hadt alle de Oorlogsſchepen, welken hy, uit Holland en Zeeland, byeen brengen kon, doen verzamelen voor Saaftingen. Doch zy werden, door 's vyands geſchut, van daar, tot beneden Zuidbeveland, te rug gejaagd. Men verwagtte toen eene landing op dit Eiland; doch ſtondt verbaasd, dat men de gantſche vyandlyke Vloot, des anderendaags, op een kanonſchoot van de ſchans voor Bergen op Zoom, het Eiland Thoolen zag naderen, zonder dat onze ſchepen, die den ſtroom tegen en gebrek aan wind hadden, haar volgen konden. De Prins zondt, in alleryl, tweeduizend man, onder den Kolonel Morgan, naar Thoolen, die, waadende, tot over den middel, door eenen modderigen grond, op 't Eiland kwamen. Maar Graaf Jan van Naſſau was, op een musketſchoot van Thoolen, ten anker gekomen. Hier raakten verſcheiden' ſchepen aan den grond: waarom hy genoodzaakt was, hooger getyde af te wagten. Met het waſſen van 't water en 't opſteeken van den

1631. wind, naderden de Staatſche ſchepen de vyandlyken. Eenige Jagten, met vyftienhonderd man, onder den Kolonel *Maiſonneuve*, volgden hen. 't Beſluit was, den vyand aan te taſten, zo dra men hem genaderd zou zyn. Zyne ſchepen, midlerwyl, los geraakt, zeilden, om Thoolen, naar 't *Slaak*, een' engen ſtroom, ten noorden van 't Eiland. Hier trof hun de Staatſche Vloot aan, op den twaalfden van Herfſtmaand, tegen den avond. De Vlooten raakten terſtond in een vinnig gevegt, welk den gantſchen nagt duurde. Verſcheiden' vyandlyke ſchepen, aan den grond geraakt, werden verlaaten van 't volk, welk den onzen genoegzaam geheel in handen viel. Het Admiraals ſchip zelfs zat vaſt, zo dat Graaf Jan, zig op het zelve niet langer betrouwende, met een' ſloep, ontweek naar Prinſenland. Van hier kwam hy te Roozendaal, alwaar de Markgraaf van S. Croix zig, kort te vooren, nedergeſlaagen hadt. Een deel der vlugtenden, by Steenbergen geland zynde, werdt, daar, onderſchept, door het Staatſche Leger, reeds, op laſt van den Prinſe, in aantogt, en verſlaagen of gevangen genomen. De zege hadt zig, midlerwyl, volkomenlyk verklaard voor de onzen, zonder dat zy veel bloeds gekoſt hadt. Doch 't getal der gevangenen van 's vyands zyde beliep over de vierduizend (*s*). Alle zyne ſchepen en ſchouwen werden veroverd, en naar Dordrecht gezonden. Graaf Jan van Naſſau en eenige weinigen, die hem verzelden, waren ſchier de eenig-

Over-winning op 't Slaak.

(*s*) Hoofts Brieven *N.* 303. *bl.* 246. Notul. Zeel. 16, 20 *Sept.* 1631. *bl.* 157, 164.

nigſten, die 't ontkwamen. Men beſloot, van agteren, dat de vyand op 't Eiland Overflakkee, of op 't Land van Voorne, zou geland zyn, hadt hy zyn oogmerk konnen bereiken: waarom men, in Holland, zeer verheugd was, over de zege. De Prins zondt, kort hierna, het krygsvolk naar de winterlegeringen, en keerde, na 't bezigtigen der grensveſtingen in deezen oord, te rug naar den Haage (*t*). De Ruitery van Stakenbroek overviel, omtrent deezen tyd, by Venlo, eenige vyandlyke Regementen, die uit Italie gekomen waren, en verſloeg 'er omtrent zevenhonderd man van (*u*). De Staaten hielden, dit gantſche jaar, eene Vloot op de Vlaamſche kuſten onder den Vice-Admiraal Kwaſt, om den Duinkerkſchen Kaaperen het uitloopen te beletten, en te paſſen op de Vloote, die in Spanje werdt uitgeruſt, en, zo men vernam, agter Engeland om, naar Vlaanderen dagt te komen. Ook liep een deel zyner Vloote onder Noorwegen kruiſſen. Doch daar viel ter zee weinig voor. Alleenlyk waren 'er, in Zomermaand, drie Lubekker ſchepen, die den Spanjaard verbooden' goederen toevoerden, genomen, en te Amſterdam opgebragt (*v*). 1631.

VI. Voorſpoed der Zweedſche wa-

De Koning van Zweeden, wien de Staaten, dit jaar, met honderdenvyftigduizend guldens, onderſteunden, terwyl hy van den Koning van Frankryk een millioen bedongen hadt (*w*), voer-

(*t*) Reſol. Holl. 1631. *bl.* 125. Memoir. de Freder. Henri p. 126-10. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1130-1132.
(*u*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1132.
(*v*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1139-1142.
(*w*) AITZEMA I. *Deel*, 1141, 1177.

1631. voerde, reeds in den Winter, den oorlog, met zonderlingen voorspoed. Hy bemagtigde verscheiden' Plaatsen in Pomeren, schier zonder slag of stoot. In Grasmaand, viel hem Frankfort aan den Oder in handen. Ook maakte hy zig van Krossen meester: waarna hy zig keerde naar Berlyn, van zins om Maagdenburg, welk door Tilly belegerd werdt, te ontzetten. Doch de Keurvorst van Saxen weigerde hem den doortogt over de Elve, by Wittenburg (*x*). Maagdenburg werdt, in Bloeimaand, stormenderhand veroverd, deerlyk geplonderd, en aan brand gesteken. De Koning van Zweeden, zig, naderhand, verdraagen hebbende, met den Keurvorst van Saxen, en den Landgraaf van Hessen, sloeg, op den zeventienden van Herfstmaand, de Keizerschen onder Tilly, geheellyk, by Leipzig, waarna hem wederom verscheiden' Steden in handen vielen. Ondertusschen, deedt hy, door zynen Gezant, Lodewyk Camerarius, geduurig, om onderstand aanhouden by de Staaten; die, daarentegen, ontheffing begeerden van de nieuwe tollen, welken Gustaaf Adolf, te Dantzig, in de Pillau, te Riga, en elders, hadt opgeregt, en ongaarne verlaagen, veel min afschaffen wilde (*y*). Ook drong men 'er vergeefs op. De Staaten oordeelden egter raadzaam, den Koning, van tyd tot tyd, met penningen, te ondersteunen. Zyn voorspoed hieldt de Keizerlyke wapenen, in Duitschland, bezig, voor welken zy, anderszins, zouden te dugten gehad hebben.

[Margin: ...penen in Duitschland.]

[Margin: Verschil met Zweeden over de tollen.]

De

(*x*) Memoir de Brandeb. *p.* 70. *Edit. de* 1751 in 12o.
(*y*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1179-1186.

De onderſtand, dien de Staaten, in 't voorleeden jaar, van den Koning van Frankryk bedongen hadden, werdt traaglyk voldaan, vermids 'er, onlangs, wederom, nieuwe beroerten ontſtaan waren, die 't Ryk, met eenen inlandſchen oorlog, dreigden. De Koninginne Moeder, Maria de Medicis, misnoegd op den Kardinaal de Richelieu, die haar geen deel altoos gaf aan 't bewind, en den Koning en 't Ryk beſtierde, naar zyn welgevallen, hadt, ſedert eenigen tyd, aanhang begonnen te maaken, om den Kardinaal den voet te ligten. Men meent, dat de Spanjaard hieronder roeide. Doch de Kardinaal hadt zo veel vermogen op den Koning, dat hy hem bewoog, om zyne Moeder, voor eene wyle, te verzenden van 't Hof. Zy verliet, ſedert, het Ryk, in Grasmaand deezes jaars, en begaf zig naar Bruſſel, daar zy deftig onthaald werdt, en eenige jaaren verbleef (z).

1631. Onluſten in Frankryk.

De Koninginne Moeder wykt naar Bruſſel.

VII. 't Regt tot de opvolging in 't Stadhouderſchap wordt den jongen Prinſe opgedraagen.

De Prins van Oranje hadt zo veel gezags en vrienden verkreegen in den Staat, dat men, in den aanvang deezes jaars of al eerder, raadpleegde in de Geweſten, om zynen jongen Zoon, Prinſe Willem, het regt op te draagen, tot de opvolging in de ampten zyns Vaders, in geval hy deezen overleefde. Utrecht en Overyſſel, daar *Zweder van Haarſolte* 't ſtuk aandreef, waren het eerſte gereed, om hiertoe te beſluiten (*a*). In andere Geweſten, haperde het nog een weinig. Men bezefte, aan den eenen kant, hoe

(z) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1087-1089, 1129-1131. Hoofts Brieven *N.* 290. *bl.* 239.

(a) Hoofts Brieven *N.* 237, 240. *bl.* 196, 199. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1132.

1631. hoe gevaarlyk het ware, eenen jongen Prins, van wiens goede of kwaade hoedanigheden men nog niet kon oordeelen, te schikken tot de hoogste waardigheden in den Staat. De Staaten van Holland hadden zig, hierom, in 't ontwerpen der voorwaarden, op welken zy, weleer, de Graaflykheid zouden hebben opgedraagen aan Prinse Willem den I, het regt voorbehouden, om, uit zyne Zoonen, eenen, die hun den bekwaamsten scheen, te kiezen tot zynen Opvolger (*b*). Doch van de andere zyde, strekte het verklaaren van den jongen Prinse tot Opvolger zyns Vaders zeer, om deezen naauw te verbinden aan de Gewesten, en den band van eenigheid tusschen de Gewesten onderling, en tusschen de Gewesten en zyne Doorlugtigheid naauwer toe te haalen en bestendiger te maaken. Voorts, verstonden sommigen, dat de Stadhouders de plaats der oude Graaven vervulden (*c*): waaruit scheen te vloeijen, dat hunne oudste Zoonen hun behoorden op te volgen in 't bewind (*d*). De Edelen dreeven de zaak des jongen Prinsen sterkst, in de byzondere Gewesten. In Utrecht, was de voorslag ook van hunnen kant geschied: en sommigen tekenen aan, dat 'er de Steden, niet dan traaglyk, in bewilligd hadden (*e*). In Holland, deeden de Edelen den voorslag, insgelyks. Terwyl 'er op geraadpleegd werdt, verzogten de Staaten van Zeeland, dat men, ter oorzaake van de naauwe vereeniging tusschen de twee Gewesten, op dit

(*b*) *Zie* VII. *Deel*, *bl.* 524.
(*c*) *Vid.* H. Grotius de Antiq. Reipubl. Batav. *Cap.* VII, *p.* 94.
(*d*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1134.
(*e*) Hoofts Brieven *N.* 237. *bl.* 196.

dit ſtuk, eenpaariglyk met hen, beſluiten wilde (*f*). Die van Holland beantwoordden, in zo verre, aan dit verzoek, dat zy de plegtige opdragt van 't Regt tot de opvolging te gelyk met Zeeland deeden, op den vierentwintigſten van Grasmaand. Gelderland en Zutfen deeden 't omtrent den zelfden tyd. Sommige Leden van Holland hadden in bedenkinge gebragt, „ dat de Staaten de magt aan zig behoorden „ te behouden, om, in geval zyne Doorlugtigheid, geduurende zyns Zoons minderjaarigheid, overleedt, zulke orde te ſtellen op „ de Regeeringe, als zy, ten meeſten dienſte „ van den Lande, zouden oordeelen te behooren." Doch de meeſte Leden hielden zulks onnoodig, alzo 't van zelf ſprak, dat deeze magt, zonder eenig voorbeding, en * van regtswege, by hunne Edele Groot-Mogendheden, bleef huisveſten (*g*). 't Werk werdt dan voltrokken, zeer tot genoegen zyner Doorlugtigheid, die, aan elk der Gemagtigden tot de opdragt, eene vereering deedt (*h*). In Friesland volgde men, eerlang, het voorbeeld der andere Geweſten. 't Regt tot de opvolging in het Stadhouderſchap werdt Graave *Henrik*, Zoon van Graave Ernſt Kaſimir van Naſſau, in Lentemaand des volgenden jaars, opgedraagen. Maar de Staaten van Stad en Lande namen het kwalyk, dat men, in Friesland, hiertoe beſlooten hadt, zonder hen te kennen, en 't ſcheen, dat

1631.

* *ipſo jure.*

(*f*) Miſſive *van* 20 *Maart* 1631. *in de* Notul. Zeel. 1631. *bl.* 119.

(*g*) Reſol. Holl. 15 *Maart* 3, 4, 10 *April* 8 *July* 1631. *bl.* 30, 57, 64, 65, 79.

(*h*) Reſol. Holl. 8 *July* 1631. *bl.* 79. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1132.

1631. dat zy 't voorbeeld hunner nabuuren niet zouden gevolgd hebben. Doch Graave Ernst, kort hierna, overleeden zynde, verkooren zy egter zynen Zoon tot Stadhouder. Ook ontwierpen de Staaten van beide de Gewesten een Berigtschrift voor den nieuwen Stadhouder (*i*): waarop hy, meen ik, beëedigd werdt. Hy werdt, by het zelve, onder anderen, verpligt, om geen regt tot de opvolging in zyne ampten, voor iemant, te verzoeken; hebbende de Staaten, onlangs, beslooten, zulke verzoeken, van nu af aan, te houden voor ontzeid (*k*).

Adriaan Pauw wordt Raadpensionaris van Holland.

Het Ampt van Raadpensionaris van Holland, in Herfstmaand des jaars 1629, opengevallen, door de dood van Antoni Duik, bleef onvervuld, tot in Lente deezes jaars. Eerst hadt men lang werk gehad, met het instellen van een nieuw Berigtschrift (*l*). Ook tradt men, traaglyk, tot de benoeming; alzo sommige Leden den Pensionaris Kats gaarne op dezelve brengen, en vervolgens verkiezen wilden, terwyl die van Amsterdam den Rekenmeester Pauw liever bevorderd zagen. Om Kats, die een Zeeuw was, uittesluiten, sloeg Amsterdam voor, dat men behoorde vast te stellen, niemant, dan die een' gebooren Hollander was, tot Raadpensionaris te kiezen, te meer, alzo de Staaten van Zeeland, onlangs, de Hollanders onbevoegd hadden verklaard, om dit ampt, in hun Gewest, te bekleeden (*m*). Doch men be-

(*i*) *Zie de* Instruct. *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1228.

(*k*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1225, 1227.

(*l*) Resol. Holl. 19 *Dec.* 1629. *bl.* 225. 16 *Jan.* 15 *May* 5, 8 *Juny* 6 *Dec.* 1630. *bl.* 8, 76, 88, 91, 159.

(*m*) Instr. voor den Pens. der Staat. van Zeel. *in de* Notul. 19 *Febr.* 1630. *bl.* 17.

besloot hierin zyne vryheid te behouden. Pauw, Kats en Rochus van den Honaart, die ook, door verscheiden' Leden, gedraagen werdt, raakten dan op de benoeming (*n*). De Prins, hierover geraadpleegd, verklaarde alle de benoemden voor bekwaame mannen, en liet de keuze aan de Staaten (*o*). Kats, verstaande, dat men hem verdagt hieldt, als of hy naar het Ampt stondt, betuigde, rondelyk, het tegendeel, in de Vergaderinge der Staaten (*p*). Evenwel bleeven veelen hem genegen. Alleenlyk, scheen hem in den weg te staan, dat hy geen Hollander was. Doch veelligt stak hieronder een ander geheim van Regeeringe, welk wy niet klaar genoeg hebben konnen ontwinden, om het hier open te leggen. Zo veel is 'er van, dat *Adriaan Pauw*, *Heer van Heemstede*, met de meeste stemmen, tot Raadpensionaris gekooren werdt, op den negenden van Grasmaand deezes jaars (*q*). Hy bedong, dat hy, na 't afleggen van 't Raadpensionaris ampt, zyne Rekenmeesters plaats zou mogen herneemen (*r*). Ook vergunden hem Burgemeesters en Raaden van Amsterdam, op zyn verzoek, dat hy zyn Poorterschap in deeze Stad niet verliezen zou, schoon hy genoodzaakt werdt, van wooning te veranderen (*s*).

1631.

VIII. De Remonstrantsche Pre.

Tot in den Zomer deezes jaars, hadden, op het Slot te Loevestein, nog zeven Remonstrantsche Predikanten in hegtenis gezeten, te wee-

(*n*) Resol. Holl. 14 *Dec.* 1630. *bl.* 168, 169.
(*o*) Resol. Holl. 19 *Dec.* 1630. *bl.* 173.
(*p*) Resol. Holl. 22 *Januar.* 1631. *bl.* 12.
(*q*) Resol. Holl. 9 *April* 1631. *bl.* 63.
(*r*) Resol. Holl. 12 *April* 1631. *bl.* 67.
(*s*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1085.

1631. weeten Karel Niellius, Petrus Cupus, Bernherus Vezekius, Simon Lucæ Bysterus, Theodorus Boom, Paulus van der Linden en Arnoldus Geesteranus; zynde Eduard Poppius, reeds voor eenige jaaren, in de gevangenis overleeden. De overigen hadden, al meer dan eens, verzogt, ontslaagen te worden; zonder dat hun verzoek ingang gevonden hadt. Zy genooten, nogtans, sedert eenigen tyd, met bewilliging der algemeene Staaten (*t*), eenige meerdere vryheid. De Bevelhebber van 't Slot, *de Bye*, liet hun toe, tot hunne verlustiging, nu en dan, op de wallen te wandelen, onder belofte, dat zy niet zouden ontvlieden. Doch deeze ruimte boezemde hun begeerte naar grooter vryheid in. Niellius hadt kennis gemaakt met zekeren Soldaat, die de Predikanten zeer hard plagt te handelen, om dat hyze hieldt te zyn in 't gevoelen der Contraremonstranten; doch hiervan, by zekere gelegenheid, beter onderrigt, hadt hy hun allerlei vriendschap beweezen en toegezeid. De meesten beslooten dan, door middel van deezen soldaat, te ontvlugten. Niellius alleen vondt zig bezwaard, ter oorzaake van de belofte, aan den Bevelhebber gedaan. Doch men hieldt hem voor, dat deeze belofte alleenlyk verbondt, om niet te ontvlugten, wanneer de Bevelhebber verlof gaf, om langs de wallen te wandelen: waarmede hy zig gezeggen liet. Men hadt nu vastgesteld, eenen donkeren nagt waar te neemen, en zig, van den muur van 't Slot, neder te laaten in eene schuit, waarmede men zig naar Rotterdam wilde laaten

Predikanten ontvlugten uit de Loevesteinsche hegtenis.

(*t*) Resol. Holl. 14 *Maart* 1631. *bl.* 29.

ten roeijen. Doch in deeze onderneeming deeden zig twee zwaarigheden op, die, weinige dagen voor de uitvoering, beide gelukkiglyk verdweenen. Tegen 't Slot, in de Waale, naar den Hollandschen kant, daar de schuit zou moeten aanleggen, om dat hier geene graft om de Vesting was, stondt zeer veel rietgewas, welk maakte, dat men niet digt genoeg, met een vaartuig, aan 't Slot komen kon. Doch alzo de Spaanschen zig, sedert eenigen tyd, met kleine schuitjes, in dit riet onthouden, en veele rooveryen op de stroomen bedreeven hadden, was de Bevelhebber, onlangs, te raade geworden, al het rietgewas te doen wegneemen. Zyn groote hond, gewoon elk aan te bassen, die zig omtrent den muur vervoegde, ten zelfden tyde, een goed deel spyze, tot een gastmaal geschikt, hebbende opgesnoept, was ook, door hem, in arren moede, doorschooten. Het onverwagt wegneemen van deeze twee hinderderpaalen deedt de Predikanten besluiten, om hun voorneemen in 't werk te stellen, in den nagt na den negentienden van Hooimaand, by buijig en donker weder. De soldaat, van wien wy gesproken hebben, hadt toen juist de wagt, en begunstigde den toeleg. De Predikanten raakten allen over den muur, en in de schuit, en kwamen, des anderendaags, op den middag, te Rotterdam, daar zy, van veelen, gezien, en, door Episkopius, toen nog niet naar Amsterdam vertrokken, geherbergd werden (*u*). Sommigen schryven dat zy met oogluikinge 1631.

(*u*) P. A Limborch *Vita Episcopii* p. 310.

1631. ge los gelaaten zyn (*v*): 't welk vreedzaame luiden wel verhoopt hadden, om daaruit eene genegenheid der algemeene Staaten tot maatiging te besluiten. Nogtans is hiervan geene zekerheid (*w*). Vaster gaat het, dat de Staaten van Holland, op 't ontvangen der tydinge van 't ontkomen der Predikanten, besślooten, den Persoon, wien derzelver bewaaring aanbevolen geweest was, in verzekering te doen neemen; doch hunne Vrouwen, die gewoon waren, hun te verzellen in de gevangenis, te ontslaan (*x*). Maar wat hierop verder gevolgd zy, is my niet gebleeken. De vrouwen en kinderen zyn egter, na een weinig zittens, geslaakt.

Hugo de Groot keert hier te Lande weder.

Tegen 't einde van Wynmaand, keerde de vermaarde Hugo de Groot, die zig, tot hiertoe, in Frankryk, onthouden hadt, weder in 't Vaderland, en te Rotterdam. Men hadt, gelyk wy reeds, in 't voorbygaan (*y*), gemeld hebben, al sedert eenige jaaren, gearbeid, om deeze vryheid, voor hem, te verwerven. De Drossaard Hooft in 't byzonder zogt die van Amsterdam te beweegen, om de Groot in hunne Stad te ontvangen (*z*). Doch men maakte, hier, zwaarigheid, om zig nog zo verre bloot te geeven. De Prins, schoon de Groot niet ongenegen, vondt nogtans niet raadzaam, om hem, zonder eenige voorwaarde, hier te Lande,

(*v*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1094.
(*w*) Hoofts Brieven *N.* 289. *bl.* 238.
(*x*) Resol. Holl. *July* 1631. *bl.* 99.
(*y*) Hier voor, *bl.* 50.
(*z*) Hoofts Brieven *N.* 130, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 152, 253, 256. *bl.* 108, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 126, 209, 211.

de, te laaten wederkeeren. De Staaten van Holland, midlerwyl, kennis van zyne aankomst gekreegen hebbende; verklaarden Haarlem, Leiden, Gouda, Alkmaar en Enkhuizen, in geene handeling over zaaken van Staat of Regeeringe te willen treeden, voor men eenig besluit genomen hadt, tegen de Groot (*a*). Ook dreeven zy door, dat den Fiskaal en allen anderen Officieren gelast werdt, hem in verzekering te neemen (*b*). Hy begaf zig, hierop, in stilte, naar Amsterdam, daar hy zig eenigen tyd onthieldt. Zyne vrienden zogten hem te beweegen, tot het instellen van een verzoekschrift aan de Staaten van Holland. Doch hy verstondt, dat zulks, in de tegenwoordige gesteldheid der gemoeden, niet geschieden kon, met hoop van eenen goeden uitslag, zonder eenige soort van schuldbekentenis te doen, waarvan hy een' diepen afkeer hadt. Eindelyk, namen de Staaten van Holland, in de Lente des volgenden jaars, een besluit, om tweeduizend guldens op zyn lyf te zetten, in geval hy langer in 't Land bleeve (*c*). Men was hem toen op nieuws aan boord, om het inleveren van een verzoekschrift. Men ontwierp 'er een, waarin meer niet erkend werdt, dan dat hem zyne voorgaande *ongelukken*, ter oorzaake van *verschillen in de Regeeringe*, niet ter oorzaake van eenige euveldaaden, waren overgekomen. Doch hy vondt, ook in dit ontwerp, nog eene duistere belydenis van schuld. Veelen hielden 't voor styfzinnigheid in den grooten

1631.

Strengheid van sommigen tegen hem.

Poogingen om hem hier te houden.

1632.

(*a*) Hoofts Brieven *N.* 289, 317. *bl.* 238, 253.
(*b*) Resol. Holl. *Decemb.* 1631. *bl.* 151.
(*c*) Resol. Holl. 10 *Maart* -- 7 *April* 1632. *bl.* 51.

1632. Hy vertrekt naar Hamburg. Zyn verder bedryf en dood.

ten man, dat hy zig niet een weinig meer voegde naar den tyd. Doch hy begreep het anders, en, ziende, in zyn Vaderland, aan geen vry verblyf te geraaken, begaf hy zig, op den zeventienden van Grasmaand, van Amſterdam, op reize, naar Hamburg (*d*), alwaar hy van de Wethouderſchap, beleefdelyk, ontvangen werdt (*e*). De Regeering van Zweeden verkoor hem, eerlang, tot haaren gewoonlyken Gezant aan het Hof van Frankryk, welke bediening hy, eenige jaaren, getrouwelyk heeft waargenomen. Sommigen meenden egter, dat hy zig te veel met zaaken van geleerdheid, te weinig met die van zyn ampt bezig hieldt (*f*). Ook zogt men den Kanſelier *Axel Oxenſtiern*, die hem bevorderd hadt, diets te maaken, dat hy in de Vereenigde Geweſten weinig geagt was. Doch eenigen zyner vrienden, eerlyke en geleerde luiden, verklaarden rondelyk het tegendeel (*g*). Hy hadt nogtans zo veele benyders aan 't Zweedſche Hof, dat hy, in 't jaar 1645, derwaards ontbooden, zo ſommigen verhaalen, haaſt beſpeurde, dat hy weinig gezien was by de Koninginne, waarom hy Stokholm verliet (*h*). Doch anderen melden, dat hy de Zweedſche lugt te ſchadelyk vondt voor zyne gezondheid, en hierom ontſlag verzogt hadt van den dienſt haarer Majeſteit, die hem, anders, gaarne in 't Ryk hadt willen houden (*i*). Op

de

(*d*) K. BRANDT Lev. van H. de Groot *bl.* 394-442. HOOFTS Brieven *N.* 320, 325. *bl.* 255, 260.

(*e*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1173.

(*f*) AUBERY Memoir. *p.* 461, 468.

(*g*) HOOFTS Brieven *N.* 455, 460. *bl.* 349, 351.

(*h*) AUBERY Memoir. *p.* 475.

(*i*) Vervolg van 't Lev. van H. DE GROOT *bl.* 405.

de terug reize naar Duitschland, overleedt hy, 1632.
te Rostok, op den agtentwintigsten van Oogstmaand des gemelden jaars (*k*). Zyn Lyk werdt, sedert, naar Holland gevoerd, en in zyne Geboortestad, Delft, begraaven. Zyne geleerde schriften en treffelyke hoedanigheden hebben hem, weinige jaaren na zynen dood, ook in zyn Vaderland, de agting verworven, welke de partydigheid der gemoeden hem, aldaar, by zyn leeven, hadt doen verliezen.

IX. Heimelyke handel met den Graave van Warfusé.

Met den aanvang des jaars 1632, kwam heimelyk in den Haage *René van Renesse, Graaf van Warfusé*, Hoofd der Geldmiddelen des Konings van Spanje (*l*), om Prinse Fredrik Henrik, die hem vrygeleide hadt toegezonden, in een byzonder gesprek, te vertoonen „ hoe hy, mis„ noegd zynde op Koning Filips, die hem „ groote sommen schuldig bleef, gezind was, „ zig in dienst des Konings van Frankryk te „ begeeven; doch zo de Staaten hem behoor„ lyk beloonen wilden, wist hy een groot deel „ der Nederlanden te doen opstaan tegen den „ Koning." Hy voegde 'er by, dat Graaf Henrik van den Berge eenen wil met hem hadt; en vorderde, voor elk, honderdduizend kroonen vooraf, en verdere belooningen, in geld en in ampten, wanneer zy volbragt zouden hebben, 't gene zy beloofd hadden. Den Prins kennis van deezen voorslag gegeven hebbende aan eenigen uit de Staaten, besloot men daarin te bewilligen. Warfusé keerde toen naar Venlo. De Raadpensionaris Pauw bragt hem hier

(*k*) Vervolg *als bov. bl.* 412.
(*l*) Van den Sande XII. *Boek*, *bl.* 163.

1632. hier 't beloofde geld, te gelyk met hem overleggende, wat men, in den aanſtaanden veldtogt, met het meeſte voordeel, zou konnen onderneemen. Hy riedt tot het beleg van Maaſtricht. Pauw hervraagde, of de Graaf van den Berge, als Stadhouder over Gelderland van 's Konings wege, de bezettingen uit Venlo en Roermonde niet zou konnen ligten, en, daardoor, het inneemen deezer Steden gemakkelyk maaken? Doch Warfusé gaf te verſtaan, dat zulks hem niet te vergen ware; maar dat men ſtaat maaken kon, dat hy zig nergens mede moeijen zou. Men nam hieruit af, dat de Graaf van den Berge den uitſlag van deezen veldtogt wilde afwagten, eer hy 's Konings zyde openlyk verliet (*m*).

Venlo, Straalen, Roermonde en Sittart gewonnen.

Tot het beleg van Maaſtricht werdt, ſedert, beſlooten. Een groot deel der Spaanſche Krygsmagt was, onder *Don Gonzales de Cordua*, gezonden naar Duitſchland. De overige troepen, onder den Markgraaf de S. Croix, waren niet ſterk genoeg, om het Leger der Staaten, met voordeel, te bevegten. De Prins, de Staatſche troepen, tegen Pinkſteren, hebbende doen byeentrekken te Nieuwmegen, voerdeze, van daar, naar de Mookerheide, daar hyze monſterde, en omtrent zeventienduizend knegten en drieduizend paarden ſterk bevondt. Hierna opgebroken, ſloeg hy 't beleg voor Venlo, terwyl hy Graaf Ernſt, met een deel des Legers, afzondt, om Roermonde aan te taſten. De Kolonel Wynbergen zou, ten zelfden tyde, met

(*m*) Memoir. de Fred. Henri *p.* 131-133. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1188.

ERNST KASIMIR,
Graaf van Nassau,
Stadhouder van Friesland, Groningen
en Drente.

Miereveld pinxit *J. Houbraaken fec.*

Is. Tirion excudit.

met zyn Regement, Straalen bemagtigen. Alle deeze onderneemingen gelukten. Venlo gaf zig, den vierden van Zomermaand, zynde den derden dag na 't openen der loopgraaven, over, by verdrag, waarin den Roomschen vrye Godsdienstoefening toegestaan werdt in alle de Kerken, ééne uitgenomen, die den Hervormden werdt ingeruimd (*n*). Straalen ging, op gelyke voorwaarden, over. Graaf Ernst hadt de loopgraaven voor Roermonde naauwlyks geopend, of hy werdt, in 't bezigtigen derzelven, van een' musketschoot, door 't hoofd, getroffen, dat hy 't bestierf. Fredrik Henrik begaf zig, hierop, terstond, naar 't Leger voor Roermonde, dat zig, dien zelfden nagt, op gelyke voorwaarden als Venlo, verdroeg (*o*). 't Verdrag was, op den vyfden, getekend. Sittart, in 't Land van Gulik, gaf zig, den agtsten, ook over, zo dra het opgeëischt was (*p*). De reden, waarom zyne Doorlugtigheid aan deeze Steden, tegen gewoonte, vrye oefening toestondt van den Roomschen Godsdienst, was geene andere dan deeze, dat hy, hierdoor, ook andere Steden wilde aanlokken, om te ligter van de Spaanschen af te vallen, wanneer de Graaf van den Berge haar, hiertoe, in tyd en wyle, gelegenheid geeven zou. Ook hadden de Staaten zelven, kort voor 't optrekken van 't Leger, een Geschrift uitgegeven, waarby zy deeze vryheid beloofden aan alle Ste-

1632.

Graaf Ernst Kasimir sneuvelt.

(*n*) *Zie* 't Verdrag *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1190.

(*o*) Resol. Holl. 23 *Juny* - 7 *Aug.* 1632. *bl.* 59, 60, 61. Memoir. de Feder. Henri *p.* 133-135. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1190, 1191, 1192.

(*p*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1193.

1632. Steden en Persoonen, die hunne zyde wilden kiezen (*q*).

X. De Prins belegert Maastricht.

Terstond na 't overgaan van Roermonde, brak de Prins op met het Leger, toog, de Maaze langs, tot tegen over Mazeik, en aldaar, langs eene schipbrug, die 't Leger nagevoerd was, over den stroom. Dien zelfden avond, trok men nog tot Haren, een klein uur van Maastricht, en, des anderendaags, zynde den tienden van Zomermaand, tot voor deeze Stad. Straks werden de Legerplaatsen verdeeld, ingenomen en versterkt. Graaf Henrik Kasimir van Nassau, die zyns Vaders Regement bekomen hadt, woonde dit beleg ook by. 't Bevel over de bezetting was den *Heere van Lede*, in 't afzyn van den Overste van 't geschut, *de la Motterie*, toevertrouwd. Graaf Jan van Nassau hadt, weinige dagen voor 't beleg, een goed deel volks in de Stad gebragt. Men rekende, dat 'er meer dan drieduizend knegten en twee kornetten paarden binnen lagen (*r*).

Het Spaansch en Keizerlyk Leger trekt op tot ontzet der Stad.

Doch men was nog bezig met het versterken der Legerplaatsen, toen 'er tyding kwam, dat Don Gonzales de Cordua uit Duitschland opontbooden was, en naar Namen toog, om daar de Maaze over te trekken, en zig met den Markgraaf de S. Croix, die reeds tot aan Tienen genaderd was, te vereenigen. De Prins zondt, terstond hierna, eenig voetvolk af, onder Graave *Joan Maurits van Nassau*, die zig, op den weg naar Aken en naar Limburg, legerde, en eenige Ruitery, onder den Graave

van

(*q*) *Zie* het *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1189.

(*r*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 135-139. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1193.

van Styrum en den Hertoge van Bouillon, die 1632.
zig, om kondschap te neemen, een goed stuk wegs van 't Leger, onthielden. Bouillon maakte zig, op den vyftienden van Hooimaand, meester van 't Kasteel Argenteau (*s*). Ondertusschen, werden de Loopgraaven geopend. Doch weinige dagen daarna vernam men, dat Don Gonzales en S. Croix zig te Tienen byeen vervoegd hadden, en dat de vereenigde magt op weg was naar Maastricht. Ook naderde de vyand het Leger der Staaten eerlang zo na, dat het verder niet dan een Kanonschoot af lag van de Legerplaats van *Nikolaas van Brederode*, een' wakker' krygsman, door bastaardy, uit dit adelyk huis, voortgesprooten. Varik en Styrum, met eenig voetvolk en Ruitery, vooruit gezonden, om den Markgraave het hoofd te bieden, werden, eerlang, gevolgd, door den Luitenant-Kolonel *Destiaux*, die 't ongeluk hadt van te sneuvelen, terwyl zyn Regement, eerst den vyand hebbende doen wyken, daarna, met verlies, te rug gedreeven was. Doch een versche hoop volks, door den Prinse, naar den stryd geschikt, boorde eenige schuiten in den grond, met welken de vyand over de Maaze wilde (*t*).

Schutgevegten.

Terwyl men dus schutgevegten hieldt omtrent Maastricht, hadt Graaf *Willem van Nassau*, die, met omtrent vyfduizend man, in 't Land gebleeven was, zig aan 't hoofd deezer manschap, te schepe, naar Vlaanderen begeven, daar hy de Kruisschans op de Schelde, in twee

Graaf Willem van Nassau bemagtigt de Kruisschans en S. Anna Schans.

(*s*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1198.
(*t*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 139-143. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1196, 1197, 1198.

1632. twee of drie dagen, bemagtigde. Daarna overmeesterde hy ook de onvoltrokken' S. Anna Schans, in de Polder van Namen. *Don Carlos Colonna*, Bevelhebber van Antwerpen, deeze twee schansen niet hebbende konnen ontzetten, zondt, na 't bemagtigen derzelven, al 't volk, welk hy missen kon, naar 't Leger van den Markgraave de S. Croix, by Maastricht (*u*).

't Beleg van Maastricht wordt voortgezet.

De arbeid aan de loopgraaven voor deeze Stad werdt, ondertusschen, vlytiglyk voortgezet, niet zonder veel volks te spillen. Onder anderen, sneuvelde, in 't aantasten eener kleine halve maane, de *Graaf van Hanau*, Neef van Prinse Fredrik Henrik. De mynen der belegerden veroorzaakten den onzen veel nadeels. Ook deeden die van binnen geduurig gelukkige uitvallen: in een van welken, de *Graaf van Oxford* en de Kolonel *Harwood* sneuvelden; en de Kolonel Morgan gekwetst werdt. Tegen de Stad, werden slegts zes grove stukken geschuts gebruikt. Ook waren 'er niet meer in 't Leger. De veldstukjes hadt men tegen den vyand van buiten noodig. Eindelyk, werden de onzen meester van de Contrescharpe; doch hier haddenze eene drooge graft van vyftig voeten diep voor de borst, daar geen doorkomen aan scheen, doordien de vyand, uit eenige werkjes, het daalen in dezelve, met schieten, verhinderde. De Prins overwon egter deeze zwaarigheid, doende, in de Contrescharp, tegen over elke loopgraave, putten delven, die zes voeten dieper waren, dan de grond der graft.

(*u*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 142. AITZEMA I. *Deel, bl.* 1190, 1197.

graft. Van den bodem deezer putten, begon men de gaanderyen te maaken, die, onder de graft doorloopende, de belegeraars, na eenen ongelooflyken arbeid, tot aan de muuren der Stad bragten (*v*). 1632.

Voorslag des Hertogs van Nieuwburg, om Maastricht den Keizerschen in handen te stellen.

Ondertusschen kreeg men berigt in 't Leger, dat de Overste *Paapenheim*, met een groot deel Keizerlyke troepen, op weg was tot ontzet van Maastricht. De Prins ontboodt, hierom, Graaf Willem van Nassau, met al 't volk, welk hy byeen brengen kon, by zig. Ook kwam de Graaf, eerlang, met drieduizend man, die te Nieuwmegen verzameld waren, in 't Leger voor Maastricht. Terwyl Paapenheim naderde, kwam de Hertog van Nieuwburg den Prins in 't Leger vinden, hem voorslaande, of 't hem niet geraaden ware, op te breeken van voor de Stad, mids men dezelve voor onzydig verklaarde, en door Keizerschen bezetten liete. Doch Fredrik Henrik hadt geene ooren naar deezen voorslag. De Hertog van Nieuwburg keerde onverrigter zaake te rug. Kort na zyn vertrek, kreeg men Paapenheim in 't gezigt, die zig, te Meersen, een half uur van de Legerstede van Graave Joan Maurits, nedersloeg, en terstond schutgevegten begon te houden. Ook maakte S. Croix zig meester van den overtogt over de Maaze, dien men hem, tot hiertoe, betwist hadt. Sedert kreeg de Prins de noodige krygs- en mondbehoeften niet meer, gelyk te vooren, van de Beneden-Maaze, maar van Luik (*w*).

De

(*v*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 143-145. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1199.

(*w*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 145-147. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1200-1203.

1632. De Staaten hadden een Verdrag gesloten, met de Wethouderschap deezer Stad (x), werwaards de Graaf van den Berge, die, nog eerder dan men verwagtte, den dienst der Infante verliet, zig, kort te vooren, ook begeven hadt (y). Paapenheim deedt, weinige dagen na zyne aankomst, eenen aanval op de Legerplaatse van Graave Joan Maurits, en op een Kerkje daaromtrent, welk de onzen een weinig versterkt hadden. De Prins van Oranje hieldt toen het bedde aan pyn in de beenen; doch, op het eerste gerugt van gevaar, opgereezen zynde, springt hy te paarde, rent naar de plaatse des gevegts, en doet, door middel van eenige veldstukjes, die hem nagevoerd waren, den vyand zo veel afbreuks, dat hy reeds begon te verflaauwen, toen de tyding van de aankomst van S. Croix met het gantsche Leger Fredrik Henrik te rug riep. Ook deedt Graaf Joan Maurits het overige af, en Paapenheim week, des nagts, agterwaards, niet zonder veel volks verlooren te hebben. Hy sloeg zig, sedert, te Nauvaigne neder, om, van daar, den toevoer naar 't Leger der Staaten te beletten: doch men hadt 'er, terwyl 't nog vrystondt, zo veel voorraad byeen gebragt, dat de leevensmiddelen op hunnen voorigen prys bleeven, schoon de aanvoer gestremd was. De Prins midlerwyl, aan alle oorden, orde gesteld hebbende, 't welk hem, tot diep in den nagt, bezig hieldt, verstondt, eindelyk, dat S. Croix slegts eenige Ruitery afgezonden hadt, die te rug

Aantogt van Paapenheim.

(x) Resol. Holl. 23 *Juny*-7 *Aug.* 1632. *bl.* 59.
(y) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1194.

rug gekeerd was, toen zy vernam, dat de onzen op hunne hoede waren. De myn der Engelſchen, eerlang, voltrokken zynde, en haare werking gedaan hebbende, liep men ſtorm op de breuke; doch werdt zulks ontmoet, dat men, met verlies, te rug wyken moeſt. Des anderendaags, wanneer alle de mynen gereed waren, en de belegerden eenen algemeenen ſtorm verwagteden, begondenze van verdrag te ſpreeken. Men kwam overeen, op gelyke voorwaarden, als Venlo en Roermonde bedongen hadden. Doch de bezetting verwierf nog zes ſtukken geſchuts. 't Verdrag was, op den eenentwintigſten van Hooimaand, getekend. De Legers van Paapenheim en S. Croix, de Stad veroverd ziende, braken terſtond op. Het eerſte toog naar den Rynkant, het ander naar Tienen en Namen. Op deeze wyze, werdt Maaſtricht gewonnen, in 't gezigt van twee vyandlyke Legers, die geen van beide kans gezien hadden, om het beleg te doen opbreeken (z).

1632.

Maastricht geeft zig over.

Kort hierna, zondt de Prins Stakenbroek om Limburg aan te taſten: welk, naauwlyks beſchooten, zig terſtond opgaf, op den agtſten van Herfſtmaand. 's Hertogenrade, Valkenburg en Daalhem vielen hem toen ook in handen: waarmede het gantſche Geweſt van Limburg en de Landen van Overmaaze in 's Prinſen magt geraakte. Ook werdt hy, eerlang, tot Stadhouder over het zelve aangeſteld (a). De Staaten der Vereenigde Geweſten gaven, terſtond

Limburg en de Landen van Overmaaze bemagtigd.

(z) Memoir. de Freder. Henri *p.* 147-155. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1204-1208.

(a) Reſol. Holl. 23 *April* 1633. *bl.* 24.

1632. ſtond hierna, wederom eene verklaaring uit, waarby zy, onder belofte van vrye oefening van den Roomſchen Godsdienſt, de Spaanſche Nederlanden nodigden om hunne zyde te kiezen (*b*).

XI. Opening tot eene Vredehandeling, te Maastricht.

Midlerwyl, hadt de Hertog van Aarſchot vrygeleide verzogt van den Prinſe van Oranje, om hem eenige voorſlagen tot vrede te komen doen. *Filips le Roy*, onlangs, van wege de Infante, over 't hermaaken van den Kouwenſteinſchen dyk, herwaards gezonden, hadt hiervan ook reeds eenige opening gedaan. De Prins, den Gemagtigden te velde en den algemeenen Staaten in den Haage kennis van dit verzoek gegeven hebbende, zondt, met hunne bewilliging, den Hertoge het begeerde vrygeleide. Doch alzo, te gelyk, te kennen gegeven was, dat men, hier, niet dan met de Staaten van de andere zyde, geenszins, met den Koning van Spanje, of met de Infante, zou begeeren te handelen; gedoogde de Infante, dat de Staaten, te Bruſſel vergaderd, eenige Gemagtigden afzonden. De Hertog van Aarſchot, de Aartsbiſſchop van Mechelen, de Abt van S. Waaſt en eenige anderen kwamen den Prins, eerlang, te Maaſtricht vinden. Zy begeerden van vrede te handelen met deezen Staat, of zo dit niet zyn kon, van een veeljaarig Beſtand, op voordeelige voorwaarden. Men antwoordde hun, dat, hiertoe laſt moeſt zyn van de Vereenigde Staaten, aan welken men hun voorſtel wilde bekend maaken. Midler-

(*b*) Reſol. Holl. 9-29 *Sept.* 1632. *bl.* 98. Memoir. de Freder. Henri *p.* 155, 156. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1208, 1209.

lerwyl, ſloeg men hun eenige voorwaarden 1632.
voor, die, inderdaad, een weinig buitenſpoorig ſcheenen, als, het vertrek der Spanjaarden uit het Land, het ſlegten der Kaſteelen en het overleveren van eenige Plaatſen, welken de Spaanſchen inhielden; van welke voorwaarden zy egter niet zeer vreemd ſcheenen. De Vereenigde Staaten, ondertuſſchen, op den voorſlag geraadpleegd hebbende, vonden niet raadzaam, Gemagtigden naar Maaſtricht te zenden; maar booden aan, de handeling te beginnen in den Haage; gelyk, ſedert, geſchiedde. Sommigen en de Prins zelf meenden, dat men, te Maaſtricht, onder de begunſtiging van 't Staatſche Leger, voordeeliger voorwaarden zou hebben konnen bedingen, dan elders (*c*). Maar, veelligt, verſtonden eenigen der Staaten, dat de Prins en de Gemagtigden van ſommige Geweſten aldaar, om gelyke reden, te afkeerig zouden zyn van een redelyk Verdrag.

Na 't ſlegten der verſchanſingen en andere werken, door de onzen, voor Maaſtricht, opgeworpen, brak de Prins op met het Leger, op den eerſten van Slagtmaand, trekkende, langs de Maaze, tot digt onder Roermonde, daar hy zig wederom nederſloeg. Van hier, zondt hy Graaf Willem van Naſſau, met vierduizend knegten en twaalf kornetten paarden, om Orſoi aan te taſten. Ook zou hy Gelder hebben belegerd. Doch men vondt dit ongeraaden in den Haage, waarom hy 't naliet. Terwyl het Leger wederom in beweeging was, kreeg de Prins

Orſoi gewonnen.

(*c*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 156, 157. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1210, 1211, 1212.

1632. Prins tyding van 't veroveren van Orſoi, welk, op den vyftienden van Slagtmaand (*d*), geſchied was. De gelukkige veldtogt deezes jaars werdt hiermede beſlooten. Het Staatſche Leger, voortgetrokken tot Nieuwmegen, begaf zig van daar, naar de Winterkwartieren, en de Prins keerde, den vierentwintigſten, in den Haage te rug (*e*).

XII. Henrik, Graaf van den Berge, valt van de Spaanſchen af.

Henrik, Graaf van den Berge, die veertig jaaren in Spaanſchen dienſt geſleeten hadt, was, uit misnoegdheid over 't gezag, welk men den Spanjaarden gaf in de Regeeringe der Nederlanden, te raade geworden, van party te wiſſelen. Hy was, gelyk wy boven (*f*) verhaalden, door middel van den Graave van Warfuſé, reeds in 't voorjaar, in heimelyke handeling getreden, met den Prinſe van Oranje, en begaf zig, terſtond na 't overgaan der Steden Venlo en Roermonde, naar Luik: van waar hy zyn beſluit, in byzondere en openbaare Brieven, aan de Infante en aan 't gemeen, bekend maakte, nodigende, te gelyk, al het Krygsvolk, welk, onder hem of andere Spaanſche Veldoverſten, gediend hadt, om zig by hem te voegen, tot voorſtand van den Roomſchen Godsdienſt, en tot afbreuk der Spanjaarden. Doch hy kreeg minder toeloops, dan men gehoopt hadt (*g*). De Vereenigde Staaten hadden, op aanraadinge van den Prinſe, te vooren, ook beſlooten, op den naam des Graaven

(*d*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1244.
(*e*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 157-159. Van den Sande XII. *Boek*, *bl.* 168.
(*f*) *Bl.* 149.
(*g*) Van den Sande XII. *Boek*, *bl.* 164.

ven van den Berge, eenig volk te werven (*h*). 1632.
Te Brussel, verstondt men, dat die van Luik, met het ontvangen van den Graave, de onzydigheid geschonden hadden. Doch zy betuigden, openlyk, geene kennis gehad te hebben van 's Graaven toeleg: 't welk de Graaf zelf, schriftelyk, bevestigde. Hy werdt, kort hierna, te Brussel, voor eenen Muiter en Landverraader verklaard, en belooning beloofd aan elk, die hem in handen wist te krygen (*i*). In 't volgende jaar, werdt hy en het volk, welk hy verzameld hadt, by voorraad, openlyk, in den eed en dienst der Vereenigde Gewesten aangenomen (*k*). De Zoon keerde dus wederom tot de zyde, van welke de Vader, eertyds (*l*), was afgeweeken. Hy gaf voor, dat de Spaansche Regeering hem 't volk, welk in de Geldersche Steden bezetting hieldt, hadt onttrokken, en hem, daardoor genoodzaakt, tot het verlaaten van dit Gewest. Doch de Spaanschen merkten, hiertegen, aan, dat zulks niet dan met overleg en goedvinden des Graaven van den Berge geschied was: waaruit zy, niet zonder grond, besloote, dat hy, te vooren, reeds vastgesteld hadt, van party te veranderen (*m*).

Kaaperyen der Duinkerkeren, door de

De Duinkerker Kaapers ondernamen, in Lentemaand deezes jaars, tot onder Vlissingen, te kruissen, en een Engelsch Koopvaardy-

(*b*) Resol. Holl. 8-23 *Decemb.* 1632. *bl.* 116.
(*i*) Resol. Holl. 23 *Juny*-7 *Aug.* 1632. *bl.* 75. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1194, 1195, 1196, 1198, 1199.
(*k*) Resol. Holl 28 *April* 2 *Juny* 1633. *bl.* 38, 40.
(*l*) *Zie* VII. *Deel*, *bl.* 504.
(*m*) VAN DEN SANDE XII. *Boek*, *bl.* 164. COMMEL. Freder. Henr. I. *Deel*, *bl.* 136.

1632. Zeeuwen, belet. dyschip van daar weg te haalen. De Vlissingers, hierdoor ontsteken, sprongen, in merkelyken getale, in eenige vaartuigen; voeren twee Staatsche Oorlogsschepen aan boord, zetten den vyand agterna, ontjaagden hem den prys, en bragten dien, nevens eenige gevangenen, te Vlissingen op. Met de gevangenen werdt streng gehandeld. Zes werden 'er alleen by 't leeven gelaaten. Aan de overigen werdt het zogenaamd *Regt van Voetspoeling* (*n*) uitgevoerd. Het kaapen der Duinkerkeren hieldt egter aan, schoon zy zig, na deezen, van de Zeeuwsche stroomen onthielden. Verscheiden' Zeeuwsche en andere Koopluiden, aangemoedigd door een Plakaat der algemeene de Staaten, begonden, derhalve, wederom, sterker dan te vooren, ter kaap uit te rusten. *Adriaan* en *Kornelis Lampsins* van Vlissingen bragten onder anderen twee schepen in zee, onder *Jan Gideonszoon* en *Abraham Krynszoon*, die den vyand veel afbreuks deeden. De prys der * verzekeringe op schepen en koopwaaren naar en van de Bogt van Frankryk, die, kort te vooren, agt en tien ten honderd geweest was, daalde nu wederom op drie ten honderd. De Vlissingers rustten, eindelyk, zo sterk ter kaap uit, dat zy, na weinige jaaren verloops, de zee, geheellyk, beveiligden (*o*).

* *Assurantie.*

XIII. De Paltsgraaf Fredrik, verkooren De verkooren Koning van Boheeme, die zig, tot hiertoe, doorgaans, te Reenen, in 't Stigt van Utrecht, hadt opgehouden, werdt nu, door den voorspoed der Zweedsche wapenen,

(*n*) *Zie* VI. *Deel*, *bl.* 355.
(*o*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1245, 1246.

nen, aangemoedigd, om deeze Landen te verlaaten, en zig te voegen by 't Leger van Koning Gustaaf Adolf. Hy hadt, in 't voorleeden najaar, reeds naar Frankryk, Engeland en Deenemarke gezonden, om onderstand: doch aldaar luttel verworven. Op 's Lands Komptoir van Holland, stonden van hem driemaal honderdduizend guldens, waarvan hy een gedeelte opnam. De Staaten verstrekten hem nog eenhonderdenvyftigduizend guldens (*p*): met welke penningen, hy zig op reis begaf. Zyne Gemaalin en kinderen bleeven hier. Hy werdt tot in Hessen begeleid, door eenen grooten hoop Ruiters uit de bezetting van Wezel. De Landgraaf bragt hem verder tot Frankfort: van waar hy, den volgenden dag, naar Hogst toog, daar de Koning van Zweeden zig onthieldt. Koning Fredrik begeerde hersteld te worden in 't bezit van de Palts, zo ver het den Zweeden in handen gevallen was. Doch men kon 't, over de voorwaarden, niet eens worden (*q*). Fredrik bleef egter in 't Zweedsche Leger, welk, in Grasmaand, opbrak, om Tilly te verneſtelen, die, eindelyk, gedreeven tot over den Donauw, slaags raakte met de Zweeden, gekwetst werdt, en te Ingolstad overleedt. Gustaaf Adolf die, in deezen jaare, wederom om onderstand by de Staaten aanhieldt, schoon zonder vrugt (*r*), rukte, sedert, in Beijeren, daar hy Munchen bemagtigde. De Hertog van Fridland, op nieuws in 's Keizers dienst getreden zynde, hadt, midlerwyl,

1632. Koning van Boheeme, voegt zig by de Zweeden.

Tilly sneuvelt.

(*p*) Resol. Holl. 14-31. *Jan.* 1632. *bl.* 20.
(*q*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1185, 1260.
(*r*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1261, 1262, 1266, 1267.

1632. wyl, Praage ingenomen. De vyandlyke Legers lagen voorts, den gantſchen Zomer, omtrent Neurenberg, op elkanderen te loeren, zonder iet te verrigten. In Herfſtmaand eerſt, brakenze op. Doch 't liep tot in Slagtmaand aan, eer zy aan elkanderen raakten. De Keizerſchen hadden, na 't overgaan van Maastricht, merkelyke verſterking van volk gekreegen. By den Koning van Zweeden, hadt zig Hertog *Bernard van Weimar* gevoegd. Men raakte ſlaags, omtrent Lutſen, op den zeſtienden. In den eerſten aanval, werdt de Koning van Zweeden gekwetſt, in den arm, en, kort daaraan, doodgeſchooten. Doch 't gevegt werdt, wakkerlyk, vervolgd, door den Hertoge van Weimar, die de Keizerſchen, eindelyk, noodzaakte te wyken: waarna hy, insgelyks, het Slagveld verliet. Beide de partyen ſchreeven zig de zege toe. Doch de Zweeden hadden 't meeſt aan hunnen Koning verlooren. Van den anderen kant, was de Graaf van Paapenheim geſneuveld. Guſtaaf Adolf liet de Zweedſche Kroon na aan zyne Dogter *Christina*, die nog geene zes jaaren bereikte. De Regeering van Zweeden raakte meeſt in handen van den Rykskanſelier Axel Oxenſtiern, die den oorlog, in Duitſchland, hielp voortzetten (*s*). Weinige dagen na den ſlag by Lutſen, op den negenentwintigſten van Slagtmaand, ſtierf de Paltsgraaf Fredrik, verkooren Koning van Boheeme, eene der voornaamſte oorzaaken van den Duitſchen oorlog. Hy hadt zig

Slag by Lutſen, waarin de Koning van Zweeden omkomt.

Dood van Koning Fredrik van Boheeme.

(*s*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 159. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1261-1265.

zig naar Ments begeven, en was bezig, om, met den Bevelhebber van Frankendaal en met Zweeden, te handelen over zyne herstelling in de Palts, toen hy, krank geworden, na weinige dagen, overleedt (*t*). 1632.

Handel met den Grootvorst van Muskovie.

In Bloeimaand deezes jaars, werdt een Moskovisch Gezantschap, welk, sedert eenigen tyd, in den Haage geweest was, om de Staaten tot bystand tegen Poolen te beweegen, afgevaardigd, met eene heusche weigering en de gewoonlyke geschenken. Men was, sedert twee of drie jaaren, in onderhandeling geweest, met den Grootvorst van Muskovie, *Michael Fedorowits*, over een Verdrag van Koophandel (*u*). In Hooimaand des jaars 1630, waren, ten dien einde (*v*), van hier naar Muskow gezonden *Albert Koenraadszoon Burg*, Raad en Schepen van Amsterdam, en *Joan Veltdriel*, Oud-Burgemeester van Dokkum. Men hadt de gezanten voorzien van rykelyke geschenken voor den Grootvorst, voor zynen Zoon, en voor de voornaamste Hovelingen. Ook werdt hun gunstig gehoor verleend (*w*). Doch zy bespeurden haast, dat zulks was toe te schryven aan eenen toeleg van den Grootvorst, om Poolen den oorlog aan te doen, en zig, daartoe, te bedienen van de hulpe der Staaten. Ook slooten zy, in 't volgende jaar, eene soort van overeenkomst, wegens den Koorenhandel. Zy hadden bevel, om tien of twaalfduizend Lasten Rogge te koopen, voor rekening der Staaten.

(*t*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1261.
(*u*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 849, 1041.
(*v*) *Zie de* Instructie *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1045.
(*w*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1046-1052.

1632. ten. Doch de bedienden van den Grootvorst vorderden twee *Roebels* voor zekere Russische maat; welke prys op omtrent zevenenzeventig Ryksdaalers het Last uitkwam, en den onzen, met reden, zo hoog scheen, dat zy niets kogten. Zy sloegen, naderhand, ook voor, dat de Staaten, gaarne, door Muskovie, over de Kaspische zee, in Persie, wilden handelen. Doch deeze voorslag werdt afgeweezen, alzo men eenen diergelyken, voor deezen, den Engelschen geweigerd hadt. De Staatsche Gezanten dan, herwaards gekeerd zynde, waren kort gevolgd van twee Gezanten van den Grootvorst, die geen gehoor hebben wilden, dan in de tegenwoordigheid van den Prinse van Oranje. Men week, om hun hierin te wille te zyn, af van het gewoon gebruik, en zy verzogten toen, ernstelyk, om onderstand in manschap en geld tegen Poolen (*x*), voorgeevende, dat hun die, door de Staatsche gezanten, in Muskow zynde, beloofd was: 't welk egter, door deezen, uitdrukkelyk ontkend werdt. De Russen booden aan, den onderstand in geld, ter somme van tien-, agt- of zeshonderdduizend Ryksdaalers, in twee of drie jaaren, in Rogge of Zyde, te zullen voldoen. Doch als men hun vraagde, tot wat prys zy de Rogge wilden leveren, vorderden zy tagtig Ryksdaalers voor 't last, 't welk te ver buiten de kerf liep. Hun verzoek werdt dan, beleefdelyk, afgeslaagen, verschoonende de Staaten zig op de lasten des oorlogs, welken zy, zo veele jaaren, hadden moeten draagen. Nogtans,

(*x*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1103-1122.

tans, werdt hun de vrye uitvoer van eenige oorlogsbehoeften vergund, en zy keerden, in Zomermaand deezes jaars, over zee, naar hun Land (*y*). 1632.

Met den Keurvorst van Brandenburg, was, na eenige onderhandeling (*z*), in Grasmaand te vooren, een Verdrag gesllooten, waarby hy beloofde, den Staaten, drie jaaren agtereen, jaarlyks, honderdentwintigduizend guldens te zullen betaalen, en nog, in zeven jaaren, honderdduizend Ryksdaalers, door de Staaten voor hem opgenomen, met de Intrest en Intrest van de Intrest, benevens eenige agterstallen aan de Staatsche bezettingen, in 't Kleefsche leggende. De Staaten verbonden zig, daarentegen, de Steden en Plaatsen in het Kleefsche en daaromtrent, zo ver zy tot het aandeel van den Keurvorst behoorden, onzydig te zullen laaten, zonder dezelven met eenige lasten, boven de verlofgelden, die, in gevolge der voorige overeenkomsten, te Emmerik, Rees en Wezel, geheeven werden, te zullen bezwaaren (*a*). De Hertog van Nieuwburg hadt de Staaten ook doen verzoeken, om te bemiddelen, dat Zweeden hem als onzydig aanmerkte. Doch men wees zyn verzoek van de hand (*b*).

Overeenkomst met den Keurvorst van Brandenburg.

XIV. De handeling met de Staaten der Spaansche Nederlanden, die te Maastricht begonnen was, wordt, nog voor 't einde deezes jaars, vervolgd, in den Haage. De Vereenigde Staaten hadden, on-

Vervolg der Vredehandelinge met de Staa-

(*y*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1232-1234.
(*z*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1134-1139.
(*a*) *Zie het* Traktaat *by* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1234.
(*b*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1245.

1632. ondertusschen, den Franschen Gezant kennis gegeven van de aangevangen' handeling, en verklaard „ dat 'er, tot hiertoe, nog niet we- „ zenlyks verrigt was; dat zy zig wel herin- „ nerden, hoe zy beloofd hadden, zonder den „ raad zyner Majesteit van Frankryk, geen „ Bestand of Vrede te zullen sluiten; doch dat „ de tegenwoordige handeling alleenlyk aan- „ gelegd was, om de Staaten van de andere „ zyde met hen te vereenigen." Midlerwyl, maakte men zig gereed, om de Gemagtigden der Spaansche Nederlanden, in den Haage, te ontvangen. De handeling moest, derhalve, rugtbaar worden. Ook verwekte zy, terstond, verschillende beweegingen. De Fransche en Zweedsche gezanten hielden sterk aan, om o- pening van alles, wat 'er gehandeld zou wor- den. De Koningin van Boheeme drong ernste- lyk, op het behertigen der belangen van het Paltsische Huis. 't Gemeen werdt geaasd met eenen zwerm van blaauwboekjes, waarin de handeling mispreezen werdt. Ook voeren 'er eenige Predikanten tegen uit. De Westindi- sche Maatschappy gaf 'er mede een Vertoog tegen over. Drie Gewesten, Zeeland, Fries land en Stad en Lande, verklaarden zig, in- gelyks, rondelyk, tegen de handeling. Men zondt Gemagtigden der algemeene Staaten naar deeze Gewesten. Doch zy bleeven by hun gevoelen (c). De vier andere Gewesten neig- den, daarentegen, tot een Bestand, op den voorigen voet, en gedoogden zelfs, eindelyk, dat 'er de Koning van Spanje in begreepen werdt.

ten der Spaansche Nederlanden.

(c) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1229-1232.

werdt. Na veele overweegingen, verklaarde Zeeland, dat men niet dan van eene eeuwige Vrede, en, met uitſluiting van Spanje, alleen met de Spaanſche Nederlanden, handelen moeſt. Voor welk gevoelen ook Friesland en Groningen yverden (*d*). De meerderheid beſloot, ondertuſſchen, de nadere voorſlagen tot een Verdrag te hooren. De Gemagtigden der Spaanſche Nederlanden, door den Prinſe van Oranje, aan de Hoornbrugge, ontvangen zynde, kwamen, den vierden van Wintermaand, in den Haage. Zy toonden, in 't eerſt, alleenlyk volmagt van de Afgevaardigden der Staaten van Nederland, te Bruſſel vergaderd. De Vereenigde Staaten benoemden, terſtond, zestien Gemagtigden uit alle de Geweſten, om met hen in handeling te treeden. In de volmagt der Vereenigde Staaten, was gewaagd van de twee Verklaaringen, in deezen jaare, uitgegeven, om de andere Geweſten te beweegen, tot het verlaaten van Spanje. Doch de Gemagtigden der andere zyde betuigden, ſchriftelyk, dat zy, door deeze Verklaaringen, niet tot de handeling bewoogen waren. Ook begeerden zy, al terſtond, niet van Vrede, maar van Beſtand te handelen, en dat met tusſchenkomſt des Konings van Spanje, die, of hun, of iemant anders volmagt geeven zou; of anders zou men niets dan op zyn welbehaagen ſluiten. Midlerwyl, tradt men in geſprek, over de punten van 't Verdrag. De onzen bleeven ſtaan, op het gene zy te Maaſtricht gevorderd hadden: waartegen de anderen merkelyke 1632.

(*d*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 19-25.

1632. ke zwaarigheden inbragten, en onder anderen, dat het vertrek der Spanjaarden, het ſlegten der Kaſteelen, en het overleveren van eenige Steden den Koning niet meer dan den naam laaten zou van zyn gebied over de Nederlanden. Kortom, men beſpeurde klaarlyk, dat zy minder zouden toeſtaan, dan zy zig, te Maastricht, hadden laaten verluiden: 't zy dat zy daar wat milder hadden willen ſchynen, om aan 't handelen te raaken (*e*); 't zy dat de ſterke geneigdheid van ſommige Vereenigde Geweſten tot Vrede of Beſtand, of de dood des Konings van Zweeden, of iet anders hen, inderdaad, agterlyker gemaakt hadt, dan zy te vooren geweeſt waren. Ook werden 'er, van wege de Vereenigde Staaten, eenige nieuwe punten ontworpen; waarin de voorigen wat nader verklaard en bepaald werden: met welken de Gemagtigden der andere zyde, nog voor 't einde des jaars, naar Bruſſel keerden (*f*).

De Konſtſchilder Rubens zoekt hier, uit naam van Koning Filips, te handelen.

De beroemde Antwerpſche Konſtſchilder, *Pieter Paulus Rubens*, hebbende den titel van Sekretaris in den geheimen Raad des Konings van Spanje, verwierf, kort hierna, Brieven van vrygeleide van de Vereenigde Staaten, om, van 's Konings wege, in den Haage, te komen handelen van Beſtand. Hy hadt, voor deezen, veel toegebragt, om Spanje met Groot-

1633. Britanje te bevredigen; doch alzo de Gemagtigden van de andere zyde, op 't einde van Louwmaand des volgenden jaars, wederom in den Haage gekomen zynde, kwalyk namen, dat

(*e*) *Voiez* Memoir. de Freder. Henri *p.* 160.
(*f*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1209-1220.

1633.

dat een ander het werk, welk zy aangevangen hadden, voltrekken zou, bleef Rubens agter. Men tradt, op nieuws, in onderhandeling. De Gemagtigden der Spaansche Nederlanden bewilligden in eenige punten, vorderden verklaaring van anderen; doch sloegen de voornaamsten, als, 't vertrek der Spanjaarden en 't beëedigen van 't Krygsvolk door de Staaten alleen, vierkant af. Breda beloofden zy over te leveren, mids men den Koning Fernambuk, voor driehonderd duizend kroonen, te rug gave. De Prins waarschuwde de Staaten, geduurende de handeling, dat die van de andere zyde eenige voornaame Leden der Regeeringe zogten om te koopen: 't welk men zig niet ontzag, den Gemagtigden, klaarlyk, te verstaan te geeven. Doch Gelderland, Holland, Utrecht en Overyssel verlangden van zelven genoeg, om uit den oorlog te geraaken. In Lentemaand, vergunde men den Gemagtigden, tegen den zin van Zeeland, Friesland en Groningen en Ommelanden, zo wel op 's Konings naam als dien der Staaten van de andere zyde, te mogen handelen. De handeling werdt toen vervolgd. Doch op de gewigtigste punten moest men antwoord uit Spanje hebben. Terwyl dit verwagt werdt, stookte de Fransche Gezant, *Herkules*, *Baron van Charnacé*, die in 't voorjaar hier gekomen was (*g*), de gemoeden op, tegen de handeling (*h*); die den Prinse ook kwalyk aanstondt. Ook ylde hy naar 't Leger, welk, in Grasmaand, verzameld

Hy blyft agter.

De handeling wordt vervolgd.

(*g*) Resol. Holl. 16 *Febr.* — 26 *Maart* 1633. *bl.* 4.
(*h*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 25-34.

1633. meld werdt. En de meeste Leden hadden, op zynen voorslag, geoordeeld, dat men den veldtogt behoorde te openen. De Staaten van Holland zogten hem egter te beweegen, om nog een weinig te toeven (*i*). Ook kwamen de Gemagtigden van de andere zyde hem verzekeren, dat zy, binnen weinige dagen, antwoord uit Spanje te gemoet zagen, begeerende, dat hy zyne reis, zo lang, wilde uitstellen. Doch hy wees hen aan de Staaten, verklaarende, geene verandering te konnen maaken, in 't gene deezen hadden goedgevonden (*k*). Ook vertrok hy, terstond hierna, uit den Haage. De Gemagtigden der Spaansche Nederlanden gaven, ondertusschen, een nader antwoord over; welk aan de Gewesten gezonden werdt. Terwyl men toefde naar bescheid, verklaarden zy, genegen te zyn, om een' keer te doen door de voornaamste Steden. Doch de algemeene Staaten, bevroedende wat hier uit te wagten stondt, lieten hen, door den Griffier, *Kornelis Musch*, verzoeken ,, dat zy dit reisje staaken, en in den ,, Haage verblyven wilden;" daarby voegende ,, dat zulk een verzoek, als komende van ,, hun, die de oppermagt van den Staat ver- ,, toonden, voor een bevel moest gehouden ,, worden." Een der Gemagtigden sloeg egter naar Friesland op weg. Doch men zondt hem bevel na, om terstond te rug te keeren, zo hy in geene zwaarigheid vervallen wilde, hebbende hy alleen vrygeleide gehad, om in den Haage te komen handelen. De Gemagtigden bleeven

De Gemagtigden der andere zyde zoeken een' keer door de Steden te doen. 't Wordt hun verbooden.

(*i*) Resol. Holl. 25, 26 *April* 1633. *bl.* 25, 26.
(*k*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 160.

ven dan, het gantſche jaar, in den Haage, zonder dat men een einde van de handeling maaken kon. Zy ſtonden zeer op 't herleveren van Fernambuk, waartoe de Staaten en de Prins niet konden verſtaan (*l*). In deezen ſtaat der zaaken, gaf Charnacé den Prinſe heimelyk te kennen, dat de Koning, zyn Meeſter, van zins was eenen inval te doen in Lotharingen: waardoor hy den Spaanſchen de handen vol werks dagt te geeven, en de onderneemingen der Staaten en zyner Doorlugtigheid begunſtigen zou. Deeze opening was oorzaak, dat de handeling afgebroken werdt. De Staaten vorderden den Gemagtigden, in Slagtmaand, hun uiterſte antwoord af, en, verneemende, dat de Aartshertogin voorhadt, den Hertog van Aarſchot naar Spanje te zenden, om 's Konings jongſten laſt te haalen, zo verſtonden Gelderland, Zeeland, Utrecht, Friesland en Stad en Lande, dat men den Gemagtigden hun afſcheid behoorde te geeven. Holland en Overyſſel begreepen, dat menze, nog eenigen tyd, in den Haage, laaten moeſt. Doch op 't aanhouden van Charnacé, volgde men 't gevoelen der meerderheid. De handeling werdt afgebroken, op den zeſtienden van Wintermaand. De Gemagtigden der Spaanſche Nederlanden verklaarden, dat zy met leedwezen vertrokken, en gaarne den uitſlag van Aarſchots reize zouden hebben afgewagt. Zy keerden dus, onverrigter zaake, hebbende, byna een jaar agtereen, met handelen geſleeten. Zo dra waren zy niet vertrokken, of men tradt, over een nieuw Ver-

1633.

De handeling wordt, eindelyk, afgebroken.

(*l*) Reſol. Holl. 8-15 *Juny* 1633. *bl.* 42, 43, 46.

1633. Verbond met Frankryk in onderhandeling (*m*). Wy zullen 'er, hierna, den uitslag van melden.

XV. De Prins trekt te velde.

De Prins van Oranje, vastgesteld hebbende te velde te trekken, onaangezien de handeling met die van de andere zyde nog duurde, hadt zig, voor 't einde van Grasmaand, begeven naar 't Leger, welk te Arnhem verzameld was. Hy moest hier eenige dagen toeven, om dat het water in de Rivieren te hoog gereezen was. Daarna, deedt hy 't Leger scheep gaan, en voerde het tot digt by Zante, daar 't ontscheept werdt. 't Sloeg zig, vervolgens, neder boven Furstenberg, vanwaar het, in twee dagen, voor Rynberk kwam, dat, terstond, besloten werdt. Deeze Stad was de eenigste, die de Spaanschen langs den Ryn bezet hielden; waarom zyne Doorlugtigheid geoordeeld hadt, dat men zig van dezelve behoorde meester te maaken. 't Beleg werdt, den zestienden van Bloeimaand, aangevangen. Men raakte, welhaast, door twee Loopgraaven, tot aan de graft. Toen werdt de Stad opgeëischt: en men trof, terstond daarna, het Verdrag, op den tweeden van Zomermaand. Doch terwyl 't Beleg nog duurde, was de *Markgraaf van Aitona*, die 't Spaansche Leger, in de plaats van den Markgraaf van S. Croix, geboodt, getoogen naar den Maaskant, als of hy Venlo en Roermonde hadt willen aantasten, of over de Maaze trekken, om Rynberk te ontzetten. De Prins, hiervan verwittigd, zondt Stakenbroek, met het grootste deel der Ruiterye, en Pinsen, met drie-

Hy verovert Rynberk.

(*m*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 167. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 34-39.

drieduizend knegten en zes veldſtukjes, om hem te ſtuiten. Doch de vyand hadt zig, midlerwyl, geworpen in Stevenswaard, een klein Eilandje in de Maaze, daar de Graaf van den Berge een Slot hadt, welk altoos gehouden was voor onzydig. Aitona maakte zig meester van dit Slot, en deedt het terſtond, geregeld, verſterken. Hier door werdt hy meeſter van den overtogt der Maaze. Pinſen liet; ſedert, op 's Prinſen laſt, het grootſte gedeelte van zyn volk te Venlo; en Stakenbroek keerde, met de Ruitery, wederom naar 't Leger. De Prins zou toen gaarne Gelder hebben aangetaſt; doch alzo men eenige Zweedſche Ruitery verwagtte, vonden de Gemagtigden der Staaten dienſtiger, na de aankomſt derzelve, den vyand ſlag te leveren. Het Leger brak op van Rynberk, en ſloeg zig te Boxtel neder. Doch 't liep tot in Herfſtmaand aan, eer de Zweedſche Ruitery, ſlegts vyftienhonderd man ſterk, in 't Leger kwam. Aitona, den Prins op de hielen gevolgd zynde, zogt hem, door heen en weder trekken, af te matten, zonder tot eenen ſlag te willen beſluiten. 't Jaargetyde verliep, midlerwyl. De Prins toog, eindelyk, naar Maaſtricht, met het Leger, en Aitona ſloeg zig by Hannuye neder, in zulker voege, dat hy gantſch Spaanſch Brabant dekte. Men moeſt zig, van onze zyde, te vrede houden, met het voorzien van Maaſtricht, Venlo en Roermonde. De Zweedſche Ruiters, welken men driehonderdduizend guldens voor hunne moeite aantelde, trokken toen, naar den kant van Wezel. De Staatſche troepen begaven

1633.

De Spaanſchen verſterken Stevenswaard.

1633. ven zig naar Nieuwmegen, vanwaar de Prins hen naar de Winterlegeringen zondt (*n*). 't Veroveren van Rynberk was ſchier het eenige, welk men, in deezen koſtbaaren veldtogt, waarvan ſommigen, en de Franſche Gezant inzonderheid, veel meer verwagting gehad hadden (*o*), gewonnen hadt. Alleenlyk, hadt Graaf Willem van Naſſau, de Schelde opgevaaren zynde, zig, in Herfſtmaand, ook meeſter gemaakt van de Sterreſchans en van de Schans Filippyne. De Sterreſchans werdt, kort hierna, wederom verlooren (*p*). Doch het inneemen van Filippyne baande den weg tot de verovering van 't Sas van Gend, in 't jaar 1644. De vyand hadt, daarentegen, eene nieuwe Sterkte gemaakt van Stevenswaard.

Filippyne gewonnen.

XVI. Staat des oorlogs in Duitſchland.

De Zweedſche wapenen, die, na 's Konings dood, door den Rykskanſelier, Axel Oxenſtiern, beſtierd werden, waren, dit jaar, nog voorſpoedig gevoerd. De Veldmaarſchalk *Kniphuizen* maakte zig van verſcheiden' Steden in Weſtfaale meeſter. Ook werden de Keizerſchen tweemaalen geſlaagen, eens by Rintelen, en eens by Hamelen. Hamelen was, eenige weeken, belegerd geweeſt, en viel, na den ſlag, den Zweedſchen in handen. De Graaf van Feria, uit Italie naar Duitſchland komende, werdt aan den Bovenryn geſtuit. Kortom, de Zweedſchen kreegen langs hoe vaſter' voet in Duitſchland. Oxenſtiern hadt ook, te Heilbron, nieuwe verbindteniſſen gemaakt met Frank-

(*n*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 161-167. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 62-66.
(*o*) HOOFTS Brieven *N.* 371. *bl.* 293.
(*p*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 65.

Frankryk, en met de Frankifche, Zwabifche, Overrynfche en Nederrynfche Kreitsen, waardoor het aanzien van Zweeden hoog rees, in het Duitfche Ryk (q). 1633.

Na 't affterven des Konings van Boheeme, wiens oudfte Zoon, *Karel Lodewyk*, hem, in den titel van Keurvorft-Paltsgraave, opvolgde, hadt *Lodewyk Filips*, *Hertog van Simmeren*, zyns Zufters Zoon, den naam aanvaard van * Beftierder van de Palts. De Koninginne Weduwe, Zufter des Konings van Groot-Britanje, bleef nog hier te Lande, fchoon haar Broeder haar in zyn Ryk genodigd hadt. Doch alzo de Vereenigde Staaten, hoewel flegts in algemeene bewoordingen, beloofd hadden, haare zaak te zullen handhaaven, oordeelde zy, zig zo digt als mogelyk was by de Erflanden van haaren overleeden Egtgenoot te moeten ophouden. Koning Karel zondt zynen jongen Neeve, terftond, de orde van den Koufeband, die de Vader gedraagen hadt (r). Ook kwam 'er, eerlang, een Gezant van den Hertoge van Simmeren in den Haage, om der Staaten raad en byftand, tot herkryging van de Palts, te verzoeken. Doch hy werdt, met algemeene betuigingen van der Staaten bereidwilligheid om zynen Meefter dienft te doen, afgevaardigd (s).

Staat van de Palts.

* *Administrator.*

Midlerwyl, verzuimden de Staaten niet, een waakend oog te houden op den toeftand der zaaken in het Duitfche Ryk, die, door de dood des Konings van Zweeden, gefchaapen fton-

XVII. Handeling der Staaten, aan eeni-

(q) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 16-19.
(r) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 11.
(s) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 87.

1633. stonden, te zullen veranderen van gedaante. Zy vreesden, dat de kryg, allengskens, hunne grenzen mogt naderen; waarom zy raadzaam gevonden hadden, Gaspar van Vosbergen, in den aanvang deezes jaars, naar Duitschland te zenden, om den Keurvorst van Keulen en den Hertog van Nieuwburg te beweegen tot eene soort van onzydigheid, en tot herstelling der Gereformeerde Godsdienstoefening, in en omtrent het Stigt Keulen (*t*). Vosbergen boodt, ten opzigte van het eerste, aan, te wege te zullen brengen, dat het Zweedsche Leger onder *Baudissin* zig begaf aan gene zyde van de Moezel, en de Landen der Keurvorsten van Keulen en Brandenburg en des Hertogs van Nieuwburg geheellyk verliet, indien de Keurvorst van Keulen en de Hertog van Nieuwburg de Keizerlyke troepen, uit al het Land aan deeze zyde de Wezer, van de Noordzee af tot Minden, en van daar tot aan de Moezel toe, wisten te doen vertrekken. Ten opzigte van het tweede, beriep hy zig op eenige overeenkomsten, te vooren, op 't stuk van den Godsdienst, gemaakt. Doch zyne handeling was vrugteloos. Keulen en Nieuwburg waren niet in staat, om de Keizerschen naar hunne hand te zetten. Ook toonde Baudissin zig niet zeer gezind, om de Plaatsen, welken hy inhadt, te ruimen. De Keurvorst van Keulen hadt begeerd, dat de Landgraaf van Hessen, die ook eenigen zyner Landen ingenomen hadt, en thans op weg was naar Paderborn, insgelyks, verpligt werdt, tot ontruiminge. De Staaten zon-

ge Duitsche Hoven.

(*t*) *Zie* zyne Instruct. *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 39.

zonden dan last aan Vosbergen, om den Landgraaf, hiertoe, ware 't mogelyk, te beweegen. 1633.
Doch zyn arbeid was ook hier te vergeefs (*u*). De kryg werdt, ten deezen tyde, zeer ongeregeld gevoerd in Duitschland. Men onderhieldt, van wederzyde, de Legers, uit de Landen van vyanden niet alleen; maar ook, van onzydigen en van vrienden: en op de ernstige vertoogen, die, hiertegen, van zulken, die'er belang by hadden, geduuriglyk, gedaan werden, kwam geen beter bescheid dan goede beloften. De Staaten zonden, in den Herfst, *Rutger Huigens* en Simon van Beaumont wederom af aan den Keurvorst van Keulen en den Hertog van Nieuwburg, om te verzoeken, dat men den Spaanschen geene werving toestondt. Ook moestenze, uit den naam der Koninginne van Boheeme, van den Hertoge van Nieuwburg de Leenen vorderen, die haar overleeden Egtgenoot, in de Landen van Gulik en Berg, bezeten hadt. Eindelyk, was hun gelast, by de Keurvorsten van Ments en Keulen beide, te wege te brengen, dat den Koning van Deenemarke geen verlof gegeven werdt, tot het heffen van eenen tol op de Elve, noch den Graave van Oldenburg tot het leggen van eenen anderen tol op de Wezer. Zy werden, overal, heuschelyk ontvangen. Doch verwierven weinig meer dan goede woorden. Men beloofde den Spaanschen geen volk te zullen laaten werven, welk tegen de Staaten gebruikt zou worden. Wegens de gevorderde Paltsische Leenen, in Gulik en Berg, werden de Koningin van

(*u*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 39-62.

1633. van Boheeme en de Hertog van Simmeren geweezen, tot de gewoonlyke Regtbank. Wegens de tollen, verklaarden de Keurvorsten nog geen verzoek ontvangen te hebben; doch wanneer zulks geschiedde, wildenze de vereischte agting hebben voor de begeerte der Heeren Staaten. 't Was egter waar, en werdt ook erkend, dat de Keizer den Koning van Deenemarke verlof gegeven hadt tot het heffen van eenen tol op de Elve by Glukstad; doch slegts voor den tyd van vier jaaren; gedoogende de Rykswetten niet, dat zulks voor altoos geschiedde, buiten bewilliging der Keurvorsten. De gezanten keerden, in Wynmaand, in den Haage, te rug (*v*).

Verschil met Zweeden over de tollen.

Over 't stuk der tollen, hadt men ook, omtrent deezen tyd, nog verschil met de Regeering van Zweeden (*w*), die verscheiden' nieuwen, in Pruissen, en met naame te Dantzig, begon te heffen. *Uladislaus de IV*, Koning van Poolen, die Sigismond den III, onlangs, opgevolgd was, deedt zelfs hierover, in Bloeimaand, klaagen in den Haage, nadat hy den Staaten, in Louwmaand te vooren, door den Prinse *Janus Radzivil*, die zig, op de Leidsche Hooge Schoole, in de wetenschappen oefende, kennis hadt doen geeven van zyne komst tot de Kroon. Doch de Zweedsche Gezant Camerarius beweerde, dat dit klaagen meest strekte, om onmin te verwekken tusschen de Staaten en de Koninginne en Kroone van Zweeden. Ook namen de Staaten geen besluit, op de Poolsche

(*v*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 66-81.
(*w*) Resol. Holl. 15 *July* 1633. *bl.* 55.

ſche klagten. Zy leeden wel veel, ter oorzaake der nieuwe Zweedſche tollen. Doch 't was thans de tyd niet, om zig hierover zeer gevoelig te toonen (*x*). De Zweedſche wapenen deeden den Staaten te veel dienſt in Duitſchland, en 't belang van den Koophandel moeſt, voor eenen tyd, wyken voor 't belang van den Staat. 1633.

XVIII. De Infante Izabella Klara Eugenia ſterft.

Des nagts tuſſchen den eerſten en tweeden van Wintermaand, overleedt, te Bruſſel, aan eene zinking op de borſt, de Infante Izabella Klara Eugenia, Vorſtinne der Spaanſche Nederlanden, in den ouderdom van zevenenzestig jaaren (*y*). Zy werdt, ter oorzaake van haare uitmuntende Godsvrugt, goedertierenheid en minzaamheid, te gelyk beklaagd en geroemd (*z*). Haar dood deedt de handeling over een Beſtand, te eerder, afbreeken. De Landen, haar eertyds afgeſtaan, keerden, alzo zy nooit kinderen gehad hadt, volgens de voorwaarden der overdragt (*a*), wederom aan de Kroone van Spanje. De Hertog van Nieuwburg, die Raad der Infante geweeſt was, begaf zig, terſtond na haaren dood, op weg naar Bruſſel. Sommigen meenen, dat hy zig de Landvoogdy, of ten minſte merkelyk deel aan 't bewind toegelegd hadt. Doch dit mislukte hem. Hy was reeds tot aan Leuven gekomen, toen de Markgraaf van Aitona en de Preſident Roſa hem verzogten, te rug te willen keeren; gelyk hy deedt. De Spaanſchen hadden, al lang,

(*x*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 2-8.
(*y*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 65.
(*z*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 167.
(*a*) *Zie* VIII. *Deel*, *bl.* 505.

1633. lang, geen goed oog op hem gehad, doordien hy, sedert eenigen tyd, beide hen en de Vereenigde Staaten hadt zoeken te vriend te houden (*b*). Ook hadt Filips de IV, reeds in 't jaar 1630, de Regeering der Nederlanden, by voorraad, besteld, by eenen beslooten Brief, die, na de dood der Infante, geopend werdt. Men vondt, dat de Aartsbisschop van Mechelen, de Hertog van Aarschot, de Graaf van Tilly, Don Carlos Colonna, en de Markgraaf van Aitona tot Regenten benoemd waren. Doch alzo Tilly overleeden, en Aarschot, onlangs, naar Spanje verreisd was, werden, in derzelver plaats, aangesteld de Graaf van Feria en de Markgraaf van Fuentes. Ook schikte Filips, in 't volgende voorjaar, herwaards Prins *Thomas*, Broeder des Hertogs van Savoje; die, sedert, *Prins van Carignan* genoemd werdt (*c*). Hy was, thans, oneenig met zynen Broeder, den Hertog, die, gebooren uit eene Zuster der overleeden' Infante, regt meende te hebben op de Nederlanden. Het aanzien van deezen Prinse zette der Spaansche Regeeringe gezag by (*d*).

Orde op de Regeering, na haaren dood.

XIX. Zo lang men, dit jaar, met die van de andere zyde, in onderhandeling geweest was over een Bestand, werdt de handeling met den Franschen Gezant Charnacé, flaauwelyk, vervolgd. Hy deedt zyn best wel, om de Staaten te beweegen, tot het voortzetten van den kryg. Zelfs gaf hy voor, dat de Koning, zyn meester, op 't punt stondt, om eenen inval te doen in de

De handeling met Frankryk wordt hervat.

(*b*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 66.
(*c*) Aubery Memoir. *p.* 356.
(*d*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 165.

de Spaansche Nederlanden. Doch by de uitkomst bleek, dat het Leger, welk hy op de been gebragt hadt, alleenlyk geschikt was om den Hertog van Lotharingen, die, 's Konings Leenman zynde wegens Bar, desonaangezien, de Spaansche zyde begunstigd hadt, te verpligten, om hem Nanci in te ruimen; gelyk, in Herfstmaand, geschiedde (*e*). Maar zodra was de handeling met de Spaanschen niet afgebroken, of men begon, met meer ernst, aan een nieuw Verdrag met Frankryk, te arbeiden. 't Verdrag van den jaare 1630 moest zeven jaaren loopen, van welken de helft, naauwlyks, verstreeken was. Doch Lodewyk de XIII, bedugt, dat de Staaten zig, t'eenigen tyde, buiten zyne toestemming, met Spanje, verdraagen mogten, zogt hen, door een nieuw Verdrag, te verpligten, tot eene belofte van zulks, niet zonder zyne toestemming, te zullen doen. Wy hebben, reeds meer dan eens, gezien, dat hy, hierop, by elke onderhandeling, gedrongen hadt. Doch de Staaten hadden, altoos, verstaan, dat zulk eene belofte met hunne hoogheid en vryheid streedt. Charnacé liet zig, terstond al, verluiden, dat de Koning, zyn meester, den jaarlykschen onderstand der Staaten merkelyk vermeerderen zou, zo zy de begeerde belofte doen wilden. Doch zy bleeven nog al aarzelen. Eindelyk, gaf hy den Prinse van Oranje, die toch van zelf geneigd was tot den oorlog, in een geheim gesprek, te verstaan, dat 'er groote hoop was, om Frankryk te beweegen tot eene openbaare Vredebreuk met Span-

1633.

Frankryk vordert, dat men, niet zonder zyne toestemming, sluite met Spanje.

(*e*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 87, 88.

1633. Spanje, in geval men, in het voorgeslaagen Verdrag, bewilligde. Hierdoor werdt zyne Doorlugtigheid overgehaald. De meeste Gewesten insgelyks. Zeeland, dat gemeenlyk veel gevaaren hadt by den oorlog, stemde, terstond, om, op den voorgeslaagen voet, met Frankryk te sluiten. De andere Gewesten lieten de gemeene zaaken, veelal, staan op hunne Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergaderinge, en deezen waren 't doorgaans eens met den Prinse. In Holland alleen, zagen sommige Leden merkelyke zwaarigheid in de handeling. Vooral stondt hun tegen, dat men zig verpligten zou, gelyk gevorderd was, Frankryks belangen voor te staan, zonder eenige bepaaling. Ook vreesde men, als de oorlog op 't voorspoedigst ging, aan Frankryk een' magtiger' nabuur te zullen krygen, dan men aan Spanje verliezen zou. De oude zwaarigheid van 't krenken der vryheid en hoogheid van den Staat

De meeste Gewesten bewilligen in de handeling, op deezen voet.

In Holland maakt men zwaarigheid.

1634. kwam ook wederom boven. De meeste Leden der Vergaderinge beslooten egter tot de handeling, op den vierentwintigsten van Sprokkelmaand des jaars 1634. Maar Dordrecht en Amsterdam deeden 'er, ten zelfden dage, eene ernstige aantuiging tegen te boek stellen: waaraan Rotterdam en Alkmaar hunne toestemming gaven. Die van Dordrecht verklaarden, „ dat zy, byzonderlyk gelast zynde, om, in „ de handeling met den Baron van Charnacé, „ te helpen te wege brengen, dat het Land „ bewaard werdt, by zyne vryheid om met die „ van de andere zyde te handelen; in het be- „ sluit, met de meerderheid genomen, om zig „ te verbinden van geen Bestand of Vrede te

Dordrecht en Amsterdam verklaaren zig tegen de handeling.

„ zul-

„ zullen maaken, zonder toeſtemming des Ko- 1634.
„ nings van Frankryk, niet konden bewilli-
„ gen." Amſterdams verklaaring was nog ernſtiger. Het Verdrag met Frankryk werdt 'er in beſchreeven „ als ſtrekkende tot verminde-
„ ring van 's Lands hoogſte magt en vryheid,
„ en tot verbreeking van Beſluiten, te voo-
„ ren, plegtiglyk, genomen: tegen welken
„ men nu, met eenige meerderheid van ſtem-
„ men, zogt aan te gaan: weshalve de Afge-
„ vaardigden der Stad betuigen moeſten, al-
„ leenlyk genegen te zyn tot een Verdrag met
„ Frankryk, wanneer het geſlooten werdt,
„ zonder vermindering van de vryheid en
„ hoogſte magt der Landen, om welken te be-
„ komen, voor deezen, zo veel gedaan en ge-
„ leeden was: oordeelende zy het veel raad-
„ zaamer, het voordeel, welk het ontworpen
„ Verdrag den Staat zou aanbrengen, te vin-
„ den by buitengewoone middelen, dan 's
„ Lands vryheid, eenigszins, te verkorten.
„ Ook zouden zy niet toeſtaan, dat men, in
„ eene zaak van zo veel gewigts, beſloote met
„ meerderheid van ſtemmen; daar men, in
„ veel minder zaaken, de gemeene belaſtin-
„ gen betreffende, gewoon was eenpaarigheid
„ te vorderen. Zo men 'er egter mede voort
„ wilde, betuigden die van Amſterdam, de vry-
„ heid van 't Land, die den voorouderen zo
„ dierbaar geweeſt was, ten hunnen opzigte,
„ door zulke ſchadelyke verbindteniſſen, niet
„ te willen laaten verkorten, en vooral ook
„ geen deel te willen hebben aan de onheilen,
„ die, uit zulk eene vermindering van 's Lands
„ vryheid en geregtigheid, te wagten waren:

1634. „ van welke hunne Verklaaring zy begeerden, „ dat openlyke aantekening gehouden werdt." Doch de Edelen, Haarlem, Leiden, Gouda, Hoorn, Enkhuizen en andere Leden vorderden, daarentegen, het intrekken deezer Verklaaringen, zo men niet wilde zien, dat zy 'er, regt ſtrydige Verklaaringen tegen deeden aantekenen (*f*). En ik meen, dat Dordrecht en Amſterdam den anderen Leden, hierin, eindelyk, te wille waren. Immers ik vind de Verklaaringen der twee Steden niet, in het *Register der Reſolutien van Holland.* Het Verdrag met Frankryk werdt, op den vyftienden van Grasmaand, in den Haage, geſlooten (*g*), voor den tyd van zeven jaaren. De Staaten beloofden, „ binnen agt maanden, niet te zullen handelen, en binnen twaalf, niet te zullen ſluiten „ met de Spaanſchen: den tyd, in beide de gevallen, te rekenen van den eerſten van Bloeimaand eerſtkomende. De Koning deedt gelyke belofte. Na verloop der gemelde twaalf „ maanden, zouden de Staaten geene Vrede „ of Beſtand met den vyand mogen maaken, „ zonder 's Konings tuſſchenkomſt. De Koning zou den Staaten, zo lang dit Verdrag „ liep, jaarlyks, met twee millioenen guldens, „ onderſteunen, en met driehonderdduizend, „ of met een Regement knegten en een Kornet paarden, daarenboven, ter zyner keure. „ Zo de Staaten, binnen de zeven jaaren van „ dit Verdrag, Beſtand of Vrede ſlooten, en de „ Koning van Spanje, 't Beſtand of de Vrede „ ſchen-

Verbond met Frankryk.

(*f*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 92-94.
(*g*) Notul. Zeel. 28 *April* 1634. *bl.* 82.

„ schendende, hun aantastte, zou de Koning 1634.
„ van Frankryk hem, zonder uitstel, den oorlog verklaaren. 't Zelfde zouden de Staaten „ doen, zo Spanje, in gelyk geval, Frankryk „ den oorlog aandeedt. Tegen den Keizer, en „ die hem aanhingen, zou men, in geval 'er „ een van beide door aangetast werdt, op gelyke wyze, handelen. Doch zo zyne Majesteit van Frankryk geraaden vondt, liever „ met Spanje te breeken, dan den Staaten de „ beloofde penningen te schieten, zouden de „ Staaten, met hunne vyanden, en de Koning „ met de Spanjaards niet mogen handelen, „ dan *gelykelyk*, en met *wederzydsche bewilliging*." By een byzonder punt, werdt verklaard „ dat, in geval van handeling, na dat „ beide de partyen in openbaaren oorlog zouden getreden zyn, de Staaten den Koning „ zouden verzoeken, dat zy geschiedde, op eene Plaats binnen de Vereenigde Gewesten, „ by hen te benoemen. En zo zyne Majesteit „ niet geraaden vondt, hiertoe te besluiten, zou „ het woord *gelykelyk* aangemerkt worden, als „ niet in het Verdrag gesteld, en het woord „ *bewilliging* alleen behouden worden." Naardemaal men ook zwaarigheid gemaakt hadt, om met den Koning van Spanje te breeken, wanneer hy Frankryk den oorlog aandeedt, om welke reden het ook ware, vorderde men byzondere aanwyzing van de gevallen, waarin men, hiertoe, gehouden zou zyn: die tot deezen *vyf* gebragt werden: „ het schenden der „ Vrede van Italie, wegens de opvolging in „ 't Hertogdom Mantua; het ontrusten des „ Konings van Frankryk in 't vreedzaam be-

„ zit

1634. „ zit van Pignerol; het krenken van 't regt „ der Graauwbunderen op de Valteline; het „ helpen van den Hertoge van Lotharingen, „ en het byſtaan van alle zulken, die den Ko- „ ning, in zyne Staaten, zouden willen aantas- „ ten (*b*)." Wy hebben den inhoud van dit Verdrag een weinig omſtandiger willen te boek ſtellen, op dat men te klaarer zien zou, hoe zeer zy, die 'er, van wege de Staaten, over hadden gezeten, gezorgd hadden voor de hoogheid en vryheid van den Staat, waarover eenige Leden van Holland zo bekommerd geſcheenen hadden. De Staaten beloofden wel, binnen zekeren tyd, geheel niet, en in zeker geval, niet dan gelykelyk met den Koning, en met 's Konings bewilliging, te zullen ſluiten met den vyand. Doch de Koning deedt hun ook deeze laatſte belofte. Men verbondt zig ook niet, zonder bepaaling, tot het breeken met Spanje, wanneer Frankryk 'er door beoorloogd werdt; maar men vorderde onderſcheidene aanwyzing der gevallen, in welken men hiertoe verpligt zou zyn. Daar ſcheen dan, voor de weigerige Leden van Holland, weinige reden te zyn, om zig tegen het Verdrag te kanten. 't Schynt nogtans, dat Amſterdam 'er niet in bewilligd heeft (*i*). Ondertuſſchen, werdt dit Verdrag haaſt van een ander gevolgd, waarvan wy, op het naaſte jaar, zullen moeten gewaagen.

XX. Onderzoek op

De wederzydſche Legers kwamen, dit jaar, laat te velde. In de Spaanſche Nederlanden, be-

(*b*) *Zie* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 94-97.
(*i*) Reſol. Holl. 4-20 *May* 1634. *bl.* 40.

begon men wel vroeg toebereidſels te maaken. 1634.
Doch men hadt 'er de handen te vol, met het onderzoek op het bedryf van eenige Grooten, die, niet zonder grond, verdagt gehouden werden van te groote geneigdheid tot de Staaten der Vereenigde Geweſten. De afval des Graaven van den Berge hadt der Spaanſche Regeeringe de oogen geopend. De Prins van Barbançon werdt, in Grasmaand, gevangen genomen. De Prins van Espinoi en de Hertog van Bournonville, iets diergelyks vreezende, waren ten Lande uit geweeken. Aarſchot zelf werdt, in Spanje, verzekerd, om dat hy niet openbaaren wilde, wat hem van de oogmerken der anderen bekend gemaakt was. Daarna, iet ontdekt hebbende, werdt hy, allengskens, wederom geſlaakt; doch hy overleedt, na verloop van eege jaaren, in Spanje. Sommigen berigten ons, dat deeze Grooten voorhadden, de Spaanſche Nederlanden, in navolging der Vereenigden, der heerſchappye des Konings van Spanje te onttrekken, en tot een vry Gemeenebeſt te maaken; dat zy den Prinſe van Oranje en eenigen der Vereenigde Staaten kennis van dit hun voorneemen gegeven hadden, en dat men genoegzaam overeengekomen was, om een altoosduurend Verbond, gelyk aan dat der Zwitſerſche Kantons, op te regten, tuſſchen de Roomſche en Onroomſche Nederlanden; dat de Prins egter begreep, dat de Koning van Groot-Britanje kennis van dit voorneemen behoorde te hebben, mids hy 't bedekt hieldt; dat de Koning dit beloofde; doch dat het geheim kwalyk bewaard werdt, aan 't Engelſche

het bedryf van eenige Grooten in de Spaan-Nederlanden.

1634. ſche Hof (*k*): waarop het onderzoek, in de Spaanſche Nederlanden, begonnen zou zyn. Wat hiervan zy, zeker is 't, dat eenigen, die men ſchuldig hieldt, en eenige gevlugten, ſedert, gevonniſt werden. In Grasmaand deezes jaars, werdt 'er egter eene algemeene vergifſenis afgekondigd, waarna men zig bereidde tot den veldtogt (*l*). 't Liep nogtans tot in 't laatſt van Zomermaand aan, eer Aitona by 't Leger kwam. Fredrik Henrik, nog onkundig van 's vyands oogmerken, deedt het Leger der Staaten omtrent Nieuwmegen byeen trekken. Aitona toog, eerlang, regelregt naar Maaſtricht, zig gelaatende, als of hy deeze Stad belegeren wilde. Hy maakte zig, terſtond, meeſter van 't Slot Argenteau, boven, en van nog een ander Slot, beneden Maaſtricht gelegen, zendende, wyders, eenig volk over de Maaze, en de voornaamſte toegangen naar de Stad rondsomme bezettende. De Hertog van Bouillon, die binnen Maaſtricht geboodt, ſtelde terſtond orde op de leevensmiddelen. Ook verzuimde hy niet den vyand door geduurige uitvallen te kwellen. Aitona ſcheen niet van zins, de Stad, met geweld aan te taſten; maar, door uithongering, te dwingen tot de overgaave. De Prins van Oranje, om den vyand van voor Maastricht te doen verhuizen, beſloot, eerlang, Breda te dreigen met een Beleg. In den aanvang van Herfſtmaand, zondt hy Stakenbroek, met de Ruitery, het geſchut en de pakkaadje, derwaards, met bevel, om hem, te Loon op 't Zand, in

Opening van den veldtogt, in de Nederlanden.

Maastricht en Breda, ter wederzyde, met een Beleg gedreigd.

(*k*) Burnet Hiſtory of his own Time. *Vol.* I. *p.* 41.
(*l*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 164-166.

in te wagten. Zelf zakte hy, met de knegten, den ſtroom af, tot aan het Klooſter Beern by Heusden, daar hy voet aan land zette. Dien zelfden dag trok hy nog voort tot Dongen. Den volgenden, kwam hy voor Breda, alwaar de Legerplaatſen, terſtond, verdeeld werden, en alles geſchikt tot een beleg. Aitona kreeg hiervan zo dra geene kennis, of hy brak op van voor Maaſtricht, legerde zig te Turnhout, en, eenige dagen laater, omtrent Dieſt. Fredrik Henrik, zyn oogmerk bereikt hebbende (*m*), trok ook af van voor Breda, en ſloeg zig by Drunen in de Langeſtraat neder. De Legers hielden het veld nog eenigen tyd, om op elkanders beweegingen te letten, waarna men, van wederzyde, de Winterlegeringen betrok. Ondertuſſchen hadt Graaf Jan van Naſſau Breda voorzien van krygsbehoeften (*n*). Terwyl de vyand nog voor Maaſtricht lag, ondernam de bezetting van Gelder, op eenen nagt, Rynberk te verraſſen; doch zy werdt, wakkerlyk, afgeſlaagen (*o*). Meer viel 'er, dit jaar, te lande niet voor. Ook werdt 'er, ter zee, niet van belang uitgevoerd. Alleenlyk, werden de Vlaamſche kuſten, volgens gewoonte, met zeker aantal van Oorlogsſchepen, bezet gehouden (*p*): by welke gelegenheid, 's Lands Kapitein, *Klaas Klaaszoon Juinbol*, het Konings ſchip de S. Alfonſe aantaſtte en veroverde, op den eerſten van Sprokkelmaand: gelyk my, uit de oorſprongkelyke verklaringen van hem en

1634.

De Legers ſcheiden.

(*m*) *Zie* Reſol. Holl. 19 *Sept.* 1634. *bl.* 90.
(*n*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 168-171.
(*o*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 168.
(*p*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 180.

1634. en zyn ſcheepsvolk, gebleeken is. Voorts werdt nu, gelyk te vooren meermaalen, ernſtelyk, geraadpleegd, over de opregting eener Maatſchappye van Verzekering (*q*); doch men kwam tot geen beſluit.

Weder-zydſche kwellaadjen, in de Meierye, en in de Landen van Overmaaze en van Maastricht.

Na 't overgaan van 's Hertogenboſch, hadden de Staaten niet alleen veel werks gevonden, aan het beſtellen der burgerlyke Regeeringe aldaar; maar zy waren in geſchil geraakt met de Staaten van Spaanſch Brabant, wegens het oppergebied over de Meyerye van 's Hertogenboſch, zynde het platte Land, welk onder de Stad plagt te behooren, en welk de Staaten der Vereenigde Geweſten verſtonden, nevens de Stad, aan hun vervallen te zyn. Zy hadden 'er, hierom, de Roomſche Kerken doen ſluiten, of doen ruimen voor de Gereformeerden. Ook deedenze 'er Beden heffen, en ſtelden, eerlang, vier Hoofdſchouten, in de vier Kwartieren der Meierye (*r*). Doch van de Spaanſche zyde werden de oude Hoofdſchouten, ten zelfden tyde, gehandhaafd. Iets diergelyks hadt plaats, in de Landen van Overmaaze en den Vroenhove, na dat Limburg, Maastricht en andere Steden den Staaten in handen gevallen waren. Doch hier uit rees veele moeite en ongeregeldheid: die, in Bloeimaand deezes jaars, tot hevige daadelykheden uitborſt. Van den Spaanſchen kant, begeerde men de * vrywaaringen ten platten lande gehaald te hebben van 's Konings Amptenaaren: 't welk de Veree-

* *Sauvegarden.*

(*q*) Reſol. Holl. 20 *Dec.* 1634. *bl.* 170. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 812 *enz.* II. *Deel*, *bl.* 144.

(*r*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 939, 998-1007, 1008, 1052, 1093.

eenigde Staaten niet gedoogen wilden. De Spaanſchen ſloegen, hierop, voort, tot het aanhouden en weghaalen der Staatſche Amptenaaren en Hervormde Predikanten. De Vereenigde Staaten, beſlooten hebbende, zig, hiertegen, met allen ernſt, te verzetten, deeden, in de Landen, die onder hunne vrywaaring zaten, niet alleen Amptenaars en Prieſters, maar Abten en Biſſchoppen zelven, opvangen (*s*). Diergelyke wederzydſche kwellingen hielden aan, tot op het ſluiten der Vrede; doch wy agten onnoodig, daarvan, geduurig, byzondere melding te maaken. 1634.

De Landgraaf van Heſſen, die den Staaten, in 't voorleeden jaar, eenige Ruitery hadt toegeſchikt, werdt, in dit jaar, van hun, ook met manſchap geſterkt, en behaalde, ſedert, eenig voordeel in Duitſchland. De Keurvorſt van Keulen gaf den Staaten te verſtaan, dat deeze byſtand ſtreedt met de onzydigheid, die zy voorgaven te willen bewaaren. De Staaten waren, van hunnen kant, te onvrede op den Hertoge van Nieuwburg, die voortging met werven, en te gelyk beweerde onzydig te zyn. Tuſſchen hen en andere Duitſche Vorſten, was ook eenig ongenoegen ontſtaan. Maar de Keizer hadt, van zynen kant, ook met inwendig mistrouwen te ſtryden. De Hertog van Fridland of Walſtein, zig verdagt gemaakt hebbende, dat hy den Huize van Ooſtenryk eene heimelyke ongenegenheid toedroeg, werdt, door hem, ten tweeden maale, ontzet van 't gebied over 't Krygsvolk; waarop hy, XXI. Duitſche zaaken.

(*s*) Aitzema II. *Deel, bl.* 143, 413.

1634. hy, voor erger bedugt, de wyk nam naar Egra; daar de Bevelhebber, *Joan Gordon*, dien hy van ſlegt Soldaat dus ver bevorderd hadt, hem, om 's Keizers gunſt te winnen, onverhoeds, van 't leeven deedt berooven. De Keizerſche en Zweedſche wapenen voerden, deezen Zomer, weinig uit in Duitſchland. Alleenlyk hadt de Hertog van Weimar Regensburg ingenomen (*t*). Doch de optogt van 's Keizers Zoon, den Koning van Hongarye, die, na Walſtein, 't bevel kreeg over 't Keizerlyk Leger, deedt den ſtaat der zaaken merkelyk veranderen, in 's Keizers voordeel.

De Kardinaal Infant wordt Landvoogd der Spaanſche Nederlanden.

Midlerwyl, hadt de Koning van Spanje, zynen Broeder FERDINAND, *Kardinaal* en *Aartsbiſſchop van Toledo*, die, op 't verzoek der Infante Izabelle, reeds in 't jaar 1631, tot Landvoogd verklaard was, van Milaan, door Duitſchland, herwaards gezonden, met een Leger van elf of twaalfduizend man. Hy trok, door Tirol, naar Beijere, daar hy zig vereenigde, met het Leger des Konings van Hongarye, die, midlerwyl, Regensburg herwonnen hadt. De vereenigde Legers ſloegen zig, in 't begin van Herfſtmaand, neder voor Nordlingen, in Zwaben. Het Zweedſche Leger, onder den Hertoge van Weimar, trok, terſtond,

Slag by Nordlingen.

derwaards. Op den zesden, viel hier een bloedige ſlag voor, waarin de Zweeden de nederlaag kreegen, en 't veld ruimen moeſten. Nordlingen werdt toen, terſtond, opgegeven.

Na deeze overwinning, trok de Kardinaal Infant voort met zyn Leger naar de Neder-

(*t*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 145-156.

derlanden, zig spoedende om Maastricht te helpen winnen. Op den togt, overmeesterde hy verscheiden' Plaatsen in Duitschland. Omtrent den aanvang van Wynmaand, toog hy over den Mein; den agttienden, over den Ryn, by Andernach, en den zevenentwintigsten, over de Maaze, by Luik. Den vierden van Slagtmaand, deedt hy zyne intrede te Brussel, alwaar hy, met veel vertooning van vreugde, ontvangen werdt (*u*). 't Beleg van Maastricht was, gelyk wy verhaald hebben, reeds lang te vooren, opgebroken. 1634.

XXII. Gezantschap naar Frankryk, om Lodewyk den XIII. te beweegen tot eene vredebreuk met Spanje.

Terstond na 't sluiten van 't Verdrag met Frankryk, in Grasmaand, oordeelden zyne Doorlugtigheid en eenige Leden der Regeeringe, dat men een buitengewoon Gezantschap behoorde af te zenden, om Koning Lodewyk te beweegen, tot het openlyk beoorloogen des Konings van Spanje: waartoe Charnacé hoop gegeven hadt. De Raadpensionaris Pauw sloeg dan, in 's Prinsen byzyn, ter algemeene Staatsvergaderinge, voor, op den eenentwintigsten van Bloeimaand „ of 't niet geraaden ware, de „ bekragtiging van 't jongste Verdrag naar „ Frankryk te laaten overbrengen, door eeni„ ge buitengewoone Gezanten, die, te gelyk, „ last zouden hebben, om de betaaling der be„ loofde onderstandgelden te vorderen." De Afgevaardigden van Gelderland, Zeeland, Utrecht, Friesland en Overyssel bewilligden, terstond, in deezen voorslag. Van Groningen was niemant tegenwoordig. De Afgevaardigden van

(*u*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 170-174. Memoir de Freder. Henri *p.* 171.

1634. van Holland begeerden eenig uitſtel, eer men op eene zaak van zo veel gewigts beſloote. De Vergadering der Staaten van dit Geweſt was juiſt, 's daags te vooren, geſcheiden, en deezen tyd hadt men waargenomen, om dat men bedugt was, dat Holland, bezwaarlyk, in 't gezantſchap bewilligen zou. De algemeene Staaten beſlooten 'er egter toe, met meerderheid van ſtemmen: waarover die van Holland, naderhand, merkelyk misnoegen toonden (*v*). De Raadpenſionaris Pauw, en Joan de Knuit, Ridder en vertoonende den eerſten Edele van Zeeland, werden tot het gezantſchap benoemd. Men ſtelde, terſtond, een openbaar Berigtſchrift voor hun op (*w*). Ook kreegen zy heimelyken laſt mede, om Frankryk, door allerlei redenen, tot den oorlog tegen Spanje te beweegen. De Prins ſtelde hun een geſchrift ter hand, welk hy zelf hadt opgeſteld, en waarin hy Koning Lodewyk zogt over te haalen, om Duinkerken, Namen of Antwerpen aan te taſten. De gezanten vertrokken, in 't midden van Zomermaand. 't Beleid hunner handelinge was, midlerwyl, geſteld aan den Prinſe, en aan eenige Gemagtigden der algemeene Staaten, die alleenlyk gehouden waren, 't verhandelde, door den Griffier Muſch, in 't geheim Regiſter, te doen aantekenen. De gezanten vonden den Koning gezind ten oorloge. Hy was thans met reden misnoegd op het Spaanſche Hof, welk de onluſten in Frankryk voedde, met 's Konings Broeder en andere

(*v*) Reſol. Holl. 14 *July* 1634. *bl.* 62.
(*w*) *Zie* deeze Inſtructie *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 103.

re wederspannige Grooten handelde, en de Koninginne Moeder ophieldt, in Brussel. Nogtans werden de onderhandelingen gerekt, tot in den aanvang des volgenden jaars. Men hadt verscheiden' ontwerpen gemaakt van eene nieuwe verbindtenis, die, in Frankryk en hier, meermaalen, veranderd en hersmeed zynde (*x*), eindelyk, gebragt werden in den staat van een Verbond van gezamenlyken oorlog(*y*), welk, te Parys, op den agtsten van Sprokkelmaand des jaars 1635, getekend werdt, en van deezen inhoud was: „ De Koning en de Staaten zouden, ieder, een Leger van vyfentwintigduizend knegten en vyfduizend paarden in de Spaansche Nederlanden voeren, tegen Lentemaand naastkomende; welke Legers gezamenlyk of afzonderlyk oorloogen, doch, in 't laatste geval, zo digt by der hand blyven zouden, dat zy elkanderen, des noods, zouden konnen byspringen. Zo dra de Legers in de Nederlanden zouden gekomen zyn, zou men de Landzaaten nodigen, om de Spanjaards en derzelver aanhang te verdryven, en zig zelven in vryheid te stellen: 't welk binnen drie maanden (2) geschiedende, zo zouden de Gewesten tot éénen vryen Staat vereenigd worden, en den Roomsch-Katholyken Godsdienst oefenen, op gelyken voet, als tegenwoordig geschiedde.

1634.

1635.

Verbond met Frankryk, wegens 't voeren van openbaaren oorlog tegen Spanje.

(*x*) Resol. Holl. 19 *Sept.* 10 *Nov.* 1634. *bl.* 92, 116. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 92-141, 225 231.
(*y*) Resol. Holl. 19 *Febr.* 1635. *bl.* 15.

(2) By een geheim punt, werdt vastgesteld, dat men deezen tyd, met gemeen goedvinden, zou mogen verlengen.

1635. „ de. De Koning en de Staaten zouden de Ge„ westen, Steden, Vorsten en Heeren, die „ hun toevielen, terstond, in hunne bescher„ ming en verbond aanneemen. En naardien „ deeze Gewesten zig niet tegen de Spanjaards „ zouden konnen beschermen; zo zouden alle de „ Plaatsen langs de Vlaamsche kust, tot Blan„ kenberg ingeslooten, en twee mylen land„ waards in, aan den Koning blyven, nevens „ de Steden Diedenhoven, Namen en Oosten„ de. Daarentegen zouden de Staaten hebben „ Damme, Hulst met het Land van Waas, „ Breda, Gelder en Stevenswaard. Maar in „ geval de Spaansche Nederlanden niets be„ geerden toe te brengen tot bekoming hunner „ vryheid, zouden de Koning en de Staaten „ zig zoeken meester te maaken van dezelven, „ enze, in deezer voege, verdeelen: de Ge„ westen Luxemburg, Namen, Henegouwen, „ Artois en Vlaanderen, tot aan een' lyn, ge„ trokken van Blankenberg, ter halver wege „ tusschen Damme en Brugge door, tot aan Ru„ pelmonde, zouden aan den Koning blyven. „ De Staaten zouden, daarentegen, hebben het „ Markgraafschap en de Stad Antwerpen, de „ Heerlykheid van Mechelen, het Hertog„ dom Brabant en het overig gedeelte van „ Vlaanderen, ten Noorden van de gemel„ de lyn, met de Steden Damme en Hulst en „ het Land van Waas. De vredebreuk tus„ schen Frankryk en Spanje geschied zynde, „ zouden de Koning van Frankryk noch de „ Staaten geene vrede, bestand of wapenschor„ sing sluiten mogen, dan *gezamenlyk* en *met* „ *gemeen goedvinden*. Men zou eerst twee Plaat-

„ sen

„ ſen aantaſten, die den Koning; daarna, twee 1635.
„ anderen, die den Staaten aanbedeeld wa-
„ ren, en zo, beurtswyze, voortgaan; aan elk
„ de veroverde Plaats, die hem aanbedeeld
„ was, terſtond, overleverende. Terwyl men
„ Vlaanderen aantaſtte, zouden de Staaten
„ eene Vloot, op hunne koſten, onderhouden
„ op de Vlaamſche kuſt. Tot beveiliging der
„ Koopvaardye, zou men elk vyftien ſchepen
„ in zee brengen, en in geval deeze ſchepen
„ zig by elkanderen voegden, zou de Admiraal
„ der Staaten zyne vlag van de groote maſt
„ ſtryken, en 's Konings vlag, met het ge-
„ ſchut, groeten; waarop geantwoord zou
„ worden, op gelyke wyze, als van wege den
„ Koning van Groot-Britanje geſchiedde. Zo
„ de Koning van Frankryk ter zee werdt aan-
„ getaſt, beloofden de Staaten, by een geheim
„ punt, hem, met eene magtige Vloot, te
„ zullen byſtaan. Ook zou men, volgens een
„ ander geheim punt, elkanderen helpen,
„ wanneer de eene of de andere Mogendheid
„ de Vlooten, tot beſcherming der zeevaart
„ uitgeruſt, vyandelyk bejegende. Zelfs zou
„ men zulk eene Mogendheid den oorlog ver-
„ klaaren; doch niet dan met gemeen goed-
„ vinden." Met welke twee laatſte geheime
punten, klaarlyk, gezien werdt op den Ko-
ning van Groot-Britanje, by wien, ſedert ee-
nigen tyd, de Spaanſchen zeer veel ingang
vonden. „ Men zou, volgens een der punten
„ van 't Verdrag, den Koning van Groot-
„ Britanje nogtans verzoeken, in dit Verbond
„ te treeden, of ten minſten onzydig te bly-

 „ ven."

1635. „ ven." 't Verdrag behelsde nog eenige andere punten, die, of in de voorige overeenkomsten vervat, of van klein belang waren (*z*). Weinige weeken na het sluiten van dit Verdrag, kwam men, met Charnacé, die wederom herwaards gekeerd was, overeen, dat, in geval beide de Legers samengevoegd waren, het *woord*, in dezelven, gegeven zou worden, door hem, die over 's Konings Leger geboodt. Doch men beraamde, te gelyk, dat de Koning 't gebied over zyn Leger geeven zou aan den Prinse van Oranje, die egter niet gehouden zou zyn, den Koning te zweeren, en wiens Lastbrief niet nadeelig zou mogen zyn aan den Lastbrief, dien hy hadt, van wege deezen Staat. Maar de Prins zou zig van 's Konings Lastbrief niet bedienen mogen, wanneer de Hertog van Orleans, of de Kardinaal de Richelieu in 't Leger waren (*a*). De Knuit, een van de buitengewoone Gezanten der Staaten, bragt het Verdrag herwaards over (*b*). Men hadt, reeds in 't voorleeden jaar, beslooten, dat de Raadpensionaris Pauw, Heer van Heemstede, nog eenigen tyd, by voorraad, aan 't Fransche Hof vertoeven zou, in de hoedanigheid van buitengewoonen gezant, alzo der Staaten gewoonlyke gezant, de Heer van Langerak, overleeden, en nog niemant anders, in deszelfs stede, benoemd was (*c*). 't Verdrag werdt, in Frankryk en hier, behoorlyk bekragtigd. Alleenlyk maakte Leiden eenige zwaarigheid, in

(*z*) *Zie* het Traktaat *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 198.
(*a*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 206, 231-233.
(*b*) Resol. Holl. 10 *Maart* 1635. *bl.* 39.
(*c*) Resol. Holl. 17, 29 *Novemb.* 1634. *bl.* 123, 135.

in het toeſtaan van den Roomſchen Godsdienſt, in Spaanſche Plaatſen: waarvan aantekening gehouden werdt (*d*). 1635.

Op deeze wyze, raakte, eindelyk, het Verdrag in ſtand, waarnaar eenigen, hier, lang getragt hadden. Men beloofde 'er zig, ter wederzyde, groote voordeelen van; doch de uitkomſt beantwoordde niet aan deeze verwagting.

XXIII. Veldtogt der Franſche en Staatſche Legeren.

In Zomermaand, verklaarde Lodewyk de XIII. den Koning van Spanje, openlyk, den oorlog, door eenen Heraut van wapenen, byzonderlyk, ten deezen einde, naar Bruſſel gezonden (*e*): waarop, terſtond, een antwoord volgde van wege den Kardinaal Infant. Ook werden de redenen, op welken Lodewyk zyne oorlogsverklaaring gegrond hadt, van de Spaanſche zyde, in openbaaren druk, wederlegd (*f*). Midlerwyl, was het Franſche Leger, onder de Maarſchalken van *Châtillon* en *Brezé*, reeds in Grasmaand, opgetrokken, en hadt zig nedergeſlaagen tuſſchen Luik en Maaſtricht, alwaar de Prins van Oranje, met de Staatſche troepen, die by Nieuwmegen verzameld waren (*g*), verwagt werdt. De Kardinaal Infant hadt Prins Thomas, met eenige manſchap, afgezonden, om den Franſchen den doortogt te betwiſten; doch hy werdt, in 't Land van Luxemburg, geſlaagen, en naar Namen te rug gejaagd. Terſtond na 't ontvangen der tyding deezer overwinninge, brak Fredrik Henrik op

(*d*) Reſol. Holl. 2, 3, 4 *May* 1635. *bl.* 79, 81.
(*e*) Declaration du Roy *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 206.
(*f*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 211, 213.
(*g*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 273.

1635. op van Nieuwmegen, en toog, in vyf dagen, tot aan Meersen, een half uur van Maastricht, alwaar Châtillon en Brezé hem kwamen vinden. De Prins, toen over de Maaze getrokken zynde, vereenigde zig met de Franschen, en voerde, sedert, het opperbevel over beide de Legers, die uit omtrent twee-endertigduizend knegten en negenduizend paarden bestonden. Men besloot, het Spaansche Leger onder den Kardinaal Infant, welk by Tienen lag, op te zoeken en slag te leveren, en trok, langs vyf verscheiden' wegen, derwaards. Doch de Kardinaal Infant was, ondertusschen, opgebroken, en hadt zig gelegerd agter Leuven. Het vereenigd Leger, voorttrekkende, maakte zig meester van Tienen, op den eersten van Zomermaand. De Stad, schoon niet te houden, hadt zig egter verdedigd tot het uiterste, en werdt, hierom, tegen 's Prinsen oogmerk, geplonderd en aan brand gesteken (*b*). De Legers togen toen naar Leuven, en waren bezig met over de Dyle te trekken, toen de vyand zig in slagorde vertoonde, om hun den overtogt te betwisten. De Prins geraakte egter aan de overzyde, met de beide Legers; en de Kardinaal Infant bespeurde zo dra niet, dat men moediglyk op hem afkwam, of hy week te rug. Men volgde hem, des anderendaags, en trok voort, tot op twee uuren gaans van Brussel, daar egter, dien dag, meer niet dan de voorhoede aankwam, ter oorzaake van de enge en slegte wegen. De vyand, vermoeden hebbende, gelyk waar was, dat men 't op Brussel gemunt hadt,

Tienen veroverd.

(*b*) *Voiez* Advis fidelle aux Verit. Hollandois. *p.* 64.

hadt, maakte, voor het vereenigd Leger, aan de andere zyde van de Stad, te zyn, en legerde zig langs de Vaart tusschen Brussel en Vilvoorden, Leuven bezet laatende, met drieduizend man, onder Grobbendonk. 't Vereenigd Leger trok, ondertusschen, voort. De Maarschalk de Brezé vertoonde zig, met het grootste deel der Ruiterye, voor de poorten van Brussel; doch 't sterk schieten van die van binnen deedt hem, eerlang, te rug keeren naar 't Leger (*i*). 1635.

Het vereenigd Leger komt voor Leuven.

In 't Fransche Leger, was, midlerwyl, gebrek aan leeftogt en ziekte ontstaan, waarom de Franschen verstonden, dat men te rug trekken moest, en Leuven aantasten, voor welke Stad, men, dagtenze, toevoer van Luik en Maastricht zou konnen krygen. De Prins van Oranje zou liever gezien hebben, dat men agter Brussel om getrokken was, om den vyand op te zoeken; alzo hy verstondt, dat men, voor Leuven, zo wel gebrek aan toevoer hebben zou, als hier. Doch de Franschen bleeven by hun gevoelen. Hy was hun dan te wille. Men trok te rug, met het vereenigd Leger, en sloeg het beleg voor Leuven. De toegangen werden terstond bezet. Terwyl men bezig was met het openen der Loopgraaven, deeden die van binnen eenen sterken uitval; doch werden, met wederzydsch verlies, te rug gedreeven. 't Beleg hadt nu eenige dagen geduurd, toen de Maarschalk de Châtillon en *de Meilleraie*, Overste van 't geschut, den Prinse vertoonden, „ dat de ziekten en 't gebrek aan mondbehoef- „ ten,

(*i*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 174-182. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 274, 275.

1635. „ ten, in het Fransche Leger, dagelyks, toe-
„ namen; dat het beleg, hierom, noodzaake-
„ lyk, opgebroken, en de troepen in verver-
„ schings-kwartieren geleid moesten worden,
„ zo menze niet, geheellyk, wilde zien weg-
„ smelten." De Prins begreep, dat men, 't beleg hebbende aangevangen, de Stad, die 't, zyns oordeels, maar weinige dagen houden kon, zo ligt niet behoorde te verlaaten. Hy boodt hun zelfs dertigduizend ponden broods aan, om hen te beweegen tot voortzetting van 't begonnen werk. Zy ontvingen 't brood; doch verklaarden, genoodzaakt te zyn, tot het verlaaten der Stad. Men moest hiertoe dan besluiten. 't Leger brak op, den vierden van Hooimaand (*k*), toog naar Aarschot, en vervolgens naar Diest, Steden, te vooren, door de onzen, ingenomen; en van Diest, in vyf dagen, tot Roermonde toe. De agterhoede der Franschen werdt, op deezen aftogt, aangetast, door eenen hoop Kroaten, uit het Leger van *Picolomini*, die zig, onlangs, met vyftienduizend man, Keizerlyke troepen, gevoegd hadt by 't Leger van den Kardinaal Infant: doch zy leedt kleine schade (*l*).

Verlaat de Stad wederom.

XXIV. Diest verlooren.

Het vereenigd Leger was zo dra niet afgetrokken, of de vyand sloeg het beleg voor Diest, welk, binnen vier dagen, overging. De bezetting werdt naar Graave gezonden. De Legers bleeven, slegts drie weeken, by Roermonde, daar de leeftogt schaars werdt; waarom zy, van daar, naar Venlo toógen, toeleg

(*k*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 275, 276.
(*l*) Memoir. de Fred. Henri *p.* 182-186.

leg maakende, om Gelder te belegeren. De Kardinaal Infant, die nog by Dieſt leggen bleef, hadt, midlerwyl, vier- of vyfduizend man, onder den *Hertoge van Lerma*, gezonden naar Stevenswaard; van welken, vyf- of zeshonderd knegten, onder den Luitenant Kolonel *Einholts*, den zevenentwintigſten van Zomermaand, op eenen vroegen morgen, Schenkenſchans innamen, by verraſſing (*m*). *Van Welderen*, Bevelhebber der Veſting, en het grootſte gedeelte der bezettinge ſneuvelden, by deeze gelegenheid, en de Plaats werdt, deerlyk, geplonderd. De tyding van dit gewigtig verlies deedt den Prins beſluiten, om terſtond op te breeken met het Leger, Schenkenſchans, ware 't mogelyk, te herwinnen, en daardoor de Betuwe, tegen eenen vyandlyken inval, te verzekeren. Hy trekt, dien zelfden nagt, op, bemagtigt eenige voordeelige poſten, langs den Ryn, en onder anderen het Tolhuis, en eene kleine halve maan, tegen over Schenkenſchans. De beide Legers, midlerwyl, te Nieuwmegen gekomen, beſloot men, Schenkenſchans, door een langzaam beleg, tot de overgaave te noodzaaken, en te gelyk den Kardinaal Infant, die reeds tot omtrent Kleeve genaderd was, het verder trekken te beletten, en, by gebrek van toevoer, te dwingen tot den hertogt. De Staaten van Gelderland zouden gaarne gezien hebben, dat men eenen ſlag gewaagd hadt, tegen den Kardinaal Infant, doch de Prins hieldt dit te gevaarlyk, in de tegenwoordige omſtandigheden. Hy trok dan, te Nieuw-

1635.

Schenkenſchans verraſt, door de Spaanſchen.

(*m*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 276.

1635. Nieuwmegen, over de Waale, en ſloeg zig, met het voetvolk, te Panderen in de Betuwe neder. Het grootſte deel der Staatſche Ruiterye legerde zig langs den Ryn, tuſſchen Rynberk en Roeroord. Het Franſche Leger lâg tuſſchen Emmerik en Rees. De zieke Krygsknegten, die 'er, in grooten getale, onder waren, werden naar de Hollandſche gaſthuizen gezonden (*n*).

Goch ingenomen, door den Kardinaal Infant.

De Kardinaal Infant en Picolomini, tot aan Goch voortgetrokken, maakten zig meeſter van deeze Stad, onaangezien zy voor onzydig verklaard was. Voorts, zondt men *Don Andrea Cantelmo*, met vier- of vyfduizend man, naar Rinderen, een Dorp tuſſchen Kleeve en Schenkenſchans, om, van daar, de bezetting by te ſtaan. Ook namenze het Huis te Byland in.

Aitona ſterft.

Het gros van hun Leger ſloeg zig by Udem neder, alwaar de Markgraaf van Aitona, die 't bevel voerde binnen Schenkenſchans, krank werdt, en overleedt. De Hertog van Lerma werdt, by voorraad, in zyne plaats geſteld.

XXV. Fredrik Henrik belegert Schenkenſchans.

Fredrik Henrik verzuimde, ondertuſſchen, niet, Schenkenſchans te naderen. Men groef, van buiten en van binnen, tegen elkanderen, en raakte, dikwils, in de loopgraaven, handgemeen. Het ongunſtig jaargetyde en de ziekten, die ook in 's vyands Leger ontſtaan waren, noodzaakten den Kardinaal Infant, voor 't einde van Herfſtmaand, van Udem te trekken naar Gennep, na dat hy Kleef van eene talryke bezetting voorzien, en de Veſtingwerken der Stede, eenigszins, verbeterd hadt. 't

(*n*) Memoir. de Freder. Henri p. 186-190.

'T Kasteel van Gennep, schoon, zo wel als Goch, onzydig verklaard, werdt ingenomen: waarna het Spaansche Leger naar Brabant keerde, en de Winterkwartieren betrok. Op deezen aftogt, overleedt de Hertog van Lerma. Het Keizerlyk Leger bragt den Winter door, in de Landen van Gulik en Aken, en haalde 'er zwaare brandschattingen uit: 't welk den onzen gelegenheid gaf, om 'er gelyke sommen te vorderen (*o*). De Kroaten bedreeven, in 't trekken, veel moedwils, ten platten lande, en maakten zig, eerlang, zo gevreesd, als de Mansfelders, voor eenige jaaren, geweest waren. Doch Stakenbroek versloeg 'er een deel van, in 't Land van Luik. In Wynmaand, maakten de Spaanschen zig ook meester van de Stad en 't Kasteel van Limburg. De Prins van Oranje, berigt van 's vyands aftogt gekreegen hebbende, zondt het Leger der Staaten naar de naaste Steden; de Franschen naar de Veluwe. Doch hy liet eenig volk in het Tolhuis, onder den Veldmaarschalk Graave Willem van Nassau, die zig, kort hierna, meester maakte van 't Huis te Byland, zig voorts begraavende, tusschen het Huis en de Waale, en daarna bemagtigende een groot werk, welk de bezetting van Schenkenschans, voor de Vesting, hadt opgeworpen (*p*). Vroeg in 't volgend voorjaar, ondernam Graaf Willem van Nassau eenen aanslag op Kleeve, die niet gelukte, alzo die van binnen gewaarschuwd, of ten minsten op hunne hoede waren. Doch in Lentemaand maak-

1635. De Spaanschen neemen Gennep in.

Ook Limburg.

De onzen 't Huis te Byland en Griethuizen.

(*o*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 320.

(*p*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 190-193. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 277-279.

1635. maakte hy zig meester van Griethuizen, een klein Steedje aan den Ryn boven Schenkenschans, waar zeshonderd Keizerschen binnen lagen. Hierna een klein Sluisje bemagtigd hebbende, gelegen op de Vaart, die van Kleeve naar den Ryn loopt, legt hy, tegen over dit Sluisje, eene brug over den stroom, en werpt, vervolgens, eene *Linie* op, van deeze brugge af, tot aan het Huis te Byland, waardoor Schenkenschans alle toevoer afgesneeden werdt. 't Beleg deezer Vesting werdt, ondertusschen, voortgezet, zo dra het weder zulks gedoogde. De onzen waren, reeds voor den Winter, gevorderd tot in de graft van een hoornwerk, welk nu, in den eersten aanval, veroverd werdt. Graaf Jan van Nassau en Picolomini, gekomen om de schans te ontzetten, vonden Graaf Willem zo vast gelegerd, dat zy te rug keerden, zonder iet te onderneemen.

Schenkenschans herwonnen.

Fourbin, Bevelhebber van Schenkenschans, zynde Einholts, die de Vesting gewonnen, en voor hem 't bewind binnen dezelve gehad hadt, onlangs, gesneuveld, toen geen ontzet voorhanden ziende, verdroeg zig met Graave Willem van Nassau, op den negenentwintigsten van Grasmaand des jaars 1636. De bezetting van Kleeve gaf zig toen ook van zelve over, en verzogt, schoon zy vierduizend man sterk was, 's Prinsen vrygeleide, om naar de haaren, in Brabant, te mogen keeren: 't welk haar vergund werdt. De Prins zondt daarna de troepen, die den gantschen Winter voor Schenkenschans gelegen hadden, en met eene besmettelyke ziekte, welke thans onder 't Krygsvolk

Kleef geeft zig ook over.

volk en in verscheiden' Steden in zwang ging, zwaar bezogt waren, naar de Ververschings-kwartieren. Het Fransche Leger, omtrent zestienduizend knegten en vierduizend paarden sterk geweest, doch nu, door ziekte en ongemak, tot op zesduizend knegten en tusschen de twee- en drieduizend paarden gesmolten zynde, ging, op 's Konings uitdrukkelyken last, na dat men lang naar den wind getoefd hadt (3), scheep, te Rotterdam (*q*), landde te Calais, en werdt toen, in Normandye en andere deelen van Frankryk, gelegd, om uit te rusten (*r*). 1635.

XXVI. Onderzoek, of Fredrik Henrik, met regt, beschuldigd worde, over 't verwaarloozen

Zo slegt een' uitslag hadt de eerste Veldtogt der vereenigde Legeren van Frankryk en van deezen Staat. Men moet dien, voornaamlyk, toeschryven aan eenig verschil tusschen de Legerhoofden, en aan de ziekte en 't gebrek, onder de Fransche troepen. Sommige Fransche Schryvers hebben beweerd, dat Fredrik Henrik de Fransche troepen van honger vergaan

(*q*) Resol. Holl. 21, 23, 28 *May* 1636. *bl.* 116, 118, 121. Notul. Zeel. 11, 14 *Maart* 1636. *bl.* 23, 33.

(*r*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 194-197. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 304.

(3) In eenige *geschreeven' Aantekeningen wegens Rotterdam*, omtrent deezen tyd, opgesteld, lees ik „ dat „ de Franschen, omtrent een jaar, in deeze Stad, la- „ gen, en veel leeden, door de pest en door armoe- „ de; dat men edelluiden langs de straaten zag bede- „ len; dat eenigen, uit nood, hunne paarden, met „ zadel en toom, om een Ryksdaalder, verkogten, en „ dat sommigen, op de beurs en beestenmarkt, in de „ paarden-mest, wegstierven." Men kan hieruit afneemen, hoe veel dit volk geleeden hebbe. Zie ook Aitzema II. Deel, bl. 317.

1635. gaan liet, om zig te wreeken van den Kardinaal de Richelieu, die hem Oranje hadt willen afhandig maaken (*s*). Doch deeze beschuldiging strydt niet alleen met de waarheid; maar heeft zelfs geene de minste waarschynlykheid. Want, schoon men toestaan moet, dat de Prins, om 't werk van Oranje, gebeeten was op den Kardinaal; zo rekende hy zig, ook naar 't getuigenis van andere Fransche Schryvers (*t*), deswege, genoeg gewrooken, door de dood van Valkenburg en 't bemagtigen van het Prinsdom (*u*). 't Zou, daarenboven, eene laage en gantsch verkeerde wraak geweest zyn, het onnozel Krygsvolk te laaten boeten, voor 't gene de Kardinaal misdreeven hadt. Men merke, hierbenevens, aan, dat de Prins, zo hy al tot zulk eene laagheid hadt konnen komen, tegen zig zelven en tegen 't belang van den Staat aan zou gearbeid hebben. Hy hadt het jongste Verdrag met Frankryk, sterker dan iemant, gedreeven (*v*). Hy beloofde zig merkelyke voordeelen voor den Staat, van den openbaaren kryg tusschen Frankryk en Spanje. Wat zou hem dan toch hebben konnen beweegen, om een Leger, geschikt om deezen kryg te voeren, te bederven? De waarheid is, dat Frankryk zelf verpligt was, zyn eigen Leger te onderhouden, en 'er geene genoegzaame zorg voor droeg. De Krygsover-

der Fransche troepen.

(*s*) Aubery Memoir. *p.* 357.

(*t*) Fragmens de Convers. avec le Prince, *dans les* Lettr. du Comte d'Estrades. *Tom.* I. *p.* 53.

(*u*) *Zie* hier voor, *bl.* 130.

(*v*) *Voiez* Wicquefort Hist. des Provinc. Unies. *Livr.* I. *p.* 47.

overſten ontvingen geen geld (4), om 't volk 1635.
te voldoen (*w*), welk, door aanhoudende ziekten, gedrukt, meer onderſtand noodig hadt dan naar gewoonte, en merkelyk minder ontving. En 't was 'er zo ver van af, dat men, hier te Lande, geen medelyden gehad zou hebben met de elende der Franſche ſoldaaten, dat men hun, naar vermogen, byſtand boodt. Wy hebben, te vooren, gezien (*x*), dat de Prins, toen de Legers nog te velde lagen, den Franſchen dertigduizend ponden broods verſchafte. Ook gaven de Staaten van Holland den Steden Dordrecht, Delft, Rotterdam, Gouda en Gorinchem, daar veele zieke Franſche ſoldaaten lagen, verlof, om de onkoſten, vereiſcht tot derzelver onderhoud, te vinden by de algemeene Staaten, wanneerze, door 's Konings gemagtigden, niet voldaan werden (*y*). Zelfs in Naarden, Weesp en Muiden, daar 't ook vol Franſchen ſtak, en daar zy anderhalf pond broods 's daags ontvingen, leenden de Wethouders hun, daarenboven, twee ſtuivers 's daags, ieder; 't welk voor een leenen, daar geen wedergeeven op te wagten was, gehouden werdt (*z*). Te Middelburg, werden verſcheiden' kranke Franſche ſoldaaten,

(*w*) Hoofts Brieven *N.* 479. *bl.* 364. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 317.
(*x*) *Bl.* 204.
(*y*) Reſol. Holl. 6 *Septemb.* 1635. *bl.* 150.
(*z*) Reſol. Holl. 9 *April* 1636. *bl.* 79. Hoofts Brieven *N.* 479. *bl.* 364.

(4) In Wintermaand des jaars 1635, hadden de nieuwe Franſche troepen, dooreen genomen, in vyf maanden, geen geld gekreegen. *Reſol. Holl.* 7, 11, 14 Dec. 1635. *bl.* 214, 216, 219.

1635. ten, die op straat lagen, door de Wethouderschap, in een huis geplaatst (*a*). Uit al het welke, men ziet, dat de elende des Franschen Krygsvolks, in deezen veldtogt, gantsch ten onregte, aan Prinse Fredrik Henrik, of aan deezen Staat geweeten wordt. Ook weet ik niet, dat zulks ooit, door 't Fransche Hof, geschied is. Maar dat de Prins van Oranje de oogmerken der Franschen, in andere opzigten, niet zo veel begunstigd heeft, als hy, geduurende deezen veldtogt, zou hebben konnen doen, is niet buiten waarschynlykheid, en door kundige luiden zelfs voor volkomen zeker gehouden (*b*).

XXVII. Staat der Keizerlyke en Zweedsche zaaken in Duitschland.

In den aanvang des jaars 1635, was Filipsburg, eene voornaame Vesting van den Keurvorst van Trier, ingenomen door de Keizerschen. Zy was, sedert eenigen tyd, in bewaaring gegeven aan de Franschen en Zweeden, die 'er beide bezetting in hadden, welker bevelhebbers aan beide de Mogendheden eed gedaan hadden. De Plaats werdt, by verrassing, overmeesterd, tusschen den drie-entwintigsten en vierentwintigsten van Louwmaand (*c*). Dit verlies, gevoegd by de nederlaag te Nordlingen, deedt de Zweedsche en Protestantsche zaaken in Duitschland geheellyk over stuur dryven. De Keizerlyke wapenen waren, alomme, voorspoedig. Trier, Augsburg en andere Plaatsen vielen hun in handen. De Keurvorsten van Saxen en Brandenburg koozen 's Keizers zyde. Zweeden verwierf, niet dan met

(*a*) Notul. Zeel. 2 *Nov.* 1635. *bl.* 197.
(*b*) Lettre de Mr. P. de Groot *de* 29 *Sept.* 1673.
(*c*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 272.

met veel moeite, dat het Bestand met Poolen, voor zesentwintig jaaren, verlengd werdt, waartoe de Staaten, onder anderen, door een Gezantschap (*d*), bekleed door Rochus van den Honaart, eersten Raad in den Hoogen Raade, Andries Bikker, Burgemeester van Amsterdam, en *Joachim Andrée*, Raad in den Hove van Friesland, hadden doen arbeiden. Doch Pruissen, zo ver het, door de Zweeden, overmeesterd was, werdt, by deeze gelegenheid, wederom aan Poolen afgestaan. In 't najaar, behaalde egter de Zweedsche Overste, *Joan Banier*, eenige voordeelen op den Keurvorst van Saxen. De Ryks-Kanselier Oxenstiern hadt, midlerwyl, eene reis herwaards en naar Frankryk ondernomen, om Koning Lodewyk, en de Staaten tot bystand te beweegen (*e*). Doch beide deeze Mogendheden hadden thans de handen zo vol, met het voeren van den oorlog in de Nederlanden, dat zy zig niet sterk moeijen konden, met den Duitschen kryg.

1635.

XXVIII. Opening tot eene Vredehandeling.

Terwyl de veldtogt nog duurde, was 'er eenige opening van handeling met de Spaanschen geschied, by gelegenheid, dat men, te Kraanenburg, in gesprek geraakt was, over het sterken van Gennep, van de Spaansche, en van het Tolhuis en Ravenstein, van de Staatsche zyde; welke Plaatsen men, van wederzyde, als onzydig, wilde hebben aangemerkt. Men raadpleegde, over deeze opening, te Arnhem, werwaards de Vergadering der alge-

(*d*) Resol. Holl. 25 *Oct.* 1635. *bl.* 199. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 233-268.

(*e*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 291 *enz.*

1635. gemeene Staaten verlegd was (*f*), en besloot den Griffier Musch naar Kraanenburg te zenden, om nader met *Don Martin Axpe*, 's Konings Geheimschryver, in gesprek te treeden. Doch Axpe was niet behoorlyk gelast. Ook deedt hy zulke buitenspoorige eischen, dat men 'er, te Arnhem, geheel geen agt op sloeg.

Misnoegen van Frankryk hierover.

Men gaf, nogtans, in Slagtmaand, den Koning van Frankryk kennis van de gedaane opening. Doch men begreep, aan 't Fransche Hof, dat zulks te laat gesckiedde, en men wierp den Heere Pauw voor de scheenen, dat Musch, reeds in Herfstmaand, met Axpe, te Kraanenburg, gehandeld hadt. Charnacé verweet Musch, naderhand, dat Axpe deezen honderdduizend kroonen beloofd hadt, zo hy een Bestand, met uitsluiting van Frankryk, wist te wege te brengen (*g*). De handeling werdt, midlerwyl, vervolgd te Turnhout. Musch gaf hier Axpe te verstaan, dat men niet buiten Frankryk zou konnen sluiten: waarop hy zeide, dat men, in nadere onderhandeling treedende, eene byeenkomst van Keizerlyke, Fransche, Spaansche en Staatsche gezanten zou behooren aan te leggen. Doch hy toonde nog geenen behoorlyken last, om iet te sluiten (*h*). Ondertusschen, hadt dit handelen zo veel agterdogt verwekt in de Franschen, dat de Brezé, op den veertienden van Wintermaand, gehoor verzogt hebbende, eene scher-

pe

(*f*) Resol. Gener. *Vener.* 19 *Octob.* 1635. *in de* Notul. Zeel. 2 *Nov.* 1635. *bl.* 178.

(*g*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 317.

(*h*) Resol. Holl. 15, 16 *Dec.* 1635. *bl.* 221, 222. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 282, 283.

pe aanspraak deedt, aan de algemeene Staaten: 1635.
zig, onder anderen, van deeze woorden bedienende: „ Wat my aangaat, eer zou ik twy-
„ felen aan 't gene ik met myne oogen zag,
„ dan gelooven, dat gy bekwaam zoudt zyn
„ tot eene daad, waardoor gy, het woord
„ schendende, welk gy zo plegtiglyk gegeven
„ hebt aan eenen der grootste Koningen van
„ den aardbodem, en te gelyk aan uwen mag-
„ tigsten vriend; veroorzaaken zoudt, dat
„ men zig, in 't gevolg, onmogelyk op uwe
„ beloften zou konnen verlaaten. Zyne Ma-
„ jesteit, zeide hy ook, is gezind tot de vrede;
„ maar tot eene veilige en verzekerde, die,
„ gezamenlyk en met gemeene bewilliging
„ der Bondgenooten, geslooten wordt; niet
„ tot eene verhaaste, heimelyke en afzonder-
„ lyke; gelyk die schynt te moeten zyn, waar-
„ over men tegenwoordig handelt. Sommi-
„ gen waanen, voegde hy 'er by, dat uwe Heer-
„ lykheden aan haare verpligting voldoen zul-
„ len, wanneer zy, na zo veele onderhande-
„ lingen tusschen den Heer Musch en Don
„ Martin Axpe, Frankryk doen treeden in een
„ Verdrag, welk, ten uwen opzigte, zo goed
„ als geslooten; doch ten onzen opzigte, nog
„ niet begonnen is: doch 't is 'er zo ver van
„ af, dat, hierdoor, de ontrouw van zulk een'
„ handel verminderd zou worden, dat dezel-
„ ve, in tegendeel, zeer zou zyn toegenomen,
„ als men u, by den hoon, de veragting en
„ bespotting zag voegen. Zulks iet, gaf hy te
„ verstaan, hadt men van den Koning niet te
„ wagten, die zyn Ryk en zyn' persoon eer in

1635. „ de waagſchaal ſtellen zou, dan de Staaten „ begeeven, of in 't minſte punt der geſlooten' Verdragen te kort ſchieten (*i*)." De Staaten beantwoordden deeze aanſpraak, met een verzoek, dat de Koning van Frankryk, insgelyks, iemant tot de handeling wilde magtigen; en met eene verklaaring, dat 'er nog niets geſlooten was, en niets zou *geſlooten* worden, zonder 's Konings bewilliging. Doch de Franſchen wiſten wel, dat men ook beloofd hadt, niet dan gezamenlyk en met gemeene bewilliging, *in onderhandeling te zullen treeden.*

De handeling wordt afgebroken.

Zy drongen dan zo ſterk op het afbreeken der handelinge, dat Muſch, in Sprokkelmaand des jaars 1636, wederom, op reize gegaan, naar Turnhout, Axpe, ſchriftelyk, deedt afvraagen, *of de meening niet ware gezamenlyk met Frankryk te handelen*? doch op deeze vraage kwam geen antwoord. Muſch keerde toen, zonder te Turnhout te willen komen, te rug, naar den Haage: en de handeling werdt, ſedert, gehouden voor afgebroken (*k*). In Grasmaand hierna, deedt de Koning van Frankryk den Staaten eenen voorſlag tot eene algemeene Vrede (*l*). Doch daar verliepen nog verſcheiden' jaaren, eer hieraan ernſtelyk gearbeid werdt.

XXIX. Binnen-

Terwyl de algemeene Vrede dus verre te zoeken was, waren 'er ook, ſedert veele jaaren,

(*i*) Reſol. Holl. 14 *Dec.* 1635. *bl.* 220. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 283.

(*k*) Reſol. Holl. 13 *Febr.* 1636. *bl.* 19. Notul. Zeel. 12 *Nov.* 1635. *bl.* 204. 7 *Febr.* 1636. *bl.* 5. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 311, 318, 320-324.

(*l*) Reſol. Holl. 30 *April* 1636. *bl.* 109. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 325, 326.

ren, in fommigen der Vereenigde Geweften, zwaare gefchillen ontftaan, die men, omtrent deezen tyd, inzonderheid in Friesland, door daadelykheden, zogt te beflegten. Met Zeeland (*n*), met Gelderland, met Overyffel, en met Groningen, was, al voor lang, verfchil geweeft, over het aandeel van elk deezer Geweften in de gemeene laften: waarin zy verftonden, boven vermogen, bezwaard te zyn. In Stad en Lande, waren de Stad en de Ommelanden ook onderling oneenig geweeft, over de verhooging der gemeene middelen: waarop, reeds in Wintermaand des jaars 1628, uitfpraak gedaan was, door Gemagtigden der algemeene Staaten (*o*). Gelderland en Overyffel werden, in den aanvang des volgenden jaars, ernftelyk, vermaand, om hun aandeel in de gemeene laften, behoorlyk, op te brengen (*p*): en in den jaare 1634, was men, over dit ftuk, nog in gefchil geweeft, met beide deeze Geweften (*q*). Doch nergens liep de twift hooger en heviger, dan in Friesland, daar men, federt eenige jaaren, onderling en met de bondgenooten in 't gemeen, overhoop gelegen hadt. De gelegenheid van deezen twift, en wat middelen men, van tyd tot tyd, ter hand floeg, om dien in te toomen, ftaat ons, hier, een weinig nader te ontvouwen.

1635. landfche gefchillen over 't draagen der gemeene Laften.

De algemeene Staaten hadden, al federt den jaare 1625, gepoogd, de gemeene middelen, byna

Beroerte in Friesland, waaruit

(*n*) Refol. Holl. 14 *May* 1627. *bl.* 112.
(*o*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 777, 847.
(*p*) Refol. Holl. 10 *Aug.* 1628. *bl.* 142. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 848.
(*q*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 141-143.

1635. na op den zelfden voet als zy in Holland geheeven werden, in te voeren, in Friesland. Zy deeden, ten dien einde, bezendingen derwaards, en bewoogen Westergo en een gedeelte van Oostergo tot bewilliging. Doch de Steden waren niet te beweegen. Men besloot, hierop, de uitspraak, voorheen, op dit stuk, ook hier, van wege de algemeene Staaten gedaan, by voorraad, te volgen. Graaf Ernst Kasimir, Stadhouder van 't Gewest, werdt gemagtigd, om de gemeene middelen, by * panding en door middel van Krygsvolk, te doen betaalen. 't Graauw, ter deezer gelegenheid, in Grasmaand des jaars 1626, te Leeuwaarden, op de been geraakt, terwyl de Landdag gehouden werdt, viel *Douwe van Aylua*, Grietman van Westdongeradeel, zo fel op 't lyf, dat hy zig bergen moest in een huis, welk toen aangevallen werdt, en geplonderd geweest zou zyn, ware het niet, door twee vendelen Schutters, beschermd geworden. Doch de Landdag, door deezen oploop gestoord, scheidde, verwardelyk. Graaf Ernst, aanschryvens gekreegen hebbende, uit den Haage, om de hoofden der oproerigen aan te tasten en te doen straffen, zogt, om hiertoe in staat te zyn, vooraf, vyf vendelen knegten, boven de gewoone bezetting, behendiglyk, binnen Leeuwaarden te brengen. Doch 's daags voor de uitvoering van deezen toeleg, kreeg men 'er de lugt van. Terstond, kwam de Burgery in de wapenen: de poorten en straaten werden bezet. Men was genoodzaakt, den naderenden knegten bevel toe te zenden, om te rug

Verandering in de Regeering ontstaat.

* *Executie.*

rug te keeren. De burgery, toen 't ſpel meeſter, dwong den Stadhouder, de bezetting, die in de Stad lag, te ontwapenen. 't Graauw dreigde, de naaſte adelyke Huizen te plonderen: 't welk egter, door de Burgerye, belet werdt. De beweeging onder 't volk ſloeg, van Leeuwaarden, voort naar de andere Steden, en naar verſcheiden' Dorpen. Men vorderde den Ontvangeren rekening af, plonderde, hier en daar, derzelver huizen, en bedreef veelerlei moedwil. Doch na verloop van eenigen tyd, werden drie deezer plonderaaren aangetaſt en onthalsd. Graave Ernſt, ondertuſſchen aan de Gedeputeerden der Steden verklaard hebbende, dat hy, met geen ander oogmerk, krygsvolk in Leeuwaarden hadt willen brengen, dan om de hoofden der voorgaande beroerte te doen ſtraffen; geenszins om, gelyk men verſpreidde, de gemeene middelen, met geweld, in te voeren; deedt men der ontwapende bezetting de wapenen wedergeeven, met welken zy toen te velde trok: waarna de ruſt, in Friesland, voor eene wyle tyds, herſteld werdt (r). Nogtans moeſt men, om der morrende Gemeente genoegen te geeven, eenige nieuwe ſchikkingen maaken op 't ſtuk der Regeeringe, die, in Louwmaand des jaars 1627, werden vaſtgeſteld; doch niet lang ſtand hielden. De Gemeente was zeer gebeeten op de Grietluiden, met naame op *Ernſt van Aylua*, en zynen Zoon, Douwe, Grietmannen van Ooſt- en Weſtdongeradeel; die groot gezag had-

1635.

(r) VAN DEN SANDE IX. *Boek*, *bl.* 121. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 538.

1635. hadden in het Landschap, en tot invoering der nieuwe middelen genegen waren. Zy onthielden zig dan, eene poos, van 't bewind; doch hernamen, door den tyd, het gezag, welk zy te vooren gehad hadden (*s*). Midlerwyl, verwekten de zwaare lasten des krygs, van tyd tot tyd, eenige onlust in Friesland, daar men misnoegd bleef op de Regeering (*t*). Ook bleef men, van wege de algemeene Staaten, aanhouden by die van dit Gewest, op het voldoen der agterstallen (*u*): en in den jaare 1633, ook op de verantwoording der middelen op de Wynen, Bieren, Lakenen, Zeep en Zout, in 't gemeen de *vyf Specien* genoemd, en sedert korten tyd ingevoerd. De Staaten van Friesland maakten, ten zelfden tyde, eene nieuwe orde op het stuk der gemeene middelen (*v*): ook eene andere op de Regeeringe (*w*). Doch 't morren van 't gemeen en van eenige luiden van rang bleef, desonaangezien, duuren. Men hadt nu eenige nieuwe middelen ingevoerd by overstemming, en ten hoogen pryze verpagt. 't Gemeen, in verscheiden' Steden en Dorpen, hierover, misnoegd, raakte in beweeging, viel aan op de huizen der Pagteren, en zelfs op die van eenige Leden der Regeeringe. Te Harlingen, leedt het Huis van den Burgemeester *Bonnema* last (*x*). Van Kollum, daar de oproerigen twee vendels op-

(*s*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 584-592.
(*t*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 775, 776, 778, 782.
(*u*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 849, 1007, 1054. II. *Deel*, *bl.* 8, 158, 163.
(*v*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 9, 10.
(*w*) *Zie* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 156.
(*x*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 159.

opgeregt hadden, en, met de trom, elk, die, voor 's Lands vryheid en tegen de nieuwe lasten, vegten wilde, nodigden, om zig by hen te voegen, toog men naar Buitenpost, daar twee Huizen geplonderd werden. Dit gebeurde, in Gras- of Bloeimaand des jaars 1634. 't Land was toen ledig van Krygsvolk. Doch de bezetting van Leeuwaarden, gedeeltelyk uitgetrokken, nam eenige oproerigen gevangen, en verjaagde de overigen. De algemeene Staaten namen, uit deezen oproer, gelegenheid, om twaalf vendelen te voet en een te paarde, nevens vier Gemagtigden, naar Friesland te zenden, met een Berigtschrift, welks inhoud voor de Friesche Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergaderinge geheim gehouden was. De Gemagtigden hadden voor, met dit volk, van de Kuinder, daar men landen wilde, regelregt, te trekken naar Leeuwaarden. Doch Graaf Henrik Kasimir verstondt, dat zulks, buiten bewilliging der Staaten van Friesland, niet mogt geschieden, en bragt, door redenen, zo veel te wege, dat men 't volk te Makkum aan land liet gaan, vanwaar het, op last van Graave Henrik, in de Steden Harlingen, Bolswaard, Sneek en Leeuwaarden, verdeeld werdt. Sommigen meenden, dat men voorhadt, met dit Krygsvolk, eenige verandering uit te werken in de Regeeringe van Friesland; dat men, hierom, naar Leeuwaarden gewild, en het Berigtschrift der Gemagtigden geheim gehouden hadt voor de Afgevaardigden des Landschaps, in den Haage. Ook merkte men op, dat het Krygsvolk niet

1635.

De algemeene Staaten zenden Krygsvolk naar Friesland.

1635. niet ſtondt ter betaalinge van Friesland, maar van andere Geweſten; en dat het veel ſterker was, dan men verwagt hadt (y). Doch men zou, met geen' minder' grond, konnen vermoeden, dat het Krygsvolk geſchikt was, om de tegenwoordige Regeering te handhaaven: 't welk, meen ik, uit het gevolg, nog nader blyken zal.

Verandering in de Regeering van Friesland.

De misnoegden over de tegenwoordige Regeeringe in Friesland, namen zo ſterk toe, en 't klaagen, over 't ſlegt beſtier van 's Lands geldmiddelen, en over den algemeenen Ontvanger, *Joan van Bootsma*, ging zo zeer in zwang, dat ſommigen, hieruit, gelegenheid namen, om andere luiden te dringen in 's Lands Regeeringe, of om 'er zelven aan te geraaken. Men bragt zo veel te wege, by hen, die regt hebben, om de Volmagten ten Landsdage te benoemen, dat de party, die des Stadhouders zyde hieldt, de minſte ſtemmen kreeg: en 'er veelen tot de Landſchapsvergaderinge gemagtigd werden, welken men, te vooren, buiten bewind hadt weeten te houden. De Staaten, in den aanvang des jaars 1635, byeen gekomen, traden, eerlang, tot het kiezen van nieuwe Gedeputeerden. Voor Oostergo, koos men *Watſo van Kamminga* en *Abraham Roorda*, in de plaats van *Pieter van Eiſinga* en *Tjerk Boelens*; voor Weſtergo, *Douwe van Hottinga*, Grietman van Barradeel, en Doktor *Martinus Gravius*. Voor de Zevenwolden, ſtaken de ſtemmen, weshalve men, aldaar,

(y) VAN DEN SANDE XIII. *Boek*, *bl.* 178. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 159.

daar, overeenkwam, om de ampten, beurtswyze, te verdeelen onder de Grietenyen (z). Voorts, werdt Bootsma tot rekenen gevorderd. Doch alzo de Zevenwolden en de Steden, hierin, naar 't oordeel van die van Oostergo en Westergo, te slap gingen, dreeven deezen door, dat den Steden zelven het regt verleend werdt, tot bestelling haarer Wethouderen, 't welk, tot hiertoe, aan den Stadhouder gestaan hadt. Men hadt, om dit regt te bekomen, de burgery van verscheiden' Steden aangezet, tot het houden van samenkomsten, buiten kennis der Wethouderen en der gezwooren' Gemeenten. Hier, werden verzoekschriften opgesteld en getekend, en ter Landschapsvergaderinge ingeleverd. Men begeerde, by deeze Verzoekschriften, dat de Steden zelven haare Wethouders bestellen mogten: 't welk, terstond, toegestaan werdt. De voornaamste, die dit dreef, was Abraham Roorda; die, gelyk weleer, Karel Roorda, zyn Oom (a), zyn best deedt, om 't gezag des Stadhouders te besnoeijen. *Meinart Aitzma*, Sekretaris der Admiraliteit te Dokkum, stondt hem by, met raad. In Oostergo, werdt hy van Rienk van Burmania en anderen, in Westergo, van Douwe van Hottinga, *Sjouk van Burmania*, *Pieter Harinxma* en eenige anderen ingevolgd (b). Het afzyn des Stadhouders hadt gelegenheid gegeven, om dit stuk door te dryven. Zo dra men den Steden de begeerde Oktrojen verleend hadt, bestondt men de Regeering derzelven, in

1635.

Men verleent den Steden 't Regt van zelven de Wet te bestellen.

(z) Van den Sande *by* Aitzema II. *Deel*, *bl.* 189.
(a) *Zie* IX. *Deel*, *bl.* 87.
(b) Van den Sande *by* Aitzema II. *Deel*, *bl.* 188.

1635. in Hooimaand, gantſch buitens tyds, te veranderen. De gezwooren' Gemeenten werden afgezet, en alomme, uitgenomen te Dokkum, eene Vroedſchap ingevoerd, waarvan men, tot hiertoe, in Friesland, niet gehoord hadt. De Prins van Oranje, zeer te onvrede over deeze verandering, bragt te wege, dat de algemeene Staaten, in Wynmaand, Gemagtigden ſchikten, naar Friesland; die, nevens den Stadhouder, de klagten der afgezette Wethouderen hoorden, zonder zig te hebben aangediend by de nieuwe Staaten. Euvel werdt dit van deezen opgenomen, en als ſtrydig met de hoogſte magt des Landſchaps, en met het Verbond van Vereeniging onder de Gewesten, aangemerkt. Zelfs ſchreevenze 'er over aan de algemeene Staaten, met verzoek, dat deezen hunne Gemagtigden, uit Friesland, te

De algemeene Staaten zenden Gemagtigden naar Friesland.

1636. rug wilden ontbieden. Ook keerden zy naar den Haage, op den eerſten dag des volgenden jaars. Ondertuſſchen, werdt het geding tegen Bootsma voortgezet. Men hadt verſpreid, dat hy verſcheiden' tonnen ſchats onder zig hieldt: en, by 't onderzoek zyner rekeningen, werdt geoordeeld, dat hy ten minſte honderdenzeventigduizend guldens ten agteren was. Ook hadt zyn Klerk, *Abbe Fredriks*, inderdaad, 's Lands penningen verkort, en was, onlangs, ten Lande uit geweeken. Bootsma werdt dan gevangen gezet, zyne goederen aangeſlaagen (*c*), en hy, eerlang, verlaaten van zyn ampt. Doch de ſtaat van 's Lands geldmid-

Regtspleeging tegen den Ontvanger Bootsma.

(*c*) VAN DEN SANDE XIII. *Boek*, *bl.* 186-191. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 182-194, 196 198, 279-282.

middelen bleef even agterlyk. Men verzuimde, zorg te draagen voor 't bewilligen in de gemeene lasten, en voor 't aanwenden van middelen, om dezelven te voldoen. Om 't volk genoegen te geeven, liet men eenige middelen onverpagt. Men stelde een nieuw Berigtschrift op, voor 't Hof: waardoor deszelfs gezag bepaald werdt (*d*). In deezen toestand, bleeven de zaaken van dit Gewest, tot in den aanvang des jaars 1637. Kort te vooren, was de Raad van Staate gemagtigd, door de algemeene Staaten, by raade van den Prinse van Oranje, om de Regeering en den staat der geldmiddelen, in Friesland, op eenen beteren voet te brengen. De Friesche Steden waren toen sterk bezet met Krygsvolk. 't Viel, derhalve, den Raaden van Staate, die, in Louwmaand, te Leeuwaarden kwamen, niet moeilyk, de afgezette Wethouders, alomme, te herstellen. Op de meeste Plaatsen, stelden zy eene geduurige Vroedschap, uit welke, jaarlyks, by lootinge, vyf *Electeurs* of Kiezers zouden gemaakt worden, die een dubbel getal zouden noemen, waaruit de Stadhouder de jaarlyksche Wethouderschap kiezen zou. Doch, te Dokkum, werdt de Vroedschap, slegts by voorraad, gesteld, willende men daar tot geene geduurige Vroedschap verstaan. In Grasmaand, werdt de Landdag gehouden, waarop nu andere Volmagten verscheenen; die, terstond, de Gedeputeer-

1636.

De Raad van Staate herstelt de afgezette Wethouders.

(*d*) VAN DEN SANDE XIV. *Boek*, *bl.* 197, 198. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 382-387.

1636. teerden van Oostergo en Westergo veranderden. Bootsma werdt op vrye voeten gesteld. Doch, ter oorzaake van zyn slegt opzigt op zynen Klerk, gelast, zig van 't Ontvangerschap te onthouden. Het nieuw Berigtschrift voor 't Hof werdt vernietigd. Men stelde, door bewerking der Raaden van Staate, eenige andere orde op 't stuk der geldmiddelen. Ook wilde men eenen vasteren voet beraamen op de Regeeringe, en 't onbehoorlyk kuipen beletten. Doch hiervan kwam niets, ten deezen tyde. De Raaden van Staate keerden naar den Haage, en de Landdag scheidde, na dat de zaaken, eenigszins ten minsten, in orde en rust gebragt waren (*e*). Sommigen geeven te kennen, dat men den Prinse van Oranje hadt voorgehouden, dat alle de Gewesten maar éénen Stadhouder behoorden te hebben (*f*); en dat hy, hierom, zyn gezag in Friesland hadt zoeken uit te breiden. Doch diergelyke oogmerken zyn, of nooit, of zeldzaam, te bewyzen, naar behooren.

XXX. Tegenwoordige staat van Oostfriesland. Eer wy dit Boek besluiten, moeten wy, kortelyk, melden, in welken toestand, de zaaken, in Oostfriesland, zig, ten deezen tyde, bevonden. Wy hebben, in 't voorgaande Boek (*g*), verhaald, dat de Staaten, in den jaare 1627, hadden goedgevonden, Embden en Lieroord te voorzien van meerder bezetting: 't welk zy noodig oordeelden, om de stroope-ryen

(*e*) Van den Sande XIV. *Boek*, *bl.* 205-208. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 387-391, 426-437, 468-477.
(*f*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 9.
(*g*) *Bl.* 43.

ryen der Keizerſchen onder Tilly te beletten. 1630.
Zy hielden, ſedert, ook Oorlogsſchepen op de Eems, die den toevoer naar 't Keizerlyke Leger verhinderden. De Graaf, Rudolf Christiaan, zogt de Staaten te beweegen, om, door 't ruimen van Embden en Lieroord, de Keizerſchen te verpligten, tot het verlaaten van Ooſtfriesland. Doch zy luiſterden hiernaar zo weinig, dat zy, zelfs in 't jaar 1628, eene nieuwe Schans opwierpen, op eenen grond, dien de Graaf hieldt hem toe te komen, hoewel men, aan deeze zyde, verſtondt, dat de ſtreek onder het Geweſt van Stad en Lande behoorde (*b*). De ſchans werdt ook voltrokken, en de *Langakkerſchans* genoemd. Rudolf Christiaan, midlerwyl, overleeden, en, door zynen Broeder, *Ulrich*, opgevolgd zynde, werden de voorige klagten vernieuwd, in den Haage, en ſterk gedrongen, op het erkennen der onzydigheid van Ooſtfriesland. Doch 't baatte luttel. De Stad Embden klaagde, ten zelfden tyde, over den Graave, en veroorzaakte, onder anderen ook hierdoor, dat het beſluit op 's Graaven voorſtel verſchooven werdt. Ook bleeven de Keizerſchen nog in Ooſtfriesland: waarom de Staaten te minder beſluiten konden, om hun Krygsvolk, van daar, te ontbieden (*i*). Voor 't einde des jaars 1630, hadt Graaf Ulrich egter eene erkentenis van onzydigheid weeten te verwerven van den Keizer: waarop ook de Staaten, in 't begin des volgenden

Langakkerſchans geſtigt.

(*b*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 686-694.
(*i*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 931-938, 943-952, 983.

1636. den jaars, beloofden, geene nieuwe troepen naar Oostfriesland, Embden en Lieroord uitgenomen, te zullen zenden. Ook vermaanden zy de bezettingen in deeze twee Plaatsen zig van den minsten overlast te onthouden. Kort hierna, ruimden de Keizerschen Oostfriesland. Ook werdt 'er een Verdrag getroffen, tusschen den Graave en de Stad Embden (*k*). Doch deeze Stad raakte, sedert, over eenige agterstallen haarer bezettinge, in geschil met de Stenden des Landschaps, die ongenegen waren, om het hunne hierin te draagen. Over dit geschil, werdt uitspraak gedaan, door de algemeene Staaten, in den jaare 1632. De Graaf hadt, ten zelfden tyde, eene zogenaamde *Abyssinische Maatschappy* opgeregt, die op Oostindie handelen zou. De Staaten toonden klein behaagen in deeze nieuwigheid. Ook verdween de Maatschappy, eerlang, by gebrek van ondersteuning (*l*). Maar in 't volgende jaar, gaf de inlegering eeniger Zweedsche troepen Graave Ulrich wederom nieuwe stof tot klaagen, by hunne Hoog-Mogendheden, voor welken die van Embden ook byzondere geschillen bragten (*m*). Men bespeurde, van tyd tot tyd, klaarer, hoe groot een gezag de Staaten zig, door hun Krygsvolk, in Embden en Oostfriesland, hadden weeten te verkrygen. Op de oude geschillen tusschen den Graave en de Stenden des Landschaps, deeden de Staaten, van nieuws, uitspraak, in Wynmaand

Abyssinische Maatschappy.

(*k*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1122-1128.
(*l*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1244, 1253-1262.
(*m*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 81-87.

maand des jaars 1634 (*n*). Doch zy werdt zo weinig ingevolgd, dat men, in 't volgende jaar, wederom Gemagtigden naar Oostfriesland zenden moest. Zy waren egter niet in staat, om den Graaf met de Stenden te vereenigen (*o*). Of veelligt zag men, hier, deeze eenigheid niet gaarne: om dat de twist het gezag der Vereenigde Staaten ryzen deedt, in Oostfriesland; ten minste tot een voorwendsel strekte, om der Staaten bezettingen niet te rug te roepen. De Staaten, sedert, den uitvoer van eetwaaren hebbende doen verbieden, op dat de vyandlyke Legers niet gespysd zouden worden, uit deeze Gewesten, die zelven gebrek aan voorraad hadden; veroorzaakte zulks, wederom, klagten, van wege de Stad Embden in 't byzonder, die nogtans geenen ingang vonden (*p*). Doch in 't jaar 1637, kreegen de Oostfriezen zwaarer stof tot klaagen, ter gelegenheid van de inlegering der Hessische troepen. Wat hierover te doen viel, zullen wy, hierna, ook kortelyk verhaalen. Oostfriesland was, inderdaad, ten hoogste, te beklaagen, alzo het, in zig zelf, van klein vermogen, en nog zwakker geworden door inwendige verdeeldheden, sedert veele jaaren, jammerlyk gefoold was, door allerlei vreemd Krygsvolk. 't Land hadt geenen tyd, om eenigszins op zyn verhaal te komen, of het werdt, door een nieuw Leger, overvallen, en nu door Mansfeldsche, dan door Keizersche, daarna door

1636.

(*n*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 173-180.
(*o*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 268-271.
(*p*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 339.

1636. door Zweedsche, en, eindelyk, door Hessische troepen, kaal geschooren. Zelfs deeden de bezettingen der Staaten, die voor beschermers van de vryheden der Ingezetenen willen gehouden worden, en der Stad Embden met der daad dienst beweezen, den Landluiden en anderen, dikwils, merkelyken overlast; die, eerst na 't eindigen van den Duitschen oorlog, ophieldt.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

DRIE-ENVEERTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

I. *Fransche en Spaansche Krygsbedryven. Misnoegen van Fredrik Henrik. Verdrag met Frankryk.* II. *Zeegevegt voor Dieppe. Aanslag op Vlissingen. Krygsbedryven in Oostindie.* III. *Zweedsche kryg in Duitschland. Verdrag met Brandenburg. Hessen in Oostfriesland. Handeling met den Keizer.* IV. *Pauw doet afstand van 't Raadpensionarisschap. Jakob Kats volgt hem op. Hooge School, te Utrecht opgeregt.* V. *Verrigtingen der Westindische Maatschappye in Brazil. Curaçao veroverd. Graaf Joan Maurits wordt Landvoogd van Brazil. Del Mina gewonnen.* VI, *Frankryk geeft Fredrik Henrik den titel van* Zyne Hoogheid. *De Prins wordt eerste Edele van Holland.* VII. *Breda belegerd. Venlo en Roermonde verlooren. Breda geeft zig over. Fransche Krygsbedryven. Maarten Harpertszoon Tromp wordt Luitenant-Admiraal.* VIII. *Misnoegen tusschen Groot-Britanje en de Staaten. Twist over de heerschappy der zee. Duitsche Krygsbedryven.* IX. *Geschillen over Admiraliteiszaaken. Wind-*

handel in bloemen. X. *Verdrag met Frankryk. S. Omer belegerd. Misnoegen van Fredrik Henrik op Amsterdam.* XI. *Onderneming op Antwerpen. Graaf Willem verlaat de post te Kallo. 't Beleg van S. Omer wordt opgebroken. Gelder vrugteloos belegerd. Aanslag op Maastricht.* XII. *Zeegevegt. De Koninginne Moeder van Frankryk komt in Holland.* XIII. *Verdrag met Frankryk. Hesdin ingenomen door de Franschen.* XIV. *Tromp bevegt en overwint de Spaansche Vloot, in Duins. Krygsbedryven in Westindie.* XV. *Oorlog in Duitschland. Geschil te Breemen. Titel en rang der Staaten.* XVI. *Vrugtelooze onderneeming op Brugge. Atrecht belegerd. De schans Nassau gewonnen. Henrik Kasimir sneuvelt. Atrecht gaat over.* XVII. *Graaf Willem Fredrik wordt Stadhouder van Friesland: Prins Fredrik Henrik van Groningen en Drente.* XVIII. *Huwelyk tusschen den jongen Prinse Willem en eene Dogter van Groot-Britanje. Ander Huwelyk eener Prinsesse van Oranje gesloten, welk niet voortgaat.* XIX. *Inzigten van het Fransche Hof. Handeling en Verdrag met Frankryk.* XX. *Fredrik Henrik belegert en verovert Gennep. Dood van den Veldmaarschalk Graave Willem van Nassau.* XXI. *Binnenlandsche kryg in Frankryk. Aire verlooren. Togt naar Vlaanderen.* XXII. *Zeezaaken. Omkeering in Portugal. Tienjaarig Bestand met dit Ryk. Scheepsstryd by Kaap S. Vincent. Veroveringen in Oost- en Westindie.* XXIII. *De Kardinaal Infant sterft. Don Francisko de Melo wordt Landvoogd der Spaansche Nederlanden. Lens en la Bassée verlooren. Gevegt tusschen*

schen den Ryngraaf en eenige Spaansche manschap. Oorzaaken van den slegten uitslag des Veldtogts. XXIV. *Onlusten tusschen Karel den I. en 't Parlement.* XXV. *De Koningin van Groot-Britanje komt in Holland. Geheim oogmerk haarer reize.* XXVI. *'t Parlement zendt Strikland naar den Haage. Holland neigt naar de zyde des Parlements. Zyne Hoogheid ondersteunt den Koning.* XXVII. *Oorlog in Katalonie en Roussillon. Verdrag met Frankryk.* XXVIII. *Lodewyk de XIII. sterft. Zyn Zoon, Lodewyk de XIV. volgt hem op. Slag by Rocroi. De Franschen winnen Diedenhoven. De jonge Prins Willem geeft de eerste blyken van dapperheid. Duitsche kryg.* XXIX. *Staat der zaaken in Engeland. Klagten van Boswell en Strikland.* XXX. *Premien voor de Kaapers. Raadpleegingen over een Berigtschrift voor de Afgevaardigden ter Generaliteit.* XXXI. *Geschillen met de byzondere Gewesten. Twist tusschen Groningen en de Ommelanden.* XXXII. *Oostfriesche zaaken.*

1636.

I. Krygsbedryven der Franschen en Spaanschen.

HEt Leger der Staaten hadt zo veel geleeden in den jongsten Veldtogt, dat men 'er, dit jaar, weinig' dienst van verwagten kon. De Fransche Krygsmagt was ook zo zeer gesmolten, en het overschot hadt de rust zo hoog noodig, dat 'er een nieuw Leger op de been gebragt moest worden, zou men den vyand afbreuk konnen doen. De Kardinaal Infant, hiervan niet onbewust, rukte, derhalve, al het volk, welk hy byeen brengen

1636. kon, te hoop; ontboodt Picolomini, met de Keizerlyke troepen, by zig, en trok, met hem, in Hooimaand, naar de grenzen van Frankryk. In twee of drie dagen, maakte hy zig meester van Châtelet: daarna van la Chapelle, en, vervolgens over de Somme getrokken, deedt hy het platte land van Pikardye alomme afloopen door de Krabaten of Kroaten, die, na 't bemagtigen van Korbie, 't welk kort hierop volgde, tot op negen of tien uuren van Parys, ſtroopten. De Koning van Frankryk, daarentegen, zyne Krygsmagt te Compiegne verzameld hebbende, voerdeze, van daar, naar Amiens, en noodzaakte den vyand, eerlang, over de Somme, te rug te trekken. In Wynmaand, ſloeg hy 't beleg voor Korbie, welk zig, den veertienden van Slagtmaand, overgaf.

Beweegingen van het Leger der Staaten.

De Franſche Gezant Charnacé hadt, eenen geruimen tyd te vooren, de Staaten vermaand, om zig te velde te begeeven, en, daardoor, den voortgang der vyanden in Frankryk te ſtuiten (*a*). De Prins van Oranje, hadt, hierop, het Leger der Staaten doen byeen trekken, te Lith en Lithooyen, Dorpen der Meierye van 's Hertogenboſch. Van hier, begaf hy zig, eerlang, naar Sprang, vyf mylen van Breda. De Kardinaal Infant, voor een beleg deezer Stad bedugt, zondt den Graaf van Feria, met de Spaanſche troepen, naar Dieſt: van waar hy, ſedert, opbrak, zig vervolgens nederſlaande tuſſchen Antwerpen en Lier. De op-

(*a*) *Zie* Reſol. Holl. 16, 17, 23 *July* 1636. *bl.* 158, 159, 164. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 328, 329, 331.

optogt van het verzwakte Staatsche Leger 1636. bragt dus te wege, dat de helft der vyandlyke Krygsmagt ten minsten uit Frankryk blyven moest: 't welk Koning Lodewyk te beter gelegenheid gaf, om den Kardinaal Infant over de Somme te rug te doen keeren. Doch dit was alles, wat in deezen veldtogt verrigt werdt. De Legers betrokken de Winterkwartieren, in Slagtmaand (*b*). De Staaten waren, dit jaar, agterlyk geweest, in 't opbrengen der lasten des oorlogs. De jongste veldtogten en 't beleg van Schenkenschans hadden hen schier buiten adem gebragt. Men schreef, uit het Leger, zo dikwils, vergeefs, om geld, naar den Haage, dat de Prins, verdrietig geworden, zeide, *'t rapier wel te mogen nederleggen, zo men geene middelen tot het voeren van den oorlog verschaffen wilde.* Zelfs waren de Legers zo dra niet gescheiden, of die van Holland spraken wederom van afdanking (*c*). Doch de Fransche Gezant Charnacé deedt hier een ernstig Vertoog tegen, ter algemeene Staatsvergaderinge (*d*). De Prins ook, en allen, die 's Prinsen gunst zogten, wisten te wege te brengen, dat Holland van gedagten veranderde (*e*). Ook was 'er, na eenige onderhandeling (*f*), den zesden van Herfstmaand, een Verdrag geslooten met Frankryk, waarby de Koning beloofd hadt, de Staaten, binnen een jaar, met an-

Misnoegen van Fredrik Henrik.

Verdrag met Frankryk.

(*b*) Memoir. de Freder. Henri p. 197-199.
(*c*) Resol. Holl. 15, 16, 21 *Decemb.* 1636. *bl.* 243, 244, 254. 24 *Jan.* 1637. *bl.* 13.
(*d*) *Zie* Aitzema II. *Deel*, *bl.* 332.
(*e*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 340-342. van den Sande XIV. *Boek*, *bl.* 195.
(*f*) Resol. Holl. 25 *July* 1636. *bl.* 166.

1636. anderhalf millioen, te zullen onderſteunen, mids zy deeze penningen alleenlyk gebruikten, tot het vermeerderen hunner Krygsmagt. Doch, uit deeze ſomme, zouden ook de onkoſten moeten betaald worden, die 's Konings troepen, hier te Lande, in 't voorleeden jaar, veroorzaakt hadden (*g*). De Staaten werden, door deezen onderſtand, ſterk aangemoedigd, om zig, tegen 't volgende voorjaar, in ſtaat te ſtellen, om den vyand nieuwe afbreuk te doen.

II. Zeegevegt voor Dieppe.

Ter zee, was, in Sprokkelmaand, een ſcherp gevegt voorgevallen, tuſſchen *Antoni Collart*, Admiraal van Duinkerken, met drie, en den Zeeuwſchen Bevelhebber, *Joan Evertſen*, met twee, en daarna met vier ſchepen. Men trof elkanderen aan, op de hoogte van Dieppe. 't Gevegt duurde drie volle uuren. Een Duinkerker werdt in den grond geſchooten: een andere ontvlugtte. De derde werdt, nevens den Admiraal en Vice-Admiraal, overweldigd en opgebragt (*h*).

Gemor tegen de Staatſche Bevelhebbers ter zee.

't Kaapen der Duinkerkeren hieldt egter aan; 't welk het gemeen, in Holland en in Zeeland, deedt morren, over de Staatſche Bevelhebbers ter zee, als kweeten deezen zig niet behoorlyk van hunnen pligt. De Staaten gaven, in Hooimaand, eene nieuwe algemeene Ordonnantie uit, op den oorlog te water: ook eene byzondere, op het bezetten der Vlaamſche kuſten. Doch ſommige Geweſten, immers Stad en Lande, begreepen, dat den Prinſe van Oranje, daarby te veel gezags gegeven werdt over de aanſtelling der Kapiteinen. Voorts,

(*g*) *Zie* het Trakt. *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 326.
(*h*) VAN DEN SANDE XIV. *Boek*, *bl.* 192.

Voorts, werden, om der Gemeente genoegen 1636.
te geeven, eenige Kapiteinen afgezet. Doch na verloop van eenigen tyd, werden zy allen ontheeven van het vonnis, ten hunnen nadeele geweezen (*i*).

Vyandlyke aanslag op Vlissingen ontdekt.

Terwyl Collart, te Middelburg, gevangen zat, werdt 'er een aanslag op Vlissingen ontdekt, waarvan hy kennis gehad hadt. *La Motte*, een Franschman, sedert eenige jaaren, op de vrye neering, voor Zeeuwsche rekening, gevaaren hebbende, werdt nu gebruikt tot een' Kustbewaarder, door de Staaten. Hy was, voorheen, in vyandlyken dienst geweest, en, voor eenige jaaren, van Amsterdam, waar hy gewoond hadt, met een breed getuigschrift der Fransche Kerke, te Vlissingen gekomen. Sedert hadt hy geduurige briefwisseling gehouden met den vyand, en eindelyk, met Collart, den aanslag op Vlissingen ontworpen. De veertiende van Oogstmaand was geschikt tot de uitvoering. La Motte, in zee zynde, hadt zig, in schyn, laaten neemen, door de Duinkerkers, en was van zins, met vyf wel bemande Fregatten, te Vlissingen, in te loopen, en de Stad, daar men op geen verraad verdagt was, te overweldigen. Om geen kwaad vermoeden te geeven, hadt hy 't gerugt laaten loopen, dat hy drie vyandlyke pryzen genomen hadt, en te Vlissingen opbrengen zou. Doch hy en zyne Duinkerkers werden in zee ontmoet, door het Esquader van Joan Evertsen, die hem noodzaakte, te Oostende te havenen. Dit veragterde den aanslag, die, 's daags

(*i*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 342-350, 353-356.

1636. daags na dat hy zou uitgevoerd geweest zyn, uitlekte. Een Kajuitwagter van La Motte, 't geheim aan boord ontdekt hebbende, maakte zig t'zoek te Oostende, en begaf zig, vandaar, over Sluis, naar Vlissingen, daar hy alles uitbragt (*k*). La Motte, uit het wegblyven van den Kajuitwagter, of uit nadere berigten, besluitende, dat zyn voorneemen ontdekt was, liet het vaaren, en hieldt zig, sedert, meen ik, aan 's vyands zyde.

Krygsbedryven in Oostindie.

De Oostindische Maatschappy, den handel der Portugeezen in de Indien, zo veel mogelyk ware, zoekende te belemmeren, zondt, nu en dan, eenige schepen naar Goa, die de haven geslooten hielden, en de Portugeesche schepen beschadigden. Zulk eene Vloot was, in dit jaar, van Batavia, ook derwaards gezeild. Zy raakte, voor Goa, in gevegt met eenige Portugeesche schepen, die haar egter, met het vallen van den nagt, voor het grootste gedeelte, ontsnapten (*l*).

III. Staat der Zweedsche zaaken in Duitschland.

De Zweeden oorloogden, dit jaar, met beteren voorspoed, dan in den jongsten veldtogt. Zy weigerden nu verbonden te maaken met de de Duitsche Staaten, op dat zy zig, te vryer, van derzelver Landen zouden mogen bedienen. Zy hadden drie Legers in 't veld, een onder Banier aan de Elve, een onder *Herman Wrangel*, aan de Oder, en een onder *Alexander Lesle*, aan de Wezer. Banier, by Werben, over de Elve getrokken zynde, en zig by Halle

(*k*) Brieven van N. Reigersbergen *van* 25 *Aug. en* 1 *Sept.* 1636. *in 't* Verv. op 't Leev. van de Groot. *bl.* 88, 89. *Zie ook* VAN DEN SANDE XIV. *Boek*, *bl.* 194.

(*l*) COMMELIN Fredrik Henrik I. *Deel*, *bl.* 273.

le hebbende nedergeslaagen, noodzaakte den Keurvorst van Saxen uit Pomeren te rug te keeren. Kniphuizen en Lesle sloegen de Keizerschen in Westfaale. Wrangel beschermde Pomeren. In Lotharingen, werdt Gallas geslaagen, door Hertog Bernard van Weimar. Daarentegen, maakte de Keurvorst van Saxen zig meester van Maagdenburg. Doch Banier leverde hem slag by Witstok, op den vierden van Wynmaand, en behaalde eene volkomen' overwinning. Daarna, verdreef hy de Keizerschen uit Turingen, en leide zyn volk hier en in de nabuurige Gewesten in de Winterlegeringen (*m*). Ondertusschen, waren de Zweeden, dit jaar, in Frankryk en hier te Lande, nog al bezig, om den Koning en de Vereenigde Staaten tot onderstand te beweegen. In Grasmaand, slootenze een Verdrag met Frankryk, welk nogtans niet bekragtigd werdt. De Zweedsche gezant, *Pieter Spiering*, kwam, in Wynmaand, in den Haage, om onderstand te verzoeken. Doch hy vorderde luttel (*n*). Kort te vooren, hadt men, hier, een Verdrag gemaakt met den Keurvorst van Brandenburg, die zig verbondt, aan deezen Staat, wegens agterstallen, eenhonderdzevenentwintigduizend guldens te zullen voldoen. De Staaten beloofden, daarentegen, de Brandenburgsche Landen te zullen beschermen, zo veel hunne gelegenheid toelaaten zou, dezelven, midlerwyl, houdende als onzydig (*o*).

1636.

Verdrag met den Keurvorst van Brandenburg.

Wil-

(*m*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 379. PUFENDORF Zweedsche Hist. *bl.* 626.
(*n*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 379-382.
(*o*) *Zie* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 336.

1636.

De Hessen trekken in Oostfriesland.

Willem, Landgraaf van Hessen, door de Keizerschen, genoodzaakt, met zyn Leger, te wyken uit zyn Land, kwam, in Herfstmaand, in persoon, in den Haage, om te onderstaan, of hy zig, met oogluikinge der Staaten, in Oostfriesland zou mogen legeren. De Prins van Oranje scheen tot bewilliging in dit verzoek te neigen. Maar de Staaten, of eenigen derzelven ten minste zagen niet gaarne Legers omtrent hunne grenzen. Ook hieldt de Landgraaf, dien men, van hier, met eenige penningen, ondersteund hadt, zig, deezen Winter en 't volgende voorjaar, elders in Duitschland, op met zyn Leger, tot dat hy, voorgeevende genoodzaakt te worden door de Keizerschen, in Oogstmaand, afzakte naar Oostfriesland, daar hy zig nedersloeg. De Stenden des Landschaps slooten, door bemiddeling der Gemagtigden van deezen Staat, een Verdrag met hem, waarby hy zig verbondt, het Land, binnen zes maanden, wederom te zullen ruimen. Doch hy stierf, weinige dagen na het sluiten van dit Verdrag, te Lier, op den eersten van Wynmaand. En de Landgraavin, *Emilia Elizabet*, die de Regeering toen aannam, maakte geene rekening, om Oostfriesland zo ras te verlaaten (*p*).

Handeling met den Keizer.

De Staaten, den voorspoed, dien de Keizerlyke wapenen, in 't voorleeden jaar, in Duitschland, gehad hadden, in aanmerking genomen hebbende, zonden, vroeg in 't voorjaar deezes jaars 1636, Foppius van Aitzema naar Weenen, om den Keizer tot het bewaaren eener

(*p*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 338, 361, 413, 478-482.

ner ſtipte onzydigheid te beweegen: waartoe zy zig, van hunnen kant, insgelyks, verbinden wilden (*q*). De Koningin van Boheeme hadt Aitzema ook gelaſt, haare zaaken in 't Ryk te vorderen. Ook moeſt hy, van wege den Prinſe van Oranje, onderſtaan, of zyne Keizerlyke Majeſteit dien Prins met het Graafſchap Meurs zou willen beleenen, en voorts verlof geeven, om zyne goederen, onder 't Ryk gelegen, zynen vrouwelyken beide en mannelyken erfgenaamen, by uiterſten wil, te mogen nalaaten. Aitzema ſcheen, in 't eerſt, wel te zullen ſlaagen, in zyne handeling. De onzydigheid werdt hem genoegzaam beloofd (*r*). Ook ſprak men van Meurs tot een Vorſtendom te willen verheffen, ten behoeve van Fredrik Henrik; die 'er zig mede vereerd hieldt; hoewel ſommigen hier te Lande meenden, dat hy geene gunſten behoorde te ontvangen van den Huize van Ooſtenryk. Doch de Spaanſchen wiſten een' ſpaak in 't wiel te ſteeken, ten Keizerlyken Hove. De Franſche Gezant Charnacé toonde zig, ook hier, misnoegd over de handeling met den Keizer. Aitzema keerde, in de Lente des jaars 1637, te rug, zonder iet geſlooten te hebben (*s*). 1636.

IV. Pauw doet afſtand van 't Raadpenſionaris-

De Raadpenſionaris Pauw bleef nog in Frankryk: daar ſommigen hem verdagt hielden, dat hy zig, door geſchenken, liet overhaalen, om de belangen des Konings meer ter-her-

(*q*) *Zie* de Inſtructie *by* Aitzema II. *Deel*, *bl.* 312.
(*r*) Reſol. Holl. 20, 21 *Novemb.* 15 *Decemb.* 1636. *bl.* 226, 243.
(*s*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 312-315, 338, 410-412, 422, 493-502.

1636. herte te neemen, dan met den dienſt deezer Landen beſtaanbaar was (*t*). Ook waren 'er, in Holland veelen, die hem het gezag misgunden, welk hy zig, door middel van zyn ampt, hadt weeten te verkrygen (*u*). De vyf jaaren, voor welken men hem, tot Raadpenſionaris, aangenomen hadt, liepen vaſt naar 't einde. Veelen, die, te vooren, Kats tot dit Ampt hadden willen bevorderen, arbeidden nu, om Pauw, met het einde van deeze vyf jaaren, van het zelve te verlaaten. Hy was niet onbewuſt, dat 'er tegen hem gewoeld werdt, en verzogt, hierom, by brief op brief uit Frankryk, werwaards nu Willem van Lier, Heer van Ooſterwyk, als gewoonlyke Gezant, gezonden was (*v*), te rug te mogen keeren. Doch zyne partyen wiſten te wege te brengen, dat zyne herroeping, van tyd tot tyd, verſchooven werdt. Amſterdam hadt zyn beſt wel gedaan, om hem te doen herroepen. Doch de ſtem deezer Stad hadt het alleen niet konnen overhaalen. Ook verſtondt de Prins, dat Pauw noodig was in Frankryk (*w*). 't Bleek, eerlang, klaarlyk, dat men voorhadt, hem van 't Raadpenſionarisampt te verlaaten, onder voorwendſel, dat men zynen dienſt aan 't Franſche Hof niet ontbeeren kon. Hy beſloot, hierom, aan de eer te blyven, en zelf voor zyn ampt te bedanken; gelyk hy, in Lentemaand, deedt. Men nam de dankzegging aan, bedankte hem wederder-

[margin: ...risſchap van Holland.]

(*t*) *Zie* Verv. van 't Leev. van de Groot. *bl.* 21.
(*u*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 318.
(*v*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 334.
(*w*) Reſol. Holl. 30, 31 *Maart* 27 *Sept.* 3 *Oct.* 10, 21. *en* 22 *Dec.* 1635. *bl.* 54, 168, 174, 216, 232.

derom, en gaf hem, terſtond hierna, verlof, om herwaards te keeren. Al dit geſchiedde, met overleg van den Prinſe (*x*). 't Liep egter aan tot in Herfſtmaand, eer Pauw uit Frankryk te rug keerde (*y*). Ondertuſſchen, hadden de Staaten van Holland, op den vierden van Zomermaand, Mr. *Jakob Kats*, Penſionaris van Dordrecht, in de plaats van Pauw, met eenpaarige ſtemmen, verkooren tot Raadpenſionaris, voor den tyd van vyf jaaren. Hy verzogt, by 't aanvaarden van dit Ampt, naar welk hy, wederom (*z*), verklaarde, op geenerlei wyze, geſtaan te hebben, dat de Staaten, volgens hunne gewoone goedgunſtigheid, hem, na 't eindigen der jaaren van zynen dienſt, met eenen anderen bekwaamen ſtaat, wilden voorzien. Ook hadt hy eenige bedenkingen op zyn Berigtſchrift, welken hy, nu of ter gelegener tyd, met de vereiſchte eerbiedigheid, begeerde te mogen openen; om daarop der Staaten onderregting te mogen ontvangen. Men beloofde hem, na 't afleggen van zynen dienſt, eene plaats in den Hoogen Raade. Voor 't waarneemen van het Raadpenſionarisſchap, in de plaats van den Heere Pauw, werden hem tweeduizend guldens toegelegd (*a*). Zyn Berigtſchrift (*b*) werdt, eerſt in Lentemaand des jaars 1641, wanneer hy voor nog vyf jaaren aangenomen werdt, vernieuwd en vaſt-

1636.

Jakob Kats wordt Raadpenſionaris.

(*x*) Reſol. Holl. 12, 14 *Maart* 30 *April* 29 *May* 1636. *bl.* 53, 54, 57, 110, 123.
(*y*) Reſol. Holl. 20 *Sept.* 1636. *bl.* 190.
(*z*) *Zie* hier voor, *bl.* 143.
(*a*) Reſol. Holl. 4, 7 *Juny* 2, 9 *Aug.* 1636. *bl.* 128, 135, 173, 178. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 318, 319.
(*b*) *Zie* het *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 911.

1636. vastgesteld (*c*). Tegen 't einde deezer tweede vyf jaaren, werdt hy nog, by voorraad, in dienst gehouden (*d*). 't Besluit der Staaten van Holland, om niemant dan een' gebooren Hollander tot Raadpensionaris te verkiezen, was, reeds voor eenige jaaren, te niet gedaan, op verzoek der Staaten van Zeeland, die, insgelyks, de Hollanders verkieslyk hadden verklaard, tot Raadpensionarissen van hun Gewest (*e*).

Hooge School te Utrecht opgeregt.

De Staaten 's Lands van Utrecht hadden, in Sprokkelmaand deezes jaars, besloten, de Doorlugtige School, die, door de Stad, veelligt, op den voorgang van Amsterdam, voor omtrent twee jaaren, opgeregt was, tot eene Hooge Schoole des Landschaps te verheffen (*f*). Zy werdt, op den zeventienden van Lentemaand, ingewyd, en is, sedert, zo vermaard geworden, dat zy de Hollandsche Hooge Schoole te Leiden naar de kroon gesteken heeft. Sommigen hebben getoond, dat de Vroedschap van Utrecht, reeds in 't jaar 1580, voorslagen gedaan hadt, ter Staatsvergaderinge van 't Gewest, tot het opregten eener Hooge Schoole; doch dat zulks, ter oorzaake van de tegenkanting van eenigen uit de Regeeringe, en daarna, ter oorzaake van de verdeeldheid in den Godsdienst, in 't begin der volgende eeuwe, tot op deezen tyd toe, agtergebleeven was. De inkomsten der gemeene Vrou-

(*c*) Resol. Holl. 16, 18, 19, 20, 26 *Maart* 1641. *bl.* 72, 74, 84.

(*d*) Resol. Holl. 16 *Juny* 1646. *bl.* 227.

(*e*) Resol. Holl. 10 *Sept* — 2 *Octob.* 4-23 *Decemb.* 1631. *bl.* 132, 154, 155. 14-31 *January* 1632. *bl.* 17.

(*f*) Groot Utr. Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 436.

Vrouwen-kloosteren, eertyds aan de Stad afgestaan, werden tot onderhoud der Hooge Schoole geschikt (*g*). De Utrechtsche Hooge Schoole was nu de vierde in de Vereenigde Gewesten: Holland, Friesland en Groningen waren Utrecht reeds voorgegaan. Te Harderwyk in Gelderland, was, in 't jaar 1600, ook wel eene Hooge School opgeregt, door de Staaten van 't Kwartier der Veluwe: doch alzo dit Kwartier de kosten der Hooge Schoole niet kon draagen, was zy, wel haast, deerlyk vervallen. 't Liep aan, tot in 't jaar 1647, eer zy, door de Staaten van 't Gewest, hersteld, en tot eene Provinciaale Akademie verheeven werdt (*h*). By deeze vyf Hooge Schoolen, heeft men 't gelaaten, in de Vereenigde Gewesten. Zeeland en Overyssel hebben, nimmer, Hooge Schoolen opgeregt. 1630.

V. Verrigtingen der Westindische Maatschappye in Brazil.

De Westindische Maatschappy hadt, sedert het bemagtigen van Fernambuk, niet verzuimd, zig verder uit te breiden in Brazil. Zy zondt, in den jaare 1630, eene Vloot derwaards, onder *Adriaan Janszoon Pater*, die, in Herfstmaand des volgenden jaars, in de Bahia, slaags raakte met den vyand, en ongelukkiglyk verbrandde, met zyn schip (*i*). Men deedt, sedert, in verscheiden' togten, in dit Gewest, den vyand, aan schepen en goederen, merkelyke afbreuk. Ook bemagtigden de Vlooten der Maatschappye verscheiden' Steden, die gemeen-

(*g*) A. Drakenborch Redev. over 't Eeuwf. der Utr. Hooge Schoole. *bl.* 15, 25, 26, 29, 37, 39.
(*h*) Landd. Recess. 1 *Juny* 1647.
(*i*) J. de Laat VIII. *Boek*, *bl.* 240.

1636. meenlyk verwoest en verlaaten werden (*k*). In Slagtmaand des jaars 1634, hadden zy zig meester gemaakt van *Pariba*, eene Landstreek in Brazil, welker Hoofdstad, *Filippea* genoemd, sedert, den naam van *Fredrik-Stad* kreeg (*l*). *Curaçao*, een klein Eiland, omtrent de kust van Terra Firma gelegen, was, in Hooimaand te vooren, overmeesterd (*m*). Men hieldt dit Eiland voor eene winst van groot belang, om dat men, van het zelve, de scheepvaart des vyands belemmeren kon, en 'er Katoen, Tabak, Gengber en andere vrugten winnen. Ook stelde men, van hier, terstond, orde, om het behoorlyk te versterken (*n*). De Regeering op Fernambuk sloot, in 't volgende jaar, een verdrag met de Braziliaanen, welker meesten, door 't beleid en de dapperheid van den Kolonel *Christoffel Artischofsky*, waren te ondergebragt (*o*). Artischofsky raakte, in de jaaren 1635 en 1636, meer dan eens, slaags met den vyand; en behaalde geduuriglyk merkelyke voordeelen op hem. Het grootste deel van Brazil nu overmeesterd zynde, vondt de Vergadering van negentienen, hier te Lande, raadzaam, eenige meerdere manschap derwaards te zenden, en 't opperbewind van het Landschap eenen man van aanzien op te draagen (*p*). Graaf Joan

Curaçao overmeesterd.

Graaf

(*k*) COMMELIN Fredr. Henr. I. *Deel*, *bl.* 180.
(*l*) Resol. Holl. 22 *Febr.* 1635. *bl.* 20. J. DE LAAT XI. *Boek*, *bl.* 416, 447.
(*m*) J. DE LAAT XI. *Boek*, *bl.* 432. COMMELIN Fredr. Henr. I. *Deel*, *bl.* 196.
(*n*) Resol. Holl. 19, 23, 27 *Febr.* 9, 29 *Maart* 1635. *bl.* 16, 22, 25, 37, 51.
(*o*) J. DE LAAT XII. *Boek*, *bl.* 454 enz.
(*p*) COMMELIN Fredr. Henr. I. *Deel*, *bl.* 229, 244. VAN DEN SANDE XIV. *Boek*, *bl.* 183, 196.

Joan Maurits van Nassau boodt zig hiertoe aan. De Maatschappy droeg hem de Landvoogdy van Brazil op (*q*), voor den tyd van vyf jaaren, op eene wedde van vyftienhonderd guldens ter maand, en eenige andere voordeelen (*r*). Hy begaf zig, in Wynmaand, scheep, nevens drieduizend knegten, en landde, in Louwmaand des jaars 1637, op de reede van Fernambuk. Terstond na zyne aankomst, bereidde hy zig, tot eenen togt tegen den vyand. In Lentemaand, overweldigde hy de Sterkte *Parason*, en sloeg de Portugeezen, die zig hieromtrent gelegerd hadden. Toen onderwierpen zig, wederom, een merkelyk getal van Braziliaanen (*s*). Graaf Joan Maurits, orde gesteld hebbende op de Regeeringe, zondt, in Zomermaand, eenige schepen naar de kust van Guinea, om de Sterkte S. George Del Mina te bemagtigen, 't welk, in Oogstmaand, gelukte (*t*). Na de wederkomst deezer schepen in Brazil, overmeesterde hy, voor 't einde des jaars, nog eene Landstreek in deezen oord: 't welk hem den weg baande tot de onderneeming op de Bahia (*u*), in de Lente des jaars 1638; die nogtans kwalyk slaagde. De Landvoogd hadt geen volks genoeg by der hand, om den toevoer naar Olinda te beletten (*v*). Artischofsky, midlerwyl, herwaards gekeerd, werdt, op 't ein-

1636.

Joan Maurits van Nassau wordt Landvoogd van Brazil.

1637.

S. George Del Mina gewonnen.

(*q*) Resol. Holl. 18 Sept. 1636. *bl.* 188.
(*r*) Zie Aitzema II. Deel, *bl.* 352.
(*s*) C. Barlæus de Rebus gestis in Brasilia *p.* 61, 64. *Ed.* in Oct. 1650.
(*t*) Barlæus *p.* 89, 97.
(*u*) Van den Sande XIV. *Boek*, *bl.* 203 *enz.* Barlæus *p.* 116 & *seqq.*
(*v*) Barlæus *p.* 128-146.

1637. einde des gemelden jaars, in ſtaat geſteld, om een Regement van zeſtienhonderd man op te regten: waarmede hy, eerlang, naar Brazil, onder zeil ging (*w*). Doch hier gekomen, raakte hy in geſchil met den Landvoogd, die hem verliet van zyn ampt: waarna hy wederom naar Holland keerde (*x*).

VI. De Koning van Frankryk draagt den Prinſe van Oranje den titel van *Zyne Hoogheid* op.

Na het ſluiten van het jongſte Verdrag met Frankryk, was elk in de verwagting, dat de oorlog ſterk zou voortgezet worden, in de Nederlanden. Lodewyk de XIII., Fredrik Henrik, door eerbewyzen, willende noopen, om zig, hierin, naar zyne gewoonte, wakkerlyk, te kwyten, vondt, op aanraading van Charnacé, goed, den Prinſe, wien 't onlangs gemiſt was, tot Ryksvorſt verheeven te worden, in 't begin deezes jaars, den titel op te draagen van *Son Alteſſe*, of *Zyne Hoogheid*, in de plaats van *Son Excellence*, of *Zyne Doorlugtigheid*, welken hy en zyne Voorzaaten, tot hiertoe, plagten te voeren, en welke, door den tyd, te gemeen geworden was. De algemeene Staaten beſlooten, hierop, terſtond, den Prins, voortaan, *Zyne Hoogheid* te noemen, en boven de aanſpraaken en brieven, *doorlugtige*, *hooggebooren Vorſt en Heer* (*y*). Eenigen vonden 't vreemd, dat de Franſche gezant, die de Staaten, ſlegts, *Vos Seigneuries*, *uwe Heerlykheden*, en *Meſſieurs*, *myne Heeren* noemde, den Prinſe, hunnen Stadhouder, den titel gaf van *Son Alteſſe*, of *Zyne Hoogheid*. Doch zy hielden,

(*w*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 538, 539.
(*x*) BARLÆUS *p.* 172 & *ſeqq.*
(*y*) *Zie* Reſol. Holl. 14 *Jan.* 1637. *bl.* 4. Notul. Zeel. 13 *Febr.* 1637. *bl.* 5.

den, dat zulks geschiedde, om Fredrik Henrik 1637.
in te neemen, en te doen staan naar een gezag, welk met zulk een' titel overeenkwam; waarvoor hy zig dan eenigszins verpligt zou moeten rekenen aan Frankryk, en te ligter besluiten, om Frankryks belangen te bevorderen. Immers Charnacé ging voor eenen uitsteekenden vleier by veelen, en sommigen verhaalen, dat hy den Prins smaak zogt te doen krygen in de opperste magt over den Vereenigden Staat (z). Doch hiervan is my niets, met zekerheid, voorgekomen. Vaster gaat het, dat de Staaten van Holland niet wel te vrede waren op hunne Gedeputeerden ter Generaliteit; die, in het toekennen van den opgedraagen titel, te werk waren gegaan, zonder ruggespraak met hen te houden. Zelfs werdt hieruit gelegenheid genomen, tot het ontwerpen van een Berigtschrift voor de Gedeputeerden. Men besloot, nogtans, den Prins geluk te wenschen, met de nieuwe eere. Doch hy, niet onkundig van 't gene 'er, op dit stuk, omgegaan was in de Vergadering, gaf te verstaan, „ dat zulks onnoodig zyn zou; alzo hy, na 't „ besluit, hierop, by de algemeene Staaten, „ genomen, reeds in 't bezit was van den op- „ gedraagen titel:" *'t welk*, schryft iemant, die deezen tyd beleeft heeft, *een zeer nadruklyk antwoord was* (a).

Weinige dagen na dat men den Prinse den titel van *Zyne Hoogheid* hadt toegekend, besslooten de Ridderschap en Edelen van Holland hem

De Prins wordt tot eersten Edele van Hol-

(z) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 417-419.
(a) Brief van N. Reigersb. *in 't* Verv. op 't Leev. van H. de Groot. *bl.* 94.

1637. hem tot eerſte Lid van hun Lighaam te verzoeken; welke eer hy, insgelyks, aannam. De Staaten van Holland hiervan, door den Raadpenſionaris, kennis gekreegen hebbende, vonden verſcheiden' Leden vreemd, dat de Edelen zig, in de *Acte* deswege gemaakt, aanmerkten, als vertoonende het platte land van Holland (*b*). Hierover was, reeds voor eenige jaaren, ter gelegenheid der raadpleegingen over de herſtelling der Verpondingen, geſchil geweeſt, willende de Steden toen niet erkennen, dat het platte land, door de Edelen, vertoond werdt (*c*). Doch, gelyk 'er toen geene beſlisſing op gevallen was, werdt ook nu elk in zyn voorgeeven gelaaten onverkort. De Prins van Oranje, dus tot eerſten Edele van Holland verheeven, trok haaſt al het gezag aan zig van het voorſtemmend Lid der Staatsvergaderinge van dit Geweſt, brengende te wege, dat men, eerlang, verſcheiden' Heeren, ook Krygsoverſten beſchreeve in de Ridderſchap, die geheellyk afhingen van zyne Hoogheid (*d*). Ook bekwamen de Edelen, na deezen tyd, verſcheiden' Ampten en Kommiſſien, die de Steden zig, te vooren, plagten toe te voegen. Fredrik Henrik was, byzonderlyk, bevoegd geweeſt, om in het Lid der Edelen beſchreeven te worden, ſedert hy, in den jaare 1612, door aankoop, eigenaar geworden was der Heerlykheid van Naaldwyk (*e*), uit hoofde van welke, hy ook den titel voerde van *Erf-*

Land verkooren.

(*b*) Reſol. Holl. 5 *Febr.* 1637. *bl.* 27.
(*c*) Reſol. Holl. 27 *July* 1627. *bl.* 187, 188.
(*d*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 419.
(*e*) GOUDHOEVEN *bl.* 148. *Zie ook* X. *Deel*, *bl.* 216.

Erfmaarschalk van Holland: welke waardigheid de Heeren van Naaldwyk, oudtyds, plagten te bekleeden (*f*). Doch in Oogstmaand deezes jaars 1637, gaf zyne Hoogheid te verstaan, dat hem niet onaangenaam zou zyn, dat hem ook de Heerlykheid van 's Graavenzande en Zandambagt, door de Staaten, in koop werdt afgestaan (*g*): waartoe, na veel overlegs, alzo de Staaten, eertyds, hadden vastgesteld, geene Domeinen te vervreemden, egter, in Grasmaand des volgenden jaars, besslooten werdt (*h*). 't Bezitten van zulke aanzienlyke Heerlykheden gaf den Prinse een byzonder regt, om onder de Hollandsche Edelen beschreeven te worden; en wanneer zulks geschiedde, kon men niet nalaaten, hem de eerste plaats in te ruimen. 1637.

VII. Opening van den veldtogt.

Terwyl men dus yverde om den Prins te eeren, verzuimde men niet, te raadpleegen over den aanstaanden veldtogt. Men leide in beraad, of om Gelder te belegeren; of om in Brabant te rukken, en Antwerpen of Breda aan te tasten; of om eenen inval te doen in Vlaanderen, en het beleg te slaan voor Hulst. Sommigen spraken ook van het beleg van Duinkerken. En voor dit laatste gevoelen, verklaarde zig ernstelyk de Fransche Gezant Charnacé, beloovende, dat de Koning, zyn meester, de Staaten met vyfduizend knegten en zeshonderd paarden zou bystaan, en hun de Plaats, zo zy gewonnen werdt, overlaaten, schoon zy, by 't Verdrag van den jaare 1635, den Koning was

(*f*) *Zie* III. *Deel*, *bl.* 548.
(*g*) Resol. Holl. 12 *Aug.* 1637. *bl.* 144.
(*h*) Resol. Holl. 1, 2 *April* 1638. *bl.* 61.

1637. was aanbedeeld. Men besloot dan, eindelyk, Duinkerken aan te tasten. Zyne Hoogheid deedt de vereischte Vaartuigen gereed maaken, om het Leger der Staaten, welk nog veertienduizend knegten en drie-endertig kornetten paarden sterk was, in te scheepen. Graaf Henrik Kasimir bleef, met eenige manschap, te Nieuwmegen. Een deel van 't voetvolk, onder Hauterive, hadt bevel, om voor de Plaate ten anker te komen: een ander deel, onder Graave Willem van Nassau, te St. Anna, en het derde, onder Morgan, te Bergen op Zoom. De Ruitery en 't geschut werdt, te Gorinchem, gescheept. De algemeene zamelplaats was voor Rammekens gesteld. De Prins vertrok, den zevenden van Bloeimaand, uit den Haage. De Vloot werdt, op de reize, van eenen zwaaren storm beloopen; doch kwam, zonder eenige schade van belang geleeden te hebben, omtrent den bestemden tyd, voor Rammekens: daar men op eenen gunstigen wind moest blyven wagten. Ondertusschen, hadt ook de vyand zyne krygsmagt byeen getrokken. De Kardinaal Infant en Prins Thomas sloegen zig, met een groot deel derzelve, neder in 't Land van Waas. De *Markgraaf de Vellade* trok naar den kant van Grevelingen: Balençon naar Bergen in Henegouwen, alwaar Picolomini, die uit de Landen van Gulik en Berg (*i*) opontbooden was, zig, met hem, vereenigen moest, om de Franschen, die, onder den *Kardinaal de la Valette*, afkwamen, en 't beleg voor Landrechies geslaagen hadden, te keer te gaan.

(*i*) *Zie* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 444.

gaan. Voor Rammekens, hadt men nu drie weeken, vrugteloos, gewagt op eenen gunstigen wind, toen de Prins, ziende den vyand in aantogt, om hem de landing te beletten, besloot, in de plaats van Duinkerken, Breda aan te tasten. Hy geeft dan Graave Henrik last, om van Nieuwmegen te trekken naar Teteringen, naby Breda, en zig, daar, en in de groote wildbaan te verschansen. Op den twintigsten van Hooimaand, ging hy zelf onder zeil van voor Rammekens, landde, met het Leger, te Bergen op Zoom, en trok, van daar, voort naar Roozendaal, daar hy zig nedersloeg. Des anderendaags, toog hy regt op Breda aan. Graaf Henrik was 'er, twee dagen eerder, gekomen. Terstond, werden de Legerplaatsen verdeeld, en alle toegangen bezet. De Prins zelf sloeg zig neder, te Ginneken, tusschen het Mastenbosch en de Aa, over welke, terstond, twee schipbruggen gelegd werden. Des anderendaags, hadt men de Legersteden reeds in staat van tegenweer gebragt, en kort daarna, gehegt aan elkanderen (*k*). De Kardinaal Infant, midlerwyl, vernomen hebbende, dat het Leger der Staaten te Bergen op Zoom geland was, keerde te rug naar Antwerpen, trok daar over de Schelde, en voorts naar de Baronye van Breda, alwaar hy zig, een uur van 't Staatsche Leger, by Rysbergen, nedersloeg. De Prins deedt het Leger versterken met eene graft, die agt voeten diep was, en twaalf breed. Het laage land, rondsom het zelve, werdt

1637.

Zyne Hoogheid belegert Breda.

(*k*) Memoir de Freder. Henri *p.* 200-206. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 450, 451.

1637. werdt onder water gezet, door 't opftoppen van de Aa en van een ander riviertje, hieromtrent, met al het welke men, tot diep in Oogftmaand, bezig was. De Stad werdt, daarna, hevig befchooten. De belegerden, ten zelfden tyde, uitgevallen zynde, werden, met verlies, te rug gedreeven. De Kardinaal Infant, geenen kans ziende, om het beleg op te flaan, vondt raadzaam, door eene andere onderneeming, den Prins, ware 't mogelyk, af te trekken van Breda; en brak eerlang op van Rysbergen, den weg inflaande naar Heusden, als wilde hy deeze Stad aantaften. Maar de Prins zondt hem Stakenbroek, met de meefte Ruitery en vierduizend knegten, agter na, om op zyne beweegingen te letten. De Kardinaal Infant, eenen vergeeffchen aanval gedaan hebbende op de Voornerfchans, trok, federt, over de Maaze, voor Venlo, welk zig, op 't enkel gezigt van den vyand, uit loutere vreeze, terftond, overgaf, op den vyfentwintigften van Oogftmaand. Roermonde volgde, negen dagen laater, het voorbeeld van Venlo, na dat het zig, nogtans, eenigszins, verdedigd hadt. Nikolaas van Brederode, die binnen Venlo gebooden hadt, werdt voor den Prinfe gedagvaard; doch hy verfcheen niet, en week, federt, naar Keulen. Eenige andere hoofden der bezettinge maakten zig insgelyks t'zoek: waaruit men vermoeden kreeg, dat de vyand heimelyk verftand met hen gehouden hadt (*l*). Ook werden Brederode en *de Jager*, die insge-

De Spaanfchen bemagtigen Venlo en Roermonde.

(*l*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 206-210. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 451-456.

gelyks voorvlugtig was, sedert, door den Krygsraad, gevonnist tot de dood (*m*). 1637.

Midlerwyl, werdt Breda, van vier kanten, benaderd. De Prins was, volgens zyne gewoonte, dagelyks, in de loopgraaven (*n*), het volk aanmoedigende tot den arbeid. Eindelyk, geraakte men aan den voet der Contrescarpe van een groot hoornwerk, welke, ondermynd geworden zynde, haast verlaaten werdt van den vyand. Terwyl men bezig was, met het dempen der graft van het hoornwerk, werdt Charnacé, die, schoon Ambassadeur van Frankryk, een Regement Franschen in Staaten dienst geboodt, met een musketkogel, doodgeschooten. In 't aantasten van het hoornwerk, werden de onzen, meer dan eens, wakkerlyk afgeslaagen. De Prins beval, hierom, dit werk te ondermynen; gelyk geschiedde. De mynen, die twee in getal waren, voltooid zynde, en haare werking gedaan hebbende, werdt het hoornwerk aangetast, en de vyand van het zelve gedreeven tot in de graft der Stad; daar eenigen verdronken. Tweehonderd bleeven 'er op de plaats: omtrent zo veel werden gevangen genomen. 't Verlies van onzen kant was klein. Graaf Willem, naderhand, een ander hoornwerk, op gelyke wyze, aanvallende, werdt, met merkelyk nadeel, afgeslaagen. 't Zelfde gebeurde Graave Henrik, die zig, van eenen dam, welken de vyand bezet hieldt, zogt meester te maaken. Eindelyk, geraakte men, op twee plaatsen, tot aan de graft der Stad, die vyf-

't Beleg van Breda wordt voortgezet.

(*m*) Aitzema II. *Deel, bl.* 467.
(*n*) *Zie* Resol. Holl. 11 *Sept.* 1637. *bl.* 160.

1637. vyftien roeden breed, zeven of agt voeten diep, en met water gevuld was. Men viel, terstond, aan 't maaken van gaanderyen, zynde zulk eene breede graft niet met rysbossen te dempen. Nogtans was men, met de gaanderyen, maar tot op twee derde deelen van de graft gevorderd, toen de Prins bevel gaf, om het overige te vullen. Dus kwam men, onder een hevig schieten van binnen en van buiten, eerlang, aan den wal der Stad, die, op twee plaatsen, ondermynd werdt. De mynen waren zodra niet voltrokken, of de belegerden verzogten in besprek te mogen komen. Des anderendaags, zynde den zevenden van Wynmaand, werdt het Verdrag getroffen. De bezetting bedong de hoogste krygseer, en toog, met meer dan vyfhonderd wagens en zes stukken geschuts, naar Mechelen en Lier. De Godsdienst werdt in de Stad geregeld op den zelfden voet als hy, in 't jaar 1625, geregeld geweest was. Dus werdt Breda, welk, by veelen, voor onwinbaar gehouden werdt, veroverd: en deeze zege stelde den Prins in 't bezit zyner Baronye, waarvan hy nog geen genot gehad hadt. Het Leger vertoefde nog eenigen tyd hieromtrent, om de verschansingen te slegten, en de beschadigde werken der Stad te hermaaken. Doch in 't begin van Slagtmaand, betrok het de Winterkwartieren, en Zyne Hoogheid keerde naar den Haage. Sommigen hebben aangetekend, dat 'er, van onzen kant, in 't Beleg van Breda, veel minder volks gebleeven was dan men gewaand zou hebben. Men rekende maar agthonderdenvyftig dooden en dertienhonderd ge-

De Stad geeft zig over.

gekwetsten. Daar waren drie-entwintigduizendeenhonderdenzestig Kanonschooten op de Stad gedaan, en driehonderdentwintigduizend ponden buskruids verbruikt (*o*). 1637.

Het Fransche Leger, onder den Kardinaal de la Valette, Landrechies, na een beleg van vier weeken, hebbende ingenomen, bemagtigde, daarna, Maubeuge en la Chapelle. De Kardinaal Infant hadt zig, na 't inneemen van Venlo en Roermonde, met zyn Leger, begeven naar Henegouwen, om la Chapelle te ontzetten. Doch de Plaats was, voor zyne aankomst, reeds opgegeven. De beide Legers bleeven, sedert, leggen, zonder iet meer te verrigten. La Valette, Landrechies en la Chapelle wel bezet hebbende, keerde, met 's Konings heir, in 't najaar, naar Frankryk. Maubeuge, eene Stad van kleine aangelegenheid, werdt verlaaten (*p*).

Fransche Krygsbedryven.

De Luitenant Admiraal Filips van Dorp, deezen Zomer, met 's Lands Vloote, op de Vlaamsche kusten gekruist hebbende (*q*), was, omtrent het begin van Wynmaand, met de meeste schepen, by gebrek van mondbehoeften, in de zeegaten ingevallen. Doch alzo hy zulks zonder last gedaan hadt, werdt het hem kwalyk genomen, in den Haage. Ook was hy, gelyk de meeste Bevelhebbers ter zee, ten deezen tyde, in de ongunst van 't volk geraakt. Zyne Hoogheid schynt hem, insgelyks, niet genegen geweest te zyn. Immers hy werdt, niet

De Luitenant-Admiraal van Dorp van zyn Ampt verlaaten.

(*o*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 467.
(*p*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 210-220. Aitzema II, *Deel*, *bl.* 456-466.
(*q*) Resol. Holl. 24 *Maart* 4, 25 *April* 1637. *bl.* 50, 63, 75.

1637.

Maarten Harpertszoon Tromp wordt Luitenant-Admiraal.

niet lang na zyne komſt in den Haage, verlaaten van zyn ampt, welk toen, door den Prinſe, op aanpryzing der Staaten van Holland, aan den Vice-Admiraal, *Maarten Harpertszoon Tromp*, opgedraagen werdt (*r*). 't Beveiligen der kuſten was hoognoodig, ten deezen tyde. De Duinkerkers namen geduurig de Haring- en Viſchſchepen weg. Maaslandsſluis alleen verloor 'er tien in dit jaar, en men rekende uit, dat dit Dorp, ſedert het jaar 1631, meer dan tweehonderd ſchepen, ieder, met de uitrusting, vyfduizend guldens waardig, was kwyt geraakt (*s*).

VIII. Ongenoegen tuſſchen Groot-Britanje en deezen Staat.

Sedert het ſluiten der Vrede tuſſchen Spanje en Groot-Britanje, in den jaare 1630, was de vriendſchap tuſſchen Karel den I. en deezen Staat merkelyk verkoeld. De naauwe verbindteniſſen, in de jaaren 1634 en 1635, met Frankryk aangegaan, ſtaken de Engelſchen, insgelyks, in den krop. De Koning nam 'er zelfs gelegenheid uit, om zynen onderdaanen een Schipgeld op te leggen, waaruit, zo hy voorgaf, eene Vloot zou onderhouden worden, om de Engelſche kuſten te dekken tegen 't gevaar, welk haar, door het Verbond tusſchen Frankryk en deezen Staat, gedreigd werdt (*t*). Daarbenevens, verſtondt hy, dat 'er eene Vloot vereiſcht werdt, om de heerſchappy over de zeeën, die Groot-Britanje omringen, te verdadigen. 't Geſchil over deeze heerſchappy, die de Engelſche Koningen zig plag-

Geſchil over de heerſchappy der zee.

(*r*) Reſol. Holl. 1, 5, 7, 9, 15, 17 *Octob.* 1637. *bl.* 178, 183, 184, 188, 192, 194. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 483, 484.
(*s*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 485.
(*t*) Rapin *Tom.* VII. *p.* 447, 452.

plagten toe te ſchryven, was, onlangs, wederom leevendig geworden. *Joannes Seldenus*, een Engelſchman, hadt het regt zyns Konings voorgeſtaan, in een Boek, *Mare clauſum*, of *geſlooten' Zee* genoemd, in 't jaar 1635 uitgekomen, en gerigt tegen een werk van Hugo de Groot, welk, reeds veele jaaren, onder den naam van *Mare liberum*, of *vrye Zee*, het licht gezien hadt. Seldenus Boek maakte zo veel gerugts, dat 'er de Staaten van Holland kennis van namen: ook vereerden zy den Advokaat, *Dirk Graswinkel*, die 'er eene wederlegging op ſchreef, met een jaargeld van vyf honderd guldens, ter tyd toe, dat zy gelegenheid zouden vinden, om hem te bevorderen (*u*). 't Regt der Opperheerſchappye over de Zee werdt, midlerwyl, ſterk gedreeven in Engeland. Het Huis der Gemeenten hadt, al van 't jaar 1628 af, geklaagd, dat men dit regt zo goed als verlooren hadt, door het verwaarloozen der zeemagt des Koningkryks (*v*). De Koning dan, om te doen zien, dat hy zig in dit regt wilde handhaaven, hadt, in Bloeimaand des jaars 1636, de visſchery op de Engelſche, Schotſche en Ierſche kuſten verbooden, en te gelyk verklaard, dat hy eene Vloot dagt uit te ruſten, om hun, die, zyns ondanks, de gemelde kuſten beviſſchen wilden, zulks te beletten; en om de viſſchery zyner vrienden en bondgenooten te beſchermen (*w*). De Hollanders en Zeeuwen, onaangezien dit verbod, op de kuſten van Groot-Bri- 1637.

(*u*) Reſol. Holl. 21 en 22 *Dec.* 1635. *bl.* 234. 18 *Jan.* 7 *April* 1630. *bl.* 3, 83.
(*v*) Rapin *Tom.* VII. *p.* 387.
(*w*) Rapin *Tom.* VII. *p.* 455.

1637. Britanje visschende, werden, door de Engelsche Vloote, aangetast, en genoodzaakt, dertigduizend guldens te betaalen voor de vrye Visschery, in het tegenwoordig getyde. Eenige Engelsche Grooten hadden, twee jaaren te vooren, de Haringvisschery ter hand genomen; doch alzo zy 'er niet dan schade by hadden, verdroot hun die handel haast (*x*). Anderen Koopvaardyschepen der Ingezetenen van deezen Staat, by ongeluk in Engelsche Havens vervallende, werden ongewoone regten afgevorderd (*y*). De Staaten, niet onbewust van het smeulend misnoegen aan 't Engelsche Hof, hadden, in de Lente des jaars 1636, *Kornelis van Beveren*, *Heer van Strevelshoek*, naar Engeland (*z*) gezonden, om 's Konings gunst te herwinnen en een nieuw Verbond met hem te sluiten (*a*). Naderhand, kreeg hy last, om ook over 't stuk der Haringvisscherye te handelen (*b*). Doch deeze bezending was vrugteloos. Men hadt, aan 't Engelsche Hof, te groot een' argwaan opgevat, over 't Verbond met Frankryk, en over de verdeeling der Nederlanden, by het zelve beraamd. De *Graaf van Arondel*, ten zelfden tyde, herwaards gezonden, om de zaaken van de Palts te vorderen, bragt, in zyne aanspraak, te pas, dat de Koning, zyn meester, eene Vloot uitgerust hadt, om zyn regt over de vier zeeën te hand-

(*x*) Resol. Holl. 15 *Sept.* 1634. *bl.* 88.
(*y*) Resol. Holl. 19 *Sept.* 4 *Oct.* 1636. *bl.* 109, 203. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 163, 164, 305-307, 401, 402. RAPIN *Tom.* VII. *p.* 455.
(*z*) Resol. Holl. 29 *Jan.* 6 *Maart* 1636. *bl.* 8, 45.
(*a*) *Zie zyne* Instructie *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 307.
(*b*) Resol. Holl. 6 *Juny* 17 *Sept.* 1636. *bl.* 132, 886.

handhaaven. Doch de Staaten van Holland, 1637.
bedugt, dat men het zwygen op zulk eene aanmerking voor toestemmen neemen mogt (*c*), bedienden zig van de gelegenheid, om den Gezant, naderhand, te kennen te geeven, „ dat Koning Jakob ook, voorheen, van zulk „ een regt gewaagd hadt; doch dat men niet „ waanen moest dat Holland het zelve erkennen „ zou." Joachimi ook, herwaards gekeerd, om verslag van den staat der zaaken in Engeland te doen (*d*), gaf genoeg te verstaan, dat men het voorneemen des Konings, om zig meester te maaken van de visscherye, met magt, zou moeten te keer gaan. Des zondt men, tegen 't najaar, eenige Oorlogsschepen naar de Engelsche kusten, tot beveiliging der visscherye (*e*). Karel de I. liet niet na, het Schipgeld en een Ton- en Bakengeld te doen heffen van onderzaaten en vreemden; doch hy verwekte, hierdoor, groot misnoegen onder zyn volk, welk, in 't gemeen, verstondt, dat de Koning, buiten bewilliging van 't Parlement, geene nieuwe lasten opleggen mogt. Hy moest dan, om 't volk eenig genoegen te geeven, wel veel gerugts maaken van zyne opperste magt over de Britsche zeeën (*f*). Ook deedt hy, ten dien einde, in 't jaar 1637, te Woolwich, een kostbaar Oorlogsschip timmeren, welk de *Souverain* genoemd werdt (*g*). Doch de onlusten tus-

(*c*) Resol. Holl. 24 *April* 1636. *bl.* 102.
(*d*) Resol. Holl. 24 *April* 12 *Juny* 22, 25, 27 *Nov.* 1636. *bl.* 102, 138, 139, 228, 229, 232.
(*e*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 310, 311, 408.
(*f*) Resol. Holl. 24 *Maart* 1637. *bl.* 49.
(*g*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 419, 492.

1637. tusschen hem en 't volk, sedert, toeneemende, vondt hy zig niet in staat, om zyn voorgewend regt, behoorlyk, te verdedigen.

Duitsche Krygszaaken. De Duitsche kryg was, dit jaar, flaauwlyk gevoerd. Banier werdt genoodzaakt te wyken van by Torgau, daar hy zig nedergeslaagen hadt. De Keizerschen maakten zig, sedert, meester van Voor-Pomeren. De Zweedsche gezant Spiering hieldt sterk aan, om onderstand by deezen Staat. Ook verwierf hy nu en dan iets; doch weinig (*h*). De deerlyke Hongersnood, die in de Palts geleeden werdt, drong veele verarmde Opgezetenen, om herwaards af te zakken. De sterksten werden gebruikt in het beleg van Breda (*i*).

Dood des Keizers. De Keizer Ferdinand de II. was, op den vyfentwintigsten van Sprokkelmaand deezes jaars, overleeden, en opgevolgd door zynen Zoon, *Ferdinand den III*, die, kort te vooren, tot Roomsch-Koning verheeven was.

IX. Twist tusschen de algemeene Staaten en de Staaten van Holland, over Admiraliteits zaaken.

Tusschen de algemeene Staaten en de Staaten van Holland, was, ten deezen tyde, geschil ontstaan, wegens het Regtsgebied over Persoonen, in eed of dienst zynde van hunne Hoog-Mogendheden; by gelegenheid, dat eenige Raaden ter Admiraliteit, te Amsterdam, in persoon, gedagvaard waren voor het geregt deezer Stad, en geweigerd hadden aldaar te verschynen. De algemeene Staaten verstonden, dat de Raaden ter Admiraliteit aan niemant dan aan hun verantwoording schuldig waren, en verklaardenze vry van misdaad. Die

van

(*h*) Resol. Holl. 17 *Febr.* 1638. *bl.* 12. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 491.

(*i*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 502, 503.

van Holland verdedigden, daarentegen, 't geregt van Amſterdam. En Zeeland ſtemde met Holland (*k*). Doch alle de andere Gewesten vielen hun tegen. Men beſloot de zaak te verblyven aan zyne Hoogheid. Doch Holland toonde hiertoe kleine genegenheid (*l*). Ook weet ik niet, dat 'er, ten deezen tyde, eenige uitſpraak op gedaan werdt. Zie hier, ondertuſſchen, waaruit het geſchil ontſtaan was. Men was, thans, in Holland, gebeeten op de Admiraliteit, ter oorzaake van het verpagten van het vierde deel der * gelei- en verlofgelden, welk, ſedert eenige jaaren, ingevoerd (*m*), en Holland, en vooral Amſterdam zeer tegen de borſt was: gelyk 'er ook de meeſte Leden van Zeeland klein behaagen in ſchiepen (*n*). Drie Raaden ter Admiraliteit, in Zomermaand, deeze Verpagting, te Amſterdam, hebbende tragten te doen, waren 'er, geregtelyk, in belet. De twiſt, hierover gereezen, was van gevolg. In 't begin des jaars 1639, deeden de algemeene Staaten eene bezending aan de Vroedſchap van Amſterdam, voornaamlyk ſtrekkende, om de Stad te doen bewilligen, in het wederom opregten van een opperſt Kollegie ter Admiraliteit, volgens een' voorſlag, onlangs gedaan door zyne Hoogheid. Voorts, zogt men de Stad ook over te haalen, om de Verpagting van het geheele middel der gelei- en verlofgelden en het opregten eener Maatſchappye

1637.

* *Convoojen* en *Licenten*.

(*k*) Notul. Zeel. 26, 30 *Octob.* 2 *Nov.* 1637. *bl.* 218, 230, 232.
(*l*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 486-490.
(*m*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 413, 505, 552.
(*n*) Notul. Zeel. 29 *July* 1638. *bl.* 163.

1637. pye van * Verzekering toe te ſtaan. De Vroedſchap nam deeze bezending kwalyk, en hieldtze niet wel overeen te komen met de oude gewoonte. 't Was, naamlyk, zeldzaam gezien, dat eene byzondere Stad, van wege de algemeene Staaten, bezonden werdt. Ook bragt men 't antwoord op den voorſlag hunner Hoog-Mogendheden ter Vergaderinge van Holland in. Men meent, dat die van Amſterdam vreesden, dat de Prins zig, door middel van de algemeene Staaten, te veel gezags zogt te verkrygen, over de byzondere Geweſten. Immers, men bewilligde niet in den voorſlag. De Prins, die gemaatigd van aart was, liet ook na, dien ſterk te dryven. Nogtans is 't niet onwaarſchynlyk, dat, uit dit geſchil, het ongenoegen tuſſchen zyne Hoogheid en die van Amſterdam ontſtaan is, waarvan men, in laater' tyd, en zelfs na 's Prinſen dood, gevaarlyke gevolgen gezien heeft. De Weſtindiſche Maatſchappy lag ook met de Admiraliteit overhoop, wegens het regt over de buiten, op zee veroverd. En naardemaal zy, zo wel als Amſterdam, gedraagen werdt, door de Staaten van Holland; ſtyfde dit byzonder geſchil het gemeen misnoegen onder de Geweſten (o).

* *Aſſurantie.*

Windhandel in bloemen, in Holland.

Omtrent deezen tyd, werdt, in Holland, en byzonderlyk, in de Steden Haarlem, Leiden, Amſterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen, ſterke windhandel gedreeven in bloemen, met naame in tulpen. Klein en groot hieldt zig met deezen handel op. De prys der tulpen werdt, door

(o) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 489, 504, 505, 593-602.

door de ſtreeken ſommiger handelaaren, geweldig hoog opgejaagd. Men beſteedde, voor eene bloem van tien aazen, eerſt vyfennegentig, daarna negenhonderd guldens: een pond geele kroonen werdt, eerſt om twintig of vierentwintig, en eene maand laater, om meer dan twaalf honderd guldens, verkogt. Doch hierop volgde, in de Lente deezes jaars, zulk eene geweldige daaling, dat veelen buiten ſtaat geraakten, om de bloemen, welken zy in voorkoop beſproken hadden, te ontvangen. Hieruit reezen regtsgedingen, in de byzondere Steden, die zig vervoegden aan de Vergadering der Staaten; alwaar men kleine genegenheid toonde, om op zulk eenen ydelen handel regt te laaten doen (*p*). Sedert, verviel de luſt om tulpen te koopen, t'eenemaal. Ook waren de meeſte handelaars luiden geweeſt van klein vermogen, die, door hoop op winſt bekoord, hun gewoonlyk beroep verlaaten hadden, om, zonder geld van belang aan te leggen, ſpoedig ryk te worden: 't welk zo ver ging, dat 'er, in zekere Stad van Holland, wel voor tien millioenen guldens aan bloemen zouden verhandeld zyn (*q*). Men hadt, ter Staatsvergaderinge van Holland, reeds in overleg genomen, om eenen Impoſt te leggen op de bloemen. Doch de ſchielyke daaling deezer koopmanſchap maakte, dat men 't uit den zin ſtelde (*r*).

1637.

X. Verdrag met Frankryk.

De Koning van Frankryk zondt, in de plaats van Charnacé, den *Markgraaf d' Eſtampes*, in Slagt-

(*p*) *Zie* Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2363.

(*q*) Regiſt. van de pryzen der Bloemen, *gedr.* 1637. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 503, 504.

(*r*) Reſol. Holl. 4 *May* 1637. *bl.* 84.

1637. Slagtmaand, herwaards, om het jaarlyksch Verdrag wegens den aanstaanden veldtogt te sluiten. Dit geschiedde, op den zeventienden van Wintermaand. De Koning verbondt zig, om de Staaten, in 't volgende jaar, met twaalfhonderdduizend guldens, te zullen ondersteunen: waartegen de Staaten beloofden, een magtig Leger in 't veld te zullen brengen, om iet van gewigt te onderneemen, waarvan egter 't geheim alleenlyk aan den Prinse van Oranje, en aan iemant, van 's Konings zyde hiertoe te benoemen, vertrouwd zou worden (*s*). Ten zelfden tyde, was *Godefroi*, *Graaf van Estrades*, door den Kardinaal de Richelieu, naar Engeland gezonden, om Karel den I. te beweegen, dat hy de Spaanschen met geene schepen wilde bystaan, in geval zyne Majesteit van Frankryk en de Vereenigde Staaten iets mogten onderneemen, in Vlaanderen (*t*). Doch Karel weigerde rondelyk zig hiertoe te verbinden (*u*). En dit was de reden, waarom men wederom van den togt naar Duinkerken moest afzien.

Raadpleegingen op den aanstaanden veldtogt.

D'Estrades, uit Engeland herwaards overgesteken, beraamde, op 's Konings last, met zyne Hoogheid, den Prinse van Oranje, de beweegingen van den aanstaanden veldtogt. Men kwam, al vroeg in 't volgend voorjaar,
1638. overeen, dat het Fransche Leger, onder den Maarschalk van Châtillon, Kameryk, Namen, Grevelingen of S. Omer zou aantasten: terwyl de Prins, met de Krygsmagt der Staaten, Ant-

(*s*) *Zie* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 425, 491.
(*t*) Instruct. *dans les* Lettr. du Comte D'ESTRADES *Tom.* I. *p.* 1.
(*u*) Lettr. du Comte D'ESTRAD. *Tom.* I. *p.* 12.

Antwerpen, of Hulſt, of Damme belegeren zou (*v*). De Koning beloofde, kort hierna, S. Omer te zullen belegeren, terwyl de Prins 't beleg voor Antwerpen ſlaan zou (*w*). Ook maakte zyne Hoogheid, van toen af, toebereidſels, tot het beleg van Antwerpen (*x*). 1638.

De Kardinaal Infant, vermoedende, waar men 't, van de Franſche en Staatſche zyde, op gemunt hadt, zondt Prins Thomas naar Duinkerken en Graaf Jan van Naſſau naar Kameryk. Hy zelf bleef te Bruſſel, om van daar het oog op alles te houden, zendende *des Fontaines* en *Sfondrato*, met eenig voet- en paardenvolk, af, om zig omtrent Lier neder te ſlaan. De Markgraaf van Lede hieldt zig te Roermonde. Elk hadt bevel, zig vaardig te houden, om te trekken, daar 't de nood vereiſchen zou.

De Franſchen belegeren S. Omer.

De Markgraaf van Châtillon kwam, in Bloeimaand, met het Franſche Leger, voor S. Omer. De bezetting deezer Stad werdt, eer zy beſlooten kon worden, door Prinſe Thomas, met duizend man verſterkt.

Onderzoek of Fredrik Henrik voorhadt, Hulſt te belegeren, of Antwerpen.

De Prins van Oranje, het Leger der Staaten hebbende doen verzamelen omtrent de Voornerſchans, gaf bevel, om, van daar, te ſchepe, af te zakken naar de Zeeuwſche Stroomen (*y*). In de Franſche Gedenkſchriften zyner Krygsbedryven, die, naar alle waarſchynlykheid, onder zyn oog, opgeſteld, en, naderhand, door hem zelven, nagezien zyn, wordt verhaald, dat hy van zins was, Hulſt aan te taſten; doch

dat

(*v*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 221.
(*w*) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 18.
(*x*) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 21.
(*y*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 221, 222.

1638. dat de Gemagtigden der Staaten hem bewoogen,„ tot eene onderneeming op Antwerpen (z). Maar d'Estrades gewaagt van een gesprek met den Prinse, welk, in verscheiden' opzigten, merkwaardig is, en onder anderen ook, indien men 't gelooven mag, 's Prinsen gezindheid tot het beleg van Antwerpen, klaarlyk, bewyst.

Oorzaak van 's Prinsen nieuw misnoegen op die van Amsterdam.

Richelieu hadt aan d'Estrades geschreeven (*a*), hoe hem, uit Amsterdam, berigt was, dat de Spanjaards, aldaar, driehonderdduizend ponden buskruids hadden doen koopen; die, door beleid van eenen Koopman en Agent des Konings van Deenemarke, *Marcellus* [of *Marcelis*] genoemd, naar Antwerpen, stonden gezonden te werden. D'Estrades, den Prinse hiervan verwittigd hebbende, verstondt „ dat 'er zyne Hoogheid reeds kennis „ van hadt, en den Wethouderen van Amster- „ dam hadt aangeschreeven, dat zy den Koop- „ man moesten aanhouden, en te regt stellen." Doch den volgenden dag, wederom ontbooden zynde by den Prinse, zou, naar zyn verhaal, zyne Hoogheid, in toorn ontsteken, en den hoed op de tafel werpende, gezeid hebben, „ dat die van Amsterdam eenen uit de Wet- „ houderschap aan hem afgezonden hadden, „ met berigt, dat zy, Marcelis ontbooden en „ gehoord hebbende, hadden verstaan, dat hy „ geene kennis hadt van 't gene men uit hem „ weeten wilde; dat hy Agent van den Ko- „ ning van Deenemarke was, wegens den han- „ del op de Oostzee: wilde men dien afbree- „ ken;

(z) Memoir. de Freder. Henri *p.* 222, 223.
(*a*) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 26.

„ ken; men hadt zig ſlegts te verklaaren, en 1638.
„ hy zou, terſtond, de reis aanneemen naar
„ Deenemarke. Hy erkende egter, tienduizend Ryksdaalers geleend te hebben aan zekeren *Byland*; doch hy betuigde niet te weeten, wat gebruik deeze van dit geld gemaakt, en of hy 'er, gelyk men zeide, buskruid en geweer voor gekogt hadt, 't welk in zekere vier fluiten gelaaden was. Voorts, hadt men Byland zelv' gevat en ondervraagd, die geantwoord hadt, dat de burgers van Amſterdam regt hadden, om alomme handel te dryven; dat hy honderd Koopluiden noemen kon, die de Antwerpenaars bedienden; dat hy 't ook deedt; dat de Koophandel niet moeſt belemmerd worden, en dat hy, zo men, om winſt te doen, door de Hel vaaren moeſt, het verbranden zyner zeilen in de waagſchaal ſtellen zou. Op zulk eene verdediging, was Byland onſchuldig geoordeeld, en ontſlaagen." D'Eſtrades voegt hierby „ dat de Prins zeer misnoegd was, over 't gedrag van Amſterdam, en den Luitenant-Admiraal Tromp, terſtond, laſt gaf, om de vier fluiten, in Texel, aan te houden, en niet dan op zyn bevel te ontſlaan. *Gy ziet*, zou hy wyders, tegen d'Eſtrades, gezeid hebben „ *hoe veel gedulds men oefenen moet, met deeze plompaarts van Koopluiden. Ik heb geene grooter vyanden dan de Stad Amſterdam; maar kryg ik Antwerpen eens; ik zal haar zo laag vernederen, dat zy zig nimmer wederom zal konnen opbeuren* (*b*)." Uit dit Verhaal, geſchree-

(*b*) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 27-29.

1638. schreeven, terwyl zyne Hoogheid, voor Dordrecht, zeilreede lag naar Kallo, schynt men te mogen opmaaken, dat de Prins zynen zin gezet hadt, op 't bemagtigen van Antwerpen. 't Gebeurde met Marcelis en Byland voor de Wethouderschap van Amsterdam is opgesierd met eenige onwaarschynlyke omstandigheden: waarom het verhaal daarvan my, in allen deele, niet geloofwaardig voorkomt. Zo veel is 'er van, dat het, in deeze Stad, niet ontbrak aan Koopluiden, die den vyand, tegen 's Lands Plakaaten, voorzagen van Krygsbehoeften (c), welken op Antwerpen gescheept werden. Doch of zulks, door de Wethouderschap, onder oogluiking, gedoogd werdt, om dat men voor vermindering des Koophandels bedugt was, wanneer Antwerpen gewonnen zou zyn, 't welk men, door het voorzien deezer Stad, zou hebben willen voorkomen, zou ik niet durven verzekeren.

XI. Onderneeming op Antwerpen.

De togt naar Antwerpen werdt, midlerwyl, ondernomen. De Veldmaarschalk, Graaf Willem van Nassau, kreeg last, om, met zesduizend man, scheep te gaan, zig naar Bergen op Zoom, en voorts naar Liefkenshoek te begeeven, en van daar, over 't Land van den Doel, naar den dyk van Kallo, daar hy post vatten moest. De Prins zou, ten zelfden tyde, met het gantsche Leger, naar Bergen op Zoom komen, van waar hy den weg te lande naar Antwerpen neemen zou, zo dra hem berigt werdt, dat Graaf Willem zig van den dyk en van nog

(c) *Zie* AITZEMA II. *Deel, bl.* 596.

nog eene of twee Plaatsen, digter aan Antwerpen, verzekerd hadt (*d*). 1638.

Op den negenden van Zomermaand, vertrok Graaf Willem, van de Voornerschans, te schepe, naar Bergen op Zoom, daar de Prins hem nog vondt, op den dertienden. Hy begaf zig toen, van daar, naar Liefkenshoek, vanwaar hy 't volk over de ondiepten voerde, van den Doel af, tot aan den dyk van Kallo, waar zy, nat en vermoeid, aankwamen, zonder tegenstand ontmoet te hebben. De Reduit Stabroek werdt, terstond hierna, overweldigd: ook de Schans Kallo, die, zo wel als Stabroek, door Graave Willem, versterkt werdt. De Prins hadt hem, te vooren, gelast, na 't bemagtigen van Kallo, verder voort te trekken, en Blokkersdyk en Burgt in te neemen. Doch hy hieldt zig in en omtrent Kallo, op zeker vermoeden, dat de vyand, in grooten getale, in 't Land van Waas, byeentrok. De Prins was hierom genoodzaakt, te Noordgeest en te Wouw te blyven leggen. Graaf Willem zondt, midlerwyl, naar 't Leger, om volk en krygsbehoeften. Doch dit kon hem zo spoedig niet toegeschikt worden, als hy gehoopt hadt. De Markgraaf van Lede was, ondertusschen, aan drie oorden, aangevallen op de verschansingen van Graave Willem, die hem wakkerlyk hadt afgeslaagen. De onderstand, dien hy verzogt hadt, was nu op weg, toen hy, berigt gekreegen hebbende, dat de vyand hem, den volgenden nagt, eenen geweldigen aanval bereidde, zyne verschansingen, op 't onvoorzienst, verliet

De Veldmaarschalk Graaf Willem, vat post te Kallo.

Hy wykt, in wanorde, te rug.

(*d*) Memoir. de Freder. Henri p. 223-225.

1638. liet, en naar Liefkenshoek week. De aftogt geschiedde, in groote wanorde. Ook sloegen de Spaanschen Graave Willem wel tweeduizend man af, en onder deezen, zyn' eenigen Zoon, *Maurits*, een' jongeling van groote hoop. Al 't geschut bleef in den loop, en zo veele vaartuigen, dat den eigenaaren der zelven, daarna, tot boetinge hunner schade, door de Staaten van Zeeland, negenenveertigduizendvyfhonderd guldens werden toegelegd (*e*). En 't gene spytigst was, men vernam, sedert, dat de berigten, die deezen schielyken aftogt of vlugt, gelyk de Prins dien noemde, veroorzaakt hadden, louter verzierd geweest waren, om den onzen schrik aan te jaagen. Ook werdt men onderrigt, dat de vyand, omtrent Kallo, niet boven agtduizend man byeen gehad hadt: doch dat Picolomini, met de Keizerschen, op last van den Kardinaal Infant, tot by Lier genaderd was. De Prins van Oranje, zyne onderneeming op Antwerpen t'eenemaal verydeld ziende, vondt geraaden, by Bergen op Zoom op gunstiger gelegenheid te blyven wagten (*f*).

De togt op Antwerpen wordt gestaakt.

S. Omer verlaaten.

Picolomini bleef niet lang omtrent Lier; maar voegde zig, eerlang, by 't Leger onder Prinse Thomas. De samengevoegde troepen noodzaakten Châtillon tot het verlaaten van S. Omer, welk meer dan zes weeken belegerd geweest was.

Des nagts na den vyfden van Hooimaand, over-

(*e*) Notul. Zeel. 9 *Decemb.* 1628. *bl.* 250.

(*f*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 225-230. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 535, 536. HOOFTS Brieven *N.* 587, 588. *bl.* 438, 435.

overviel Sfondrato de Staatsche Ruitery te Wouw; doch hy werdt, door de wakkerheid van Stakenbroek, genoodzaakt, met groot verlies, te rug te wyken (*g*). 1638.

Fredrik Henrik trekt voor Gelder.

De Prins, na 't gebeurde by Kallo, geraaden gevonden hebbende, het Leger met eenige manschap uit de bezettingen te versterken, hadt dertig vendelen voetvolks verzameld, te Gorinchem, die hy, sedert, hooger opzondt, om, nevens de troepen onder Graave Henrik, zig omtrent Gelder neder te slaan. De Fransche Gezant hadt, hiertoe, ernstelyk geraaden, en beloofd, dat de Koning zyn meester, midlerwyl, ook eene Stad van belang zou aantasten, om de vyandlyke Legers af te houden van Gelder. De Prins brak zelf op met het Leger van omtrent Bergen op Zoom, trekkende, voorby 's Hertogenbosch tot aan Yssum, alwaar hy vernam, dat Graaf Henrik zig reeds te Pont hadt nedergeslaagen. Doch hier ontdekten zig verscheiden' zwaarigheden, in 't voorgenomen beleg van Gelder. De Stad was sterk bezet, en omringd van moerassen, die, in het tegenwoordig jaargetyde, het naderen der Stad schier onmogelyk maakten. De Kardinaal Infant en eenige Keizerlyke troepen onder Lamboi waren in aantogt. Al dit bewoog den Prins tot het besluit om het beleg te staaken. Doch, in zyne Gedenkschriften, wordt verhaald, dat de Gemagtigden der Staaten, oordeelende het onverantwoordelyk, dat 'er niets verrigt werdt met het Leger, hem deeden veranderen van besluit. Men sloeg zig dan ne-

(*g*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 539.

1638. neder voor de Stad. Graaf Henrik werdt ontbooden van Pont, om zig, nevens den Prinse, te komen legeren. Doch zyn geschut bleef in den kleigrond zitten, en viel den Kardinaal Infant, die, midlerwyl, by Venlo, over de Maaze gekomen was, ongelukkiglyk, in handen. In het gevegt, welk, by deeze gelegenheid, voorviel, werden Don Emmanuel van Portugal en Graaf *Frits van Nassau*, Ritmeesters onder de Staatsche benden, gekwetst en gevangen genomen. Het vyandlyk Leger sloeg zig, hierna, neder aan de andere zyde van Gelder, wordende dus, door de Stad en door het water de Niers, van het Leger der Staaten afgescheiden. Vyf of zes dagen, bleef men in deezen staat, waarna, in 't Leger der Staaten, besloten werdt, op te breeken van voor Gelder, en naar den kant van Rynberk te trekken: 't welk geschiedde, zonder dat de vyand eens ondernam, de agterhoede der onzen te vervolgen. Den Kardinaal Infant, daarna, wederom over de Maaze getoogen zynde, en zig, langs deezen stroom, hebbende nedergeslaagen, brak de Prins ook op van by Rynberk, en legerde zig by Graave. Terwyl de beide Legers hier lagen, vielen 'er, van tyd tot tyd, schutgevegten voor, tusschen de wederzydsche Ruiterye. De Kardinaal Infant brak eerst op, en leide zyn volk, tusschen Roermonde en Stevenswaard, in de Winterkwartieren, nadat zyne Ruitery het Slot Kerpen by Keulen bemagtigd hadt. Het Leger der Staaten betrok de Winterkwartieren, omtrent het midden van Wynmaand (*h*).

Hy verlaat de Stad.

De Legers scheiden.

Zo-

(*h*) Memoir. de Freder. Henri p. 231-248. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 536.

Zodanig was de uitſlag van den veldtogt in de Nederlanden: waarin beide de Franſche en Staatſche wapenen kleinen voorſpoed gehad hadden. De Franſchen bemagtigden egter, in Herfſtmaand, Chatelet. Doch omtrent den zelfden tyd, dreef hen een ſchielyke ſchrik tot het opbreeken van 't beleg van Fontarabie in Biskaje, voor welke Stad, *de la Force* omtrent drie maanden gelegen hadt. De Aartsbiſſchop van Bourdeaux hadt, daarentegen, veertien Spaanſche ſchepen genomen, of vernield (*i*). Ook waren de Zweedſche wapenen, gelukkiglyk, gevoerd in Duitſchland. Banier dreef Gallas uit Voor-Pomeren, en Hertog Bernard ſloeg de Keizerſchen, onder Joan Gortz, by Briſak, waarna hy zig meeſter maakte van deeze Vesting. De Paltsgraaf, Karel Lodewyk, die zig, dit jaar, ook wederom begon te beweegen, werdt, door de Keizerſchen, gejaagd uit Meppen in Munſterland, waarvan hy de Heerlykheid, kort te vooren, door aankoop, verkreegen hadt. Sedert, legerde hy zig in het Kleefſche (*k*).

1638. Verdere Krygsbedryven.

De Spaanſchen hadden, in dit jaar, eenen aanſlag geſmeed om Maaſtricht te verraſſen. Zy hielden heimelyk verſtand met eenige ingezetenen, en men was overeengekomen, dat zekere Brouwer, wiens huis aan de Veſten ſtondt, eenen heimelyken doorgang in het zelve, voor de Spaanſche ſoldaaten, zou doen maa-

Aanſlag op Maaſtricht.

(*i*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 246. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 539.

(*k*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 236. PUFFENDORF Zweedſche Hiſt. *bl.* 700. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 530, 531, 538, 553, 586.

1638. maaken. Doch de toeleg werdt, by tyds, ontdekt. Eenige Geestelyken, aan welken het voorgenomen verraad, in de Biegt, beleeden was, verzuimd hebbende, het zelve aan te brengen, werden, deswege, met de dood gestraft (*l*).

XII. Zeegevegt.

In Slagtmaand, viel 'er een zeegevegt voor, tusschen zeventien Duinkerker- en vyftien Staatsche Oorlogsschepen. De vyand was van zins, den onzen de Haringvisschery te beletten. Doch deeze ontmoeting noodzaakte hem, te rug te keeren. Nogtans waren de Staatsche schepen, in deeze gelegenheid, en vooral door een' storm, die 'er op volgde, ook derwyze gehavend, dat zy binnen loopen moesten, om zig te herstellen (*m*).

De Koninginne Moeder van Frankryk komt in Holland.

De Koninginne Moeder van Frankryk, eenige jaaren in Brabant hebbende gesleeten, kwam, in Oogstmaand deezes jaars, onverwagts, herwaards, onder voorwendsel van de wateren te Spa te willen gaan gebruiken (*n*). De Prinses van Oranje, haar, te 's Hertogenbosch, hebbende aangetroffen, verzelde haar, tot in den Haage. Zy bezogt, sedert, de voornaamste Hollandsche Steden, en werdt, alomme, maar in 't byzonder te Amsterdam, met veel staatsie, ingehaald. Naderhand, wederom, naar den Haage gekeerd, verzogt zy der Staaten bemiddeling, tusschen den Koning, haaren Zoon, en haar. Men zondt hierop, de Knuit naar Frankryk, om te onderstaan, wat men,

(*l*) Resol. Holl. 20 *Sept.* 1638. *bl.* 67. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 571-574. Verv. van 't Leev. van de Groot *bl.* 175.

(*m*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 248. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 554.

(*n*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 236.

men, hierin, by den Kardinaal en by den Koning zelven, zou konnen uitwerken. Doch hy vernam haast, dat men, ten Hove, nog ongezind was, om zig met de Koningin en derzelver Spaanschgezinde gunstelingen, gelyk menze noemde, te verzoenen. Zy onderstondt, sedert, of men haar ook in Engeland zou willen ontvangen: en schoon men haar, van daar, geen gunstig antwoord liet toekomen, vertrok zy egter derwaards. Doch zy bleef 'er niet zeer lang. Eindelyk begaf zy zig naar Keulen (*o*), daar zy, van elk verlaaten, in groote armoede, en, volgens sommiger verhaal, in 't Gasthuis, overleeden is, op den derden van Hooimaand des jaars 1642 (*p*). 1638. Haar uiteinde.

De Knuit, die, om de zaak der Koninginne Moeder, naar Frankryk gezonden was, hadt geenen last, om sterk aan te houden op den gewoonlyken jaarlykschen onderstand. Men vondt dit vreemd aan 't Fransche Hof, en gaf klaarlyk te verstaan, dat men geneigd was, het Verdrag, deswege, in 't voorleeden najaar, gemaakt, te vernieuwen. De Staaten zonden, eindelyk, eene schriftelyke onderregting op dit stuk aan de Knuit; doch 't liep aan, tot in Lentemaand des volgenden jaars, eer 't Verdrag vernieuwd werdt; waarby Frankryk, wederom, twaalfhonderdduizend guldens aan deezen Staat beloofde (*q*). Willem van Lier, Heer van Oosterwyk, der Staaten gewoonlyke Gezant aan 't Fransche Hof, tekende dit Ver- XIII. Verdrag met Frankryk. 1639.

(*o*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 540-551.
(*p*) COMMELIN Fredrik Henrik II. *Deel*, *bl.* 11. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 851.
(*q*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 604, 605.

1639. Verdrag, uit hunnen naam. Doch men heeft reden om te gelooven, dat de Knuit, die, midlerwyl, wederom herwaards gekeerd was, de voornaamste hand in het zelve gehad hadt (r). Ook schreef de Groot „ dat de Prins van O- „ ranje, thans, beter dan te vooren, overeen- „ kwam met den Kardinaal de Richelieu, die, „ voegt hy 'er by, om deeze eenigheid uit te „ werken, der Prinsesse, uit 's Konings naam, „ aanzienlyke geschenken gedaan hadt (s)." Men kwam, wyders, overeen, dat de wederzydsche Legers zig, met den aanvang van Bloeimaand, te velde begeeven zouden, om iet van gewigt te onderneemen.

Opening van den veldtogt. De Franschen belegeren. Hesdin.

De Franschen, onder den Maarschalk de la Meilleraie, trokken op, omtrent den bestemden tyd, den weg inslaande naar S. Omer; doch daarna, veranderende, naar 't scheen, van gedagten, legerde men zig voor Hesdin, eene Plaats van klein belang, in Artois. De Prins van Oranje hadt het Leger der Staaten omtrent de Voornerschans doen verzamelen, van waar men, bekwaamlyk, of, te schepe, naar den kant van Vlaanderen, kon afzakken, of, te lande, opwaards trekken, om iet op Gelder, Venlo, of andere Plaatsen aan de Maaze te onderneemen. Daarentegen was de Kardinaal Infant, die den Graaf van Fuentes, met agt- of negenduizend man, onder zig hadt, getrokken naar de grenzen van Frankryk. De Graaf van Feria hadt zig omtrent Diest nedergeslaagen, en de Markgraaf van Lede hieldt zig in 't Over-

kwar-

(r) *Zie* Verv. op 't Leeven van de Groot. *bl.* 196.
(s) *Zie* Verv. op 't Leeven van de Groot. *bl.* 206.

kwartier van Gelder: van welk Gewest hy Stadhouder verklaard was, uit den naam des Konings van Spanje. 1639.

·De Prins, van de Voornerschans vertrokken met het Leger, met voorneemen om Hulst aan te tasten, kreeg, tot voor Dordrecht afgezakt zynde, berigt, dat Feuquieres, het beleg van Diedenhoven ondernomen hebbende, door Picolomini, geheellyk, geslaagen was: waarop hy, 't beleg van Hulst uit den zin stellende, besloot te Filippine aan land te stappen, om den Vyand naar Vlaanderen te lokken, en 't inneemen van Hesdin te bevorderen. Het Leger kwam hier aan, op den zeventienden van Zomermaand. De Graaf. van Feria trok ook, terstond, derwaards. De Kardinaal Infant zelf was genoodzaakt, eenige manschap te schikken naar Vlaanderen: waarna Hesdin, ligtelyk, bemagtigd werdt door de Franschen. Maar de Prins, geenen kans ziende, om iet met voordeel te onderneemen in deezen oord, voerde het Leger, te water, naar Bergen op Zoom, van zins, om van daar, te lande, voort te trekken naar Gelder, en zo hem 't belegeren deezer Stad belet werdt, te Rynberk; wederom scheep te gaan, den Ryn en de Waale af te zakken, en Hulst te belegeren, eer Feria derwaards te rug gekeerd kon zyn. Zyne Hoogheid vertrok dan, den derden van Oogstmaand, van Bergen op Zoom, en kwam, na verloop van eenige dagen, te Rynberk. Doch hier gekomen, bevondt hy het jaargetyde te verre verloopen, om Gelder te belegeren. Hy besloot dan wederom scheep te gaan, den Ryn

Beweegingen van Prinse Fredrik Henrik.

Hesdin gaat over.

1639. af te zakken met het voetvolk en naar Vlaanderen te keeren, werwaards hy Stakenbroek, met de Ruitery, te lande, vooruit gezonden hadt. Hy vertrok van Rynberk, op den derden van Herfstmaand; doch stilte en tegenwind hielden hem negen dagen op, eer hy, by de schans S. Anna, drie uuren van Hulst, voet aan land zetten kon. Dit sukkelen op 't water hadt den vyand tyd gelaaten, om, van Venlo, met groote dagreizen, te trekken naar Antwerpen, en van daar, langs eene schipbrug over de Schelde, naar Hulst, een uur van welke Stad hy zig nedersloeg, juist op de plaats, daar de Prins zig gelegerd zou hebben. Het Leger der Staaten was toen genoodzaakt, in de Kruispolder stil te houden. De Kardinaal Infant bleef te Selzate, van waar hy de schansen Moervaart en Nassau, die Hulst dekten, voorzag van bezetting. Doch 't leedt niet lang, of zyne Hoogheid, den toeleg op Hulst verydeld ziende, brak op uit de Kruispolder, voerende de troepen, te water, naar Bergen op Zoom, en van daar, in de Winterlegeringen, in 't begin van Wynmaand (*t*).

XIV. De Spaansche Vloot in Duins aangetast en overwonnen.

Dus was de veldtogt deezes jaars wederom geëindigd, zonder dat 'er iet noemenswaardigs in verrigt was. Maar ter zee hadt de Staat, onder 't beleid van den Luitenant-Admiraal, Maarten Harpertszoon Tromp, gelukkiger geoorloogd. De Koning van Spanje, bezig met het uitrusten eener magtige Vloote, die herwaards stondt gezonden te worden, wagtte, om

(*t*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 250 256, 258. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 606, 625-627.

om dezelve naar behooren in ſtaat te ſtellen, eenige behoeften van Duinkerken. Dertien Oorlogsſchepen, drie Fregatten en zeven Koopvaardyſchepen waren, in Sprokkelmaand, uitgeloopen, om deeze behoeften te voeren naar Spanje. Tromp, op de kuſten kruiſlende, hadt meer niet dan elf ſchepen onder zyne vlagge. Nogtans taſtte hy de vyandlyke ſchepen aan, en ſneedt 'er twee af van de overigen, die allen naar binnen gejaagd werden (*u*). In Hooimaand, ligtte hy duizendenzeventig Spaanſche ſoldaaten, uit drie Engelſche ſchepen, die dezelven, te Kadix, hadden ingenomen, omze, te Duinkerken, aan land te zetten. Men klaagde hierover, van wege deezen Staat, aan het Engelſche Hof; doch de naauwe verbindteniſſen met Frankryk waren oorzaak, dat deeze klagten weinig ingang vonden. Tromp, ondertuſſchen, verſterking van ſchepen bekomen hebbende, bleef den gantſchen Zomer kruisſen, in en omtrent de Hoofden, op de Spaanſche Vloote, die, eindelyk, eenigen toevoer uit Vlaanderen hebbende ontvangen, uit de Corunha in zee ſtak. De eerſte tyding van de ſterkte deezer Vloote kreeg de Prins uit Frankryk (*v*). Doch kort hierop werdt hem, van Bruſſel, alwaar hy een' bediende der Sekretarye, door geſchenken, gewonnen hadt, het gantſche oogmerk der Spaanſche toeruſtinge, omſtandiglyk, overgeſchreeven: en onder anderen, dat de Admiraal laſt hadt, geenen ſlag te 1639.

(*u*) Reſol. Holl. 25 *Febr.* 1639. *bl.* 24. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 589.
(*v*) D'ESTRAD. *Tom.* I. *p.* 39.

1639. te waagen, maar in Duins in te loopen, alwaar de Engelschen hem ontvangen zouden (*w*). Op deeze berigten, werdt terstond geraadpleegd, over het versterken der Staatsche zeemagt. Tromp, zyne Vloot verdeeld hebbende, hadt maar twaalf schepen byzig, toen hy de Spaansche Vloot, zevenenzestig zeilen sterk, op den zestienden van Herfstmaand, by Bevezier, in 't gezigt kreeg. Hy besloot egter schutgevegten te houden met den vyand, tot dat hy meerder schepen by zig gekreegen zou hebben, en bragt hem zo veel schade toe, dat de Spaansche Admiraal, Don Antonio d'Oquendo, last gaf, om naar Duins te loopen; gelyk geschiedde. Maar Tromp, sedert, nog zeventien schepen onder de vlagge gekreegen hebbende, bezette den vyand in Duins, van zins hem, op deeze reede, beslooten te houden, of, zo hy uitkwame, slag te leveren. De Engelsche Admiraal Pennington kwam Tromp, terwyl hy hier lag, uit 's Konings naam, aanzeggen, dat hy zig van vyandlykheden, op de kusten van Groot-Britanje, zou hebben te onthouden. Doch de Staaten, in aanmerking genomen hebbende „ hoe veel 'er hun aan gelegen ware, „ dat den Spanjaarden het geduurig overvoeren van Krygsvolk naar Duinkerken belet „ werdt, te meer, om dat het hun nu gemaklyker gemaakt werdt, door de Engelschen, „ die hun vry verblyf in de havens en op de „ reeden van Groot-Britanje begonden toe te „ staan, en zelfs schepen verhuurden (*x*);" be-

(*w*) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 40, 41.
(*x*) Resol. Holl. 13 *May* 1639. *bl.* 107.

belastten hunnen Luitenant-Admiraal, de Spaansche Vloot aan te tasten, zo zulks, met hoop van eenen voorspoedigen uitslag, zou konnen geschieden, zonder eenig opzigt te neemen op de plaats, waar zy zig bevondt, noch op de persoonen, die hem, hierin, zouden willen hinderlyk zyn. Midlerwyl, stelde men, alomme, orde, tot het uitrusten van Oorlogsschepen. Die van Amsterdam kweeten zig, meer dan gemeen, in het spoedig verzamelen van schepen, volk en voorraad. De Oost- en Westindische Maatschappyen deeden 'er 't haare toe, en, in 't begin van Wynmaand, hadt Tromp reeds omtrent zeventig schepen onder de vlagge. Der Staaten gezant Joachimi zogt, ondertusschen, den Koning van Groot-Britanje te beweegen, om de Spaansche Vloot uit Duins te doen vertrekken. Doch men hieldt hem met duistere en uitstellende antwoorden op. Tromp, eindelyk, zig in staat bevindende, om den vyand met voordeel aan te tasten, besloot hiertoe, op den eenentwintigsten van Wynmaand. De Vice-Admiraal, *Witte Korneliszoon de Witte*, kreeg last, om op de Engelsche Vloot, die de Spaansche scheen te willen beschermen, te passen. Alles werdt gereed gemaakt tot den aanval: doch 't kwam tot geenen algemeenen zeeslag. D'Oquendo, bespeurende dat het den onzen ernst was, liet de ankers kappen, en de meeste schepen digt naar de kust loopen; daar veelen aan spaanderen stieten. De Vice-Admiraal Joan Evertsen raakte egter in een hevig gevegt met den Portugeeschen Admiraal; wiens schip, in brand geschooten zynde, verteerde. Het overschot 1639.

der

1639. der vyandlyke Vloote bergde zig, onder het dekſel van een' dikken miſt, uit Duins, en liep voort naar Douvres; doch keerde, eerlang, by nagt te rug, en kwam, met den Admiraal d'Oquendo, behouden te Duinkerken. Verſcheiden' ſchepen waren, midlerwyl, den onzen in handen gevallen, op welken groote buit gevonden werdt. Doch 't zuiver overſchot van den zelven beliep meer niet dan honderdvierendertigduizendvierhonderdnegenenzeſtig guldens tien ſtuivers en twaalf penningen. Ondertuſſchen, hadt deeze geweldige uitruſting zwaare ſchatten gekoſt. 't Gelukken van deeze onderneeming werdt, voornaamlyk, toegeſchreeven aan den ongelooflyken ſpoed waarmede Tromps Vloot, met omtrent zeſtig ſchepen, verſterkt werdt: zynde hiertoe, in alles, weinig meer dan veertien dagen beſteed. De dapperheid van Tromp en de Witte werdt, van wege de algemeene Staaten, door treffelyke geſchenken, erkend (y). Maar Karel de I. rekende zig zeer gehoond, door het aantasten der Spaanſche Vloote, op zyne kuſten. Doch de gemeente in Engeland, den Koning verdenkende, dat hy te zeer helde over de Spaanſche zyde, ſchynt 'er niet rouwig om geweeſt te zyn. Ook meende men, dat de Koning, om geen meerder misnoegen te verwekken onder 't volk, de Spaanſche Vloot, door zyne ſchepen, niet hadt willen doen beſchermen (z).

Te

(y) Reſol. Holl. 21 *Sept.* 4 *Oct.* 2 *Nov.* 6. *Dec.* 1639. *bl.* 182, 198, 199, 217, 231. Memoir. de Freder. Henri *p.* 257-261. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 609-616, 698-701.

(z) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 617.

Tegelyk met de Vloote, die in Duins werdt aangetast, was, uit Spanje, naar Westindie, onder zeil gegaan eene diergelyke, onder Don *Ferdinando Mascarenhos*, Graaf de la Torre, die last hadt, Brazil te herwinnen. Graaf Joan Maurits hadt, sedert den ongelukkigen togt naar de Bahia, niet verzuimd, den vyand afbreuk te doen, en, in 't voorleeden jaar, *Kornelis Jol*, bygenaamd *Houtebeen*, met eenige schepen, gezonden naar de Havana, om de Zilvervloot te veroveren: 't welk hem egter, ter oorzaake van de laf hertigheid en het misverstand der zynen, mislukt was (*a*). Doch de tyding van de uitrusting in Spanje noodzaakte den Graaf, om zig op zyne hoede te houden, en de Sterkten in Brazil te voorzien van volk en voorraad. De Spaansche Vloot, midlerwyl, veel geleeden hebbende door 't weder, was genoodzaakt in de Bahia in te loopen, om zig te herstellen, daar zy, tot in Slagtmaand deezes jaars, toefde, waarna zy in zee stak, en zig, in Louwmaand des jaars 1640, zestig zeilen sterk, vertoonde voor *Tamarika*, welk, door de onzen, voor eenige jaaren, veroverd was. Graaf Joan Maurits hadt meer niet dan eenenveertig schepen byeen konnen brengen, die, onder 't beleid van *Willem Korneliszoon Loos*, slaags raakten met de Spaanschen, die 't gevegt scheenen te schuwen, eerlang Noordwaards afdreeven van de onzen, en geheel verstrooid raakten. Doch de onzen hadden zig ook zo kwalyk gekweeten, dat drie Scheepshoofden onbekwaam verklaard, en verscheiden' anderen in geld-

1639.

Krygsbedryven in Westindie.

(*a*) Barlæus de Reb. in Brasilia gest. *p.* 153 & *seqq.*

1639. geldboeten verweezen werden. Te lande, ſlaagde men gelukkiger, tegen de Braziliaanen en Portugeezen, die zig vereenigd hadden, om de landing der Spanjaarden te begunſtigen; doch grootendeels verſlaagen werden (*b*).

XV. Duitſche Krygszaaken. De Zweedſche wapenen bleeven, dit jaar, voorſpoedig. Banier, in Louwmaand, over de Elve getrokken, ſloeg de Saxiſchen, by Dresden, en daarna de Saxiſchen en Keizerſchen by Chamnits en Branditz. Sedert, te rug gekeerd over de Elve, behaalde hy eenige voordeelen in Boheeme. Doch Hertog Bernard van Weimar was, midlerwyl, op den agttienden van Hooimaand, te Nieuwburg aan den Ryn, overleeden, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zyn, door de Franſchen; die zig, terſtond hierna, door omkooping, meeſter maakten van zyn Leger, en van de Plaatſen, door hem, in de Elzas bemagtigd, met naame van Briſak, waarop zy zeer geſteld geweeſt waren, zonder dat hy 't hun, by zyn leeven, hadt willen inruimen. De Keurvorſt van de Palts, naar Engeland verreisd om onderſtand, tot het byeenhouden van 't Weimarſche Leger, waarover hy 't gebied dagt te aanvaarden, werdt, in Wynmaand, door Frankryk te rug keerende, aangehouden, en in 't Boſch van Vincennes vaſtgezet. Hy werdt, niet dan met veel moeite, door voorſpraak van deezen Staat, ontſlaagen (*c*).

De Staa- Tuſſchen den Aartsbiſſchop van Breemen en

(*b*) Barlæus *p.* 265-292, 300-308, 312. Commelin Fredr. Henr. II. *Deel*, *bl.* 83 *enz.*

(*c*) Puffendorf Zweedſche Hiſt. *bl.* 705. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 617.

en de Stad, was geschil ontstaan, over het invoeren van den Lutherschen Kerkdienst in de Domkerke, waarvoor de Aartsbisschop yverde, terwyl de Stad beweerde, dat zulks, volgens een oud Verdrag, niet geschieden mogt. Partyen de bemiddeling des Konings van Deenemarke en der algemeene Staaten verzogt hebbende, werdt *Willem Boreel*, Pensionaris van Amsterdam, van hier, gezonden naar Stade, alwaar de twist, in Wynmaand, door een Verdrag, werdt bygelegd (*d*).

1639. ten bemiddelen een geschil te Breemen.

De algemeene Staaten, ondervindende, dat 'er, van tyd tot tyd, zwaarigheden reezen, over den rang en titel, die hun, door uitheemsche gezanten en Mogendheden, gegeven werdt, en over de plegtigheden, met welken men, hier, vreemde gezanten behoorde te ontvangen, beraamden, hierop, in Slagtmaand, eene breede orde. Zy verstonden, onder anderen, dat hun de rang toekwam na de Koningen en den Staat van Venetie; doch voor de Keurvorsten, Vorsten en Stenden van 't Christenryk. Ook steldenze vast, dat men hen, in aanspraaken en opschriften, den titel van *Hoog-Mogende Heeren* en *Uwe Hoog-Mogendheden* behoorde te geeven. De Ambassadeurs van Koningen en van den Staat van Venetie zouden, door den Prinse van Oranje, of, in deszelfs afzyn, door eenigen der Staaten ingehaald en begeleid, en drie dagen, op kosten van den Staat, onthaald worden. 't Reglement vervatte verscheiden' andere byzonderheden, welken wy, kortsheidshalve, voorbygaan. Men sprak, om-

Titel en rang der algemeene Staaten geregeld.

(*d*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 609, 648-651.

1639. omtrent deezen tyd, ook van het aanſtellen van eenen *Ceremoniemeester* of Inleider der Gezanten. Doch Friesland ſtemde hiertegen, om koſten te ſpaaren. Ook heeft men 'er, ſedert, niet van gerept (*e*).

De Prinſes van Oranje bevalt van een' tweeden Zoon, die binnen eene maand overlydt.

Den dertigſten van Slagtmaand, beviel de Prinſes van Oranje van eenen tweeden Zoon (*f*). De Prins verzogt de Koningen van Frankryk en Groot-Britanje tot Gevaders over 't kind: waartoe, in Frankryk, met moeite, beſlooten werdt. Doch het kind ſtierf, op den negenentwintigſten van Wintermaand. Het was, door den Predikant *Rivet*, op 't Hof, zonder naamgeevinge, gedoopt (*g*).

XVI. Toebereidſels tot den volgenden veldtogt.

De zege op de Spaanſche Vloote, in Duins, behaald, gaf beide aan Frankryk en aan deezen Staat gelegenheid, om hunne Krygsmagt te verſterken, en den vyand, wien 't verlies zyner ſchepen en manſchap zwaar drukken moeſt, tegen de volgende Lente, nieuwe afbreuk te doen. Zyne Hoogheid hadt den Kardinaal van Richelieu beloofd, Damme en Brugge, en verſcheiden' ſchanſen in Vlaanderen te zullen aantaſten, zo de Koning van Frankryk den Staat de penningen wilde verſchaffen, die, tot het werven van twaalfduizend man, en tot zes maanden ſoldy voor dezelven, vereiſcht werden, en de Kardinaal hadt hem, hierop, ſchriftelyk, beloofd, vyftienhonderdduizend guldens, in 't volgende jaar, te zullen ſchieten

1640. (*h*). Men bereidde zig, dan, in Frankryk en hier

(*e*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 623, 667.
(*f*) Reſol. Holl. 2 *Dec.* 1639. *bl.* 229.
(*g*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 625.
(*h*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 628, 629.

hier te Lande, tot den veldtogt. De Prins, het Leger der Staaten tot op twee-entwintigduizend man voetvolk versterkt hebbende, stak er, omtrent den tienden van Bloeimaand, mede af van Dordrecht, naar Rammekens; vanwaar hy Stakenbroek, die, ondertusschen, met de Ruitery, te Bergen op Zoom gekomen was, last gaf, om over te steeken naar Filippine, alwaar hy ook, eerlang, met het gantsche Leger aankwam. Graaf Willem van Nassau toog, op 's Prinsen last, met vyfduizend knegten, vooruit, naar Stampershoek en Moerkerken, daar hy zig nedersloeg, in 't gezigt der vyandlyke schansen, S. Job en S. Donaas, om den toevoer naar 't Leger te beveiligen. De Prins brak, terstond hierna, op, met het Leger, en trok naar Assenede, een half uur van Sas van Gend. De vyand hadt zig, ondertusschen, gelegerd langs de Vaart, die van Sas van Gend naar Gend loopt. De Kardinaal Infant bevondt zig, in persoon, te Gend. Don Filips de Silva was naar de grenzen van Frankryk gezonden, om een zwak Leger, onder den Maarschalk van Châtillon, het hoofd te bieden: terwyl Lomboi, met de Keizerlyke troepen, de Hertog van Lotharingen, met zyn volk, en Bek, met het gene hy in Luxemburg verzameld hadt, de meeste magt der Franschen, die, onder den Maarschalk de la Meilleraie, tot aan Charlemont, doorgedrongen was, zouden tegenstaan: 't welk hun, in zo verre, gelukte, dat zy de Franschen een weinig te rug deeden wyken. De Prins van Oranje ontving hiervan de tyding, te Assenede, en besloot, zonder tydverzuim, aan te

1640.

Vrugtelooze onderneming

1640. te trekken op Brugge, welk hy van zins was aan te tasten, eer de Graaf des Fontaines, die, van de Vaart by Sas van Gend, derwaards, op weg geslaagen was, de Stad bereikt kon hebben. Doch Graaf Henrik Kasimir, met zesduizend knegten en tien kornetten paarden, vooruitgezonden, naar Brugge, raakte, na 't bemagtigen van een Slot, het *Hollandsch Huis* genoemd, in een scherp gevegt met de vyandlyke troepen, die, van alle kanten, derwaards getoogen waren, in zo grooten getale, dat zyne Hoogheid, die reeds opgebroken en Graave Henrik gevolgd was, stil hieldt, op de heide by Maldeghem, en den Graaf met zyn volk te rug ontboodt. De onderneeming op Brugge liep hiermede te niet. Zy zou, meent men, gelukt zyn, zo Graaf Henrik, voor 't aanbreeken van den dag, voor de Vaart naar Brugge hadt konnen zyn, of zo hy, terwyl het Hollandsch Huis aangetast werdt, eene brug gelegd hadt over de Vaart; 't welk hem, toen hy 't, na 't bemagtigen van 't Hollandsch Huis, onderneemen wilde, geweldigerhand, belet werdt. Het gros des Legers sloeg zig, sedert, te Maldeghem neder. De Ruitery werdt te Adeghem gelegd (*i*).

op Brugge.

De Franschen belegeren Atrecht.

Terwyl het Leger hier lag, sloegen Châtillon en Meilleraie, hunne troepen samengevoegd hebbende, het beleg voor Atrecht, 't welk den Kardinaal Infant bewoog, zyne meeste magt derwaards te zenden, tot ontzet der Stad. Des Fontaines en Sfondrato bleeven in Vlaan-

(*i*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 261-268. AITZEMA II. *Deel, bl.* 672, 673.

Vlaanderen. Zyne Hoogheid, ten zelfden tyde, berigt gekreegen hebbende, dat de vyand op Breda loerde, zondt Hauterive, Bevelhebber der Stad, met veertig vendelen voetvolks, derwaards, om op hem te passen. De Prins onderzogt, sedert, in persoon, de gelegenheid van Gend; doch vondtze onbekwaam, om iet, met voordeel, tegen deeze Stad, te onderneemen. Hy wierp dan 't oog wederom op Hulst, en, van Maldeghem getoogen naar Assenede, zondt hy Graaf Henrik, met vyftien vendelen knegten en twaalf kornetten paarden, naar Filippine, met last, om, van daar, af te steeken naar de S. Anna schans, alwaar hy Hauterive, met de bovengemelde veertig vendelen, vinden zou: waarna zy, hunne magt verdeeld hebbende, de schansen Moervaart en Nassau, die Hulst dekten, moesten aantasten. De laatste schans werdt bemagtigd, door Hauterive; doch Graaf Henrik, reeds op weg naar Moervaart, keerde, op eene tyding, dat de vyand, in merkelyken getale, in deeze schans, byeengetrokken was, schielyk te rug, zonder de Plaats aan te tasten. De Prins, midlerwyl, met het Leger, te S. Anna, geland, vondt zynen last slegts ten deele verrigt. Hauterive, sedert, uit misverstand, verzuimd hebbende, zekeren Reduit, 't *Kwaadpeerdsgat* genoemd, in te neemen, werdt Graaf Henrik, een' dag laater, derwaards geschikt; doch de vyand was toen zo magtig geworden, dat de Graaf, met merkelyk verlies, afgeweezen werdt. Hy zelf werdt gekwetst, in deeze ontmoeting, en overleedt, aan de wonde, agt dagen laater, in de

1640.

Hulst gedreigd met een beleg.

De schans Nassau gewonnen.

Graaf Henrik Kasimir sneuvelt.

1640. de S. Anna Schans, op den twaalfden van Hooimaand (*k*). Ook sneuvelden alle de Hopluiden en de meeste mindere bevelhebbers. De vyand hadt, insgelyks, vry wat volks verlooren. Des Fontaines hadt zig, ondertusschen, zo vast begraaven, te S. Jans Steen, in 't gezigt van Hulst, dat Fredrik Henrik zynen toeleg op deeze Stad, geheellyk, uit den zin stellen moest. De schans Nassau werdt, kort hierna, wederom verlaaten. De Prins scheepte het Leger over naar Bergen op Zoom, en voerde het, vandaar, naar den Maaskant, tot omtrent Graave. Sedert, toog hy voor Gelder en dreigde de Stad met een beleg, welk egter, ter oorzaake van den zwaaren en aanhoudenden regen, gestaakt werdt. Het Leger trok, met veel moeite, en, dikwils, tot aan den middel, door 't water, tot aan Rynberk. Des Fontaines was, ondertusschen, te Venlo gekomen: 't welk den Prins deedt besluiten, om wederom naar Graave te keeren, vanwaar de troepen, omtrent het einde van Herfstmaand, in de Winterlegeringen gelegd werden. Doch vier nieuwlings geworven' Regementen werden afgedankt. Dus vrugteloos liep deeze veldtogt ten einde, door verscheiden' onverwagte toevallen. De Franschen hadden beteren voorspoed gehad. Atrecht was, op den negenden van Oogstmaand, aan hun overgegeven (*l*).

Atrecht gaat over.

Zeezaaken.

De Luitenant-Admiraal Tromp kruiste, deezen Zomer, naar gewoonte, langs de Vlaamsche

(*k*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 704.
(*l*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 268-277. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 703, 706, 728.

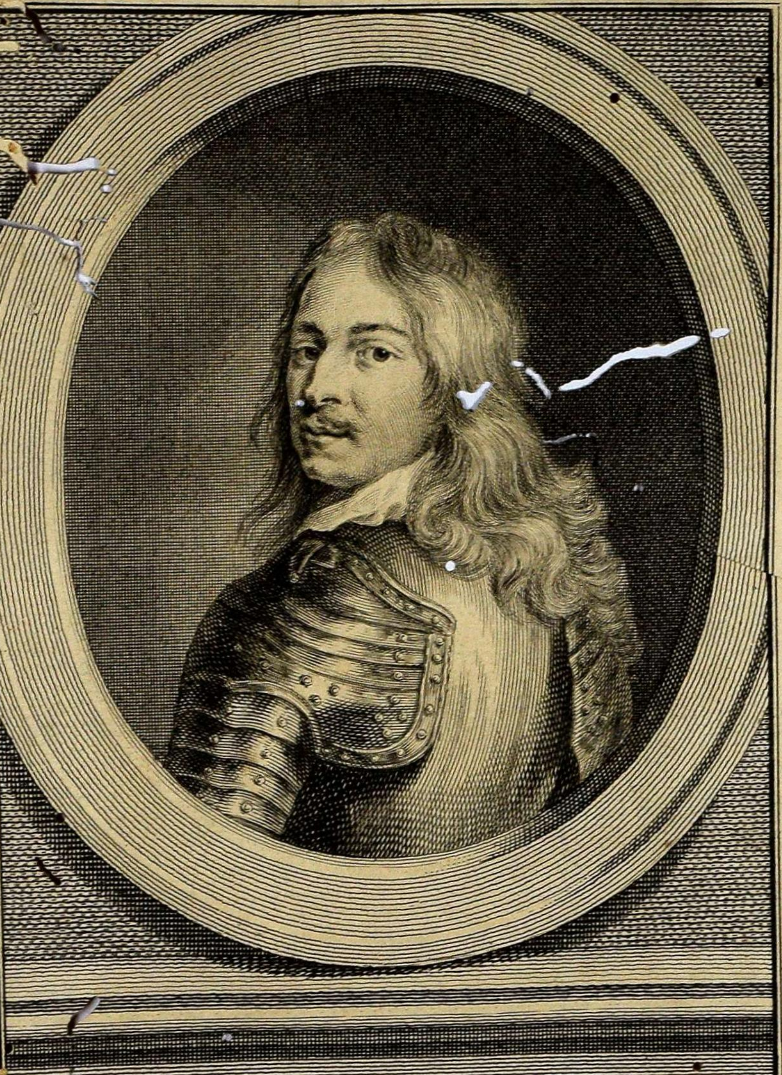

HENRIK KASIMIR,

Graaf van Naſsau,

Stadhouder van Frieſsland, Groningen en Drente.

R. Keyert del. naar 't Origin., te Leeuwaarden, op 't Hof. *J. Houbraken fecit*

Is. Tirion excudit.

ſche kuſten. Hy nam eenige vyandlyke Koopvaardyſchepen en drie Koningklyken, en beveiligde de Haringviſſchery. Doch 't was hem, by gebrek van ſchepen, niet mogelyk geweeſt, de Haven van Duinkerken volkomenlyk bezet te houden, waardoor veroorzaakt was, dat de vyand, met eenige ſchepen in zee geloopen zynde, verſcheiden' Koopvaardyſchepen, toebehoorende aan Ingezetenen van deezen Staat, inzonderheid Straatsvaarders, wier herwaardskomſt onzeker was, en die doorgaans vuile en traag bezeilde ſchepen voerden, genomen hadt (*m*). De nadeelen, welken men elkanderen ter zee hadt toegebragt, waren egter van klein belang geweeſt. 1640.

XVII. Zyne Hoogheid en Graaf Willem Fredrik ſtaan beide naar 't Stadhouderſchap van Friesland, Groningen en Drente.

Het Stadhouderſchap van Friesland, Groningen en Drente opengevallen zynde, door den ontydigen dood van Graave Henrik Kaſimir, oordeelde de Prins van Oranje, dat hem de gelegenheid gunſtig was, om het Stadhouderlyk bewind te bekomen, over alle de Vereenigde Geweſten. Graaf *Willem Fredrik*, Broeder van Graave Henrik, ſtondt ook naar het Stadhouderſchap der drie Geweſten, en hadt den Prins en Prinſeſſe van Oranje verzogt, om Brieven van Voorſchryving aan de Staaten van Friesland en Groningen. Doch hy hadt uit hun antwoord beſpeurd, dat hy zyne Hoogheid zelve tot zynen mededinger hebben zou. Hy begaf zig dan, in alleryl, naar Friesland, daar zyne en zyns Broeders vrienden het voornaamſte bewind hadden. De

Prins

(*m*) Reſol. Holl. 22 *January* 1641. *bl.* 14.

1640. Prins bragt, van den anderen kant, te wege, dat 'er, op den eersten van Oogstmaand, Gemagtigden der algemeene Staaten werden benoemd, om zynen persoon den Staaten van Friesland en Groningen aan te pryzen. Kort hierop, droegen die van Drente het Stadhouderschap van hun Gewest den Prinse van Oranje op. Doch de Staaten van Friesland hadden, den derden van Oogstmaand, en dus eer de Gemagtigden der algemeene Staaten te Leeuwaarden zyn konden, Graaf Willem Fredrik tot zyns Broeders opvolger verkooren. De Gemagtigden, op hunne aankomst te Leeuwaarden, het werk vindende afgedaan, begaven zig, terstond, naar Groningen, daar sterk voor den Prinse, en voor Graave Willem gearbeid werdt. De meesten neigden tot Graave Willem. Doch de twist, die, eenigen tyd herwaards, tusschen de Stad en de Ommelanden, ontstaan was, bragt sommigen aan 't wankelen. Verscheiden' Wethouders der Stad waren bedugt, dat de Ommelanden voor den Prinse stemmen zouden, zo de Stad zig voor Graave Willem verklaarde, en dat dit hun te veel voordeels geeven zou boven de Stad, by 't afdoen der geschillen; die, gemeenlyk, bemiddeld werden, door de algemeene Staaten; in welker Vergadering, de Prins groot gezag hadt. Maar eenigen bleeven Graave Willem genegen, met naame de Burgemeester *Eisinga*, die na vermaagschapt was met *Sohnius*, Geheimschryver van Graave Willem. Sohnius en *Oostheim*, 's Graaven Hofmeester, werdt nagegeven, dat zy kwalyk spra-

Graaf Willem Fredrik wordt Stadhouder van Friesland.

ſpraken van Prinſe Fredrik Henrik, om 't gemeen tegen hem in te neemen; onder anderen, zeggende, 't welk egter, by onpartydigen, zeer ongegrond geoordeeld werdt (*n*), „ dat hy niet zuiver was in den Godsdienſt, „ en den Paapſchen te veel begunſtigde; en „ dat het gevaarlyk zou zyn voor 's Lands „ Vryheid, zo alle de Geweſten onder éénen „ Stadhouder ſtonden." Vaſt gaat het, ten minſte, dat Ooſtheim, naderhand, in den Haage komende, bevel kreeg, om niet ten Hove, of in 't gezigt van den Prinſe te verſchynen. Ook werden hy en Sohnius, eerlang, uit 's Graaven dienſt, ontſlaagen. 't Liep, ondertuſſchen, aan tot in Wynmaand, eer de Staaten van Stad en Lande tot een beſluit kwamen. Men ſcheen, in 't algemeen, te verwagten, dat die van de Ommelanden, onder welken ſterk gewerkt was, voor den Prinſe; die van de Stad, voor Graave Willem, ſtemmen zouden. Doch de meeſte Wethouders hadden zig, heimelyk en met eede, zelfs buiten kennis van Eiſinga, verbonden, om den Prins te kiezen. De Staaten, op den negenden van Wynmaand, vergaderd zynde, ſtemde de Stad Prins Fredrik Henrik, tot Stadhouder. De Ommelanden, ſchoon zy eerſt verklaard hadden, gereed te zyn tot de ſtemminge, moeſten nog wel twee of driemaalen raadpleegen, eer zy zig met de Stad vergeleeken. Kort hierna, zondenze Gemagtigden naar den Haage, om den Prinſe het Stadhouderſchap aan te bieden: 't welk, op den eenendertigſten, geſchiedde.

1640.

De Prins van Oranje wordt het van Groningen en Drente.

Zyne

(*n*) *Zie* Verv. op 't Leev. van de Groot. *bl.* 259.

1640. Zyne Hoogheid begaf zig, in Slagtmaand, naar Groningen en Drente, om zig, aldaar, voor Stadhouder te doen erkennen. 't Regt tot de opvolging in deeze waardigheid werdt, ten zelfden tyde, opgedraagen aan zynen Zoon, Prinse Willem, die hem op de reize verzelde. Eer hy uit den Haage vertrok, hadden de algemeene Staaten hem ook vereerd met het opperbevelhebberschap over Wedde en Westerwoldingerland. Doch dat het zyne Hoogheid gemist was, tot Stadhouder van Friesland verkooren te worden, verwekte eenig misnoegen, tegen zulken, die hem, hier, in den weg geweest waren. Den Heere *Walta*, wegens Friesland, zitting hebbende ter algemeene Staatsvergaderinge, werdt nagegeven, dat hy, in 't niet bewilligen tot de bezending naar de twee Gewesten, aangegaan was tegen 't oogmerk van de Staaten, zyne meesters: ook zou hy zig hebben laaten ontvallen, *dat Graaf Willem Stadhouder zyn zou; men deede, wat men wilde*. Doch hy verdedigde zig, wegens 't een en 't ander, tot voldoening der Vergaderinge. Van de andere zyde, namen Graaf Willem Fredrik en zyne Vrouw Moeder, die van eenen grootmoedigen aart was, ook zeer ter herte, dat die van Groningen en Drente hem voorby gegaan waren (*o*). Doch de Graaf werdt genoodzaakt, zyn ongenoegen te smooren. Men gaf, eerlang, het Regement, welk zyn Vader geworven en zyn Broeder laatst geboden hadt, aan den Graave van Solms, en hy

Misnoegen, ter deezer gelegenheid ontstaan.

(*o*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 706, 707, 708. Memoir, de Freder. Henri *p.* 277.

hy herwon de gunſt der algemeene Staaten en zyner Hoogheid niet, voor dat hy deezen het Regt tot de Opvolging in het Stadhouderſchap van Friesland, met bewilliging der Staaten van dit Geweſt, hadt afgeſtaan. Zo dra dit geſchied was, boodt men hem de hand, tegen een groot getal van misnoegden in Friesland, die in 't Regt tot de vrye Magiſtraatsbeſtelling begeerden herſteld te worden; welke nu aan Graave Willem gelaaten werdt (*p*). 1640.

XVIII. Huwelyk geſlooten tuſſchen den jongen Prinſe Willem en eene Dogter des Konings van Groot-Britanje.

Men meent, dat de Prins van Oranje te ſterker gezet was op het bekomen van het Stadhouderſchap der drie Geweſten, om dat 'er, ſedert eenigen tyd, eene Huwelykshandeling op het tapyt was geweeſt, tuſſchen zynen Zoon, Prinſe Willem, en eene Dogter van Groot-Britanje; welke te eerder ſcheen te zullen ſlaagen, als de jonge Prins het Stadhouſchap van alle de zeven Geweſten, na 't overlyden zyns Vaders, te wagten hadt; alzo men niet verzuimd hadt, Koning Karel in te ſcherpen, dat aan deeze waardigheid de naam niet; maar de magt en 't gezag der hoogſte Overheid verknogt was (*q*). De eerſte opening tot deeze Huwelykshandeling was, voor ruim twee jaaren, geſchied, door de Koninginne Moeder van Frankryk, die te gelyk Moeder was der Koninginne van Groot-Britanje. De ongelukkige Vorſtin zogt, hierdoor, den Prins van Oranje te winnen, en 't was, veelligt, ééne van de redenen, waarom men haar, hier te Lande, met zo veele ſtaatſie, ontvangen hadt.

(*p*) AITZEMA II. *Deel, bl.* 731-736, 747, 748, 750.
(*q*) AITZEMA II. *Deel, bl.* 709.

1640. hadt. Zy deedt, ſedert, naar Engeland gereisd zynde, den eerſten voorſlag tot dit Huwelyk, aan den Koning en de Koninginne (*r*); die derwyze gehoord werdt, dat zyne Hoogheid, eerlang, beſloot, *Joan van der Kerkhoven*, gezeid *Polyander*, *Heer van Heenvliet*, naar Engeland te zenden, om 'er nader over te handelen. Hy ſlaagde, boven verwagting. Want daar men, in 't eerſt, ſlegts ſtaat gemaakt hadt, op eene verbindtenis met de tweede Prinſesſe, die in 't Jaar 1635 gebooren was (*s*), ontving de Prins, in 't begin van Wintermaand, berigt, dat de Koning bewilligd hadt, in een Huwelyk met zyne oudſte Dogter *Maria*, die reeds tien jaaren bereikte (*t*). De algemeene Staaten en de Staaten van Holland kreegen 'er terſtond kennis van. De Prins deedt hun byzonderlyk verklaaren „ dat hy, door de derde „ hand, kennis gekreegen hebbende, hoe zy- „ ne Majeſteit van Groot-Britanje niet onge „ negen zou zyn, om zig met zyn Huis te ver „ maagſchappen, den Heer van Heenvliet „ afgevaardigd hadt naar Engeland, om 's Ko- „ nings meening nader te verſtaan; dat hy, „ ſedert, verzekering van 's Konings goede „ genegenheid hebbende bekomen, zig verder „ hadt doen onderrigten van den Godsdienſt „ der jonge Prinſeſſe, en bevonden hadt, dat zy „ gebooren en opgevoed was, in den waaren „ Chriſtelyken Hervormden Godsdienſt, zo „ als dezelve, hier te Lande, by openbaar gezag, „ geoefend werdt; dat hy nu, terwyl de zaak

„ nog

(*r*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 545, 621.
(*s*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 622, 709.
(*t*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 277.

„ nog in haar geheel was, dienſtig hadt ge- 1640.
„ oordeeld, den Staaten daarvan kennis te
„ geeven, met verzoek, dat men een plegtig
„ Gezantſchap benoemen wilde, om het Hu-
„ welyk, uit der Staaten naam en uit den zy-
„ nen, te verzoeken." De algemeene Staaten, en die van Holland in 't byzonder, hun hoogſte genoegen in het voorgenomen Huwelyk betuigd hebbende, verkooren, op 's Prinſen voorſlag, *Joan Wolfard*, *Heer van Brederode*, François van Aarſens, Heer van Sommelsdyk, en den Heer van Heenvliet, nevens der Staaten gewoonlyken Gezant, Joachimi, tot het plegtig Huwelyksverzoek (*u*). De drie eerſten gingen ſcheep, op den eerſten van Louwmaand des volgenden jaars, en werden, in Engeland gekomen, ſtaatelyker dan naar gewoonte, ontvangen. By de Huwelyksvoorwaarden, over welken men haaſt eens was, werdt het Huwelyksgoed der Prinſeſſe, op veertigduizend ponden ſterlings eens, en haar lyftogt, op tienduizend ponden jaarlyks, vaſtgeſteld. Ook werdt bedongen, dat zy haaren Godsdienſt, naar de wyze der Engelſche Kerke, zou mogen oefenen (*v*): waaruit men, in 't voorbygaan, ziet, dat het gene zyne Hoogheid, te vooren, wegens den Godsdienſt der Prinſeſſe, hadt doen verklaaren, in geen' te engen zin moet opgevat worden. De jonge Prins toog zelf, in Grasmaand, naar Engeland (*w*), bege-

Inhoud der Huwelyks-voorwaarden.

(*u*) Reſol. Gener. *Mercur.* 12 *Decemb.* 1640. *MS.* Reſol. Holl. 12, 19, 22 *Dec.* 1640. *bl.* 271, 279, 285. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 709.
(*v*) *Zie* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 741.
(*w*) Reſol. Holl. 21 *Maart* 19 *April* 1641. *bl.* 77, 99.

1640. geleid door den Luitenant-Admiraal Tromp, met twintig Oorlogsschepen, en de plegtigheid van het Huwelyk met de Prinsesse Maria werdt, op den twaalfden van Bloeimaand, voltrokken. Prins Willem keerde, in 't begin van Zomermaand, wederom herwaards. Zyne Gemaalin volgde hem eerst, in de Lente des jaars 1642 (x). Karel de I, die de onlusten tusschen hem en het Parlement, van tyd tot tyd, zag toeneemen, zogt, door dit Huwelyk, den Prins van Oranje, en gevolgelyk ook de Staaten der Vereenigde Gewesten nader aan zyne belangen te verbinden, en, ware 't mogelyk, af te trekken van de naauwe vereeniging met Frankryk; alwaar, inderdaad, kleine tekens van genoegen, over 's Prinsen verbindtenis met Groot-Britanje, getoond werden (y). Doch de aanzienlykheid deezer verbindtenisse was redens genoeg, om 'er den Prins toe te doen besluiten; die, uit hoofde van 't verschil in den Godsdienst, om geene Fransche Vrouwe voor zynen Zoon hadt konnen denken, waartoe hem, anderszins, zo men meent, geene voornaame gelegenheid ontbroken zou hebben (z). Men raadpleegde, sedert, dikwils, ter Vergaderinge van Holland, om Prinse Willem, ter gelegenheid van zyn Huwelyk, een aanzienlyk geschenk, of *reëel compliment*, gelyk het genoemd werdt, te doen. Sommigen hadden hieromtrent veel uitgebooden. Doch de Vroedschap-

Oogmerk van Koning Karel in dit Huwelyk.

(x) Memoir de Freder. Henri p. 278-280, 301, 302. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 750, 814.

(y) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 771. Verv. op 't Leev. van de Groot. *bl.* 282.

(z) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 709, 771. Verv. op 't Leev. van H. de Groot. *bl.* 280.

schappen der Steden toonden zig zo gereed niet (*a*). In Wynmaand des jaars 1643, was men nog tot geen besluit gekomen (*b*), en ik heb niet konnen vinden, dat 'er, by 't leeven van zyne Hoogheid, verder over gehandeld is. Voor 't einde des jaars 1641, werdt nog een Huwelyk gesloten, tusschen *Enno Lodewyk*, Zoon van Ulrich, Graave van Oostfriesland, en *Henriette Katharina*, jongste Dogter van Prinse Fredrik Henrik (*c*). De Graaf beloofde, tot onderstand van dit Huwelyk, tweeenveertigduizend guldens 's jaars te zullen betaalen, en na zyn afsterven nog agtduizend guldens 's jaars. De Prins zou zyne Dogter honderdduizend guldens eens ten Huwelyk geeven. De lyftogt der Prinsesse werdt, op agttienduizend, en, in geval van hertrouwinge, op twaalfduizend guldens jaarlyks vastgesteld. 't Grootste deel der penningen, welken de Graaf beloofde, zou, uit de inkomsten der Ampten van Embden en Lieroord, betaald worden. Ook werden de Graaflyke Sloten te Embden en te Witmond aan de Prinsesse, ter wooninge, afgestaan (*d*). De Prins van Oranje gaf den algemeenen Staaten kennis van deeze voorgenomen' egtverbindtenisse (*e*), te gelyk verklaarende, dat hy zyne kinderen niet dagt uit te trouwen, zonder hen te kennen. Doch die van Embden zagen dit Huwelyk niet gaarne. Zy merkten het aan, als nadeelig voor

Ander Huwelyk gesloo-ten, tusschen den Zoon des Graaven van Oostfriesland en eene Dogter des Prinsen van Oranje.

(*a*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 749, 750, 815.
(*b*) Resol. Holl. 2 *Octob.* 1643. *bl.* 314.
(*c*) Notul. Zeel. 2 *Decemb.* 1641. *bl.* 393.
(*d*) *Zie* de Huwelyksvoorwaarden *by* Aitzema II. *Deel*, *bl.* 803.
(*e*) Resol. Holl. 27, 29 *Novemb.* 1641. *bl.* 316, 321.

1640. voor de vryheid, die zy, nu, zo lang, onder de bescherming der algemeene Staaten, genooten hadden. Ook is het nimmer voltrokken. De wederzydsche belangen veranderden derwyze, dat, toen het Paar huwbaare jaaren bereikt hadt, de Graaf met eene Graavinne van Barby, en de Prinses met eenen Vorst van Anhalt trouwde (*f*).

XIX. Inzigten van het Fransche Hof.

De slegte uitslag van verscheiden' veldtogten, sedert [illegible] Frankryk in een openbaar beschadigend [illegible] getreden was met deezen Staat, baarde argwaan aan 't Fransche Hof. Men was, daar, niet onkundig, hoe veelen, hier te Lande, begonden te vreezen, dat Frankryk, grooten voortgang maakende in de Spaansche Nederlanden, voor den Vereenigden Staat ruim zo gedugt zou worden, als Spanje geweest was, en men vermoedde, dat deeze vrees wel oorzaak zyn mogt van het verflaauwen des krygs, tegen den gemeenen vyand. De handel met Spanje, die meer verschooven dan afgebroken was, versterkte de Franschen in het vermoeden, dat men hier haakte naar Vrede of Bestand. De Prins van Oranje hadt, tot hiertoe, wel sterk geyverd, om den kryg voort te zetten: doch het Huwelyk van zynen Zoon met eene Engelsche Prinsesse deedt veelen denken, dat hy de belangen begon aan te kleeven van een Hof, welk voor veel te Spaanschgezind gehouden werdt. De Kardinaal de Richelieu nogtans, belang vindende by 't voortzetten van den oorlog met Spanje,

De la Thuille-

bewoog den Koning, om den Heer *de la Thuille-*

(*f*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 802, 805.

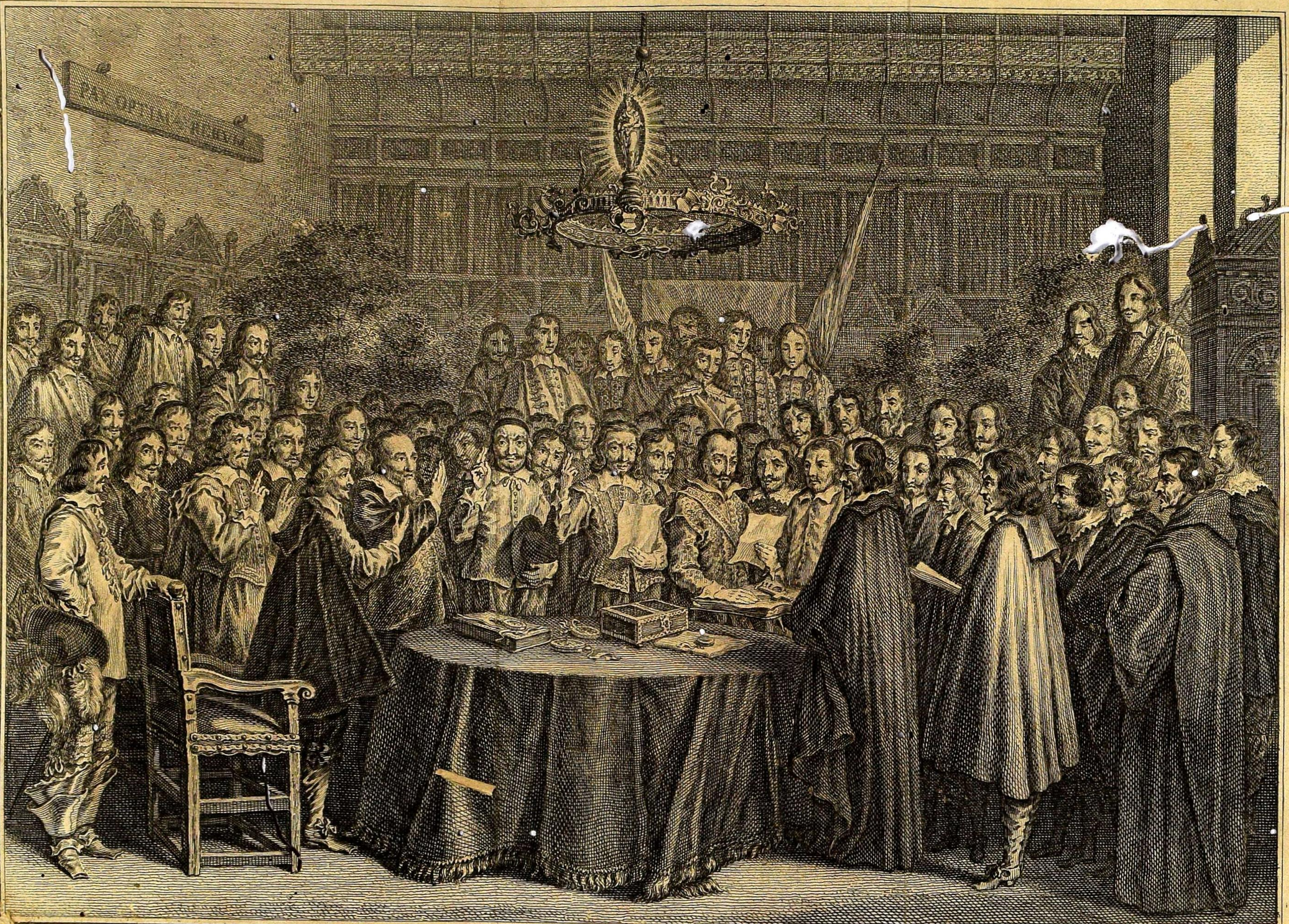

..r Borch pinx.

De Munstersche Vrede beëedigd, door de Spaansche en Staatsche Gevolmagtigden, in 't jaar 1648.

S. Fokke fecit, naar de Orig. Prent van J. Suyderhoeff.

Is. Tirion excudit.

lerie herwaards te zenden, met heimelyken last, om tegen de handeling met Spanje te arbeiden. Voorts, moest hy den Prins van Oranje zoetelyk vertoonen, hoe kwalyk hy voldaan hadt aan het Verdrag met den Kardinaal gemaakt, noopens de beweegingen van den jongsten veldtogt, en zig bedienen van d'Estrades, om 's Prinsen goede luimen te leeren kennen en waarneemen: zyn werk maakende, om 's Prinsen oogmerken, welken hy zeer bedekt wist te houden, wel te doorgronden. Vooral, moest hy tragten te ontdekken, of de Prins eenige heimelyke neiging hadt, tot een Verdrag met Spanje. De Prinses van Oranje, die gehouden werdt, veel vermogen te hebben op haaren Gemaal, moest hy zeer vleien, zonder egter eenige laagheid te vertoonen. D'Estrades kreeg, naderhand, bevel, om haar, uit 's Konings naam, eenige juweelen te vereeren, die vyftigduizend guldens gekost hadden (*g*). Het Berigtschrift van de la Thuillerie (*h*) behelsde nog andere byzonderheden, welken wy, kortheidshalve, voorbyslaan. Hy kwam, in Slagtmaand, in den Haage, wordende aan de Hoornbrugge, niet door zyne Hoogheid, gelyk voor deezen gebruikelyk geweest was, maar door den jongen Prinse Willem ontvangen (*i*). Hy tradt, terstond, in onderhandeling over een Verdrag, wegens den aanstaanden veldtogt, waarover ook, door d'Estrades, die, in Louwmaand des volgenden jaars, herwaards keerde, met den Prinse gehandeld werdt.

1640. ...rie komt herwaards. Zyn last.

1641.

(*g*) D'ESTRAD. *Tom.* I. *p.* 58.
(*h*) *Zie* het *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 736.
(*i*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 728.

1641. werdt. Men kwam toen overeen, dat de Prins zig op de Vaart tusschen Gend en Brugge nederslaan zou, zonder eene belegering te onderneemen, terwyl de Koning van Frankryk Aire of Arien zou aantasten (*k*). Doch by het jaarlyksch Verdrag, welk, te Parys, op den veertienden van Sprokkelmaand, gesslooten werdt, kwam hierin eenige verandering. De Koning en de Staaten beloofden, elk een Leger van twee-entwintigduizendvyf honderd man te velde te zullen brengen. De Koning zou eene Plaats van belang belegeren, en het Leger der Staaten zou Gelder, Hulst, Antwerpen, of eene Plaats van gelyke aangelegenheid aantasten. Voorts zouden zy de penningen, met welken de Koning hen, dit jaar, ondersteunen zou, en die nu op twaalf honderdduizend ponden begroot werden, alleenlyk besteeden, tot onderhoud van buitengewoon krygsvolk, welk reeds geworven was, of nog geworven zou worden (*l*).

Verdrag met Frankryk.

XX. Opening van den veldtogt.

In gevolge van dit Verdrag, bereidde men zig, om den veldtogt te openen, met den aanvang van Bloeimaand. Het Leger der Staaten trok byeen te Lithoojen. De Prins, den agtsten, uit den Haage vertrokken zynde, werdt, onderweg, van eene ziekte aangetast, die hem, omtrent drie weeken, te Buuren, ophieldt. Daarna, monsterde hy het Leger, welk uit vyftienduizend knegten en vierduizendvyfhonderd paarden bestondt. Hy verdeelde het in drie hoopen, en brak 'er mede op, den zes-

De Prins van O-

den

(*k*) D'ESTRAD. *Tom.* I *p.* 59.
(*l*) *Zie* het Tract. *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 771.

den van Zomermaand, trekkende, langs de Maaze, naar het Huis te Gennep, welk de Kardinaal Infant, in 't jaar 1635, ingenomen, en sedert merkelyk versterkt hadt. De Prins sloeg, terstond, het beleg voor dit Huis, zig verzekerende van het Slot Middelaar, tot dekking eener brugge, welke hy, over de Maaze, gelegd hadt. De gelegenheid der Plaatse, in eenen moerassigen oord, noodzaakte zyne Hoogheid, om zyne Legersteden zo wyd uit te strekken, dat het gantsche Leger vier mylen wegs besloeg. Terwyl men aan de afsnydingen arbeidde, was het vyandlyk Leger genaderd, tot tegen over Venlo, alwaar des Fontaines, die over het zelve geboodt, eene schipbrug deedt leggen over den stroom, welke hy, met nog eene andere, van Roermonde derwaards gebragt, de Maaze afvoerde, terwyl hy, met het Leger, langs de rivier aan den Brabantschen kant, aantrok op het Leger der Staaten voor Gennep. Doch tot aan Zandbeek genaderd zynde, zondt hy tweeduizend man af, om zig heimelyk in Gennep te werpen. 't Gelukte deeze manschap, eenige onvoltrokken' werken, die hun in den weg lagen, te bemagtigen; doch *Lodewyk van Nassau, Heer van Beverweerd*, deedt hen, eerlang, verhuizen, uit hun voordeel. Het vyandlyk Leger brak, daarna, op van Zandbeek, en sloeg zig wederom tegen over Venlo neder. De Prins, zig behoorlyk verschanst hebbende voor Gennep, deedt, terstond, op twee plaatsen, aan de loopgraaven arbeiden, en de Plaats beschieten, van vier kanten tevens. Moeilyk viel het werk aan de loopgraaven. Een derzelven, eindelyk, tot aan de graft, voortgezet zynde, hadt men de

1641. Oranje belegert Gennep.

1641. de graft, die door het water de Niers gemaakt werdt, by nagt, reeds ten deele, gevuld met rysbossen, toen de belegerden een' dam in de Niers doorstaken, waardoor 't water, met zulk een geweld, in de graft liep, dat 'er de rysbossen, in een' oogenblik, door weggevoerd werden. Ook werdt den Graave van Solms belet, eene brug te slaan over de graft. D'Estrades, wien de Prins het Regement knegten van den Hertoge van Candale gegeven hadt (*m*), ondernam, wat laater, door middel eener schipbrugge, over de graft te geraaken; doch dit mislukte, insgelyks. Maar Hauterive, op 's Prinsen last, onderstaan hebbende, eene brug te leggen, aan eenen anderen oord, hadt het geluk, daarover te geraaken, en zyne brug, in korten tyd, te verschansen. Sedert, wierp men nog eene andere brug over de graft, vermeesterde de Contrescarpe, en dreef de belegerden van eenen dam, dien zy versterkt hadden: waarna de Kolonel *Eerentreiter* een hoornwerk bemagtigde, welk eene der voornaamste sterkten der Vestinge was. In 't ondermynen der bolwerken, welk hierop volgde, ontving de Veldmaarschalk, Graaf Willem van Nassau, een' musketschoot in den buik, die niet doodelyk was, schoon de Graaf, in 't volgende jaar, te Orsoi, overleedt (1): waarna het Veldmaarschalksampt, aan Joan Wolfard, Heere van

De Veldmaarschalk Graaf Willem van Nassau sterft.

(*m*) D'ESTRADES *Tom.* I. *p.* 38.

(1) Hy was een Zoon van Graave Jan van Nassau, en van *Magdalena*, Graavinne van Waldek. Jan van Nassau de oude, Broeder van Willem, Prinse van Oranje, was zyn Groot-Vader: Joan Maurits, Landvoogd van Brazil, zyn halve Broeder, van Vaders zyde.

WILLEM, GRAAF VAN NASSAU,
Veldmaarschalk der
Vereenigde Nederlanden.

Miereveld pinx. Schouman del. *J. Houbraaken fecit*

Is. TIRION excudit.

van Brederode, die met *Anna*, Zuſter van Graave Willem, gehuwd was, opgedraagen werdt (*n*). Dus ſtondt het met het beleg van Gennep, toen de vyand verzogt in onderhandeling te komen. Men ſloot het Verdrag, op den zevenentwintigſten van Hooimaand. De bezetting bedong twee veldſtukken, en werdt, met haar geweer en pakkaadje, naar Venlo begeleid. Het Leger der Staaten hieldt zig, na 't overgaan der Plaatſe, nog wel vier weeken bezig, met het herſtellen der Veſtingwerken, die geweldiglyk beſchadigd waren; en met het ſlegten der Legerſteden en ſchanſen (*o*).

1641.

Gennep geeft zig over.

De Maarſchalk de la Milleraie, die over het Franſche Leger geboodt, hadt, midlerwyl, het beleg geſlaagen voor Aire in Artois, eene Plaats aan de Leye, van groot aanbelang voor de Franſchen, om dat zy den weg naar Vlaanderen opende. Zy hieldt het twee maanden, waarna zy, by verdrag, overging, op den zevenentwintigſten van Hooimaand.

De Franſchen bemagtigen Aire.

Kort te vooren, hadden de Graaf van Soisſons en de Hertogen van Bouillon en van Guiſe, uit misnoegen op de Regeering van Frankryk, eenig volk geworven; waartoe hun, door den Keizer en door den Koning van Spanje, geld verſtrekt was. Lodewyk de XIII. zondt, derhalve, den Maarſchalk van Châtillon, met een Leger, naar den kant van Reims, om hun het hoofd te bieden. Lomboi, midlerwyl, zig, met eenige Keizerlyke troepen, gevoegd hebbende by den Graave en de Hertogen, viel 'er, niet

XXI. Binnenlandſche kryg in Frankryk.

(*n*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 848, 866.
(*o*) Reſol. Holl. 31 *July* 1641. *bl.* 194. Memoir. de Freder. Henri. *p.* 280-292. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 782-784.

1641. niet verre van Sedan, een hevig gevegt voor, waarin Châtillon de nederlaag kreeg; doch de Graaf van Soissons verloor het leeven, door een' pistoolschoot. De Hertog van Bouillon maakte zig, sedert, meester van Joncheri; doch deeze Plaats werdt haast hernomen door den Koning; waarna de Hertog, met den Koning in onderhandeling getreden zynde, een Verdrag sloot; waarby de voorige onlusten in 't vergeetboek gesteld werden (*p*). Men hadt, aan 't Fransche Hof, reeds by tyds, berigt gehad van den heimelyken handel des Hertogs van Bouillon met den Spanjaard, en de la Thuillerie was gelast, den Prinse van Oranje, dien men vertrouwde geene kennis te hebben van 't gene, door zynen Neeve, gebrouwen werdt, deswege te waarschuwen (*q*). De algemeene Staaten keurden zynen handel met Spanje ook zo kwalyk, dat zy hem 't bevel over Maastricht ontnamen; welk, sedert, aan den Graave van Solms, Broeder der Prinsesse van Oranje, opgedraagen werdt (*r*). Terwyl Koning Lodewyk zig te Joncheri ophieldt, hadt het Leger van den Kardinaal Infant, onder Bek, zig tusschen dat van den Maarschalk de la Meilleraie, welk nog omtrent Aire lag, en de grenzen van Frankryk nedergeslaagen, waardoor den Maarschalk de toevoer werdt afgesneeden. Hy zag zig, hierom, genoodzaakt, op te breeken met het Leger, en naar de grenzen van Pikardye te wyken. Bek nam deeze ge-

(*p*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 292-294.
(*q*) *Zie* de Instructie *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 738.
(*r*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 780. Verv. op 't Leev. van Groot, *bl.* 293.

gelegenheid waar, om zig, in de Legerplaats, die door de Franſchen verlaaten was, voor Aire, neder te ſlaan. Hy herwon deeze Stad, in Slagtmaand, zonder hierin, door de vereenigde magt der Franſchen, te konnen verhinderd worden. De Franſchen vermeeſterden egter la Baſſée, tuſſchen Ryſſel en Atrecht, en verwoeſtten het platte land van Vlaanderen en Artois, aan veele oorden (*s*). Lens en Bapaume vielen hun ook in handen (*t*).

1641.

Bek herwint Aire.

Het Leger der Staaten was, in 't begin van Herfſtmaand, opgebroken van by Gennep, en te Nieuwmegen ingeſcheept, om naar Vlaanderen gevoerd te worden. De la Thuillerie hadt hierop ſterk gedrongen, alzo een inval in Vlaanderen de beweegingen der Franſchen, in en omtrent Artois, onderſteunen moeſt. De Prins meende het Leger, in drie of vier dagen, van Nieuwmegen, te konnen voeren naar Filippine; doch aanhoudende tegenwinden bragten te wege, dat hy eerſt op den zevenden dag voor Rammekens, en des anderendaags te Filippine kwam. Midlerwyl, was des Fontaines, van over Venlo, naar Vlaanderen te rug getrokken, en te Selzate aangekomen, op den zelfden tyd, als het Leger der Staaten tot aan Asſenede voortgetrokken was. De voorgenomen togt over de Vaart tuſſchen Gend en Brugge werdt, hierdoor, wederom onuitvoerlyk gemaakt. De Prins deedt de Ruitery egter, tot aan Boukhoute voorttrekken; een gedeelte van welke eene ſcherpe ontmoeting hadt met een

Het Leger der Staaten wordt naar Vlaanderen gevoerd.

(*s*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 294, 295.
(*t*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 778.

1641. een' hoop vyandlyke paarden, onder *Don Andreas Cantelmo*. Het voetvolk ſloeg zig te Asſenede neder. Doch het ſlegte weder en de herfſtziekte onder de troepen noodzaakten zyne Hoogheid, het Leger wederom ſcheep te doen gaan te Filippine, en naar Bergen op Zoom te voeren, met den aanvang van Wynmaand: voor 't einde van welke, al het volk naar de Winterlegeringen gezonden werdt. Het vyandlyk Leger onder des Fontaines, welk laatſt, te Wilryk, by Antwerpen, gelegen hadt, werdt ook, ten zelfden tyde, geſcheiden (*u*).

Het betrekt de Winterkwartieren.

XXII. Zeezaaken.

De uitſlag van den kryg te lande hadt dus, ten minſten in Vlaanderen, niet beantwoord aan de gemeene verwagting; en 't vermoeden vermeerderde, dat men, inderdaad, niet zeer geneigd was, om Frankryk gelegenheid te geeven, tot het voortzetten zyner overwinningen in de Nederlanden. Ter zee werdt, dit jaar, ook weinig verrigt. Een groot getal van Amſterdamſche Koopluiden was, in Louwmaand, den algemeenen Staaten klagtig gevallen, over de kleine zorg, die voor 't beveiligen der zeevaart gedraagen werdt, met verzoek, dat de Haven van Duinkerken, dit jaar, wederom, gelyk voorheen, met een bekwaam aantal van Oorlogsſchepen, bezet mogt worden. De Staaten van Holland hielden hierop ook zo ernſtig aan, dat Tromp, in Grasmaand, bevel kreeg, om, na 't overvoeren van den jongen Prinſe naar Engeland, met eenige ſchepen, op vier ryk gelaaden' Weſtindiſchvaarders, die uit Bra-

(*u*) Memoir. de Freder. Henri p. 295-299. AITZEMA I. Deel, bl. 784, 785.

zil verwagt werden, te kruissen, en voorts den vyand alle mogelyke afbreuk te doen. Men nam, omtrent deezen tyd, eenige schepen, die de Duinkerkers op de Franschen veroverd hadden, en die, nu door de Staatschen hernomen zynde, by de Admiraliteit deezer Landen, geoordeeld werden, den onzen, geregtelyk en geheellyk, toe te komen (*v*). Voor 't overige, werdt 'er weinig uitgevoerd ter zee. Doch de verandering, in 't voorleeden jaar, in Portugal voorgevallen, gaf, hier, gelegenheid, tot het uitrusten eener Vloote, die geschaapen scheen, den vyand meerder afbreuk te zullen doen; schoon zy, gelyk by de uitkomst bleek, kleinen dienst deedt. 1641.

Men hadt, in dit Ryk, een algemeen misnoegen opgevat tegen de Spaansche Regeering, en, eindelyk, door beleid van weinige Grooten, aangezet en ondersteund, door den Kardinaal de Richelieu (*w*), in Wintermaand laatstleeden, den Hertog van Bragance, wien men oordeelde, nader dan Koning Filips, geregtigd te zyn tot de Kroon, onder den naam van *Joan den IV*, voor Koning uitgeroepen. 't Volk was hem, terstond, toegevallen, en Filips de IV, die thans ook met den opstand in Katalonie de handen vol werks hadt, was buiten staat, om zig, in 't verlooren gezag, in Portugal, te herstellen. Al wat in Oost- en West-indie, eertyds, door Portugal, bezeten, en nu onder de magt van Spanje was, verklaarde zig, eerlang, voor Koning Joan, die, om zig in zyn nieuw Verandering in Portugal.

(*v*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 750-752.
(*w*) De Choisy Memoir. *Tom.* I. *p.* 47.

1641. nieuw gebied te bevestigen, niet verzuimde, onder anderen, een' gezant herwaards te zenden, met last, om een Verbond te sluiten met deezen Staat. Doch men hadt, hier, op de eerste tyding van de omkeering in Portugal, en op berigt, dat men in Frankryk gereedschap maakte, om den nieuwen Koning, met eenige schepen, te ondersteunen, reeds geraadpleegd, om eene Vloot naar Portugal te zenden, tot afbreuk van den vyand, en aanmoediging van Joan den IV; die, niet slegts in Frankryk, maar ook aan 't Hof van Groot-Britanje, voor Koning van Portugal erkend werdt. Terwyl men met het uitrusten der Vloote bezig was, kwam, in 't begin van Grasmaand, in den Haage, *Tristan de Mendoca Furtado*, Ambassadeur van Koning Joan den IV. Men erkende hem, terstond, in deeze hoedaanigheid, en tradt, vervolgens, met hem in onderhandeling. Men sloot, den twee-entwintigsten van Zomermaand, een Bestand van tien jaaren, met hem, opzigtelyk op Oost- en Westindie, en op alle andere Landen des Konings, welken het tegen den Koning van Spanje hielden: welk Bestand, in de Indien, beginnen zou, een jaar na de tekening van dit Verdrag, of zo veel eerder, als men 'er aldaar kennis van kreege. Elk zou, midlerwyl, vredelyk, blyven bezitten, 't gene hy tegenwoordig bezat, vooral, zou de Westindische Maatschappy haare bezittingen in Brazil en elders behouden; doch de Portugeezen zouden, aldaar, met hunne eigen' schepen van bekwaame grootte en behoorlyk toegerust ten oorloge mogen handelen, onder betaalinge van dezelfde regten, als den

Tienjaarig Bestand met dit Koningkryk.

den ingezetenen van deezen Staat werden afgevorderd. De Staaten zouden den Koning, op hunne eigen' kosten, bystaan, met vyftien schepen, en vyf Fregatten: en hem, daarenboven, een gelyk getal van schepen en Fregatten verhuuren, waarby hy, in Portugal, nog tien of meer Gallioenen voegen zou: en deeze vereenigde Vloot zou gebruikt worden, om den Koning van Spanje afbreuk te doen (*x*). Voorts, werdt den Ambassadeur ook verlof gegeven, om een Regement te voet en een te paarde te werven, die naar Portugal gevoerd werden, en goeden dienst deeden. Ondertusschen, was de verandering in Portugal by elk, hier te Lande, niet even aangenaam geweest. De Oost- en Westindische Maatschappyen vonden meer voordeels by den oorlog met Spanje, dan zy van Bestand of Vrede met Portugal meenden te konnen verwagten. Ook daalden, met den aanvang der handelinge met Portugal, de Aktien der Oostindische Maatschappye van vyfhonderd op vierhonderd en vierhonderdenveertig; en die der Westindische Maatschappye van honderdentwintig op honderdenveertien ten honderd. Veelen hielden ook verdagt, dat de Ambassadeur slegts last hadt, om van Bestand, niet om van Vrede te handelen, als was, hieruit, na 't uitgaan van 't Bestand, nieuwe kryg te wagten. En deeze en andere bedenkingen hadden zo veel invloed op de Vergadering van Holland, dat men, aldaar, zeer schoorvoetende kwam tot het besluit, om de Vloot naar Portugal in zee te

1641.

(*x*) *Zie* het Tract. *by* AITZEMA II. *Deel, bl.* 755 *enz.*

1641. te brengen (y). *Arnoud Gyzels* geboodt 'er over, als Admiraal. En *Michiel Adriaanszoon de Ruiter*, man van geringe afkomst, doch van ongemeene bekwaamheid en moed, van de laagste scheepsbedieningen, tot Kommandeur op een' der kruissers opgeklommen zynde, werdt nu tot Kapitein en Schoutbynagt aangesteld. 't Liep aan, tot diep in Oogstmaand, eer de Vloot in zee stak. Eene maand laater, kwam zy eerst op de kust van Portugal. De Portugeesche en Fransche Vlooten waren toen, van daar, verzeild naar de Straat. Gyzels verdeelde, sedert, de zyne in drie hoopen, en zeilde naar Kaap S. Vincent, om de Portugeesche Vloot op te zoeken, en zig met dezelve te vereenigen: waarna men eerst in staat oordeelde te zullen zyn, om den vyand, met voordeel, aan te tasten. Doch op den vierden van Slagtmaand, raakten de Staatsche schepen alleen, omtrent Kaap S. Vincent, in gevegt, met negen Gallioenen, tien Duinkerksche Konings Schepen en vyf Fregatten. De stryd was hevig, tusschen eenige schepen. Doch behalve de Ruiter, *Gerrit van Lemme* en *Jan Solaas*, waren 'er byna geene Kapiteinen, die zig behoorlyk kweeten van hunnen pligt. 't Schip van Solaas werdt geheel reddeloos geschooten. Dat van van Lemme zonk: waarna men geraaden vondt, te wyken, en te rug te keeren naar de rivier van Lisbon; voor welke Stad, de Portugeesche Vloot ook wederom lag, terwyl de Franschen naar huis gezeild waren.

Men zendt eene Vloot naar Portugal.

Scheepsstryd by Kaap S. Vincent.

D[e]

(y) Resol. Holl. 19, 20, 25, 26, 27 *April*, 2, 11, 18 *Mey* 9 *July* 1641. *bl.* 99, 104, 111, 113, 114, 115, 121, 140, 146, 156, 157. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 730, 753, 754, 806.

De Koning deedt zyn beſt, om de Vloot hier nog eenigen tyd op te houden, en daarna, te gelyk met de zyne, den vyand wederom aan taſten. Doch men toefde ſlegts eenige dagen. Midlerwyl, kreeg men berigt, dat de vyand, in 't jongſte gevegt, ook twee ſchepen verlooren hadt, en nu wederom, met zevenentwintig zeilen, in zee was. Men beſloot, hierop, naar 't Vaderland te keeren; 't welk egter, ter oorzaake der aanhoudende ſtormen, niet voor den vierden van Louwmaand des volgenden jaars, geſchieden kon. Het onweder bleef duuren, na dat men in zee geſteken was. De Vloot raakte t'eenemaal verſtrooid; doch kwam, eenige weeken op zee geſukkeld hebbende, behouden, in de havens deezer Landen, te rug (z). 1641.

Eenige maanden voor de verandering in Portugal, hadt Graaf Joan Maurits Jol of Houtebeen, met eenentwintig ſchepen, gezonden naar de kuſt van Afrika, alwaar 't hem gelukte, de Stad *Loanda di S. Paulo*, in Angola, te veroveren, in Oogſtmaand des jaars 1640. Wat laater, bemagtigde hy het Eiland S. Thomé, daar hy, eerlang, overleedt. 't Slot en de Stad Maranhao in Brazil werden, ten zelfden tyde, door *Ligthart* overweldigd (*a*). Doch de omkeering in Portugal deedt de vyandlykheden in Brazil ophouden, alzo de Portugeezen aldaar Koning Joan toevielen (*b*). Veroveringen in Afrika.

De

(z) G. Brandt Leeven van de Ruiter, *bl.* 8-15. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 831.

(a) Barlæus *p.* 342, 348, 374. Commelin Fredr. Henr. I. *Deel*, *bl.* 110, 125.

(b) Barlæus *p.* 337.

1641. De Oostindische Maatschappy hadt, in den aanvang deezes jaars, de Stad *Malakka* veroverd op de Portugeezen, na een langduurig beleg. Ook waren haar de Stad *Kolombo* en eenige Sterkten op het Eiland Ceilon in handen gevallen (*c*).

Malakka en Kolombo gewonnen.

XXIII. De Kardinaal Infant sterft. Don Francisko de Melo volgt hem op in de Landvoogdye.

Op den negenden van Slagtmaand, was, binnen Brussel, aan eene sleepende koortsziekte, overleeden de Kardinaal Infant, Ferdinand, Landvoogd der Spaansche Nederlanden. De Koning hadt, by eenen beslooten Brief, Don Francisko de Melo, den Markgraaf de Velade, den Graaf des Fontaines en eenige anderen aangesteld, om, in geval van 't overlyden van den Kardinaal Infant, het bewind over Staats- en Oorlogszaaken, by voorraad, te aanvaarden. Don Francisko de Melo, die in de eerste plaats genoemd was, hadt egter 't voornaamste gezag in de Regeeringe (*d*). Ook werdt hem, kort hierna, de Landvoogdy opgedraagen (*e*).

Argwaan tegen Frankryk.

De argwaan, hier te Lande, by groot en klein, opgevat, over den voortgang der Fransche wapenen in de Nederlanden, was nu zo zeer toegenomen, dat zyne Hoogheid zelve den Kardinaal de Richelieu in bedenking gaf, of 't niet geraaden zou zyn, 's Konings magt, in volgende jaar, meest te gebruiken, in Katalonie of in Italie, terwyl het Leger van deezen Staat den vyand, in de Nederlanden, werk geeven zou (*f*). De Kardinaal

(*c*) Commelin Fredr. Henr. II. *Deel*, *bl.* 111.
(*d*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 785 *enz.*
(*e*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 301.
(*f*) Instr. de Monseign. le Prince d'Orange *dans* D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 63.

naal ſtemde in 's Prinſen meening, en haalde 1641.
'er den Koning ligtelyk toe over. De Prins hadt hem ook eenen aanſlag op Majorka en Minorka voorgeſteld, die met eene vereenigde Vloot moeſt ondernomen worden. Doch in deezen voorſlag werdt niet bewilligd, alzo Koning Lodewyk zyne ſchepen noodig hadt, tot de onderneeming op Italie of Katalonie (*g*): waartoe, terſtond, gereedſchap gemaakt werdt.

Bewee- gingen van den Graave van Gue- briant. 1642.

Met de toebereidſels tot den aanſtaanden veldtogt, hier te Lande, werdt, daarentegen, niet veel gehaaſt. In Louwmaand des jaars 1642, kreeg men tyding, dat de *Graaf van Guebriant*, gebiedende over het Leger, welk, weleer, onder den Hertog van Weimar, geſtaan hadt, en in Franſchen dienſt overgegaan was (*h*), eenigen tyd, met het Zweedſche Leger, welk nu, zynde Banier overleeden, door *Leonard Torſtenſton*, gebooden werdt, voor Wolfenbuttel, gelegen hebbende, naar den Rynkant getoogen was, om, over deezen ſtroom, naar de Spaanſche Nederlanden te trekken. De *Graaf van Everſtein*, die over eenige Heſſiſche manſchap geboodt, hadt zig by hem gevoegd. Terwyl dit vereenigd Leger op weg was naar den Rynkant, hadt de Prins van Oranje, om den togt te verhaaſten, en te minder overlaſt van de troepen te dugten te hebben, op de grenzen van deezen Staat, eene brug over den ſtroom doen leggen, by Wezel. Guebriant toog 'er over, op den dertienden van Louwmaand,

(*g*) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 65.
(*h*) *Zie* hier voor, *bl.* 286.

1642. maand, maakte zig, daarna, meester van Ordingen, in 't Stigt Keulen, en sloeg Lamboi, die, met de Keizerlyke troepen, by Kempen lag; waarna hem Nuis, Duuren en verscheiden Sloten in deezen oord in handen vielen. Hy leide zyn volk, in de Landen van Keulen en Gulik, in bezetting (*i*), tot dat het jaargetyde hem toelaaten zou, zynen togt te vervolgen.

De Prins van Oranje trekt te velde. De Spaanschen herwinnen Lens en la Bassée.

't Liep aan tot het einde van Bloeimaand, eer de Prins van Oranje in 't veld verscheen, aan 't hoofd van 't Leger der Staaten, welk, wederom, by Lith en Lithoojen, samengetrokken was. Don Francisko de Melo was vroeger te velde getrokken, en hadt het geluk gehad, van Lens en la Bassée te herneemen, en een Leger Franschen, onder den *Maarschalk van Guiche*, te slaan, waarna hy zig, met het Leger onder den Graave des Fontaines, die by Tienen lag, om op de beweegingen des Prinsen van Oranje te waaken, vereenigd hadt. De Prins, toen staat maakende, dat men voorhadt, Guebriant, die by Nuis lag, aan te tasten, riedt hem, naar Ordingen te keeren; terwyl hy, met het Leger der Staaten, naar Orsoi trekken zou, om daarna beide de Legers samen te voegen, en den vyand, zo 't noodig gevonden werdt, met vereenigde magt, aan te tasten. De Kardinaal de Richelieu hadt den Prins, door d'Estrades, tot deezen togt doen verzoeken (*k*), en te gelyk een' wisselbrief van honderdduizend guldens herwaards geschikt, om zyn verzoek ingang te

(*i*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 299-301. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 827, 830, 831.
(*k*) D'ESTRAD. *Tom.* I. *p.* 69, 73.

te doen vinden. Doch d'Estrades zondt den wisselbrief te rug, met verklaaring, dat hy geen geld noodig gehad hadt, om de zaaken, hier, naar wensch, te doen uitvallen (*l*). Ook brak zyne Hoogheid op, van de Voornerschans, op den zeventienden van Zomermaand, zynde den vyand, reeds te vooren, getoogen naar den kant van Roermonde, alwaar hy eene schipbrug gelegd hadt, over de Maaze. Het Leger der Staaten kwam, op den zelfden dag, te Boetbergen, tusschen Rynberk en Orsoi, als de Graaf van Guebriant te Ordingen wederkeerde. Twee schipbruggen werden over den Ryn gelegd, eene te Orsoi, en eene te Ordingen, opdat de twee Legers zig, langs eene van beide, in geval van nood, spoedig zouden konnen samenvoegen. Het Leger van Guebriant werdt, uit dat der Staaten, voor zyn geld, voorzien van allerlei voorraad. De Legers bleeven, omtrent drie maanden, in deezen staat, zonder dat 'er iet van belang voorviel. Alleenlyk, agterhaalde de Ryngraaf *Fredrik*, Kolonel te paarde in Staaten dienst, aan 't hoofd van eenige Ruitery, twaalf vendelen voetvolks, ontbooden naar 't Spaansche Leger, uit de bezetting van Gelder; die, gedeeltelyk, verslaagen, gedeeltelyk, op de vlugt gejaagd werden. Doch eenige vyandlyke Ruitery deezen knegten te hulp gekomen zynde, werdt de Ryngraaf gevangen genomen; maar, na twee dagen, zyn losgeld betaald hebbende, geslaakt. By deeze, of by eene diergelyke gelegenheid, werdt de jonge Graaf van

1642.

Gevegt tusschen den Ryngraaf en eenige Spaansche manschap.

De jonge Graaf van Nassau-

(*l*) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 74, 75.

1642. van Naſſau-Saarbrug, die verloofd was aan eene Dogter van den pas overleeden' Veldmaarſchalk Graave Willem, zig wat te bloot gegeven hebbende, en afgeſneeden zynde van zyn volk, in den rug geſchooten, dat hy 't beſtierf (*m*). Sedert, trok Don Francisko de Melo wederom naar de grenzen van Frankryk, terwyl des Fontaines zig tegen over Venlo legerde. Guebriant brak, insgelyks, op van by Ordingen, en ſloeg zig by Nuis neder. De voorraad raakte op in deezen oord, 't welk de Legers noodzaakte, van plaats te veranderen. De Prins van Oranje voerde het Leger der Staaten ook, eerlang, naar de Meierye van 's Hertogenboſch te rug, en legerde zig, in Herfſtmaand, by Ooſterwyk. De Graaf des Fontaines volgde hem op de hielen, en ging by Dieſt en Heerentals leggen. Zyn vertrek gaf Guebriant gelegenheid, om, na 't bezetten van Nuis, Duuren en Kempen, veilig, over den Ryn, te rug te keeren, en de Winterlegeringen in Duitſchland te betrekken. Het Leger der Staaten ſcheidde, kort hierna, in 't begin van Wynmaand (*n*).

Saarbrug ſneuvelt.

Oorzaaken van den geringen uitſlag des veldtogts.

De veldtogt was dus, genoegzaam met heen- en weder trekken, ten einde geloopen. De Prins hadt egter het genoegen gehad, dat hy het Leger onder Guebriant gedekt hadt, en de Spaanſche Legers, onder Don Francisko de Melo en des Fontaines, belet, zig te vereenigen met de Keizerlyke troepen (*o*), onder *Harts-*

(*m*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 866.

(*n*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 307-312. AITZEMA II. *Deel*, *bl* 825, 828, 849.

(*o*) Inſtr. de Monſeign. le Prince d'Orange *dans* D'ESTRA . *Tom.* I. *p.* 76.

Hartzfeld in de Neder-Palts, gelyk hun oogmerk geweest was. Voor 't overige, was het Leger der Staaten te zwak geweest, om iet van belang te onderneemen. Men hadt zelfs, in gevolge van het jaarlyksch Verdrag, in Lentemaand, met de la Thuillerie, in den Haage, geslooten, waarby de Koning van Frankryk deezen Staat wederom twaalf honderdduizend ponden toegezeid hadt, drieduizend man of dertig vendelen te voet gevoegd by de troepen onder Guebriant (*p*): 't welk het Leger der Staaten nog zwakker gemaakt hadt. De gerugten, die men, deezen Zomer, hier gekreegen hadt, dat Richelieu in de ongenade des Konings van Frankryk vervallen was, maakten den Prins van Oranje ook slaauwer tot onderneemingen, waarvan de voordeelige uitslag, ligtelyk, misbruikt zou konnen worden, door eene meer Spaanschgezinde Regeeringe in Frankryk. Hier kwam de voorgeslaagen' en aangevangen' Vredehandeling by, en de bezwaarde staat van 's Lands geldmiddelen; zo dat het aan geene oorzaaken ontbrak van het verslaauwen des oorlogs te lande. Ter zee, was ook niet voorgevallen van belang. De Staaten hadden zig, by 't jongste Verdrag met Frankryk, verbonden, om, van Grasmaand af, dertig Oorlogsschepen te doen kruissen langs de Vlaamsche kusten, tot voorby Calais (*q*); doch ik vind niet, dat 'er iet door verrigt werdt, tot afbreuk van den gemeenen vyand. De Staatsche Vloot strekte, veelligt, eenigs- 1642.

(*p*) *Zie* Aitzema II. *Deel*, *bl.* 825, 829, 830.
(*q*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 829.

1642. eenigszins, tot ftyving van de party des Konings van Groot-Britanje tegen die van het Parlement, welk eene Vloot, onder den Graave van Warwik, in zee hadt (*r*). De onluften in dit Ryk waren nu uitgeborften tot eenen openbaaren binnenlandfchen oorlog, waarin zig deeze Staat ook, meer of min, mengen moeft: waarom het hier de regte plaats zal zyn, om de oorzaaken deezer onluften, kortelyk, aan te wyzen.

XXIV. Oorfprong der onluften, tusfchen den Koning en het Parlement van Groot-Britanje.

Karel de I. was aan de Regeering gekomen, vervuld met hooge gedagten van het Koningklyk voorregt; welk zyn Vader zo ver gezogt hadt uit te ftrekken, als hem mogelyk geweeft was. Men kan naauwlyks twyfelen, of de Zoon zogt een willekeurig gebied in te voeren (*s*), en in genoegzaame onafhangkelykheid van 't Parlement te heerfchen: 't welk het volk in 't gemeen hieldt te ftryden met den aart der Engelfche Regeeringe: waarom ook de Parlementen, welken de Koning, om geld te bekomen, in den aanvang van zyn gebied, van tyd tot tyd, byeen riep, eerder arbeidden aan het herftellen der misbruiken, dan aan het onderfteunen van hunnen Vorft: 't welk deezen dermaate verbitterde, dat hy het eene Parlement voor, het andere na fcheiden deedt (*t*), en eindelyk in 't begrip viel van zig, zonder tusfchenkomft van Parlementen, te voorzien van geld. Zyne Staatsdienaars vonden toen verfcheiden' nieuwe middelen uit, om geld te be-

(*r*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 826.

(*s*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 262, 264, 285, 337, 350. *Tom.* VIII. *p.* 257.

(*t*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 281, 317, 402, 435.

bekomen. 't Volk werdt bezwaard met ongewoone lasten, die te harder drukten, om dat 'er 't Parlement niet in bewilligd hadt (*v*). Het Schipgeld, het Ton- en Bakengeld in 't byzonder veroorzaakten een algemeen misnoegen, vooral, doordien het ten scherpste werdt ingevorderd (*w*). De Parlementen, die nu en dan beschreeven werden, verzuimden niet, te klaagen over deeze en andere nieuwigheden. Zy verwierven ook, doorgaans, goede beloften van den Koning; doch de vervulling bleef agter. Zelfs deedt de Koning eenige Leden van 't Huis der Gemeenten, die zig wat te ernstig tegen de misbruiken in de Regeeringe gekant hadden, terwyl 't Parlement nog byeen was, in den Tour zetten: 't welk als eene blykbaare schending van de voorregten des Parlements werdt aangemerkt (*x*). Behalve deeze redenen van misnoegen, hadt 's Konings gedrag in zaaken van Godsdienst ook eenig gemor verwekt by veelen; welk gevoed werdt door zulken, die den Koning ongenegen waren. Men maakte hem, hoewel ten onregte, naar 't schynt (*y*), verdagt, dat hy het Pausdom wederom zogt in te voeren (*z*). Hy werdt, met meer grond, beschuldigd, over 't vervolgen der *Presbyteriaanen* of *Puriteinen* (*a*), die, om dat zy de Kerkelyke Regeering van Aartsbisschoppen en Bisschoppen afkeurden, door de voorstanders der Bisschoppen, en door de Bisschoppen zelven, wel- 1642.

(*v*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 284, 332, 358, 423, 426, 547.
(*w*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 389, 395, 396, 522.
(*x*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 403, 534.
(*y*) *Voiez* RAPIN *Tom.* VIII. *p.* 464.
(*z*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 439, 446.
(*a*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 273, 397.

1642. welken tevens de grootste voorstanders van 's Konings volstrekt gezag waren, by den Koning waren bedraagen, als vyanden zyner Regeeringe. Veelen van deeze vervolgde Puriteinen weeken toen naar Amerika, en naar Holland in grooten getale, werwaards zy de Laakenweevery te rug bragten (*b*), die, eertyds, uit de Nederlanden, naar Engeland vervoerd was; zig nederslaande, te Leiden, te Amsterdam, te Rotterdam en elders. Karel de I, bezeffende, dat zyn gezag grootelyks hing aan dat der Bisschoppen, zogt de Bisschoppelyke Regeering, door Jakob den I, in Schotland ingevoerd, aldaar, te bevestigen, door het invoeren der Engelsche Kerkgewoonten; en begaf zig, in persoon derwaards, in den aanvang des jaars 1633 (*c*). Sedert, zondt hy de Engelsche Kerkdienst- en Gebedeboeken naar Schotland, met bevel, omze, openlyk, in gebruik te brengen. Doch deeze nieuwigheid veroorzaakte eenen opstand in Schotland: daar men een Verbond sloot, by den naam van *Covenant* bekend, om zig, by de oude Kerkgewoonten, te handhaaven; en de wapenen aangreep, tegen elk, die iemant, hierin, hinderlyk wilde zyn (*d*). De Koning, eenige jaaren zonder Parlementen geregeerd hebbende, zag zig, ter oorzaake der beweegingen in Schotland, met den aanvang des jaars 1640, in de noodzaakelykheid gebragt, om een nieuw Parlement te doen beschryven. Hy begeerde van het zelve kragtigen bystand tegen de Schotsche wederspannelingen. Doch men

(*b*) RAPIN *Tom.* VIII. *p.* 144.
(*c*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 435, 461, 475.
(*d*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 482, 500, 506.

men maakte geenen haast, om hem te wille te zyn. 't Parlement werdt dan wederom gescheiden (*e*). Men tradt in onderhandeling met de Schotten; doch eer men 't eens kon worden, werdt de Koning, van verscheiden' kanten, gedrongen om een nieuw Parlement byeen te roepen, welk de herstelling der bezwaarnissen met zo veel yver ter hand nam, dat de voornaamsten, in de jaaren 1640 en 1641, werden weggenomen (*f*), hebbende den Koning vastgesteld, byna alles in te willigen, wat hem gevergd werdt. In Oogstmaand des jaars 1641, werdt de Vrede met de Schotten getroffen (*g*). Doch veelen meenden, datze, van 's Konings zyde, niet gehouden zou worden. Ook maakte men weinig staats, op de vergunde herstelling der bezwaarnissen. Karel de I. hieldt, ook van zynen kant, het Parlement verdagt van slinksche oogmerken, en zogt zig, uit dien hoofde, ten deezen tyde, door het Huwelyk zyner oudste Dogter, met den Zoon des Prinsen van Oranje, te sterken met de vriendschap der Vereenigde Gewesten (*h*), gelyk wy, te vooren, verhaald hebben. De geweldige opstand in Ierland, die hierop volgde, vervreemde den Koning en het Parlement, meer en meer, van elkanderen. Veelen hielden voor zeker, en de Ieren zelven strooiden uit, dat de Koning de hand in deezen opstand hadt (*i*). Men meen-

1642.

(*e*) Rapin *Tom.* VII. *p.* 522, 528, 533.
(*f*) Rapin *Tom.* VIII. *p.* 2, 20.
(*g*) Rapin *Tom.* VIII. *p.* 59.
(*h*) *Zie* verscheiden' Brieven *by* Ludlow Memoirs. *Vol.* III. *p.* 290, 292.
(*i*) Rapin *Tom.* VIII. *p.* 121, 214.

1642. meende, dat hy, hierdoor, het Parlement wilde noodzaaken, om een Leger op de been te brengen, aan 't hoofd van welk, hy in ſtaat zou geweeſt zyn, om het Parlement naar zyne hand te zetten. Doch de Koning verklaarde, geheel vreemd te zyn van diergelyke oogmerken. Het Parlement was egter op zyne hoede, en drong den Koning, eerlang, om te bewilligen, in eene algemeene werving van Krygsvolk, waarover het Parlement bevelhebbers ſtelde (*k*). Ook hadt de Koning reeds moeten toeſtaan, dat het tegenwoordig Parlement, niet dan met bewilliging van beide de Huizen, zou mogen geſcheiden worden. Men zag nu niet anders dan eenen binnenlandſchen oorlog te gemoet. De Koning, de gunſt en byſtand der Vereenigde Staaten zoekende, zondt zyne Gemaalin naar Holland; in de Lente deezes jaars 1642, als ware het, om de jonge Prinſeſſe herwaards te geleiden (*l*). Het Parlement deedt ook eenige poogingen, om deezen Staat te winnen. Het riedt den Koning niet ſlegts, in Zomermaand deezes jaars, tot het ſluiten van een naauw Verbond met de Vereenigde Geweſten, ter beſcherminge van den Proteſtantſchen Godsdienſt (*m*); maar het hadt, reeds te vooren, aangebooden, de Vloot onder den Graave van Warwik te voegen by de Staatſche, en dezelve tegen de Duinkerkers te beſchermen; doch men maakte hier weinig ſtaats op deeze aanbieding (*n*).

De

(*k*) Rapin *Tom.* VIII. *p.* 226 & *ſuiv.*
(*l*) Rapin *Tom.* VIII. *p.* 226.
(*m*) Rapin *Tom.* VIII. *p.* 335.
(*n*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 826.

De Koningin van Groot-Britanje, den negenden van Lentemaand, te Hellevoetsluis aan land getreden zynde, werdt, aldaar, door den jongen Prinse, en in den Briel, door zyne Hoogheid zelve, ontvangen, en, van Maaslandssluis, te lande, begeleid naar den Haage. De algemeene Staaten begroetten haare Majesteit, hier, in vollen getale; doch dekten zig, terwyl zy haar aanspraken (*o*). Zy bezogt, vervolgens, de voornaamste Steden Delft, Rotterdam, Haarlem en Amsterdam. Men bewees haar, alomme, veel eer, vooral te Amsterdam, daar zy, met scheepsstryden en pragtige vertooningen, onthaald werdt (*p*). Al deeze omslag kon dienen, om het eigenlyk oogmerk haarer reize te verbergen, voor de oogen van 't gemeen; welk zig egter ontdekte, door den tyd. De Koning hadt haar verscheiden' juweelen van de Kroon in handen gesteld, van welken zy zig bedienen moest, om wapenen en krygsbehoeften, in Holland, te koopen, terwyl hy zig meester dagt te maaken van Hull; alwaar deeze voorraad van oorloge ontscheept zou worden. Ook verkogt of verpandde zy een gedeelte deezer juweelen te Amsterdam (*q*), en voorzag zig, aldaar, van eenige krygsbehoeften, die, ten minste voor een gedeelte, gelukkiglyk, te Burlington, aankwamen, alzo 's Konings aanslag op Hull gemist was (*r*). De Koningin bediende zig, tot bereiking haarer oogmer-

1642.

XXV. De Koningin van Groot-Britanje komt in Holland.

Geheim oogmerk haarer reize.

(*o*) *Zie* Resol. Holl. 11 *Maart* 1642. *bl.* 54, 55.
(*p*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 302-305. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 813-817.
(*q*) LUDLOW Memoirs *Vol.* I. *p.* 23, 67.
(*r*) RAPIN *Tom.* VIII. *p.* 280, 281, 282, 287, 354, 357.

1642. merken in Holland, veel van den Heere van Heenvliet, dien de Koning eene Engelsche Barony, in vergelding, schonk (s). Ook waren 'er anderen, die haare Majesteit, met penningen, ondersteunden (2). Het Parlement hadt, midlerwyl, allen, die zig hadden laaten gebruiken, om eenige juweelen van de Kroon te vervreemden, voor vyanden van den Staat verklaard.

(s) Letter *from* Jermyn *to* Digby *in* LUDLOWS Memoirs. *Vol.* III. *p.* 309.

(2) Ik vind, in eenen *Brief van Mylord Jermyn aan Mylord George Digby*, in Oogstmaand des jaars 1646, uit Frankryk, geschreeven, eene soort van rekening der penningen, in Holland ontvangen, die, woordelyk overgezet, dus luidt:

Te Rotterdam, van de Burgemeesters geleend	400000
Nog van de bank te Rotterdam	25000
in alles van Rotterdam	425000
Door Mr. Sandys geleend van de bank te Amsterdam - - -	84500
In den Haage, van Fletcher -	126000
Nog van den zelfden - - -	40000
In den Haage van van Cyren, door den Heer W. Boswel - - -	9000
Van myn Heer Despernon - -	230000
Van Webster, op de hangpaarlen, volgens drie Obligatien, samen - - -	100000
Nog van hem - - - -	43200
Nog van hem, en door hem, sedert, geleend	70000
Van myn Heer Wicquefort - -	70000
Van den Heer Karel Herbert - -	20000
Van Collimore, te Antwerpen - -	64000
in alles guldens	1281700
De zes robynen van den keten, by Webster gelaaten, voor omtrent - - -	20000
Aan Webster - - - - - - -	20000
Aan den Prinse van Oranje - - -	300000

See LUDLOWS *Memoirs* Vol. III. p. 304.

klaard. De oorlog was derhalve onvermydelyk. Het Parlement ſtelde 'er zig toe in ſtaat. De Koning rigtte zynen Standaard op, te Nottingham, en trok, aan 't hoofd van eenige manſchap, in Herfſtmaand, naar Walles. De Prinſen *Robert* en *Maurits*, Broeders des Paltsgraafs, begaven zig, uit Holland, naar Engeland, om den Koning, hunnen Oom, te dienen. Ook hadt de Koningin, met bewilliging des Prinſen van Oranje, verſcheiden' bevelhebbers en knegten, die deezen Staat dienden, bewoogen, om naar Engeland over te ſteeken (*t*). Het Leger, door het Parlement, op de been gebragt, werdt onder bevel van den Graave van Eſſex geſteld. Het raakte meer dan eens ſlaags met Prinſe Robert, die merkelyke voordeelen behaalde op den Graave van Eſſex. Ook vielen 'er, aan verſcheiden' oorden des Ryks, gevegten voor, tuſſchen de Koningſchen en Parlementſchen, of *Kavaliers* en *Rondhoofden*, gelyk menze, ſchimpswyze, noemde, met ongelyken uitſlag (*u*). De Koning ſloeg zig, in Wynmaand, neder by Oxford, terwyl het Leger van 't Parlement by Londen lag. De Koningin bleef in Holland, tot in Louwmaand des volgenden jaars, wanneer zy van Scheveningen onder zeil ging, begeleid, door tien Oorlogsſchepen; doch een geweldige ſtorm verſtrooide de Vloot, en noodzaakte haar, na verloop van eenige dagen, wederom te Scheveningen voet aan land te zetten. Zy hieldt zig toen nog eenige weeken op, in den Haage. Doch

1642.

Zy keert te rug naar Engeland.

(*t*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 842, 847. Rapin *Tom.* VIII. *p.* 362.

(*u*) Rapin *Tom.* VIII. *p.* 370, 372, 387-389.

1642. Doch de Luitenant-Admiraal Tromp voerde haar, in Lentemaand, gelukkiglyk, naar de Engelſche kuſt; van waar zy, te lande, voorttrok naar Jork, alwaar de Koning zig toen onthieldt (*v*).

XXVI. Strikland wordt, door 't Parlement, naar den Haage gezonden. Zyne boodſchap.

Terwyl de Koningin nog in Holland was, kwam herwaards *Walter Strikland*, *Schildknaap*, afgezonden aan de algemeene Staaten, uit den naam van beide de Huizen des Parlements. Hy verzogt, in 't begin van Herfſtmaand, openbaar gehoor. *William Boswell*, 's Konings Reſident, kantte zig hier ernſtelyk tegen. Ook werdt hy alleenlyk door Gemagtigden gehoord. Hy vertoonde hun „ dat de onluſten, „ gereezen tuſſchen den Koning en 't Parlement, van gelyken aart waren, als die, weleer, tuſſchen Spanje en deezen Staat, waren „ ontſtaan; waarom het Parlement gaarne een „ naauw Verbond ſluiten zou, met de Vereenigde Geweſten. Voorts, klaagde hy over 't leveren van Krygsbehoeften aan den „ Koning, waartoe, zeide hy, de Heer *Digby*, „ om hoog verraad uit Engeland geweeken, „ met kennis van den Prinſe van Oranje, de „ hand geleend hadt (*w*). Hy verzogt, derhalve, dat het verbod, deswege gedaan, beter „ naargekomen, en de onzydigheid volkomenlyk bewaard mogt worden." Strikland moeſt lang wagten naar antwoord, alzo men het, deswege, niet eens kon worden, met die van Holland. 't Kwam niet, voor den eerſten van Slagtmaand. De algemeene Staaten booden toen hun-

Antwoord

(*v*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 312-314. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 877, 878.

(*w*) Reſol. Holl. 9, 10 *Sept.* 1642. *bl.* 216, 218.

1642.

—der algemeene Staaten.

hunne bemiddeling aan, tuſſchen den Koning en 't Parlement, en verklaarden, na 't herſtellen der voorige eenigheid, zig nader te willen openen, over 't aangaan van een Verbond met Groot-Britanje. Op de klagten, antwoordden zy anders niet, dan dat zy verbod gedaan hadden van d'eene of de andere partye, met wapenen of manſchap, uit deeze Landen, te onderſteunen. Doch de Staaten van Holland hadden in dit antwoord niet bewilligd; maar het gelaaten in zyne waarde of onwaarde. Zy begreepen, dat men erkend moeſt hebben „ dat „ 'er, te vooren, eenige uitvoer van manſchap „ en krygsbehoeften geſchied was, ſchoon „ buiten kennis der Regeeringe; ook moeſt „ men, huns oordeels, beloofd hebben, dat „ men, hiertegen, voor het toekomende, zorg„ vuldiglyk waaken zou, en eene ſtipte onzy„ digheid tuſſchen den Koning en 't Parlement „ onderhouden (*x*)." Zeeland was 't, in dit opzigt, genoegzaam eens met Holland (*y*). Het Koopbelang drong beide deeze Geweſten, om het Parlement te ontzien; welk eene Vloot in zee hadt, die hunne ſcheepvaart zou hebben konnen belemmeren. Maar anderen hielden, dat Holland te zeer neigde, over de zyde van het Parlement. Ook hadden de Staaten van dit Geweſt, onlangs, Gemagtigden gezonden naar den Briel, die, aldaar, twee ſchepen, met krygsbehoeften naar Engeland geſchikt, aanhielden. Doch een van de twee was voor rekening van 't Parlement belaaden. Uit een der-

Welk niet goedgekeurd wordt, door die van Holland.

Neiging van dit Geweſt tot het Parlement.

de

(*x*) Reſol. Holl. 17, 19, *Sept.* 6 *Octob.* 1642. *bl.* 227, 233, 271.

(*y*) Rapin *Tom.* VIII. *p.* 396, 397, 398.

1642. de ſchip, werden zeventig tonnetjes buskruid geligt, waarna men het vertrekken liet. Men was bedugt, dat deeze krygsbehoeften, voor een gedeelte ten minſte, uit 's Lands Magazynen, gekomen waren. Doch of deeze vrees gegrond bevonden werdt, is my niet gebleeken. Voorts, werden 'er ook eenige beſluiten genomen, ten nadeele der bevelhebberen, die volk naar Engeland bezorgd hadden. De yver van die van Holland, om 't vervoeren van krygsbehoeften ten behoeve des Konings te beletten, werdt, ondertuſſchen, door Strikland, uit den naam van 't Parlement, met openlyke dankzeggingen, erkend (z). De Prins van Oranje onderſteunde, daarentegen, den Koning, met merkelyke ſommen. Ook hielden de meeste Leden der Regeeringe 's Konings zyde, ſchoon zy, voornaamlyk ter oorzaake der tegenkantinge van Holland, nog niet bewoogen konden worden, om hem openlyk te onderſteunen, hoe zeer 'er de Koningin op aanhieldt. Haar heimelyke handel hier te Lande werdt, eerlang, rugtbaar, uit eenen onderſchepten brief aan den Koning, die, eerſt in Engeland, en daarna, hier, verſpreid werdt. Van deezen brief (*a*), en van verſcheiden' ſchimpſchriften en blaauwboekjes bediende men zig, hier, om Karel den I. niet alleen, maar den Prins van Oranje zelven, by veelen, in kleinagting te brengen. Doch de Engelſche zaaken hebben ons, reeds lang genoeg, bezig gehouden. 't Wordt tyd, dat wy ons keeren tot andere gebeurtenis-

Zyne Hoogheid onderſteunt den Koning.

(z) Reſol. Holl. 11, 13, 17, 23 *Sept.* 11 *Octob.* 1642. *bl.* 220, 225, 228, 238, 289.

(*a*) *Zie* den zelven *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 846.

nissen, die, insgelyks, invloed hadden, op het belang van deezen Staat. 1642.

De Fransche wapenen werden, dit jaar, gelukkiglyk, gevoerd in Katalonie en in Roussillon, onder 't beleid van de la Meilleraie en *de la Mothe Houdancourt*. Perpignan viel den eersten in handen, na een beleg van drie maanden. Ondertusschen, was 'er, in de Lente deezes jaars, wederom eene samenzweering ontdekt, tegen den Kardinaal de Richelieu. De Markgraaf van Cinq-Mars was 'er hoofdbeleider van. De Hertog van Bouillon hadt 'er zig, insgelyks, laaten inwikkelen. Cinq-Mars boette den toeleg met den hals. Bouillon bragt 'er 't leeven af, door de voorspraak van zynen Oom, den Prinse van Oranje (*b*): doch hy was genoodzaakt, zyne Stad Sedan af te staan aan den Koning. De Kardinaal overleefde het Verdrag, welk deswege gemaakt werdt, naauwlyks twee maanden. Hy stierf, te Parys, op den vierden van Wintermaand (*c*). De Koning bezogt hem in zyne ziekte, en beklaagde hem eenigszins; doch toonde zig, daarna, niet treurig over zynen dood. Hy hadt het Ryk, eenige jaaren herwaards, genoegzaam alleen geregeerd, doende den Koning besluiten, 't gene hy goedvondt (*d*). Men was, hier te Lande, bekommerd, dat zyn dood merkelyke verandering maaken zou, in de maatregels van 't Fransche Hof (*e*). Doch de Kardinaal *Julius Mazarin* volg-

XXVII. Voorspoed der Franschen in Katalonie en in Roussillon.

De Kardinaal de Richelieu sterft.

(*b*) D'ESTRAD. *Tom.* I. *p.* 67, 71, 72, 77, 78, 79 85, 88. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 856-865.

(*c*) Resol. Holl. 13 *Dec.* 1642. *bl.* 331. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 852, 853.

(*d*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 314.

(*e*) Resol. Holl. 15, 16 *Dec.* 1642. *bl.* 333, 340. 17 *Jan.* 1643. *bl.* 10.

1642. volgde hem op in zyne bedieninge, en in 't bezit van 's Konings gunst. En deeze was zo diep doordrongen van de grondregels zyns voorgangers, dat de staat der zaaken in Frankryk genoegzaam de zelfde bleef (*f*), zo lang de Koning leefde. Men heeft nog eenen Brief van

1643. hem, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, aan den Prinse van Oranje geschreeven, waarin hy zyne Hoogheid van zyne duurzaame agting verzekert (*g*).

Verdrag met Frankryk.

De Heer van Oosterwyk, der Staaten gewoonlyke Gezant in Frankryk, sloot, den dertigsten van Lentemaand, te Parys, het gewoone jaarlyksch Verdrag met den Koning: waarby den Staaten wederom twaalf honderdduizend ponden werden toegestaan. De Koning en de Staaten verbonden zig, elk een Leger van drieentwintigduizend of vyfentwintigduizend man te velde te zullen brengen: waarboven de Staaten nog dertig Oorlogsschepen, op de kusten van Vlaanderen, zouden onderhouden (*h*). Midlerwyl, hadt men, hier, op 't aanhouden der Staaten van Holland, de vendelen van tweehonderd op honderdenvyftig, van honderdenvyftig op honderd en twintig, en van honderdentwintig op honderd koppen verminderd. D'Estrades, herwaards gekomen, om de beweegingen van den aanstaanden veldtogt te beraamen, toonde zig te onvrede over deeze vermindering, meenende, dat men nu zo veel volks niet zou konnen te velde brengen, als het voorleeden jaar. Doch die van Holland toonden hem aan,

(*f*) *Zie* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 922.
(*g*) D'ESTRAD. *Tom.* I. *p.* 89.
(*h*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 882.

aan, dat de afgedankte hoofden niet inderdaad onder de vendelen geweeſt waren, waaruit zy beweezen, dat de Krygsmagt van den Staat op den zelfden voet blyven, en, alleenlyk, minder koſten zou (*i*). 1643.

Men was hier nog bezig met de toebereidſels tot den veldtogt, toen men berigt kreeg, dat Lodewyk de XIII, Koning van Frankryk, op den veertienden van Bloeimaand, overleeden was. Men ſtelde vaſt, dat deeze dood merkelyke verandering te wege brengen zou, in de gemeene zaaken van Europa. De Daufyn, die zynen Vader, onder den naam van *Lodewyk den XIV*, opvolgde, bereikte nog geene vyf jaaren. De Regeering was, geduurende zyne minderjaarigheid, toevertrouwd aan de Koninginne Moeder, eene Dogter van Spanje. Gaſton, Hertog van Orleans, eenige Broeder des overleeden' Konings, die nimmer de maatregels van Richelieu goedgekeurd hadt, werdt algemeene Stedehouder der Regente en Hoofd van den Raad van Regeeringe. Doch de Kardinaal Mazarin was een Lid van deezen Raad. En de Koninginne Regente verklaarde hem, nog voor 't einde des jaars, tot eerſten Staatsdienaar: 't welk de voornaame reden was van het voortzetten des oorlogs, en het vertraagen der Vredehandelinge. Het jongſte Verdrag, met Frankryk geſlooten, werdt, op der Staaten verzoek, door de tegenwoordige Regeeringe, bekragtigd (*k*).

XXVIII. Dood van Lodewyk den XIII, Koning van Frankryk. Zyn Zoon Lodewyk de XIV. volgt hem op.

Don Francisko de Melo was, reeds geduuren-

Slag by Rocroi.

(*i*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 882, 896.
(*k*) Reſol. Holl. 15 *July* 1643. *bl.* 218. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 884.

1643. rende de ziekte van Lodewyk den XIII, in 't veld verscheenen, zig laatende verluiden, dat hy, zo dra de Koning overleeden ware, in Frankryk zou rukken. Ook deedt hy 't, inderdaad (*l*). Doch de Hertog van Enguien leverde hem slag, by Rocroi, op den negenden van Bloeimaand, en behaalde eene volkomen' overwinning op hem, veroverende al het geschut, de vendels en pakkaadje van den vyand. De Staaten beslooten, zig te bedienen van de verlegenheid, in welke de Spaanschen, door deeze nederlaag, gebragt waren. Zyne Hoogheid verzamelde het Leger der Staaten by de Voornerschans, en voerde het, vandaar, op den negentienden van Zomermaand, naar de schans S. Anna, by Hulst. De toeleg was de schans Nassau aan te tasten, en daarna, 't beleg voor Hulst te slaan. Doch Don Andreas Cantelmo, by wien zig 't overschot der troepen, ontkomen uit de nederlaag by Rocroi, gevoegd hadt, was, midlerwyl, getrokken naar de schans Nassau: 't welk den aanslag op deeze schans verydelde. Den Hertog van Enguien, na de overwinning by Rocroi, 't beleg geslaagen hebbende voor Liedenhoven aan de Moezel, vondt de Prins geraaden, het ontzet deezer Stad te verhinderen, door het ophouden van den vyand in Vlaanderen. Hy vertrok dan, met het Leger, te schepe, naar Filippine. 't Voetvolk werdt te Assenede, de Ruitery te Boukhoute gelegd. De vyand hadt zig, ten zelfden tyde, nedergeslaagen, te Selzate, om de Vaart, die van Sas van Gend naar Gend loopt, te dekken. Beide de Le-

De Prins van Oranje dreigt Hulst met een beleg.

Welk niet voortgaat.

(*l*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 891.

Legers bleeven in deezen ſtaat leggen, tot dat men tyding kreeg van het overgaan van Diedenhoven, welk den Hertoge van Enguien, den tienden van Oogſtmaand, opgegeven werdt. De Prins brak, kort hierna, op, met het Leger, en voerde het, te ſchepe, van Filippine, naar Bergen op Zoom; daar hy het Voetvolk in de ſchepen liet, terwyl de Ruitery te Wouw gelegd werdt. De Spaanſchen trokken, ten zelfden tyde, van Selzate naar Antwerpen, zig nederſlaande in de Voorſteden. Sedert vielen 'er, van tyd tot tyd, gevegten voor, tuſſchen gedeelten der wederzydſche Ruiterye, met ongelyken uitſlag. In een deezer gevegten, gaf de jonge Willem, die, ſedert eenigen tyd, tot Generaal der Ruiterye, verheeven was, de eerſte blyken van dapperheid. Een Ritmeeſter, *Krok* genoemd, hadt zyne Hoogheid opening gedaan van eenen aanſlag, om eene vyandlyke wagt van twee kornetten paarden te verſlaan, of, zo dit mislukte, hen, en veelligt een gedeelte des vyandlyken Legers, in eene hinderlaage te lokken. De Prins liet zig den voorſlag gevallen, en gaf zynen Zoon, verzeld van Stakenbroek, den Graave van Styrum, en andere Overſten, 't bevel over de hinderlaage, die, op eene heide, agter eenig geboomte, gelegd werdt. Krok, met tweehonderd paarden, vooruit gereeden, ontmoette de twee Spaanſche kornetten, en dreefze, tot aan de vyandlyke Legerplaats, te rug. Straks daarop, raakte het Leger in beweeging: Cantelmo zelf ſtygt te paarde, en beveelt *Don Jan de Borgia*, de onzen, die nu aan 't wyken ge-

1643. Diedenhoven gaat over aan de Franſchen.

Gevegt, waarin de jonge Willem, Zoon van zyne Hoogheid, de eerſte blyken van dapperheid geeft.

1643. gebragt waren, te vervolgen, zelfs tot voor de poorten van Bergen op Zoom. Krok, naar 't scheen, in wanorde, aan 't vlugten slaande, lokt de Borgia, eerlang, in de hinderlaage, daar hy, verschrikt op 't gezigt onzer Ruiterye, eerst stil houdt, en toen beweeging maakt, om te wyken. Maar de jonge Prins, Stakenbroek vooruit gezonden hebbende, om hem den weg af te snyden, terwyl Styrum hem op zyde zou aantasten, valt hem zelf in den staart, en vervolgt hem, uit al zyne magt. Vyf honderd SpaanscheMuskettiers, afgezonden, om de Ruitery te ondersteunen, werden, grootendeels, gedood; de meeste Kapiteinen, zo van dit Voetvolk als van de Ruitery, gevangen genomen, benevens een groot getal van gemeenen. Borgia zelf viel den onzen in handen. In 't wederkeeren, werdt Prins Willem begroet, door zynen Vader, over de behaalde zege, die op den vierden van Herfstmaand voorgevallen was. De veldtogt liep, met deeze ontmoeting, ten einde. Het Leger der Staaten betrok de Winterkwartieren, nog voor het einde van Herfstmaand (*m*).

Duitsche Krygszaaken. Het Leger onder den Graave van Guebriant besteedde een groot deel deezes jaars, met heen en weder trekken door Zwaben, zonder iet te verrigten van belang. Eindelyk, toog het wederom over den Ryn in de Elzas, werwaards het, door de Beierschen, gevolgd werdt. Guebriant, daarna, eenige versterking uit Frankryk bekomen hebbende, keerde te rug over den

(*m*) Resol. Holl. 17 *Sept.* 1643. *bl.* 278. Memoir. de Freder. Henri *p.* 315-319. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 900, 917.

den ſtroom, en ſloeg het beleg voor Rotweil. Hy ſneuvelde in dit beleg. Ook werdt zyn Leger deerlyk geſlaagen door de Beierſchen. De Zweeden behaalden, daarentegen, onder Torſtenſton en Koningsmark, eenige voordeelen in Boheeme en Poolen (*n*). 1643.

XXIX. Staat der zaaken in Engeland.

De binnenlandſche oorlog duurde nog in Engeland, en beide de partyen verlooren of wonnen 'er by, naar dat de krygskans liep. De Koning en de twee Huizen des Parlements handelden ook, over eene bevrediging; doch zonder vrugt. Het Parlement ſloeg wederom voor, dat men zig met de Vereenigde Gewesten behoorde te verbinden (*o*). Doch dit geſchiedde meer om de genegenheid van Holland en Zeeland te winnen, dan om dat men verwagt zou hebben, dat 'er iet van worden kon, zo lang de naauwe gemeenſchap met Frankryk duurde.

Klagten van Boswell en Strikland, in den Haage.

In den Haage, vielen geduurige klagten voor van Boswell, 's Konings Reſident; en van Strikland, afgezonden van 't Parlement. De eerſte nam kwalyk, dat, hier, ergerlyke ſchriften, over de Engelſche beroerten, verſpreid werden, waarin de Koning in 't ongelyk geſteld werdt. En, zeker, zyn gedrag tegen de Presbyteriaanen, die, in gevoelens en Kerkgewoonten, na overeenkwamen met de Gereformeerden deezer Landen, hadt veelen, hier, tegen hem ingenomen. Zelfs verzogten de Zeeuwſche Predikanten, die van brieven van voorſchryving der Staaten van Zeeland voorzien

(*n*) PUFENDORF Zweedſche Hiſt. *bl.* 730. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 943.
(*o*) RAPIN *Tom.* VIII. *p.* 405.

1643. zien waren, de algemeene Staaten, niet lang hierna, den bedroefden toestand der Kerken in Engeland en Ierland ter herte te willen neemen: welk verzoek, in kragt, uitkwam, op eene aanpryzing van de zaak des Parlements tegen den Koning. Men beloofde Boswell, tegen het drukken te zullen waaken. Wat Strikland betreft, hy toonde zig nog al te onvrede, dat men den Koning, van hier, met krygsbehoeften, voorzag; en schroomde niet, in zeker ingeleverd Vertoog, wederom te zeggen, dat zulks met kennis van den Prinse van Oranje geschiedde: 't welk, ter algemeene Staatsvergaderinge, zo kwalyk genomen werdt, dat sommigen zyn geschrift een smaadschrift noemden, en voorsloegen, hem, deswege, geregtelyk te vervolgen. Men besloot, hem in de Vertrekkamer te ontbieden, daar hem gevraagd werdt, of hy last gehad hadt van 't Parlement, om den Prinse van Oranje te beschuldigen. En toen hy zulks staande hieldt, vorderde men hem blyk af van zynen last. Hy beweerde ongehouden te zyn, om dit blyk te toonen, alzo hy, te vooren, algemeene Geloofsbrieven overgeleverd hadt, op welken men hem hadt gehoord. Nogtans, toonde hy zekeren last, door twee Klerken van 't Huis der Gemeenten getekend, waarby hem bevolen werdt, te klaagen „ dat twee schepen, „ uit de Duinkerksche Vloot, onder Engel„ sche Konings vlaggen, gezeild waren naar „ Engeland, met byzondere toelaatinge van „ den Prinse van Oranje." Doch dit blyk voldeedt den Staaten niet. Zyn Geschrift werdt

Strikland beschuldigt den Prinse van Oranje; 't welk zeer euvel genomen wordt.

daa

1643.

dan voor valſch verklaard, en men vondt geraaden, geene anderen van hem te ontvangen, voor dat 'er nieuw beſluit op genomen werdt (*p*). Doch hy vervoegde zig, ſedert, aan de byzondere Staaten, met naame aan die van Holland en Zeeland (*q*), daar hy beter ontvangen werdt. Uit de Vergadering van Holland, werden de Afgevaardigden van Dordrecht, Leiden, Amſterdam en Hoorn gemagtigd tot de Engelſche zaaken (*r*). Strikland wiſt zelfs te wege te brengen, dat 'er, ook ten behoeve van 't Parlement, voorraad van oorloge geſcheept werdt naar Engeland: waarover de Koning, in een' Brief van den elfden van Bloeimaand, aan de algemeene Staaten klaagde. Doch Strikland viel, daarentegen, in Slagtmaand, klagtig by de Staaten van Holland, dat de Admiraliteit te Rotterdam, een ſchip, met geſchut voorzien, aan eenen bewindsman des Konings, verkogt hadt (*s*). Men was hier, inderdaad, bekommerd, over de wyze, op welke men zig, tuſſchen den Koning en 't Parlement, gedraagen moeſt, zo lang men niet wiſt, wie de magtigſte ware. Hier kwam 't, onder anderen, van daan, dat men zo lang draalde, met het beſluit, om een buitengewoon Gezantſchap naar Engeland te zenden, 't welk, door Holland eenige maanden tegengehouden zynde (*t*), in 't begin des volgenden jaars, voort,

Hy vervoegt zig by Holland en Zeeland.

(*p*) Reſol. Holl. 27 *April* 1, 5, 6, 7, 8, 13, 15 *May* 1643. *bl.* 135, 143, 150, 151, 158, 159, 165, 173, 176.

(*q*) Notul. Zeel. 19 *Maart* 1644. *bl.* 129. 2 *Auguſt.* 1645. *bl.* 354.

(*r*) Reſol. Holl. 20 *May* 1643. *bl.* 181.

(*s*) Reſol. Holl. 27 *Nov.* 4 *Dec.* 1643. *bl.* 362, 374.

(*t*) Reſol. Holl. 22 *May* 1643. *bl.* 186.

1643. voortgang hadt. In Oogstmaand, was hier ook aangekomen *Hugo van der Burg*, door de verbonden' Katholyken in Ierland, herwaards gezonden. Doch men vondt niet geraaden hem te hooren. Men deedt hem zelfs aanzeggen, dat hy de Vereenigde Gewesten, binnen vier dagen, zou hebben te ruimen (*u*).

Een Iersch Gezant afgeweezen.

XXX. Premien beloofd, tot aanmoediging der Kruistogten.

Over de onveiligheid der zee, was, dit jaar, wederom sterk geklaagd. De kaaperyen der Duinkerkeren deeden den onzen veel schade. De Luitenant-Admiraal Tromp kruiste wel op de Vlaamsche kusten; doch hy kon niet beletten, dat de Duinkerkers, by donkere maan of andere gunstige gelegenheden, zyner Vloote ontslipten. Ook hadt hy te weinige schepen onder de vlagge: 't welk, door Holland en Zeeland, geweeten werdt aan de andere Gewesten, die zeer agterlyk waren, in het opbrengen van hun beraamd getal van schepen. Men besloot, hierom, in Wynmaand, de kruistogten van byzondere Persoonen aantemoedigen, door het belooven van aanzienlyke maandgelden en *premien*, die gevonden zouden worden, uit het middel op het Zout, uit het middel van het Generaliteits klein Zegel, en vooral uit den opheef van een ten honderd van alle inkomende, en een half ten honderd van alle uitgaande goederen. Sedert, werden, in Zeeland, door byzondere Persoonen, vier schepen uitgerust, om te kruissen. In Holland, namen de Wethouders 't werk by der hand. Te Amsterdam, werden agt schepen in zee gebragt. Te Rotterdam een. In 't Noorderkwartier ook eenigen. Doch de

(*u*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 877-880, 901, 928-936.

de Zeeuwsche kruissers deeden den meesten dienst (*v*). 1643.

Men was, dit jaar, in de byzondere Gewesten, sterk bezig geweest, met het opstellen van Berigtschriften voor de gewoonlyke Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergaderinge. In den aanvang van den Vereenigden Staat, plagten de algemeene Staaten niet te vergaderen, dan wanneer zy beschreeven werden, door den Raad van Staate. Doch ten tyde van den Graave van Leicester, vondt men geraaden, tot vermindering van het gezag des Raads van Staate, waarvan hy het Hoofd was, de Vergadering der algemeene Staaten te veranderen in eene geduurig zittende Vergadering. Sedert, begon deeze Vergadering meer aanziens te krygen dan eenige andere: welk, na 't sluiten van 't Bestand, nog merkelyk toenam. De Afgevaardigden der Gewesten deeden veele zaaken af, zonder byzonderen last van de Staaten, door welken zy afgezonden waren. Sommigen zaten, jaaren agtereen, eer zy t'huis ontbooden werden: anderen voor hun leeven: al 't welk hun aanzien ryzen deedt. En naardemaal zy, gemeenlyk, gekooren werden, op aanpryzing der Stadhouderen, die hun ook, dikwils, eerlyke en voordeelige diensten konden doen opdraagen, waren zy, veeltyds, naauwer dan de byzondere Staaten verbonden met de Stadhouders, en gewoon hun zeer naar de oogen te zien (*w*). De byzondere Staaten hadden, nu en dan, ondervonden, dat men, ter Ge-

Raadpleegingen over het geeven van Berigtschriften, aan de Afgevaardigden ter Generaliteit.

(*v*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 900, 918-922.
(*w*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 911.

1643. Generaliteit, besluiten nam tegen hunne meening; en nu, veelligt, zo veel reden als ooit, om te vreezen, dat zulks, omtrent de Engelsche zaaken, en omtrent de aangevangen' Vredehandeling, geschieden mogt. Hierom, schynt men, in 't byzonder tegenwoordig, gezet geweest te zyn, op het ontwerpen van Berigtschriften voor de Afgevaardigden ter Generaliteit. In Holland, was men 'er eerst gereed mede. In Gelderland, werdt het, door het Kwartier van Nieuwmegen, eenigen tyd, tegengehouden: doch het ontworpen Berigtschrift, werdt, hier, eerlang, vastgesteld, en door de Afgevaardigden ter Generaliteit beëedigd. In Zeeland, waren de Steden genegen, tot het instellen van een Berigtschrift; maar de Heer de Knuit, die den eersten Edele vertoonde, belette, dat 'er eed op gedaan werdt. In 't Stigt, werdt het ook door de Gekoorenen en Edelen tegengehouden; schoon de Stad 'er zig voor verklaard hadt. In Friesland, waren Oostergo en Westergo voor, de Zevenwolden en de Steden tegen een Berigtschrift. In Stad en Lande, zogt elk zyne Hoogheid te behaagen: waarom hier niets beslooten werdt (x). Hoe men 't, in Overyssel, begreep, vind ik niet aangetekend. Doch van elders blykt, dat de tegenwoordige gesteldheid van dit Gewest (y) de meeste Leden voor een Berigtschrift moest doen neigen. By het Berigtschrift, voor de Afgevaardigden van Holland vastgesteld, werden deezen verbonden „ de Unie „ van

Voornaamste inhoud van het

(x) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 899.
(y) *Zie* Aitzema II. *Deel*, *bl.* 914.

„ van Utrecht, en 't gene, wyders, by ſtaats- 1643.
„ wyze beſluiten der Geweſten, aan de Ge-
„ neraliteit verbleeven was, niet te buiten te
„ gaan; de bevelen der Staaten van Holland
„ en Weſtfriesland te agtervolgen; te zor-
„ gen, dat, zonder uitdrukkelyken laſt der ge-
„ melde Staaten, ter Generaliteit, niet ge-
„ handeld werdt van 't gene de Hoogheid,
„ Privilegien, geregtigheden en loffelyke ge-
„ woonten der gemelde Landen aanging; niet
„ in eed of dienſt te zyn van iemant, dan van
„ de Staaten of van eenige Leden derzelven;
„ niet te handelen, zonder laſt der Staaten,
„ van vrede, beſtand, oorlog, verdragen met
„ andere Mogendheden, van algemeene of
„ voornaame Oktroijen, waarby Holland
„ zou konnen benadeeld worden, van 't aan-
„ neemen of afdanken van Krygsvolk, van
„ Gezantſchappen van aanbelang, van 't ſtuk
„ der Munte, van dat der Convoojen en Li-
„ centen en 't ſluiten of openen derzelven,
„ van 't verleenen van vergiffenis van mis-
„ daaden tegen den Staat begaan, van kwyt-
„ ſchelding van Verbeurdverklaaringen, noch
„ van andere wigtige ſtoffen, den Staaten van
„ den Lande betreffende, en ten deele by de
„ Unie, ten deele by andere gelegenheid, aan
„ de byzondere Geweſten voorbehouden. Zy
„ moeſten, in tegendeel, den Staaten of der-
„ zelver Gekommitteerde Raaden terſtond
„ kennis geeven, wanneer zulke zaaken op
„ het tapyt gebragt werden: voorts, geene
„ goederen der Generaliteit verkoopen of
„ belaſten, dan na voorgaande Petitie des
„ Raads van Staate en daarop gevolgde be-

Berigtſchrift voor de Hollandſche Geputeerden ter Generaliteit.

1643. „ villiging der Staaten: de inkomsten der Generaliteit laaten onder bewind van den Raad van Staate; geen Regtsgebied aan zig neemen, zelfs niet by *Commissie* of *Delegatie*, over zaaken, tusschen persoonen, die binnen de Vereenigde Gewesten woonden, voorkomende; maar dezelven, voor zo veel ze de Generaliteit aangingen, wyzen aan den Raad van Staate, of aan de Kollegien ter Admiraliteit; zaaken, waarin *Revisie* verzogt werdt, alleenlyk uitgenomen: zy moesten geene uitvoering van vonnissen, by eenige Generaliteits Kollegien of Regters geweezen, beletten: voorts, den Staaten kennis geeven van 't gene ter Generaliteit voorviel; goed verstand met dezelven houden, of in derzelver afzyn met derzelver Gekommitteerde Raaden, en in zaaken, het Land in 't gemeen of de Provincie in 't byzonder betreffende, met niemant anders, dan na alvoorens hunnen pligt by de Staaten of Gekommitteerde Raaden gedaan te hebben: ook geene inbreuk doen op de Berigtschriften van den Raad van Staate en Kollegien ter Admiraliteit." Op deeze en weinige andere punten, waren de Afgevaardigden wegens Holland gehouden den eed te doen (z). De Edelen hadden zig ernstig verklaard tegen het vaststellen van dit Berigtschrift. En de Heer van Mathenes, wegens Holland zitting hebbende ter Generaliteit, weigerde, rondelyk, den eed af te leggen. De andere Afgevaardigden deeden dien

(z) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 89. *en* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 910.

dien egter, en ik meen, dat hy, ſedert, altoos gevorderd en afgelegd is. Wy hebben te langer op het ontwerp en op den inhoud van dit Berigtſchrift ſtilgeſtaan, om dat 'er de natuur onzer Regeeringe en de Hoogheid der byzondere Geweſten uit af te neemen is. Nu ſtaan ons, voor 't ſluiten van dit Boek, nog eenige byzonderheden te melden, die niet zo bekwaamlyk, in het voorig gedeelte der Geſchiedeniſſe, hebben konnen ingelyfd worden. 1643.

XXXI. Traagheid van verſcheiden' Geweſten in 't opbrengen van hun aandeel in de gemeene laſten.

De traagheid der byzondere Geweſten, in 't opbrengen van hun aandeel in de gemeene laſten, bleef, ſedert eenige jaaren, de gemeenſte oorzaak van onderling misnoegen onder de Bondgenooten. De Raad van Staate was, reeds, in den jaare 1638, door de algemeene Staaten, gelaſt, om Gelderland, door geregtelyke middelen, tot het voldoen eeniger agterſtallen, te noodzaaken. Men maakte, ten zelfden tyde, veel werks, om dit Geweſt te doen bewilligen in een algemeen Plakaat op den ophef der gemeene middelen over alle de Provincien: waartoe de Gelderſchen niet te brengen waren. De drie Kwartieren van Gelderland verſchilden ook, onderling, over het aandeel, dat elk hunner in de gemeene laſten te draagen hadt, waarover zyne Hoogheid, eindelyk, uitſpraak deedt, in Bloeimaand des jaars 1642: welke uitſpraak nader verklaard werdt, in Louwmaand des volgenden jaars, en in Grasmaand des jaars 1644 (*a*): doch met dit alles werden de geſchillen nog niet volkomenlyk bygelegd. Met Utrecht, Friesland en Overysſel,

(*a*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 532, 552, 591, 824, 897, 974.

1643. ſel, was men ook nog oneenig, over het aandeel in de gemeene laſten en het voldoen eeniger agterſtallen. Ook hadt men, in Friesland, de handen vol werks, aan het vaſtſtellen van eenen bekwaamen vorm van Regeeringe en van de wyze van ſtemminge tot Gemagtigden op de Landſchapsvergaderinge (*b*), waarvan wy, reeds by eene andere gelegenheid, in 't voorbygaan, gewaagd hebben. Op 't einde des jaars 1641, deedt de Generaliteits Rekenkamer verſlag van den ſtaat der afrekeningen met de byzondere Geweſten, die verre van volkomen waren (*c*). In het Geweſt van Stad en Lande, duurde de twiſt nog, tuſſchen de Stad en de Ommelanden. De algemeene Staaten hadden, reeds in 't jaar 1638, Gemagtigden derwaards gezonden, om de geſchillen by te leggen. Ook deedenze 'er wederom, gelyk meermaalen voorheen, eene uitſpraak op. Doch men hieldt 'er zig niet aan. Die van de Old-ampten, over welken de Stad byzonder Regtsgebied oordeelde te hebben, hielden de zyde der Ommelanden, waaruit veel moeite rees met de Stad (*d*). In 't jaar 1640, werdt 'er eene nieuwe uitſpraak gedaan, door Regters, van wege de algemeene Staaten gemagtigd; doch zy waren zo vrugteloos, als de voorigen. Nadat men den Prins van Oranje tot Stadhouder gekooren hadt, ontſtondt 'er een ander geſchil, ter gelegenheid dat die van de Stad Burgemeeſter Eiſinga, die zo ſterk voor Graave Willem geyverd hadt, tot

Twiſt tuſſchen Groningen en de Ommelanden.

(*b*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 532-534, 581-586, 591, 667. 731-736, 748.
(*c*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 781.
(*d*) *Zie* Bewys van de Vryheid der Oldampten. *gedr.* 1640.

tot een Lid van der Hoofdmannen-Kamer, gekooren hadden, waartegen de Ommelanden zig ernstelyk verzetteden. Doch de Gemagtigden der algemeene Staaten hielden hem de hand boven 't hoofd. De Stad, door den tyd, meer gezags winnende, bestondt, in Sprokkelmaand deezes jaars 1643, het Landschaps-Huis, met Krygsvolk, te doen bezetten, en den Overste te belasten, dat hy aan sommigen uit de Ommelanden den ingang zou hebben te weigeren. Eenigen wisten egter, tegen de uitkomende Boden indringende, in de Vergadering te raaken. Men noodzaakte *Beernd Koenders van Helpen*, die, wegens de Ommelanden, zitting hadt ter Generaliteit, afstand te doen van deeze zyne waardigheid. Doch 't geweld, door die van de Stad, by deeze gelegenheid, gebruikt, werdt zo hoog genomen, door de Ommelanden, dat zy de Landschaps-Vergaderingen in de Stad weigerden by te woonen. Ook stonden de algemeene Staaten den Ommelanden, by voorraad, toe, buiten de Stad en afzonderlyk byeen te komen; gelyk zy, twee of drie jaaren agtereen, deeden. De Majoor, *Adam Heerd*, die 't Landschaps-Huis bezet gehouden hadt, werdt, onder een geleide van soldaaten, naar den Haage gebragt; doch haast op vrye voeten gesteld. 't Geschil werdt eindelyk, in Sprokkelmaand des jaars 1645, beslist, door zyne Hoogheid en Gemagtigden der algemeene Staaten. Doch de Stad verklaarde, zig niet te konnen onderwerpen aan deeze uitspraak (*e*). Wy zullen, hierna, aantekenen, 1643.

(*e*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 532, 562 *enz.* 665, 702, 717, 769, 898, 909, 972. III. *Deel*, *bl.* 65.

1643. nen, hoe 't verder met deeze zaak afliep. Ondertusschen, merkten onpartydigen aan, dat het Geweſt van Stad en Lande te beklaagen was, om dat het maar twee ſtemmen hadt; als waaruit volgde, dat men elkanderen, ter Landſchaps-Vergaderinge, niet kon overſtemmen, en de minſte geſchillen tuſſchen de Stad en de Ommelanden onafgedaan moeſten blyven. Men zou, naar ſommiger oordeel, dit gebrek in den ſtaat der Regeeringe hebben konnen verbeteren, als men het Landſchap Drente by zig genomen, en aan het zelve eene derde ſtem ten Landdage gegeven hadt, waartoe te meerder reden ſcheen, om dat, uit oude bewysſtukken, bleek (*f*), dat Groningen op Drentſchen grond gelegen was (*g*). Doch Stad en Lande heeft nimmer konnen goedvinden, het opperſt gezag over de Provincie met eenig ander Landſchap te deelen.

XXXII. Ooſtfrieſche zaaken. De Heſſiſche troepen, die zig, gelyk wy te vooren verhaalden, in den jaare 1637, in Ooſtfriesland, hadden nedergeſlaagen, bleeven 'er, nog eenige jaaren. De Landgraavin hadt, ondertuſſchen, eenen ſtilſtand van wapenen geſlooten met den Keizer, en men vreesde, hier, dat zy vrede zogt, en veelligt de ingenomen' Plaatſen den Keizerſchen zou overleveren. De Koning van Frankryk en deeze Staat zogten haar de Vrede met den Keizer, op 't kragtigſt, te ontraaden; en zy bediende zig van de gelegenheid, om in Ooſtfries-

(*f*) Zie II. *Deel*, *bl.* 154, 228.
(*g*) Zie Verv. op 't Leeven van de Groot. *bl.* 259.

friesland te blyven, zo lang zy zig, naar deezen raad, gedroeg. De Stenden van Oostfriesland drongen, in den Haage, sterk op de ontruiming, zynde de inlegering slegts voor zes maanden vergund; doch men wees hen aan de Landgraavinne, die verklaarde, niet te konnen vertrekken, zo lang de reden, waarom zy zig in Oostfriesland gelegerd hadt, nog stand greep. Zy voer, ondertusschen, voort, in haaren heimelyken handel met den Keizer, en verwekte, hierdoor, zo groot een' argwaan, dat sommigen, in Herfstmaand des jaars 1638, voorsloegen, om haar, te Groningen, alwaar zy zig toen onthieldt, in verzekering te neemen. Doch deeze argwaan verdween, door den tyd, geheellyk. De Landgraavin, een Verdrag met Frankryk geslooten hebbende (*h*), hervatte de vyandlykheden tegen de Keizerschen en Spaanschen. Zy voegde, eerlang, een deel haarer troepen by die van Guebriant, gelyk wy, te vooren, hebben aangemerkt, terwyl het overig deel in Oostfriesland bleef. In 't jaar 1639, waren 'er Gemagtigden van den Graave en van de Stenden van Oostfriesland in den Haage gekomen, om over de ontruiminge en over eenige andere punten te handelen, welke handeling, in 't volgende jaar, hervat werdt. De algemeene Staaten deeden, in 't jaar 1642, eerst uitspraak (*i*), over de wyze, waarop het Landschap zou moeten beschermd worden; volgens welke uitspraak, het gezag over 't Krygsvolk ver- 1643.

(*h*) *Zie* het *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 645.
(*i*) *Zie* dezelve *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 819.

1643. verdeeld werdt, tusschen den Graave en de Stenden. Doch de Stenden namen 'er geen genoegen in, alzo zy, ter oorzaake van het Huwelyk, welk tusschen den Zoon des Graaven en de Dogter des Prinsen van Oranje gesflooten was, alles, wat van de algemeene Staaten kwam, verdagt hielden. De verschillen over dit en andere punten bleeven, derhalve, duuren. In Lentemaand des jaars 1643, kwamen de Gemagtigden van den Graave en de Stenden wederom klaagen in den Haage, over de Hessische inlegering, die, in plaats van zes maanden, nu reeds zes jaaren geduurd hadt. Men deedt, deswege, vertoogen aan de Landgraavinne, welke goede woorden gaf; doch, desonaangezien, de gewoonlyke brandschatting, in Oostfriesland, ten scherpste, deedt invorderen. 't Klaagen hieldt dan aan, tot dat de Graaf van Oostfriesland, in Zomermaand des jaars 1644, twee kornetten paarden en negen vendelen knegten, afgedankt door de algemeene Staaten, met goedvinden van zyne Hoogheid, doch buiten kennis der Regeeringe, in zynen dienst nam, en naar Aurik zondt. De Landgraavin, toen bespeurende, dat men toeleg maakte, om haar het Landschap te doen ruimen, trok al haare magt aldaar leggen; 't welk den Keizerschen te schooner spel gaf. Ook versterkte zy Jemmingen in Reiderland. De Stad Embden en eenigen uit de Ridderschap begonden vast argwaan op te vatten, over 't werven van den Graave, en waren bedugt, dat hy, de Hessischen verdreeven hebben-

bende, hen t'eenemaal onder de knie zou zoeken te krygen. De algemeene Staaten, overeenkomſtig met den zin van zyne Hoogheid, lieten der Landgraavinne weeten, dat zy 't verſterken van Jemmingen, met geene goede oogen, zouden konnen aanzien. Doch Frankryk en Zweeden hielden de zyde der Landgraavinne. Ook zagen de Staaten van Holland Embden niet gaarne geheellyk onder 's Graaven magt. Men zondt dan Gemagtigden van hier naar Ooſtfriesland, om de zaak, door onderhandeling, by te leggen. Midlerwyl, raakten de Heſſiſche en Graaflyke knegten, nu en dan, handgemeen; niet zonder verlies van de eene en de andere zyde. De Gemagtigden der Staaten bemiddelden, eindelyk, den twiſt, in Wynmaand. 's Graaven manſchap, reeds tot tweeduizend aangegroeid, werdt op agthonderd verminderd. De brandſchatting der Landgraavinne, die, ſedert eenigen tyd, geweldiglyk verhoogd was, werdt op elfduizend Ryksdaalers ter maand vaſtgeſteld. Voorts, zou 'er, tusſchen de Heſſen en Ooſtfriezen, een ſtilſtand van wapenen zyn tot den laatſten van Lentemaand des jaars 1645; die, daarna, tot den laatſten van Sprokkelmaand des jaars 1646, verlengd werdt. De Graaf en de Stenden drongen, ondertuſſchen, geduuriglyk aan op de ontruiming der Heſſiſchen (*k*); die egter niet geſchiedde, voor dat de Vrede, in Duitſch-

1643.

(*k*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 530, 553, 644, 727, 818, 821, 822, 869, 894, 970, 1002, III. *Deel*, *bl.* 41, 93, 103.

1643. Duitſchland en in de Nederlanden, herſteld was. Het ontvouwen van den aanvang en uitſlag der gewigtige handelinge over deeze Vrede zal de hoofdſtof zyn van het volgende Boek.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VIERENVEERTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Aanleiding tot de Munstersche Vredehandeling. Handeling der Franschen, in den Haage. Verdrag met Frankryk. Verbond van Borgtogt. De Franschen verzoeken vrye Godsdienst-oefening voor de Roomschgezinden.* II. *Grevelingen belegerd, door de Franschen. Fredrik Henrik verovert Sas van Gend.* III. *Opstand der Portugeezen, in Brazil en op S. Thomé. Graaf Joan Maurits keert te rug uit Brazil. Togt naar Kambodia.* IV. *Gezantschap naar Engeland. Keert, vrugteloos, te rug. 't Parlement klaagt 'er over.* V. *Zyne Hoogheid dringt op vermeerdering van Krygsvolk. Holland kant 'er zig tegen.* VI. *Onlusten in 't Noorden. Gezantschap naar Zweeden en Deenemarke. Toerusting ter zee. Verdrag met Deenemarke.* VII. *Verdrag met Frankryk. De Franschen winnen Mardyk en Borbourg. Aanslag op Antwerpen mislukt.* VIII. *Krygsbedryven der Franschen. Tweede toeleg op Antwerpen verydeld. Hulst veroverd. Mardyk verlooren.* IX. *De Spaanschen zoeken de Staaten aan, tot byzondere handeling. Titels en rang der Gevolmagtigden op de Vredehandeling.* X.

Zyne Hoogheid stremt het vertrek der Staatsche Gevolmagtigden. XI. Staat van de verschillende belangen der handelende Mogendheden te Munster en te Osnabrugge. XII. Voorbereidsels tot de Munstersche Vredehandeling. De Staatsche Gevolmagtigden komen te Munster. XIII. Gerugt eener afzonderlyke handelinge, tusschen Frankryk en Spanje. Argwaan op zyne Hoogheid. XIV. Handeling te Munster, over een Bestand. De Franschen zoeken de handeling te stremmen. Hunne twist met de Staatschen. Byzondere handeling van de Knuit. XV. De Prins trekt te velde. Verdrag wegens Antwerpen. Venlo vergeefs belegerd. XVI. Gevegt tusschen een Staatsch Oorlogsschip en zeven Duinkerkers. XVII. De Keurvorst van Brandenburg trouwt met de oudste Dogter van den Prinse van Oranje. XVIII. De Prins wordt zeer zwak. Hy raadt tot vrede. Hy sterft. Zyn uiterste wil en kinderen. XIX. Zyne afbeelding. XX. WILLEM DE TWEEDE wordt Kapitein- en Admiraal-Generaal. Verschil over de opdragt van 't Stadhouderschap van Holland en Zeeland. XXI. Beweegingen te Dordrecht. XXII. Vervolg der Vredehandelinge. De Staatschen zoeken Frankryk en Spanje te bevredigen. Handel van Servien, in den Haage. De Prins zendt krygsvolk naar de grenzen. XXIII. Ontwerp der Vrede tusschen Spanje en de Staaten. Verbond van Borgtogt met Frankryk. XXIV. Vervolg der Handelinge, te Munster. De Franschen houden het tekenen der Vrede tegen. Inval in de Landen van Overmaaze. XXV. De Munstersche Vrede wordt getekend. Inhoud van 't Verdrag van Vrede. Afgezonderd punt, wegens den Koophan-

handel. XXVI. *Aanmerkingen over het Munſterſche Verdrag.* XXVII. *Byzondere Verdragen, tuſſchen den Koning van Spanje en het Huis van Oranje.* XXVIII. *Misnoegen van 't Franſche Hof, over 't ſluiten der Vrede. Scherpe aanſpraak van de la Thuillerie. Holland ontwerpt 'er een antwoord op.* XXIX. *Zeeland en Utrecht weigeren het Munſterſche Verdrag te bekragtigen. Verdediging van het ſluiten der Vrede, zonder Frankryk.* XXX. *Verſchil over het* vyfenveertigſte *punt van 't Verdrag.* XXXI. *De Geweſten beſluiten, met vyf ſtemmen, tot het bekragtigen der Vrede. Utrecht bewilligt 'er, eindelyk, toe. De Vrede wordt afgekondigd.* XXXII. *Zeeland neemt de Vrede aan.* XXXIII. *Schets van 't gene 'er, te Munſter en te Osnabrugge, verder gehandeld en geſlooten werdt.*

1643. I. Aanleiding tot de Munſterſche Vredehandeling.

DE heimelyke Vredehandeling te Turnhout, tuſſchen de Spaanſchen en deezen Staat, in den jaare 1636, zynde afgebroken (*a*), hielden de Spaanſchen aan by den Paus, *Urbaan den VIII*, dat hy den Koning van Frankryk tot vreedzaame gedagten wilde beweegen. 's Pauſen Nuncius deedt 'er, terſtond, eenige opening van aan 't Franſche Hof, en, in Grasmaand des gemelden jaars, kreegen 'er de algemeene Staaten kennis van, door den Franſchen Gezant Charnacé, die te gelyk verklaarde, dat de Koning, zyn meeſter, den Nuncius aangezeid hadt, niet zonder zyne Bondge-

(*a*) *Zie* hier voor, *bl.* 216.

1643. genooten van vrede te konnen handelen. Beide Lodewyk de XIII. en de Staaten toonden zig egter genegen, tot het hervatten der Vredehandelinge; waartoe de Stad Keulen benoemd werdt (*b*). Men vondt, ondertuſſchen, zo veele zwaarigheid, in het geeven en ontvangen van Vrygeleibrieven (*c*), dat de byeenkomſt te Keulen, hierdoor, eenen geruimen tyd, werdt uitgeſteld. In de Lente des jaars 1638, werdt voorgeſlaagen, dat men, te Hamburg of te Lubek, tuſſchen den Keizer en Zweeden, in 't byzyn van eenen bewindsman van Frankryk; en te Keulen, tuſſchen den Keizer en Frankryk, in 't byzyn van eenen bewindsman van Zweeden, handelen zou (*d*). Ook begon men, ſedert, de onderhandelingen. 's Pauſen Gezant *Ginetti* woondeze by. Doch alzo het werk traaglyk voortging, verdroot hem, eindelyk, langer, te toeven, te Keulen (*e*). De opſtand in Katalonie en in Portugal deedt Filips den IV, daarna, zo ſterk haaken naar vrede, dat hy Frankryk aanzogt tot een byzonder Verdrag. Volgens een der voorwaarden van het zelve zouden de Staaten verpligt worden, om Brazil af te ſtaan aan Spanje. Doch de Kardinaal de Richelieu wees de onderhandeling af, voorgeevende, dat de Staaten niet te beweegen zouden zyn, tot den gevorderden afſtand, en dat de Koning niets ſluiten zou, zonder zyne Bondgenooten te begrypen in 't Verdrag.

(*b*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 325, 326.
(*c*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 409, 411, 413.
(*d*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 578.
(*e*) Negotiat. Secret. pour la Paix de Munster & d'Osnabr. *Tom.* I. *p.* 229.

drag. De Franſche Gezant *Claude de Mesmes*, 1643.
Graaf d'Avaux, te Hamburg, in onderhandeling getreden met Zweeden, over 't gene men, als voorwaarden van de aanſtaande algemeene Vredehandeling, zou hebben te vorderen, ſloot, aldaar, op 't einde des jaars 1641, een Verdrag met 's Keizers Gemagtigde, *Koenraad van Luntzow*, waarby men, wegens 't ſtuk der Vrygeleibrieven, overeenkwam, en Munſter en Osnabrugge in Weſtfaale, tot Plaatſen der algemeene Vredehandelinge, vaſtſtelde. De Regeering van Zweeden gaf haare toeſtemming, terſtond, aan dit Verdrag. Doch Keizer Ferdinand de III. draalde eenen geruimen tyd, eer hy 't goedvondt te bekragtigen. Hy deedt het egter, eindelyk (*f*). Men noemde twee Plaatſen tot de handeling, om dat de Zweeden 's Pauſen bemiddeling niet aangenomen hadden, en de Paus ook niet goedvondt te handelen met Mogendheden, die zig van de gemeenſchap zyner Kerke hadden afgezonderd. Men kwam, hierom, overeen, dat de Zweeden en de Proteſtantſche Ryksvorſten, te Osnabrugge, en de Roomſch-Katholyken, te Munſter, byeenkomen zouden. De algemeene Staaten kreegen, door den Geheimſchryver *Braſſet*, die de zaaken van Frankryk in den Haage waarnam, by tyds, kennis van de beraamde ſchikkingen. Ook werden zy verzogt, Gevolmagtigden te willen zenden, op de algemeene Vredehandeling (*g*). Doch het geheele volgende jaar verliep, zonder dat men, hier, desaangaande, eenig be-

(*f*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 759-761.
(*g*) Reſol. Holl. 20 *Sept.* 1641. *bl.* 252. *Zie ook* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 855.

1643. besluit nam (*h*). Ook kwamen de vereischte Vrygeleibrieven niet herwaards, voor den aanvang deezes jaars 1643. Men tradt toen, ter algemeene Staatsvergaderinge, tot het raadpleegen op de benoeminge van Gevolmagtigden, en tot het ontwerpen van een Berigtschrift voor dezelven. Doch alzo het Fransche Hof geenen grooten haast maakte, met het afzenden van Gevolmagtigden, schoon men den Zweeden beloofd hadt, dat zy, in Hooimaand, te Munster, zouden zyn, werdt, ook hier, dit gantsche jaar, niets afgedaan (*i*). De Klassis van Walcheren, verneemende, dat, by de Staaten van Zeeland, geraadpleegd werdt op de Vredehandelinge, hadt, te vooren al, verzogt, dat hunne Edele Mogendheden geliefden te zorgen, dat 'er niets vastgesteld werdt, ten nadeele der Hervormde Leere; en voor bescheid bekomen, dat men, hierop, reeds naar behooren gelet, en vrugtbaarlyk beslooten hadt (*k*). Midlerwyl, hadt de Keizer de Kreitsen en Ryksvorsten beschreeven te Frankfort, om aldaar eenige voorbereidsels te maaken, tot de algemeene Vredehandeling. Op deeze byeenkomst, werdt zeer getwist, of men ieder Ryks Lid op de Vredehandeling toelaaten zou, of niet. De Keurvorsten beweerden, dat men hun alleen de Vredehandeling behoorde toe te vertrouwen. De Gemagtigden der Kreitsen en Ryks-Steden hielden, daarentegen, staande, dat

(*h*) Resol. Holl. 30 *January* 1642. *bl.* 31.
(*i*) Resol. Holl. 13 *Febr.* 12, 31 *Maart* 17, 25 *April*, 18, 13 *May*, 13, 15 *July* 1643. *bl.* 33, 62, 10[illegible], 106, 119, 132, 170, 171, 172, 209, 214. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 884.
(*k*) Notul. Zeel. 9 *Juny* 1643. *bl.* 241.

1643.

dat zy, in eenen handel, waarby zy zo veel belang hadden, behoorden gekend te worden (*l*). De byeenkomſt te Frankfort, die tot in 't volgende jaar duurde, ſtrekte meer tot vertraaging dan tot bevordering der algemeene Vredehandelinge. Nogtans, dreeven de Leden des Ryks, geholpen, door Frankryk en Zweeden, eindelyk, door, dat men hunne Gemagtigden, op dezelve, toeliet (*m*).

De Gevolmagtigden van Frankryk begeeven zig naar Munſter.

Ondertuſſchen, waren, tegen 't einde des jaars 1643, in den Haage aangekomen Claude de Mesmes, Graaf d'Avaux, en *Abel Servien*, *Graaf de la Roche*, Gevolmagtigden van Frankryk op de Munſterſche Vredehandeling (*n*). Zy werden, met veele ſtaatſie, ingehaald, waarop d'Avaux zonderling gezet was, hebbende hy zelfs, onder de hand, laaten verzoeken, dat de klokken geluid, en de ſchuttery in de wapenen gebragt mogt worden, gelyk te Rotterdam geſchied was; hoewel dit, door de Wethouderſchap van den Haage, heuſchelyk, werdt afgeſlaagen. Maar de jonge Prins kon niet voorby, hen, met een groot getal van koetſen, te gaan ontmoeten buiten den Haage (*o*). Zy hadden laſt, om de Staaten aan te maanen, tot het zenden van Gevolmagtigden naar Munſter, en om vooraf eenige punten te beraamen, welken tot bevordering der Vredehandelinge zouden konnen dienen. In 't byzonder, handelden zy,

Hunne hande-

(*l*) Negotiat. Secret. *Tom.* I. *p.* 365. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 106.

(*m*) Negotiat. Secret. *Tom.* I. *p.* 246, 277, 289, 304, 327, *Tom.* II. *P.* I. *p.* 119, 117, 132.

(*n*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 319. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 886.

(*o*) Brief van N. Reigersb. *in 't* Verv. op 't Leev. van de Groot. *bl.* 349.

164[4].

...ling in den Haage.

zy, eenen geruimen tyd, over een Verbond tusschen Frankryk en deezen Staat, waarby men zig verpligten zou, om elkanderen borg te staan, voor de onderhouding van de Vrede of het Bestand, welk men met Spanje zou sluiten.

1644.

Ook raadpleegdenze met den Prinse van Oranje, en met eenige Leden der Regeeringe, over de beweegingen van den aanstaanden veldtogt. De titel en rang, welken men aan de Gevolmagtigden van deezen Staat op de Vredehandeling dagt te geeven, kwam, insgelyks, in overweeging; doch desaangaande werdt niets uitdrukkelyks vastgesteld. Maar 't jaarlyksch Verdrag van onderstand werdt, op den negenentwintigsten van Sprokkelmaand, gesleoten in den Haage.

Verdrag met Frankryk, wegens den aanstaanden veldtogt.

Lodewyk de XIV. verbondt zig, in het zelve, by raade der Koninginne Regente „ om de Staaten, dit jaar, met de gewoon„ lyke twaalf honderdduizend ponden, te on„ dersteunen. De beide partyen beloofden, „ wederom, een Leger van drie-en-twintigdui„ zend of vyfentwintigduizend man te velde „ te zullen brengen, tegen het midden van „ Bloeimaand ten langste. Voorts, zouden „ de Staaten dertig Oorlogsschepen onderhou„ den op de Vlaamsche kusten, en 's Konings „ Legers den vryen overtogt laaten, te Maas„ tricht, over de Maaze, en te Wezel, over „ den Ryn (*p*)."

Verbond van Borgtogt met Frankryk.

Het Verbond van * Borgtogt werdt, op den eersten van Lentemaand, geslooten. Men beloofde by het zelve „ geen Verdrag met Spanje te zullen sluiten, dan met „ gemeene bewilliging. Zelfs zou de een den „ han-

* *Guarantie.*

(*p*) *Zie* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 960.

„ handel met Spanje niet meer dan de ander 1644.
„ mogen vorderen. Men zou elkanders belan-
„ gen op de Handeling, wakkerlyk, voorſtaan,
„ en in 't byzonder de voordeelen, welken
„ men in den oorlog bevogten hadt, zoeken
„ te behouden. Zo de Vrede of het Beſtand,
„ welk men ſluiten mogt, van 's vyands zyde
„ geſchonden werdt; of zo 't Beſtand ten ein-
„ de liep, zonder verlengd te zyn, zou men,
„ gelykelyk, den oorlog wederom beginnen."
Wyders, verklaarden de Staaten, ſedert „ te
„ houden voor ingevoegd in dit Verdrag, dat,
„ zo de Koning Vrede maaken mogt, en de
„ Staaten alleenlyk Beſtand, hy zig verbondt,
„ om, twee jaaren voor 't uitgaan van 't Be-
„ ſtand, de verlenging van het zelve te bevor-
„ deren, of, na dat het geëindigd zou zyn, in
„ openbaaren oorlog te treeden met Spanje;
„ waarna men geene Vrede ſluiten zou, dan
„ met wederzydſche bewilliging (*q*)." Doch
de Regeering van Frankryk maakte zwaarig-
heid, om in dit punt, zynde het *negende* in ge-
tal, te bewilligen. Omtrent dit Verbond van Borgtogt, viel iet byzonders voor, welk hier verdient gemeld te worden. Men kreeg, in Zomermaand, kennis, dat de Spaanſche Gevolmagtigden op de Vredehandeling een afſchrift van het zelve, als zy voorgaven, in Holland, hadden weeten te bekomen. Ten zelfden tyde, verſtondt men ook, dat iemant vierduizend Ryksdaalers getrokken hadt, om het jongſte Verdrag met Zweeden, waarvan wy hier-

Waarvan de Spaanſchen een Afſchrift bekomen.

(*q*) *Zie* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 961. Negotiat. Secret. *Tom.* I. *p.* 192. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 190.

1644. hierna zullen gewaagen, mede te deelen, daar 't niet behoorde. Den Gekommitteerden Raaden werdt, terstond, verzogt, hierop onderzoek te doen (*r*); doch wat zy ontdekten, vind ik niet aangetekend. Weinige dagen na het sluiten van dit Verbond, vertrokken de Fransche Gevolmagtigden naar Munster. Voor hun vertrek, deedenze, by monde van den Graave d'Avaux, ter algemeene Staatsvergaderinge, een verzoek om vryheid van Godsdienstoefening voor de Roomschgezinden deezer Landen, in byzondere huizen (*s*). Doch de Staaten namen dit verzoek zeer euvel, in de tegenwoordige omstandigheden. Te meer, om dat het voordraagen van het zelve den Gezanten, in byzondere handelingen met der Staaten Gemagtigden, ernstelyk, ontraaden was. Ook antwoordden hunne Hoog-Mogendheden „ dat „ zy geheel niet gezind waren te voldoen aan „ het gedaan verzoek; maar in tegendeel, door „ vernieuwing der voorige Plakaaten, dagte „ te waaken tegen de toeneemende stoutigheden der Pausgezinden; die zig niet vergenoegden, met hun geweeten in stilheid te „ voldoen; maar, op verscheiden' Plaatsen, „ openbaare ergernis gaven, Kerkelyke Regeering invoerden, en, in hunne gebeden „ zelven, toegenegenheid toonden tot den Koning van Spanje, een' erfvyand deezer Landen (*t*)." Op deeze wyze, werdt een verzoek,

D'Avaux verzoekt vryheid van Godsdienst voor de Roomschgezinden.

(*r*) Resol. Holl. 20, 22 *Juny* 1644. *bl.* 155, 158.
(*s*) Negotiat. Secret. *Tom.* I. *p.* 193.
(*t*) Aitzema Vredehand. *bl.* 175. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 965. Negotiat. Secret. *Tom.* I. *p.* 238-241. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 38, 197.

zoek, geschied, voornaamlyk, om den Paus en der Fransche Geestelykheid genoegen te geeven, door de Staaten, afgeslaagen. Men vreesde, met reden, onder het gemeen en de Predikanten, hier te Lande, ruim zo veel misnoegen te zullen verwekken, door het inwilligen van het zelve, als men, aan het Fransche Hof, over het afwyzen, stondt op te vatten. Ondertusschen, leide het doen van dit verzoek, welk Servien niet goedgekeurd hadt, den eersten grondslag der verwydering, tusschen hem en d'Avaux, die, de gantsche Vredehandeling door, geduurd heeft (*u*). Ook veroordeelde de Kardinaal Mazarin het verzoek, welk d'Avaux gedaan hadt. Hy verstondt, naamlyk, „ dat het den Roomschen geen voordeel doen „ kon, en de zaaken des Konings, ondertus- „ schen, merkelyk benadeelen zou; alzo de „ Staaten en de Prins van Oranje zelf van „ maatregels zouden moeten veranderen, om „ zig niet verdagt te maaken, als of zy 't, in „ dit stuk, met Frankryk eens waren (*v*)." 1644.

II. Opening van den veldtogt.

Kort na 't vertrek der Fransche Gezanten naar Munster, tradt zyne Hoogheid, eerst met de la Thuillerie, en daarna, met d'Estrades, in onderhandeling, over de beweegingen van den aanstaanden veldtogt. Men kwam overeen, „ dat de Hertog van Orleans, die over 't Fran- „ sche Leger geboodt, in Bloeimaand, in „ Vlaanderen rukken, en Grevelingen aantas- „ ten zou; dat de Staaten, om dit beleg te be- „ vorderen, dertig Oorlogsschepen, onder be- „ vel

(*u*) *Voiez* Negotiat. Secret. *Tom.* I. *p.* 75-109, 205-218. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 123-134, 188, 199, 204. *P.* II. *p.* 5, 10, 31, 55, 77.

(*v*) Negotiat. Secret. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 193.

1641. „ vel van den Luitenant-Admiraal Tromp, „ op de kusten zenden zouden, die den toevoer derwaards zouden beletten: dat het „ Fransche Leger, uit Zeeland, van mondbehoeften voorzien zou worden, en dat het „ Leger der Staaten, ten zelfden tyde als het „ Fransche, in Vlaanderen trekken, en Sas „ van Gend belegeren zou." 't Liep aan tot den tweeden van Zomermaand, eer de Ruitery, de wagens en 't geschut, te Gorinchem, werden ingescheept. Twee wegen waren 'er maar, om voor Sas van Gend te komen. Men moest, te Filippine, voet aan land zetten, en, van daar, door Assenede, by Selzate, over de Leye trekken; of, men moest landen, in de Oostenryks Polder, gelegen in eenen oord, die, door middel van de sluizen in Sas van Gend, onder water gezet was; om, van daar, by laag water, over 't ondergeloopen land, te komen op den dyk, die van Hulst naar Sas van Gend leidt. Men verkoos deeze beide wegen tevens. De Veldmaarschalk Brederode trok naar den laatsten, met tien Regementen voetvolk en agttien kornetten paarden, onder den Ryngraave. Zyne Hoogheid volgde hem, langs den eersten, met het gantsche Leger. Men zou elkanderen ontmoeten, te Selzate. Doch Brederode zag geenen kans, om over 't ondergeloopen land te geraaken: 't welk den Prins, die reeds naar Selzate op weg was, noodzaakte, om zig neder te slaan te Assenede: terwyl Brederode, wederom scheep gegaan, over Filippine, te Boukhoute kwam. Midlerwyl, was de Hertog van Orleans voor Grevelingen getrokken, eenen aanvang maakende van 't beleg dee-

De Franschen belegeren

deezer Stad. De Spaanſchen, onder den *Graave van Iſemburg*, hadden zig nedergeſlaagen langs de Vaart tuſſchen Sas van Gend en Gend, om den Prins den overtogt te betwiſten; terwyl Don Francisko de Melo, met een ander Leger, by S. Wynoksbergen lag, om het overgaan van Grevelingen te beletten. De Prins dan, om Iſemburg van Legerplaats te doen veranderen, toog, met zyne troepen, naar Maldeghem, twee uuren van Brugge, als ware hy van zins geweeſt, de Vaart tuſſchen Brugge en Gend over te trekken; voorts de gelegenheid van Brugge doende bezigtigen, als hadt hy 't oog gehad op deeze Stad. Iſemburg brak, terſtond hierna, insgelyks op, legerde zig, een half uur van Brugge, aan de Vaart naar Gend, met een gedeelte van zyn volk, en zondt het overige naar S. Wynoksbergen, om de Franſchen tegen te ſtaan, laatende alleenlyk eenige troepen by Sas van Gend leggen, onder den Graave van Megen. De Prins beſloot hierop, ſpoedig en by nagt, naar de Leye te rug te trekken, en 't beleg te ſlaan voor Sas van Gend, eer 't hem, door den vyand, belet kon worden. Doch hy werdt van den aanbreekenden dag overvallen, eer hy zyn kon, daar hy zig dagt neder te ſlaan. Hierdoor, werdt de aanſlag veragterd. Om dien egter te bedekken, zo veel mogelyk ware, gaf de Prins, die nu tot by Aſſenede genaderd was, aan de Regeering deezer Plaatſe te verſtaan, dat hy voorhadt, des anderendaags, te Filippine, ſcheep te gaan met het Leger. Ook hadt de Veldmaarſchalk Brederode, die met eenig volk te Maldeghem gebleeven was, laſt, om, niet lang

1644. Grevelingen.

De Prins van Oranje trekt naar Sas van Gend.

1644. lang na 't vertrek van zyne Hoogheid, den weg naar Brugge in te slaan, en, met het branden van eenige boeren-huizen, en op andere wyzen, zo veel gerugts te maaken, dat de vyand in den waan gebragt werdt, dat het gantsche Leger derwaards in aantogt was: 't welk zo wel gelukte, dat Isemburg, den gantschen nagt, onzeker bleef, wat men, van de Staatsche zyde, voorhadt. Met den dag, vervoegde Brederode zig by den Prinse, die toen bevel gaf, om, den volgenden nagt, den togt naar de Leye voort te zetten, en de schansen langs deezen stroom, gelykelyk, aan te tasten. De schansen Ter Donk en Roonhuizen en de Zandschans werden, terstond, bemagtigd. De schans S. Angelo, wat laater. De Prins, toen meester van den overtogt, voerde het gantsche Leger over de Leye, in eene ruime vlakte, alwaar hy zig in slagorde stelde. De schansen tusschen Roonhuizen en Sas van Gend werden, hierna, of verlaaten van den vyand, of ligtelyk ingenomen. De schans S. Steven alleenlyk, die van eene breede graft voorzien was, werdt, te vergeefs, aangetast, door Brederode. De Prins, midlerwyl, voortgetrokken tot aan Selzate, welk maar een Kanonschoot van Sas van Gend legt, maakte zig gereed, tot het beleg deezer Plaatse, waarin de Graaf van Megen zig nu met zyn volk geworpen hadt. De Legersteden verdeeld zynde, begon men het Leger te verschansen. In de Oostenryks Polder, waaruit de vyand Sas van Gend van volk zou hebben konnen voorzien, werdt ook eenige manschap gelegd. Doch terwyl men met deezen arbeid bezig was, toog Isemburg, met al zyne magt, naar Lan-

Hy wint eenige schansen.

Langerbrugge, een half uur van Roonhuizen, 1644.
aan de overzyde van de Moervaart, die, by Roonhuizen, in de Leye loopt. Don Francisko de Melo voegde zig hier, eerlang, by hem, en, zig ziende aan 't hoofd van een talryk Leger, besloot hy aan te trekken op den Prinse van Oranje, en Sas van Gend te ontzetten. Hy slaat zig dan neder te Riemen, een' goeden kanonschoot van Brederodes Legerplaatse. De Prins voer, ondertusschen, voort met zig te verschansen, laatende eene tweede graft delven, die, zo wel als de eerste, tot op twaalf voeten, verbreed werdt. Men arbeidde ook aan de Loopgraaven, en Brederode maakte zig meester van twee schansen, Blomble en S. Pieter, welken nader aan Sas van Gend lagen. Op den dyk, die van Assenede naar 't Sas loopt, werdt eene battery van zes halve stukken opgeworpen. Langs deezen dyk, begon men de nadernissen naar de graft eener Contrescarpe, op den kant van welke, de belegerden een werk hadden, waaruit zy, met tweehonderd man, op onze arbeiders vielen, dezelven dryvende tot aan onze *linien*, van waar de vyand, nogtans, met verlies, te rug gejaagd werdt. D'Estrades deedt, daarna, eenen aanval op het vyandlyk werk, dat, kort hierop, verlaaten werdt. Men raakte, sedert, langs twee bruggen, over de graft, en bemagtigde een groot gedeelte van de Contrescarpe; by welke gelegenheid, verscheiden' van de onzen gekwetst werden, en onder anderen de Bevelhebber der Timmerluiden, die eene wonde aan de hand kreeg, terwyl de Prins hem by den arm hieldt, en met hem sprak. D'Estrades maakte zig, ver-

1644. volgens, meester van een ander werk, welk de vyand op de * glooijing der Contrescarpe opgeworpen hadt. Coligni bemagtigde een diergelyk werk; waarna de onzen tot op den kant van de graft der Plaatse gevorderd waren. Om over deeze graft te geraaken, deedt de Prins, terstond, aan twee gaanderyen arbeiden: doch terwyl men hiermede bezig was, ontstondt 'er, by nagt, zulk een vreeslyke storm uit den Noordwesten, by nieuwe maane en springvloed, dat alle 's Prinsen werken onder water gezet werden. De soldaaten waren niet weinig verzet, over dit ongeluk. Maar de Prins, des anderendaags, tot over de knieën, lobberende door 't water, sprak elk nieuwen moed in; en binnen vier dagen, was de schade, die 't water veroorzaakt hadt, geboet. Daarna, werdt een der gaanderyen t'onbruik gemaakt, door het schieten der belegerden; doch men herstelde ze, in éénen dag. In deezen staat der belegeringe, verzogten die van binnen in gesprek te komen. Men kwam, binnen weinige uuren, overeen, op den vyfden van Herfstmaand. De bezetting bedong de gewoonlyke krygseer, twee stukken geschuts en een' mortier; en werdt, op den zevenden, begeleid naar Gend. Op deeze wyze, werdt Sas van Gend veroverd, in den tyd van eene maand, en in 't gezigt van het vyandlyk Leger. Men hieldt zig nog eene maand hieromtrent op, om de vestingwerken te herstellen, en de Legersteden te slegten: waarna de Prins het Leger wederom scheep deedt gaan. De Ruitery werdt te Bergen op Zoom ontscheept, en trok, van daar, naar de Winterlegeringen. Het voetvolk werdt, te

* Glacis.

Sas van Gend geeft zig over.

te water, naar de Winterlegeringen gevoerd (*w*). Ondertusſchen, was ook Grevelingen den Hertoge van Orleans in handen gevallen (*x*). 1644.

II. Opſtand der Portugeezen in Brazil en op S. Thomé.

In de Weſtindien waren, ſedert de omkeering in Portugal, merkelyke veranderingen voorgevallen, ten nadeele der Maatſchappye. De Portugeezen en Braziliaanen van Marignao ſtonden op tegen de Nederlandſche Regeeringe, in den jaare 1641. Ook vielen de opgezetenen van S. Thomé, aangehitſt, door eenige Portugeezen, van Lisbon derwaards gezeild, in 't volgende jaar, af van de Staaten. De togt, dien *Henrik Brouwer*, midlerwyl, van Brazil naar Chili, ondernomen hadt, waarin hy egter kwalyk ſlaagde (*y*), was ééne der voornaamſte oorzaaken, waarom Graaf Joan Maurits zig niet magtig genoeg vondt, om den afval der Portugeezen te voorkomen (*z*). Ook hadt hy, reeds meer dan eens, verzogt, naar Holland te rug te mogen keeren (*a*): waartoe de Weſtindiſche Maatſchappy, om koſten te ſpaaren, insgelyks, ſterk neigde (*b*). De Graaf, eindelyk, in Wynmaand des jaars 1643, laſt of verlof ontvangen hebbende, om te mogen vertrekken, ging, in Bloeimaand des volgenden jaars, onder zeil (*c*), en kwam, in 't begin van Oogſtmaand, in den Haage (*d*). De Vloot, die

Graaf Joan Maurits keert te rug uit Brazil.

(*w*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 322-344. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 976, 1006-1009.
(*x*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 981.
(*y*) COMMELIN Fredr. Henr. II. *Deel*, *bl.* 150.
(*z*) BARLÆUS de Reb. in Braſilia geſt. *p.* 403, 405, 415, 432.
(*a*) BARLÆUS *p.* 401.
(*b*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 901.
(*c*) BARLÆUS *p.* 494, 531.
(*d*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 909, 981.

1644. die hem overgevoerd hadt, bragt zesentwintig tonnen ſchats voor rekening der Maatſchappye en van byzondere Perſoonen mede (*e*). Hy maakte kleinen haaſt, om naar 't Leger te gaan, alzo hy hier geenen hoogeren rang hadt dan dien van Kolonel van een Regement voetvolk, daar hy, in Brazil, Kapitein-Generaal geweeſt was.

Hy wordt Luitenant-Generaal der Ruiterye.

Hy verkreeg, kort na zyne terugkomſt, een kornet Paarden, by ontheffing van een Staatsbeſluit van den jaare 1624, volgens welk, niemant twee hooge Krygsampten tevens bekleeden mogt; en 't leedt niet lang, of hy werdt, in de plaats van den wakkeren Stakenbroek, die omtrent deezen tyd overleedt, tot Luitenant-Generaal der Ruiterye verheeven (*f*).

Togt naar Kambodia.

De handel der Ooſtindiſche Maatſchappye op Kambodia hadt, omtrent deezen tyd, ook geenen kleinen krak gekreegen, ter oorzaake van eenig misverſtand, tuſſchen de Regeering aldaar en de bedienden der Maatſchappye. De Koopluiden *Regemortes* en *Broekman* werden wreedelyk vermoord, en twee ſchepen aangetaſt en in beſlag genomen. De Oppergezaghebber van Nederlandſch Indie, *Antoni van Diemen*, ruſtte, hierop, vyf ſchepen uit, die, in Grasmaand deezes jaars, van Batavia onder zeil gingen, en, in Zomermaand, op de Rivier van Kambodia, in een hevig gevegt raakten met de krygsmagt des Konings, die langs den oever geſchaard ſtondt; en met eenige galeien, die zig op den ſtroom onthielden (*g*). Doch de ge-

(*e*) Reſol. Holl. 12 *Aug.* 1644. *bl.* 219.

(*f*) Reſol. Holl. 22 *Sept.* 1644. *bl.* 242. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 981.

(*g*) COMMELIN Fredr. Henr. II, *Deel*, *bl.* 274.

gevolgen van dit gevegt vind ik niet aangetekend. 1644.

IV. De Staaten zenden een Gezantschap naar Engeland, om de Vrede tusschen den Koning en 't Parlement te bemiddelen.

In Engeland, hielden de vyandlykheden nog aan tusschen de Koningschen en Parlementschen, zonder dat zig de kans des krygs volkomenlyk verklaarde, voor de eene of de andere partye. Beide zogtenze zig, midlerwyl, van krygsbehoeften te voorzien uit deeze Landen. Doch de Oorlogsschepen van deezen Staat onderzogten de schepen, op welken vermoeden viel, en bragtenze in Holland en Zeeland op, daar'er 't oorlogstuig uit gelost werdt. Verscheiden' schepen, voor 't Parlement belaaden, trof dit lot: 't welk oorzaak was, dat de Oorlogsschepen van 't Parlement zig niet ontzagen, vyandlykheden te plegen op de kusten deezer Landen, 's Konings schepen in de zeegaten aan te tasten, en zelfs schepen van onderzaaten van deezen Staat te bezoeken, en op te brengen, op vermoeden of bevinding, dat zy den Koning krygsbehoeften toevoerden. Hierover, vielen, van wederzyde, klagten (*h*). Strikland, geen gehoor konnende verwerven ter algemeene Staatsvergaderinge, vervoegde zig, meer dan eens, in de Vergaderinge van Holland, daar men hem goede woorden gaf, en zig langs hoe genegener toonde tot het Parlement, zelfs gedoogende, dat hier, ten behoeve der verdrukte Hervormden in Ierland, penningen verzameld werden, die in handen van 't Parlement werden gesteld (*i*). De

(*h*) Resol. Holl. 13, 23 *April* 15, 22, 27 *July* 5, 13 *Aug.* 1644. *bl.* 99, 112, 171, 190, 196, 211. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 981.
(*i*) Resol. Holl. 26 *Jan.* 5, 12 *Febr.* 21 *Juny*, 14 *July* 1644. *bl.* 19, 28, 41, 156, 168. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 983.

1644. De Spaansche Gezant in Engeland arbeidde, ten deezen tyde, by 't Parlement, om het tot bevordering van 't ontzet van Grevelingen, welk nog niet overgegaan was, te beweegen (*k*); doch zyne Vertoogen vonden weinig' ingang. Men hadt genoeg te doen met de binnenlandsche zaaken, en vreesde, veelligt, ook het misnoegen van Holland en Zeeland, welk de Koning onlangs reeds verwekt hadt, door het vrystellen van den uitvoer van Wolle en Lakenen voor alle volken, daar zulks, te vooren, alleen plagt te geschieden, door de Maatschappy der Koopluiden-Avanturiers te Londen, die, hier te Lande, met niemant dan met die van dezelfde Maatschappye handelden. Doch de Londensche en Hollandsche Maatschappyen hielden beide de zyde des Parlements: 't welk den Koning tot het besluit gebragt hadt, om derzelver byzonderen handel te krenken. Ondertusschen, blykt uit dit alles, dat de verwarringen in Groot-Britanje deezen Staat ook in merkelyke moejelykheden begonden in te wikkelen. Men besloot, hierom, tot het afzenden van een buitengewoon Gezantschap derwaards. Het werdt bekleed, door *Willem Boreel*, Heer van Duinbeeke, Westhove, Ambagtsheer in Domburg, Raad en eersten Pensionaris der Stad Amsterdam; *Joan van Rheede*, Heer van Renswoude, en der Staaten gewoonlyken Gezant Joachimi. Zy hadden last, om te beproeven, of zy de geschillen tusschen den Koning en de beide Huizen van het Parlement konden bemiddelen: tot een' grondslag

(*k*) Resol. Holl. 13 *July* 1644. *bl.* 165.

ſlag van welke bemiddeling zy leggen moeſten den Godsdienſt en de Regtsoefening, benevens de behoudenis der voorregten beide van den Koning en van het Parlement (*l*). Zy kwamen, in Louwmaand, te Londen, en deeden, ſedert, verſcheiden' reizen naar Oxford, daar de Koning zig ophieldt. Hy ſcheen niet ongezind, om der Staaten bemiddeling te aanvaarden. Doch het Parlement toonde hiertoe minder genegenheid. Het hieldt de Gezanten, immers Boreel en Renswoude, voor te groote vrienden van den Prinſe van Oranje, die, dagt men, te na verbonden was met den Koning, om onzydig genoeg over de geſchillen te konnen oordeelen. Ook wiſt men, in Engeland, wel, dat de Vergadering der algemeene Staaten, ter oorzaake van het gezag, welk 'er de Prins van Oranje in hadt, meeſt neigde over 's Konings zyde. Hier kwam nog by, dat de party der *Independenten* of *Onafhangkelyken*, die verandering in de Regeering en in den Godsdienſt zogt, en waarvan *Olivier Kromwel*, Lid van 't Huis der Gemeenten, eerlang, het hoofd werdt, ſterk begon te worden in 't Parlement; waarom men daar zyne rekening niet vinden kon, by eene bemiddeling, die beoogde den Godsdienſt en 's Konings gezag onveranderd te laaten. In Hooimaand, hadden de Gezanten het eerſte openbaar gehoor in 't Parlement (*m*). Zy handelden, midlerwyl, over eenige zaaken, den vryen Koophandel en Scheepvaart betreffende. Doch hunne bemiddeling werdt by 't Parle-

1644.

Handel der Gezanten.

(*l*) *Zie* de Inſtructie *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 983.
(*m*) Reſol. Holl. 30 *July* 1644. *bl.* 203.

1645. Zy keeren vrugteloos herwaards. Het Parlement klaagt over hun gedrag.

lement niet aangenomen (*n*). De Heeren Boreel en Renswoude toefden in Engeland, tot in *Bloeimaand* des volgenden jaars, en keerden toen onverrigter zaake herwaards. De Koning bleef, tot op hun vertrek, beweeren, dat het aan hem niet gehaperd hadt, dat der Staaten bemiddeling niet aangenomen was. Het Parlement, zig zelf hiertegen willende regtvaardigen, gaf Strikland last, om, ter algemeene Staatsvergaderinge, in 't breede, te vertoonen, „ dat men het buitengewoon Gezantschap „ hieldt voor een bewys van vriendschap van „ deezen Staat; doch dat 'er niets mede uitgerigt was, doordien de Gezanten zig meer „ Konings- dan Parlementsgezind getoond „ hadden, hebbende zy veele weeken te Londen geweest, zonder zig aan 't Parlement te „ vervoegen, en daarna een Geschrift doen „ overleveren, welk niet in behoorlyke orde „ opgesteld was, waarom men 'er, slegts by „ monde, opgeantwoord hadt; dat zy zig vervolgens wederom begeven hadden naar Oxford, en op eenen tyd, dat de Graaf van „ Essex aan 't hoofd van een aanzienlyk Leger derwaards in aantogt was, hem tegen „ getrokken waren, met witte vaanen voor „ zig, hem zoekende te beweegen tot vrede; „ dat zy, door den Graave, naar 't Parlement „ geweezen zynde, met dezelfde witte vaanen, „ gereisd waren naar Londen, daar hunne zonderlinge intrede ligtelyk oproer zou hebben konnen verwekken, vooral naardien zig „ on-

(*n*) RAPIN *Tom.* VIII. *p.* 513. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 970, 981-993, 1010.

„ onder hunnen Stoet luiden bevonden, die
„ anders niet in de Stad zouden hebben dur-
„ ven komen; dat zy, toen eerſt, zynde zes
„ maanden na hunne eerſte aankomſt, het Par-
„ lement erkend hadden voor 't gene het was;
„ doch zig, midlerwyl, door hun gedrag en
„ partydig ſchryven herwaards, zo verdagt
„ gemaakt hadden, dat men, hierom, en om
„ dat 'er Schotland ook in gemoeid was, hun-
„ ne bemiddeling niet hadt konnen aanvaar-
„ den." Strikland begreep alle deeze redenen in eene wydluftige Verklaaring, die hy ter algemeene Staatsvergaderinge dagt in te leveren. Gelderland, Holland en Friesland ſtemden ook, dat men hem geen gehoor moeſt weigeren. Maar de vier andere Geweſten aarzelden. Ook bragt men te wege, dat Graaf Willem Fredrik, Stadhouder van Friesland, den Afgevaardigden van dit Geweſt aanſchreef, dat zy 't gehoor hadden af te ſtemmen. 's Konings Reſident Boswel hadt, reeds te vooren, verklaard, dat zyn meeſter 't verleenen van gehoor, in deeze gelegenheid, voor eene vredebreuk zou aanzien. Strikland moeſt zig dan vergenoegen met het overleveren zyner Verklaaringe aan de Staaten van Holland (*o*), die 'er een groot geheim van maakten. Doch Strikland zondtze, eerlang, naar Zeeland, en naar de andere byzondere Geweſten. Zy kwam, wel haaſt, in 't Engelſch en in 't Nederduitſch, in openbaaren druk (*p*). Midlerwyl, waren de Koning en 't Parlement, te Uxbridge, in onderhan- 1645.

(*o*) Reſol. Holl. 17 *July* 1645. *bl.* 174.
(*p*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 35-41.

1645. handeling geweeſt over eene bevrediging, welke zy geen van beiden ernſtelyk zogten. De oorlog begon, derhalve, wederom, zo dra het jaargetyde zulks eenigszins gehengde. *Thomas Fairfax* kreeg, in de plaats van den Graave van Eſſex, het opperbevel over het Leger van 't Parlement. Kromwel geboodt over de Ruitery. 's Konings Leger werdt geheellyk geſlaagen by Nazeby, op den vierentwintigſten van Zomermaand. Hy zelf werdt genoodzaakt, de wyk te neemen naar Walles (*q*). De Koningin hadt zig, reeds in 't voorleeden jaar, naar Frankryk begeven, onder 't geleide van eenige Oorlogsſchepen van deezen Staat, haar, door den Prinſe van Oranje, toegeſchikt (*r*).

V. Zyne Hoogheid dringt op vermeerdering van krygsvolk.

Den veldtogt des voorleeden jaars, met de verovering van Sas van Gend, voorſpoediglyk geëindigd zynde, ſloeg zyne Hoogheid, al in Wintermaand, voor, dat men het krygsgeluk behoorde te vervolgen, en eene nieuwe ligting te doen van tienduizend knegten, waartoe een millioen en omtrent negenentwintigduizend guldens vereiſcht werden. Ook begreep de Prins, dat men, met deeze ligting, allen mogelyken ſpoed maaken moeſt, alzo men 't volk, en vooral de Overſten meeſt uit Duitſchland zou moeten hebben, alwaar de vyand ook, door Lamboi, deedt werven, en geſchaapen ſcheen, de meeſte en beſte manſchap te zullen weghaalen, zo men, van onzen kant, geenen haaſt maakte (*s*). De meeſte Geweſten neigden wel tot

(*q*) RAPIN *Tom.* VIII. *p.* 546, 548.
(*r*) RAPIN *Tom.* VIII. *p.* 497.
(*s*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 344. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 1009.

tot de werving. Doch Holland verſtondt, dat men, in de eerſte plaats, denken moeſt, om het onderſteunen der Kroone van Zweeden, die wederom in oorlog geraakt was met Deenemarke, en ſchepen en manſchap van deezen Staat verzogt hadt. 't Zal noodig zyn, eer wy verder gaan, den oorſprong van den twiſt tuſſchen de twee Noordſche Kroonen, en de reden, waarom deeze Staat geraaden vondt, zig in denzelven te ſteeken, kortelyk, aan te wyzen. 1645. Holland kant zig hiertegen.

VI. Onluſten in 't Noorden, De voorſpoed der Zweedſche wapenen in Duitſchland hadt den Koning van Deenemarke, al ſedert eenige jaaren, in de oogen geſteken, en bewoogen, om zig naauwer te verbinden met den Keizer; met wien hy, in 't jaar 1629, tot klein genoegen van deezen Staat, vrede gemaakt hadt. De toeleg was, de Zweeden te verdryven uit Pomeren. Daarenboven, hadt Koning Christiaan de IV, ſedert eenige jaaren, goedgedagt, al wat uit Zweeden naar Pomeren ging, met verſcheiden' tollen, te bezwaaren. De Zondſche tol in 't byzonder was, in 't jaar 1643, zo geweldig verhoogd, dat men, in Zweeden, een heimelyk beſluit nam, om zig, met geweld, te verzetten, tegen deeze nieuwigheden, en eenen inval te doen in Holſtein. 't Beſluit werdt uitgevoerd, in den volgenden Winter. De Zweeden veroverden verſcheiden' Steden, in Holſtein, in Jutland en in Schoonen, eer de Deenen gelegenheid hadden, om op hunne beſcherming verdagt te zyn. De Regeering van Zweeden hadt de Staaten der Vereenigde Geweſten, terſtond na 't uitberſten van den kryg, doen verzoeken, om eenige Oorlogsſchepen; doch men kon 't, deswege, over 't verhoogen der Zondſche tollen.

1645. wege, ter algemeene Staatsvergaderinge, niet eens worden. Holland, daar de Oostersche Koophandel ook zwaar gedrukt werdt, door de verhoogde Zondsche tollen (*t*), zou gaarne gezien hebben, dat men de Zweeden, vaardiglyk, hadt bygestaan. Doch de andere Gewesten waren zo spoedig tot geen besluit te brengen. *Lodewyk de Geer*, bewindsman van Zweeden, hadt nogtans, in de Lente des jaars 1644, met bewilliging der Regeeringe, van byzondere Persoonen in Holland en Zeeland, omtrent dertig maatige schepen weeten te bekomen, die Gottenburg hielpen ontzetten; doch verhinderd werden, de Zweeden over te voeren naar Funen, en, eerlang, naar 't Vlie te rug keerden (*u*). *Maarten Thyszoon*, Equipagiemeester in Zeeland, hadt het opperbevel over deeze schepen gehad (*v*). Hy bleef, sedert, in Zweedschen dienst, werdt door de Koninginne edel verklaard, en met den naam van *Ankerhelm* vereerd (*w*). De Staaten van Holland lieten zig, midlerwyl, veel gelegen leggen, aan het krenken van Deenemarke. Zy hadden, al voor lang, gedrongen, op eene nadere verbindtenis met Zweeden (*x*), die, in 't jaar 1640, getroffen werdt (*y*). Volgens deeze Verbindtenis, moest men elkanderen bystaan, tegen elk, die den Koophandel der Bondgenooten zogt te verdrukken, 't welk, voornaamlyk, zag

(*t*) *Zie* Resol. Holl. 10 *July* 1643. *bl.* 206.

(*u*) PUFENDORF Zweedsche Hist. *bl.* 734. AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 947-949.

(*v*) COMMELIN Fredr. Henr. II. *Deel*, *bl.* 156.

(*w*) Verbaal van den extr. Ambass. Jacob de Witt. *M. S.*

(*x*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 644, 684-690.

(*y*) *Zie* het Tract. *by* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 691.

zag op Deenemarke. En 't was uit kragte van 1645.
deeze Verbindtenis, dat Zweeden onderstand gevorderd hadt van deezen Staat. Men hadt, reeds in 't jaar 1639, een Gezantschap geschikt naar Deenemarke, om 't stuk der Zondsche en Gelukstadsche tollen te vereffenen (z). Doch men kon elkanderen niet verstaan (a). Twee jaaren laater, was 'er een ander Gezantschap afgezonden, met gelyken uitslag. De Koning bleef beweeren „ dat hem vrystondt, in zyn „ gebied, lasten te heffen, naar zyn welgeval- „ len; dat elke Mogendheid dit regt hadt, en „ dat de Staaten zelven inkomende en uitgaan- „ de regten vorderden van de meeste Koop- „ manschappen." Men antwoordde hierop, van der Staaten zyde „ dat 's Konings tollen „ van eenen anderen aart waren dan de inko- „ mende en uitgaande regten deezer Landen; „ dat deeze regten alleen werden geheeven, „ als de waaren in- of uitgevoerd werden, en „ de schepen, gevolgelyk, hunnen last gebro- „ ken hadden, doch dat de Koning tol vor- „ derde, zonder dat de schepen last braken." De handeling was hierop afgebroken, na dat de Koning eenige voldoening beloofd hadt aan deezen Staat (b): waarop egter geen gevolg kwam. Daarna, werdt de bemiddeling tusschen Spanje en deezen Staat, die, kort te vooren, aangebooden was door Koning Christiaan; in den Haage, van de hand geweezen (c): en men hadt, langs hoe meer, genegenheid getoond,

(z) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 629 enz.
(a) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 701, 720.
(b) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 788-796, 865.
(c) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 799, 836.

1645. toond, tot het houden der verbindtenisse met Zweeden; hoewel de Resident Spiering, middlerwyl, vergeefs aanhieldt, om onderstand in geld (*d*). Men vreesde, veelligt, dat Zweeden niet in den zin hadt, Deenemarke aan te tasten, en zag geene noodzaakelykheid, om de jonge Koningin, in den Duitschen kryg, verder, te ondersteunen. Doch de inval in Holstein veranderde den staat der zaaken (*e*). Holland oordeelde toen, terstond, dat men de geschillen tusschen Zweeden en Deenemarke moest tragten by te leggen, door een buitengewoon Gezantschap, en gedoogde, gelyk wy boven zagen, dat de Geer schepen uitrustte, en bootsvolk aannam, in Zweedschen dienst.

De Staaten zenden Gezanten naar Zweeden en Deenemarke.

Men besloot tot het afzenden van een dubbel Gezantschap naar 't Noorden. *Jakob de Witt*, Oud-Burgemeester van Dordrecht, *Andries Bikker*, Oud Burgemeester van Amsterdam, en *Kornelis van Stavenisse*, Raadpensionaris van Zeeland, werden benoemd om naar Zweeden te reizen. *Gerard Schaap*, Burgemeester van Amsterdam, *Albert Sonk*, Oud-Burgemeester en Hoofdschout van Hoorn, en *Joachim van Andrée*, eerste Raad in den Hove van Friesland, waren tot het gezantschap naar Deenemarke geschikt.

Hun last.

Beide de gezantschappen hadden last, om de Vrede tusschen Zweeden en Deenemarke te bemiddelen, en, te gelyk, by Koning Christiaan, aan te houden, op de herstelling der bezwaarnissen over 't verhoogen der Zondsche tollen, welken zy, op den voet van 't Erfver-

(*d*) Resol. Holl. 6, 7 *Aug.* 2, 4 *Octob.* 1643. *bl.* 258, 312, 339. Aitzema II. *Deel*, *bl* 837-839, 865, 908.

(*e*) Resol. Holl. 4 *Febr.* 11 *Maart* 1644. *bl.* 25, 59.

verdrag, te Spiers, in 't jaar 1544, geslooten, 1645.
moesten tragten te brengen. En in geval een Verdrag tusschen de twee Kroonen en deezen Staat getroffen werdt, moestenze, tot verzekerdheid van het zelve, een Verbond van Borgtogt zoeken te sluiten, tegen die gene der drie Mogendheden, door welke, het Verdrag zou gekrenkt worden (*f*). Tot geleide der gezanten en eener groote Vloote van Koopvaardyschepen, in 't Vlie zeilreede leggende, hadden de Staaten omtrent veertig schepen van oorloge uitgerust, over welken, de Vice-Admiraal Witte Korneliszoon de Witte, als Admiraal, geboodt (*g*). Elk gezantschap begaf zig op een byzonder schip, en de gantsche Vloot liep, in Hooimaand des jaars 1644, uit het Vlie, in zee. Aan 't rif van Schagen, begaf het schip, welk de gezanten naar Deenemarke op hadt, zig naar de Zond. Het Zweedsche Gezantschap zette koers naar Gottenburg, om, van daar, te lande, voort te trekken naar Stokholm. Doch op de hoogte van Gottenburg gekomen zynde, vondt men deeze haven, op nieuws, bezet met eenige Deensche schepen, die zwaarigheid maakten, om de Staatsche gezanten doortogt te verleenen naar de Stad. 't Werdt hun, nogtans, na verloop van eenige dagen, toegelaaten. De gezanten naar Deenemarke werden ook eene wyle opgehouden, door de Deenen. Zo veel agterdogt hadden deezen opgevat over de talryke Oorlogsvloot der Staaten; die, sedert, in de Zond bleef kruissen,

doch

(*f*) Instr. van 25 *Juny* 1644. *en* Secr. Instr. *van den zelfden dag. MSS. Zie ook* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 947-950.

(*g*) Resol. Gener. *Sabbathi* 4 *Juny* 1644.

1645. doch zonder eenige vyandlykheid te pleegen. Men vondt de beide Kroonen niet ongezind, om der Staaten bemiddeling te aanvaarden. Doch de Zweeden, vernomen hebbende, dat de onzen van zins waren, de byzondere belangen van deezen Staat ook tot een punt der handelinge te maaken, gaven hun, niet donkerlyk, te verstaan, dat Deenemarke de bemiddeling van de hand wyzen zou, zo dra men daar bemerkte, dat de Staaten hun eigen belang, ten minsten onder anderen, beoogden, in de handeling. Ook zogtenze de onzen te beduiden, dat de Staaten hunne wapenen voegen moesten by die van Zweeden, zo zy Deenemarke, in 't stuk der tollen, tot reden wilden brengen. Men zou hiernaa, van onzen kant, zeer geluisterd hebben, zo 't van de Zweeden verzogt geweest ware; om dat men, in zulk een geval, ook eenig voordeel zou hebben konnen bedingen van deeze Kroone, over welke men, zo wel als over Deenemarke, in 't stuk der tollen, te klaagen hadt. Doch de Zweeden mydden, voorzigtelyk, hiertoe eenig eigenlyk verzoek te doen. Zy vertoonden den onzen, alleenlyk, dat de Staaten zelven belang hadden by het beoorloogen der Deenen; die hun, behalven in 't stuk der tollen, ook, onlangs, door 't verbieden des Koophandels op Zweeden, stof tot misnoegen gegeven hadden. De Staatschen zouden, daarentegen, gaarne gezien hebben, dat de Zweeden met Deenemarke in oorlog gebleeven waren, tot dat men met Christiaan den IV. overeengekomen was, tot genoegen van deezen Staat, zonder dat dezelve zig liet inwikkelen in eenen nieuwen kryg;

Verslag hunner verrigtingen in 't Noorden.

doch

doch zy bespeurden, door den tyd, klaarlyk, 1645.
dat de Zweeden hiertoe niet te brengen zouden zyn. Ook werdt hun het Verdrag van den jaare 1640 voorgehouden, waarby men zig, tot het bystaan van Zweeden verbonden hadt: waarop zy niets te zeggen wisten, dan dat men niet tot het opvatten der wapenen komen moest, voor men beproefd hadt, hoe ver men Deenemarke, door minnelyke tusschenspraak, brengen kon. 't Geheele jaar verliep met deeze handeling, zo wel te Stokholm, als in Deenemarke; daar de Staatsche Gezanten den Koning, door de nabyheid der Staatsche Vloote in verlegenheid gebragt, hadden weeten te brengen tot het aanneemen van de bemiddeling der Staaten en des Konings van Frankryk; die, voordeel verwagtende van den voortgang der Zweedsche wapenen in Duitschland, de la Thuillerie naar 't Noorden gezonden hadt, om een spoedig Verdrag tusschen de twee Kroonen te bewerken. Doch de Zweedsche Raaden gaven, klaarlyk, te verstaan, dat zy zo ver niet dagten te komen, zo de Staaten niet vooraf verklaarden, wat bystand Zweeden van hun te verwagten zou hebben, wanneer 't Verdrag met Deenemarke niet tot onderling genoegen getroffen werdt. De onzen beloofden, hierop, met algemeene woorden, dat men zig stipt dagt te houden aan 't Verdrag van den jaare 1640. Doch alzo de Zweeden duidelyker verklaaring vorderden, besglooten Bikker en Stavenisse, op 't einde des jaars, een' keer herwaards te doen en naderen last te haalen. Ondertusschen was men overeengekomen, om in Louwmaand des jaars 1645, tusschen Kolmar

1645. en Christianopel, grenssteden van Zweeden en Deenemarke, in onderhandeling te treeden over een Verdrag tusschen de twee Ryken, onder bemiddeling van Frankryk en deezen Staat. De gezanten naar Deenemarke geschikt, en de Witt, die te Stokholm gebleeven was, begaven zig derwaards. Terwyl deeze onderhandelingen duurden (*b*), kwamen Bikker en Stavenisse, in 't laatst van Louwmaand, uit Zweeden, te rug, den Staaten berigtende „ hoe de Koningin hun te kennen gegeven hadt, dat zy met Deenemarke sluiten „ kon, zo zy van 't Verbond, in den jaare 1640, „ met deezen Staat, gemaakt, wilde afgaan; „ doch dat zy te gelyk in bedenking gaf, of 't „ niet beter ware, by dit Verbond te blyven, „ en zig niet dan op eenen eenpaarigen voet „ met Deenemarke te verdraagen." Men kreeg dit bescheid uit Zweeden, terwyl men raadpleegde over eenen aanstaanden veldtogt, waarmede het op Antwerpen, of ten minsten op Hulst aangelegd was. De Staaten van Holland draalden, hierop, met bewilligen in de voorgeslaagen' werving, en weigerden, eerlang, rondelyk, in eenige nieuwe ligting te stemmen, zo lang men niet vastgesteld hadt, eene Vloot uit te rusten naar 't Noorden, om Deenemarke, in 't stuk der tollen, tot reden te brengen. De Prins van Oranje, vreezende zyn oogmerk te lande te zullen missen, hieldt het besluit tot de uitrusting ter zee lang tegen. De andere Gewesten waren van zyn gevoelen. Doch Middelburg

(*b*) Verbaalen van de extraord. Ambass. naar Zweeden en Deenem. *in de jaaren* 1644 *en* 1645. *MSS. Zie ook* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 993-1002.

burg en Zierikzee in Zeeland ſtemden met Holland tot de uitruſting, die, van Amſterdam en van de Steden van 't Noorderkwartier, ſterkſt, gedreeven werdt. Frankryk vermaande daarentegen de Staaten, by monde van den Kolonel d'Eſtrades, ernſtelyk, tegen den kryg met Deenemarke. Doch Holland trok zyne ſtreng zo ſterk, dat zyne Hoogheid zelf, eindelyk, zag, dat 'er geen Leger in 't veld zou te brengen zyn, zo de uitruſting niet voortging. Men beſloot, eerſt in Grasmaand, den gezanten in 't Noorden laſt te geeven, om de hoedanigheid van middelaars af te leggen. Men bragt eene Vloot in zee van omtrent vyftig ſchepen, men wierf vyfduizend knegten, ten behoeve van Zweeden: waarna de Staaten van Holland eerſt bewilligden, in de voorgeſlaagen' verſterking van het Leger te lande (*i*). De Vloot der Staaten, over welke Witte Korneliszoon de Witte wederom bevel hadt, in de Zond gekomen zynde, onthieldt zig van alle vyandlykheden; doch bragt den ſchrik zo zeer in de Deenen (*k*), dat Christiaan de IV. zig liet overhaalen tot het ſluiten van een Verdrag met deezen Staat, welk, op den dertienden van Oogſtmaand, te Chriſtianopel, getekend werdt. De Koning verbondt zig, by het zelve, „ in den tyd van veertig jaaren, wegens den „ tol in de Zond, niet meer te zullen vorde- „ ren, dan by zekere Lyſt, met wederzydſche „ toeſtemming, ontworpen, was vaſtgeſteld." Ook beloofde hy „ alle goederen, hoe ge- „ naamd,

1645.

Toerusting ter zee, ten behoeve van Zweeden.

Verdrag met Deenemarke.

(*i*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 2, 3.
(*k*) PUFENDORF Zweedſche Hiſt. *bl.* 746. COMMELIN Fredr. Hendr. II. *Deel*, *bl.* 181.

1645. „ naamd, vryelyk, door de Zond te zullen laa-
„ ten voeren. De tol in Noorwegen zou ge-
„ heeven worden, op den zelfden voet, als in
„ 't jaar 1628 beraamd was, tot dat, hierop,
„ tot wederzydsch genoegen, een nadere voet
„ zou gevonden worden. En zo men elkan-
„ deren, omtrent den Gelukstadschen tol, te
„ Hamburg, niet verstaan kon, zouden de in-
„ gezetenen der Vereenigde Gewesten daar-
„ van, van nu af aan, vry zyn (*l*)." Ten zelfden dage, werdt ook de Vrede tusschen Zweeden en Deenemarke getekend; waarby Koning Christiaan genoodzaakt werdt, een aanmerkelyk deel van zyn gebied aan Zweeden af te staan (*m*). Zweeden en deeze Staat stonden elkanderen borg voor de onderhouding van beide deeze Verdragen (*n*), welken men, met reden, vreesde, door Deenemarke, niet langer te zullen gehouden worden, dan het gevaar, waarin het Ryk, door de Zweedsche wapenen en door de Staatsche Vloote, gebragt was, duuren zou. Ook toonde Koning Christiaan, al haast, dat hy zig niet stipt dagt te binden aan beloften, welken hy voorgaf, hem, onregtvaardiglyk, afgedwongen te zyn (*o*). Hy zondt, na verloop van eenige maanden, een' lyst der tollen in Noorwegen herwaards, die veel verschilde van die van den jaare 1628; schoon zyne Amptenaars voorgaven datze 'er volkomenlyk mede overeenkwam: waarom deeze lyst, door de algemeene Staaten, openlyk, verworpen

(*l*) *Zie* het Tract. *by* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 13.
(*m*) *Zie* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 19.
(*n*) *Zie* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 15. Vredehand. *bl.* 190.
(*o*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 18.

pen werdt (*p*). Het Verdrag met Deenemarke ſtondt, derhalve, wankel, kort na dat het geſlooten was, en men moeſt, in 't volgende jaar, wederom tot handeling komen. Christiaan de IV. zondt *Korvitz Uhlefeld* naar den Haage, die, na veele onderhandelingen, van zynen kant, voornaamlyk, aangelegd, om de Zweeden hier gehaat te maaken (*q*), eindelyk, op den twaalfden van Sprokkelmaand des jaars 1647, een Verdrag wegens den Zondſchen tol ſloot, welk, gelyk het voorgaande, veertig jaaren duuren moeſt (*r*). Koning Chriſtiaan overleefde het ſluiten van dit Verdrag naauwlyks een jaar. Hy ſtierf, op den agtentwintigſten van Sprokkelmaand des jaars 1648 (*s*); wordende, door zynen Zoon, *Fredrik den III*, opgevolgd. 1645.

Met Frankryk, werdt, op den tienden van Lentemaand des jaars 1645, het jaarlykſch Verdrag van onderſtand vernieuwd, op den voorigen voet (*t*). Doch op den twintigſten van Grasmaand, werden nog driehonderdduizend ponden, boven de gewoonlyken twaalfhonderdduizend, bedongen. Men verbondt zig, van onzen kant, om eene Plaats van belang aan te taſten (*u*). De Prins hadt het oog op Antwerpen, en, ten dien einde, het voetvolk doen byeen trekken, te Dordrecht, en de Ruitery, te Tilburg, tegen het midden van Bloeimaand. Een deel van 't Leger, onder den Veldmaar- VII. Verdrag met Frankryk. De veldtogt wordt geopend.

(*p*) *Zie* Aitzema III. *Deel*, *bl.* 17.
(*q*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 106, 107, 135-140.
(*r*) *Zie* het *by* Aitzema III. *Deel*, *bl.* 177.
(*s*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 249.
(*t*) *Zie* het *by* Aitzema III. *Deel*, *bl.* 43.
(*u*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 44.

1645. maarschalk Brederode, begaf zig, vervolgens, van Dordrecht, naar Rammekens, en van daar, naar Sas van Gend en Wachbeek. Hier, overmeesterde Brederode eene schans, die de Moervaart dekte. Zyne Hoogheid, midlerwyl, met het gros des Legers, te Bergen op Zoom gekomen, vondt raadzaam, zig by Brederode te voegen, alzo de vyandlyke Generaal Bek zig, te Moerbeek, digt by den Veldmaarschalk, nedergeslaagen hadt. Hy doet dan het Leger scheep gaan, zet te Sas van Gend voet aan land, en trekt, ten zelfden dage, tot Selzate, een uur van Brederode. Om Bek te doen veranderen van Legerstede, toog de Prins, sedert, naar Oost-Ekelo, en voorts naar Maldeghem, daar hy zig verschanste. Maar Bek bleef onbeweegd te Moerbeek leggen, laatende den Hertoge van Lotharingen de zorg over, voor de Vaart tusschen Gend en Brugge (*v*).

De Franschen winnen Mardyk en Bourbourg.

Ten deezen tyde, werdt de Vesting Mardyk by Duinkerken ingenomen, door den Hertoge van Orleans, terwyl de Luitenant-Admiraal Tromp, in 't Scheur leggende, de schans Houten-Wambuis beschoot (*w*). De Hertog trok, van Mardyk, voor Bourbourg, welk hem, insgelyks, binnen weinige dagen, in handen viel. De vyandlyke troepen, onder Picolomini en Lamboi, hielden zig, midlerwyl, digt by Duinkerken, versterkende de vaarten, welken van daar loopen naar S. Wynoksbergen. Ondertusschen, morde men, hier te Lande, dat 'er, met zulk een magtig Leger, als de Prins thans onder zig hadt,

(*v*) Memoir. de Freder. Henri. p. 346-348. Aitzema III. *Deel*, *bl.* 80.

(*w*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 86.

hadt, zo weinig uitgeregt werdt. En dit misnoegen hadt, meent men, zo veel indruk op zyne Hoogheid, dat hy den toeleg op Antwerpen, waarvan de uitslag, ter oorzaake van de nabyheid des vyands, zeer hagchelyk was, besloot in 't werk te stellen: hoewel anderen geoordeeld hebben, dat hy, buiten dit, zeer gezet was op het bemagtigen deezer Stad, en, uit deezen hoofde, wel veel waagen wilde, om haar te winnen. Hy breekt dan op van Maldeghem, met voorneemen, om te Yzendyke scheep te gaan, tusschen Hulst en Antwerpen te landen, en zig, aldaar, meester te maaken van de schans Veerenbroek. Doch toen het Leger te Yzendyke kwam, ondervondt men, dat de schepen, die de troepen vervoeren moesten, stilte en tegenstroom gehad hebbende, aldaar nog niet waren aangekomen. Midlerwyl, kreeg Bek kennis van 's Prinsen voorneemen, en begaf zig, met een deel zyner magt, in alleryl, naar Veerenbroek. Hierdoor werdt de gantsche toeleg verydeld. De Prins, ongeraaden vindende te landen, in 't gezigt van een vyandlyk Leger, keerde van Yzendyke naar Maldeghem, en eerlang naar Oost-Ekelo te rug (x).

1645. Aanslag op Antwerpen mislukt.

VIII. Krygsbedryven der Franschen.

De Hertog van Orleans, na 't inneemen van Bourbourg, naar Parys te rug gekeerd zynde, hadt het bevel over het Fransche Leger gelaaten aan de Maarschalken *de Gassion* en *Rantsau*, die verscheiden' Steden langs de Leye innamen, tot aan Meenen doordrongen, en zig nedersloegen langs de Vaart tusschen Gend en Brugge. Zy hadden, vooraf, den Hertog van Lot-

(x) Memoir. de Freder. Henri p. 348-350.

1645. Lotharingen, te Halteren, zo onverhoeds overvallen, dat hy genoodzaakt was, met zyn Leger, naar beide deeze Steden de wyk te neemen. De Prins kreeg hiervan kennis, terwyl hy op 't punt ſtondt, om iet gewigtigs te onderneemen; hy veranderde hierop van gedagten, en hervatte den toeleg op Antwerpen. Hy beſloot, terſtond, op te trekken naar Gend. Onderweg, hieldt hy een mondgeſprek met de Franſche Legerhoofden, die aannamen, na 't bemagtigen van Meenen, te Deinze te komen; daar de Prins zig by hen voegen zou, om vervolgens 't beleg voor Antwerpen te ſlaan. Om den vyand te misleiden, toog de Prins over de Vaart tuſſchen Gend en Brugge terug; doch des anderendaags, keerde hy weder, ſloeg den weg op naar de Leye, en legerde zig te Ooidonk, terwyl de Franſchen zig te Deinze legerden. Beide de Legers, daarna over de Leye getrokken zynde, ſloegen zig neder langs de Schelde. De voorhoede van 't Leger der Staaten begaf zig zelfs over de kleine Schelde, en legerde zig in een Dorp aan de andere zyde. Doch ten zelfden tyde, waren Picolomini, Bek en de Hertog van Lotharingen, met hunne troepen, te Gend gekomen, om de Franſche en Staatſche Legers te wederſtaan. De Prins begeerde toen, dat de Franſchen ſlegts vyf of zes dagen byeen bleeven, tot dat hy zig, voor Antwerpen, zou hebben nedergeſlaagen. Doch zy, voorwendende, bedugt te zyn, dat de vyand de Steden herneemen mogt, welken zy langs de Leye bemagtigd hadden, weigerden zo lang te toeven aan de Schelde. Zy booden alleenlyk aan, zig eenen dag te willen ophouden,

De Prins hervat den toeleg op Antwerpen,

den, tot dat de Prins het gantsche Leger over 1645.
de groote Schelde gevoerd zou hebben. Doch terwyl deeze zig hiertoe gereed maakte, begon de vyand zig, in merkelyken getale, te vertoonen aan de overzyde der Riviere. Men vuurde, van onzen kant, hevig, om hem te doen wyken; by welke gelegenheid, Bek in de schouder gekwetst werdt. 't Gelukte den Prinse, het Leger te voeren over den stroom. Doch alzo de Franschen langs de kleine Schelde leggen bleeven, moest men den toeleg op Antwerpen opgeeven. De Prins besloot dan, Hulst aan te tasten. Hy trok, in alleryl, naar Lokeren, en, van daar, over den stroom de Durme, naar Steeken, twee uuren van Hulst: binnen welke Stad, die zeer sterk gemaakt was, de vyand, ondertusschen, drie regementen knegten geworpen hadt. Het Leger bleef slegts eenen nagt te Steeken, en vertoonde zig, des anderendaags, zynde den vyfden van Wynmaand, voor Hulst (y).

die andermaal verydeld wordt.

Hulst wordt belegerd.

Terstond hierna, maakte Brederode zig meester van de schans Nassau en van eenige andere schansen. Moervaart werdt, insgelyks, bemagtigd, en weinige dagen daarna, de sterke schans Spinola, op den dyk, die naar Veerenbroek loopt. Terwyl men zig verschanste voor Hulst, sloegen Bek en de Hertog van Lotharingen zig neder, tusschen Zwyndrecht en Burgt, twee schansen aan de Schelde. Hulst werdt benaderd van twee kanten, van de schans Nassau, en van den dyk, die van S. Jans-Steen naar de Stad loopt. Men beschoot de Plaats van vier

Brederode wint eenige schansen.

(y) Memoir. de Freder. Henri p. 350-356.

1645. vier batteryen, en maakte zig, eerlang, meester van de Contrescarpe. Eene der gaanderyen, met welken men over de graft dagt te komen, werdt vernield, door eene vyandlyke bombe, die te gelyk verscheiden' Officieren en gemeenen het leeven nam. Toen deedt de Prins de graft, met rysbossen, vullen, waarna men aanviel op twee bolwerken te gelyk, met zulk een' gewenschten uitslag, dat die van binnen verzogten in bespreek te komen. 't Verdrag, waarby de Stad zig opgaf, werdt den vierden van Slagtmaand getekend. De bezetting bedong twee stukken geschuts, een mortier en de gewoonlyke krygseer, en werdt naar de Legerstede van Bek geleid. De Franschen meenden, dat de Prins van Oranje genegen zou geweest zyn, om de vrye oefening van den Roomschen Godsdienst toe te staan, binnen Hulst; doch dat het hem, voornaamlyk, door de Staaten van Holland, belet was (z). 't Bemagtigen van Hulst was van veel belang voor den Staat. Men hadt nu gelegenheid, om brandschatting te vorderen van het Land van Waas, en van het platte land omtrent Gend en Dendermonde. Ook stondt de weg naar Antwerpen meer open dan te vooren. 's Daags na 't overgaan der Stad, zondt de Prins Graaf Willem Fredrik van Nassau, Stadhouder van Friesland, met drieduizend knegten en twaalf kornetten paarden, om de Moerspui-schans, drie uuren van Hulst, te bemagtigen: 't welk, in agt of tien dagen, gelukte. De Kolonel *Ferents* nam, ten zelfden tyde, de schansen S. Katherine en S. Markus in, en eenige andere kleine schansen, die al-

Hulst geeft zig over.

De Moerspui-schans gewonnen.

(z) Negotiat. Secret. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 188, 217.

allen geslegt werden. Graaf *Henrik van Nassau*, Zoon van Willem Fredrik, bekwam het bevel over Hulst. De veldtogt liep, hiermede, ten einde. Het Leger werdt, van de S. Anna schans, te schepe, naar de Winterkwartieren gevoerd (*a*). Op 't einde des jaars, maakten de Spaanschen zig, by verrassing, wederom meester van de Vesting Mardyk en van de schans Houten-Wambuis (*b*). 1645.

De Spaanschen vermeemen Mardyk.

In Oogstmaand, te vooren, was 'er, in den Haage, een Verbond van vryen Koophandel gesllooten tusschen deezen Staat en de Hanze-Steden, Breemen en Hamburg, voor den tyd van vyftien jaaren (*c*): welk Verbond, in 't volgende jaar, ook met Lubek vernieuwd werdt (*d*).

Verbond met de Hanze-Steden.

Den Heere van Duivenvoorde, Groot-Zegelbewaarder van Holland, in de Lente deezes jaars, overleeden zynde, werden de twee groote Zegels, door de Staaten, den Raadpensionaris Kats in handen gesteld, die 't Ampt van Groot-Zegelbewaarder, sedert, bekleedde (*e*).

Kats wordt Groot-Zegelbewaarder.

De beweegingen der wapenen, in de Nederlanden, in Duitschland, in Katalonie en in Italie, stremden, dit jaar, de Vredehandeling, die, te Osnabrugge en te Munster, begonnen was. 't Krygsgeluk liep den Keizerschen en Spaanschen tegen, aan verscheiden' oorden: 't welk hunne partyen onhandelbaarder maakte, schoon het hen sterker deedt haaken naar vrede. Filips de IV, reeds lang buiten adem gevogten, zogt

IX. De Spaanschen zoeken de Staaten te beweegen tot byzondere handeling.

(*a*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 356 - 362. AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 81-85.
(*b*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 87.
(*c*) *Zie* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 61.
(*d*) AITZEMA Vredehand. *bl.* 194.
(*e*) Resol. Holl. 13 *May* 1645. *bl.* 122.

1645. zogt zelfs de Staaten der Vereenigde Gewesten te beweegen tot een byzonder Verdrag. Een Kapusyner Monnik, gekleed als een Krygsman, gehoor verworven hebbende by den Prinse van Oranje, terwyl hy voor Hulst lag, toonde hem volmagt, om de geschillen tusschen Spanje en deezen Staat te vereffenen. De Prins stelde hem uit, tot 's anderendaags, en toen boodt de Monnik zyner Hoogheid verscheiden' voordeelen aan, indien hy wilde arbeiden tot de vrede. 't Stuk van den Godsdienst zelf werdt ruiterlyk van den Pater gehandeld. Doch de Prins, de aangebooden' voordeelen voor zyn' persoon en huis afgeslaagen hebbende, wees hem aan de Staaten; ten zelfden tyde, d'Estrades doende te voorschyn komen, uit het naaste vertrek, waarin hy hem versteken hadt, op dat hy hooren zou, wat men den Prinse aanboodt, en op welk eene wyze hy 't afsloeg. De Monnik, te laat bespeurende, dat men met hem jokte, hereischte zynen Geloofsbrief, en vertrok (*f*). Te vooren, was 'er nog eens een Geestelyke in den Haage geweest, om diergelyken voorslag te doen; doch hy was, insgelyks, afgeweezen (*g*). De Spaanschen gaven egter den moed niet op, om de Staaten te beweegen tot byzondere handeling. De Maarschalk van Kastel-Rodrigo, die Don Francisko de Melo, in Wynmaand des jaars 1644, opgevolgd was, in de Landvoogdye der Spaansche Nederlanden (*h*), zondt verscheiden'

(*f*) Basnage *Tom.* I. *p.* 11. Negotiat. Secret. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 204.

(*g*) Negotiat. Secret. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 175.

(*h*) Commelin Fredr. Henr. II. *Deel*, *bl.* 170.

den' Persoonen herwaards, om heimelyk te onderstaan, of de Prins en de Staaten neigden tot verdrag (*i*). Zelfs schreef hy, in Wintermaand, eenen beleefden Brief aan de Staaten, waarin hy aanboodt, byzondere Gemagtigden te willen zenden naar den Haage (*k*). Doch men verkoos niet, dan te Munster te handelen; daar de Franschen en Middelaars, reeds eenen geruimen tyd, vergaderd geweest waren (*l*). 1645.

De titels en rang der Gevolmagtigden op de Vredehandeling worden geregeld.

Hier en te Osnabrugge werden, midlerwyl, de onderhandelingen voortgezet; schoon de Staatsche Gevolmagtigden nog niet naar Munster vertrokken waren. 't Eerst, dat men begon te regelen, betrof de titels en rang der byzondere Gevolmagtigden, en de plegtigheden, met welken men elkanderen zou hebben te ontmoeten. De Koning van Frankryk hadt den Gezanten van deezen Staat den titel van *Excellentie* of Doorlugtigheid, tot hiertoe, niet willen toestaan. Doch alzo 't zyn belang was, de Staaten in oorlog te houden met Spanje, op dat hy zyne overwinningen in de Spaansche Nederlanden, te beter, zou konnen voortzetten, besloot hy, eindelyk, hen, door beleefdheid en titels, in te neemen. Hy beloofde, in Lentemaand deezes jaars, dat hy hunnen Gevolmagtigden op de Munstersche Vredehandeling den titel van *Excellentie* zou doen geeven, en de hooger hand, als zy zyne Gevolmagtigden zouden komen zien; die hun zelfs het eerste be-

(*i*) Negotiat. Secret. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 155, 157, 159, 171, 176, 190.
(*k*) *Zie* deezen Brief *in de* Negotiat. Secret. *Tom.* I. *p.* 467.
(*l*) Aitzema Vredehand. *bl.* 214, 215.

1645. bezoek geeven zouden, in Plaatſen, daar zy laatſt zouden aankomen (*m*). Het voorbeeld van Frankryk werdt gevolgd, door de andere Mogendheden, onder welken, de Regeering van Zweeden zonderling kieſch was op 't ſtuk der eerbewyzen. Met de Keurvorſten en anderen, vielen ook geſchillen over dit ſtuk, welken egter, door den tyd, beſliſt of bemiddeld werden (*n*).

X. Raadpleegingen op het afvaardigen van Gevolmagtigden van deezen Staat naar Munſter.

Toen men 't, hieromtrent, genoegzaam eens was, begon men met ernſt te denken, aan het afvaardigen der Gevolmagtigden van deezen Staat, naar Munſter: alwaar men hun, in den Zomer deezes jaars, reeds eene aanzienlyke wooning gereed gemaakt hadt (*o*). Men hadt, ook al eenige maanden, aan hun Berigtſchrift gearbeid; doch het vaſtſtellen van het zelve was, geduuriglyk, tegengehouden door Zeeland; daar men veel voordeels trok uit den oorlog, door middel der kaaperyen, en uit deezen hoofde af keerig was van de vrede. Eindelyk, kwam men, in Wynmaand, tot vaſtſtelling van het Berigtſchrift (*p*). Te gelyk, werdt beſlooten, dat men de handeling te Munſter zou tragten te beleiden tot vrede, tuſſchen Frankryk en Spanje, en tot Beſtand, tuſſchen Spanje en deezen Staat: waarin alle de Geweſten, ook zulken, die meeſt tot den oorlog neigden, eenpaariglyk, bewilligd hadden (*q*). 't Liep egter aan, tot in Louwmaand

1646.

des

(*m*) AITZEMA Vredehand. *bl.* 181, 182. AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 3.

(*n*) *Voiez* Negotiat. Secret. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 15, 21, 29, 34. *P.* II. *p.* 16, 33, 34, 40, 56.

(*o*) Negotiat. Secret. *Tom.* I. *p.* 369.

(*p*) *Zie* het *by* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 51.

(*q*) AITZEMA Vredehand. *bl.* 202.

des volgenden jaars, eer de Gevolmagtigden naar Munster op reis gingen. De Prins van Oranje, die nog gantsch niet gezind was tot vrede, zag hen noode vertrekken. Doch de Franschen hadden 'er sterk en by aanhoudinge op gedrongen (r). Hy verzogt hierom d'Estrades „ den Kardinaal Mazarin aan te zeggen, „ dat men hem niet dringen moest, om de Gevolmagtigden der Staaten zo spoedig te doen „ vertrekken; alzo hy 'er wel meester van zyn „ kon, zo lang zy in den Haage waren; maar „ wanneer zy eens te Munster zouden gekomen zyn, zoudenze, schreef hy, afzonderlyk, met Spanje sluiten, in spyt van Frankryk en van hem (s)." Na de aankomst der Gevolmagtigden van deezen Staat te Munster, kreeg de Vredehandeling aldaar een nieuw leeven, en begon de Vereenigde Gewesten nader te betreffen. Doch eer wy 't beloop derzelve ontvouwen, zal 't niet ondienstig zyn, hier eene beknopte schets van de voornaamste verschillende belangen der handelende Mogendheden in te lassen.

1646.

Zyne Hoogheid stremt hun vertrek.

XI. Staat van de verschillende belangen der handelende Mogendheden, te Munster en te Osnabrug.

De oorlog hadt nu, in Duitschland, omtrent dertig jaaren, in de Nederlanden, meer dan tweemaal zo lang, geduurd, en den voornaamsten oorloogenden Mogendheden schatten gekost. 't Was, derhalve, geen wonder, dat de meesten haakten naar vrede. Doch dit verlangen was sterkst in zulken, die 't meeste nadeel geleeden hadden by den oorlog, gelyk de Keizer en Spanje. Frankryk en Zweeden, die de

wa-

(r) Negotiat. Secret. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 105, 139, 156, 188, 234, 235.

(s) D'Estrades *Tom.* I. *p.* 93.

1646. wapenen, in verſcheiden' Geweſten, met merkelyken voorſpoed, gevoerd hadden, begeerden wel vrede, mids hun daarby gelaaten werdt, 't gene zy gewonnen hadden, en 't gene zy nog daarenboven dagten te bedingen: waartoe hunne partyen bezwaarlyk beſluiten konden. Dit ſtremde de Vredehandeling, die, door den tyd, geheellyk, geregeld werdt, naar den onzekeren uitſlag des oorlogs, welken men, nu heviger, dan ſlaauwer bleef voeren, onder 't handelen over de Vrede. De Vereenigde Geweſten zelven begeerden, in 't eerſt, de Vrede niet even ſterk, om dat zyne Hoogheid, de Prins van Oranje, meer neigde tot het voortzetten van den oorlog. Holland alleen dreef den handel voort, en de gunſtige voorwaarden, welken Spanje aanboodt, de argwaan, dien men begon op te vatten over den voorſpoed van Frankryk in de Spaanſche Nederlanden, de ſchaarsheid van 's Lands geldmiddelen, en de toeneemende zwakheid des Prinſen van Oranje deeden, eindelyk, alle de Geweſten en zyne Hoogheid zelve beſluiten tot de Vrede. Spanje en de Vereenigde Staaten ſlooten een afzonderlyk Verdrag, welk gelegenheid gaf, aan den eenen kant, tot het ſpoediger ſluiten eener vrede tuſſchen den Keizer en Zweeden, en tuſſchen den Keizer en Frankryk, en aan den anderen, tot het afbreeken der Vredehandelinge tuſſchen Frankryk en Spanje, die nog eenige jaaren in oorlog bleeven.

ge; met naame van Spanje.

De kryg, die gantſch Chriſtenryk beroerde, was eerſt begonnen, tuſſchen Spanje en den Vereenigden Staat, die beide belang hadden, om eens de wapenen af te leggen, en eene

ne bestendige vrede te sluiten. Spanje was, sedert eenige jaaren, in groote engte gebragt. De Vereenigde Staaten hadden, na 't uitgaan van 't Bestand, den oorlog weeten te houden buiten hunne grenzen, en, onder 't beleid van Prinse Fredrik Henrik, den Koning verscheiden' sterke Plaatsen, in Brabant en Vlaanderen, afhandig gemaakt. De Franschen hadden, insgelyks, een aanzienlyk gedeelte van 's Konings Nederlanden, gelegen aan de grenzen van Frankryk, overmeesterd. In Italie, in Katalonie en in Roussillon, hadden zy Filips den IV. ook merkelyke afbreuk gedaan. De Portugeezen waren tegen hem opgestaan, en hadden den Hertog van Bragance tot Koning uitgeroepen, die, door Frankryk en door den Vereenigden Staat, ondersteund werdt. 't Verlies van Portugal sleepte het verlies naar zig van een gedeelte der Indien, welk voorheen onder 't gebied van Portugal behoord, en waaruit Spanje, sedert dat Filips de II. zig de Portugeesche Kroon hadt toegeëigend, merkelyke voordeelen getrokken hadt. Het onderhouden van verscheiden' Legers en Vlooten hadt 's Konings schatkist t'eenemaal uitgeput, en zy werdt schaarselyk voorzien uit de rykdommen der Indien, die, somtyds, den onzen in handen gevallen waren, en dikwils, uit vreeze voor vyandlyke ontmoetingen, lang toefden onder wege: 't welk den Koning, meer dan eens, in groote verlegenheid gebragt hadt. Hy hadt, derhalve, dringende redenen, om de vrede met Frankryk en met den Vereenigden Staat, die hem de meeste afbreuk gedaan hadden, ernstelyk, te begeeren. Ook kreegen zyne Ge- 1646.

1646. volmagtigden te Munster, eerlang, last, om op de beste wyze met beide of met een van beide te sluiten. 't Volslaagen verlies zyner Nederlanden, die, van den eenen kant, door Frankryk, van den anderen, door de Staaten, benaauwd werden, stondt voor de deur. Hy kon ligtelyk voorzien, dat hyze kwyt zyn zou, wanneer Frankryk Duinkerken en andere zeehavens, en de Staaten Antwerpen en de Schelde bemagtigd zouden hebben; waarop men 't, van wederzyde, aangelegd hadt. Hy zogt, hierom, ten spoedigsten, uit den oorlog te geraaken: en geenen kans ziende, om, te gelyk met Frankryk en de Staaten, of met Frankryk afzonderlyk te sluiten, haalde hy de Staaten over tot een byzonder Verdrag, en geraakte, hierdoor, in staat, om den oorlog, nog eenige jaaren, uit te houden tegen Frankryk. Zyne Gevolmagtigden tot de Vredehandeling waren *Don Gaspar de Bracamonte en Gusman*, *Graaf van Pegnaranda*, en *Antoni Brun*, Ridder en 's Konings Raad in de Nederlanden, die de bekwaamste was van de twee, en byzonderlyk zyn werk maakte, om de gunst der Staatsche Gevolmagtigden te winnen en te behouden. Te vooren, was *de Savedra* ook, van 's Konings wege, te Munster geweest; doch hy bleef 'er niet tot het besluit der handelinge.

De Vereenigde Gewesten. De Vereenigde Gewesten hadden, na zulk eenen langduurigen en kostbaaren oorlog, ook reden, om vrede te begeeren. Het Verbond, welk hen, in 't jaar 1579, eerst hadt samengevoegd, was, sedert veele jaaren, begroeid en bevestigd. De vryheid, om welke zy zo lang gestreeden hadden, werdt alomme erkend, en

zou

zou ook, ontwyfelbaar, by de handeling, door 1646.
Spanje, erkend worden. Dus ſcheen 'er geene reden, om langer te volharden in den oorlog, die, zou hy niet eeuwig duuren, eens, met eene billyke en veilige vrede, eindigen moeſt. Men zag nu Spanje, door de wapenen van deezen Staat en van Frankryk, en door andere opgekomen' rampen, zo laag vernederd, dat de kans ſchoon ſtondt, om voordeelige voorwaarden te bedingen van eenen hoogmoedigen vyand, en zelfs de Plaatſen te behouden, die men, voor en na het ſluiten van het twaalfjaarig Beſtand, op hem veroverd hadt. De ſchatkiſt van den Staat was uitgeput, en Holland, welk meer dan de helft draagen moeſt tot de koſten des oorlogs, die twee-entwintig millioenen jaarlyks beliepen, was boven de honderd en veertig millioenen guldens ten agteren geraakt, waarvan rente betaald werdt; en daarenboven, nog dertien millioenen ſchuldig (*t*). 't Gene uit de overwonnen' Steden in 's Lands ſchatkiſt kwam, reikte niet of naauwlyks toe, om de bezettingen in dezelven te onderhouden. Hier kwam nog by, dat men de oogmerken van Frankryk, meer en meer, verdagt hieldt. Men vreesde, dat Lodewyk de XIV, onder dekſel van Spanje afbreuk te doen, voorhadt zyne overwinningen voort te zetten, naar de grenzen van deezen Staat; voor welken hy dan ruim zo gedugt zou worden, als Spanje immer geweeſt was. Hy hadt reeds een aanmerkelyk gedeelte van Vlaanderen, Artois, Henegouwen en Luxemburg bemagtigd, en bediende zig,

(*t*) WICQUEFORT. *Livr.* I. p. 50.

1646. zig, jaar op jaar, van den byſtand der Staaten, om nieuwe overwinningen te doen, in de Nederlanden. Men begon meer gevaar te zien in deeze nabuurſchap, dan men voorheen gedaan hadt, en men begreep, allengskens, dat het belang van den Staat vorderde, een Verdrag te ſluiten met Spanje, waardoor de Spaanſche Nederlanden, zo verze niet in de magt van Frankryk geraakt waren, een Voormuur bleeven, tuſſchen Frankryk en deezen Staat, en de Franſche wapenen, zoze immer tegen de Nederlanden mogten gevoerd worden, zo wyd als 't mogelyk ware, hielden van de grenzen der Vereenigde Geweſten (*u*). Alle deeze redenen moeſten de Staaten doen beſluiten om de hand te leenen tot het bearbeiden eener algemeene Vrede. Ook woogenze, en de laatſte inzonderheid, zo zwaar by hen, dat zy, toen de oogmerken van het Franſche Hof zig, in den loop der handelinge, klaarder begonden te ontdekken, niet ſchroomden, afzonderlyk te ſluiten met Spanje, ſchoon zy zig verbonden hadden, zulks niet te zullen doen, dan met bewilliging van Frankryk. De Gemagtigden, die zy, na veel raadpleegens, tot de Vredehandeling benoemd hadden, waren *Barthold van Gend*, Heer van Loenen en Meinerswyk, wegens Gelderland; *Joan van Mathenes*, Heer van Mathenes, Riviere, Opmeer en Zouteveen, en *Adriaan Pauw*, Ridder, Heer van Heemſtede, eerſte voorzittende Raad en Rekenmeeſter der Graaflykheid van Holland, wegens Holland; *Joan de Knuit*, Ridder, eerſte en vertoo-

(*u*) Reſol. Gener. *Vener.* 19 *April* 1647. *MS.*

toonende den adel van Zeeland, wegens Zeeland; *Godard van Rheede*, Heer van Nederhorst, wegens Utrecht; *François van Donia*, Heer tot Hinnema in Hielsum, wegens Friesland; *Wilhelm Ripperda*, Heer te Hangelo, wegens Overyssel, en *Adriaan Klant* tot Stedum, Heer van Nittersum, wegens Groningen en Ommelanden. Alle deeze Heeren waren, wegens de Staaten van hun Gewest, gewoonlyk afgevaardigd in de Vergadering der algemeene Staaten in den Haage: waaruit beslooten werdt, dat de Prins van Oranje merkelyken invloed hebben zou op de Vredehandeling. Voorts, hieldt men, aan 't Fransche Hof (*v*), Meinerswyk, de Knuit, Nederhorst en Ripperda voor afhangelingen van zyne Hoogheid; schoon Meinerswyk, onder deezen, gehouden werdt, meest genegen te zyn tot de Vrede. Mathenes en Pauw waren, gelyk het Gewest, waaruit zy afgezonden waren, sterk gezet op vrede. De laatste, in 't byzonder, werdt aangezien, als geheellyk gekant tegen de belangen van den Prinse van Oranje; 't zy dat hy hiertoe bewoogen geworden was, sedert dat zyne Hoogheid te wege gebragt hadt, dat hy van 't Raadpensionaarisschap ontslaagen werdt; 't zy dat hy zig voegde naar de neiging der meeste en aanzienlykste Leden van Holland, die, sedert eenigen tyd, andere maatregels volgden dan de Prins gaarne zou hebben zien in 't werk stellen. Donia neigde ook zeer tot de Vrede, en Klant werdt gehouden voor een' man van klei- 1646.

(*v*) *Voiez* Negotiat. Secret. de Munster *Tom.* III. *p.* 13.

1646. kleine bekwaamheid, en geſchikt om zig te voegen naar de meeſten.

Beide Spanje en de Vereenigde Geweſten hadden groot belang by 't gene 'er, te Munſter en te Osnabrugge, tuſſchen de andere oorloogende Mogendheden gehandeld werdt. Zy hadden zig beide gemengd in de geſchillen, die, reeds voor veele jaaren, zo over de opvolging in de nalaatenſchap des Hertogs van Gulik en Kleeve, als, ter gelegenheid der verkiezinge van Fredrik, Paltsgraave aan den Ryn, tot Koning van Boheeme, in Duitſchland en in de aangrenzende Geweſten, ontſtaan waren. Spanje hadt zig, in deeze geſchillen, gevoegd aan de zyde des Keizers, en der meeſte Roomſch-Katholyke Vorſten en Stenden des Duitſchen Ryks. De Vereenigde Staaten hadden, daarentegen, nevens Frankryk en Zweeden, de zyde gekooren, die zig voorheen gekant hadt, of nog kantte tegen den Keizer en die 't met hem hielden; beſtaande uit den Paltsgraave, Zoon des verkooren Konings van Boheeme, den Keurvorſt van Brandenburg, den Landgraaf van Heſſen-Kaſſel, en eenige andere Leden des Keizerryks. Men moet dan, ten minſten, een ruw begrip hebben van de byzondere belangen deezer twee partyen, om de natuur der Weſtfaalſche Vredehandelinge, behoorlyk, te bevatten, en te verſtaan, wat deel beide Spanje en de Vereenigde Geweſten in dezelve hadden.

den Keizer. De Keizer, Ferdinand de III, neigde ſterk tot vrede, ſedert dat de Franſchen en Zweeden de wapenen, met voorſpoed, gevoerd hadden, in Duitſchland. De Zweeden waren zelfs,

on-

onder 't beleid van Torstenson, doorgedrongen tot in de Oostenrykſche Erflanden, die Ferdinand, uitgeput als hy was van geldmiddelen, bezwaarlyk, zag te beschermen. Ook wist hy, sedert eenigen tyd, geenen onderstand te bekomen van de Ryksleden, die 't met hem hielden, dan om dat hy voorgaf, dat dezelve gebruikt werdt, om de rust in Duitschland, ten spoedigste, te herstellen. Waarby nog kwam, dat veele Ryksleden misnoegd waren op den Keizer, dien zy hielden, hen in eenige voorregten, met naame ook in de vryheid van Godsdienst, verkort te hebben: 't welk hen te traager maakte, om hem te ondersteunen. Voorts leide hy toe, om de Kroon van Boheeme, waarom zo bloedig geoorloogd was, in zynen Huize, erfelyk te doen verklaaren. Ook hoopte hy, by de handeling, hersteld te zullen worden, in 't bezit van de meeste Plaatsen, die hem, door Frankryk en Zweeden, afhandig gemaakt waren. Hy hadt zyne belangen vertrouwd aan drie Gevolmagtigden, *Maximiliaan*, Graave van Trautmansdorf; *Joan Lodewyk*, Graave van Nassau-Dietz, en *Izaak Volmar*, Raad van den Aartshertoge Ferdinand Karel. 1646.

De Vorsten en Stenden, die 't met den Keizer hielden, begeerden, by de Vrede, of hersteld te worden, in 't gene hun, door Frankryk en Zweeden, afhandig gemaakt was, of bevestigd, in 't gene hun, ter belooninge van den dienst, dien zy den Keizer gedaan hadden, was opgedraagen, en in 't gene zy zig, door de wapenen, verkreegen hadden. Allen vorderden zy ook, dat de vreemde troepen en daar- De Ryksvorsten, die 't met hem hielden, in 't byzonder

 on-

1646. onder ook die van deezen Staat het Ryk ruimden. De Hertog van Beieren in 't byzonder zogt zig te handhaaven, in 't bezit van de Opper-Palts, en in de waardigheid van Keurvorst, die hem, door den Keizer, was opgedraagen. De Keurvorst van Saxen begeerde bevestigd te worden in 't bezit van de Lausnitz en van 't Aartsbisdom Maagdenburg, hem door den Keizer geschonken. Ook vorderde hy Leipzig te rug, welk hem, door de Zweeden, ontnomen was.

Beieren en Saxen.

Frankryk.

Van den anderen kant, werden, door Frankryk en Zweeden, en door de Leden des Duitschen Ryks, die hunne zyde hielden, ook hooge eischen gedaan. Frankryk en Zweeden beide wilden alles behouden, wat zy, door de wapenen, gewonnen hadden; en maakten geweldige rekeningen van de onkosten des oorlogs, tot welken zy voorgaven, eers- en pligtshalve, verbonden te zyn geweest. Van Spanje vorderde Frankryk, behalve een gedeelte van Roussillon, een aanzienlyk deel der Nederlanden, welk eenige jaaren herwaards bemagtigd was. Van den Keizer, eischte Lodewyk de XIV. de Elzas en de drie Bisdommen, Mets, Toul en Verdun, die van ouds onder 't Ryk plagten te behooren. Ook begeerde hy zig het Hertogdom Lotharingen, by wege van verbeurdverklaaring, toe te eigenen, om dat de Hertog, dien hy als zynen Leenman aanmerkte, zig verbonden hadt met Spanje. Eindelyk, zogt hy ook eenige zeeplaatsen in Italie, die hem reeds in handen gevallen waren, te behouden. De Zweeden vorderden gantsch Pomeren, in welk Gewest zy zig, tegen den zin

Zweeden.

des

des Keurvorsts van Brandenburg, die 'er Hertog van was, hadden nedergeslaagen. Daarenboven, begeerden zy, dat het Aartsbisdom Breemen en de Bisdommen Verden, Halberstad, Osnabrugge en Minden weereldlyk verklaard, en hun toegeweezen werden; waartegen het Huis van Brunswyk-Lunenburg, welk regt hadt op deeze Vorstendommen, zig ernstelyk kantte. De Paltsgraaf Karel Lodewyk, die van zyne vaderlyke goederen en van de waardigheid van Keurvorst beroofd was, begeerde hersteld te worden in beide. Doch alzo deeze waardigheid aan 't Huis van Beieren gehegt, en de Palts onder verscheiden' Vorsten verdeeld was, hadt het geene kleine moeite in, hem voldoening te bezorgen; 't welk, zonder de ernstige poogingen van Frankryk en Zweeden, nimmer gelukt zou zyn. De Landgraavin van Hessen-Kassel begeerde de Plaatsen, die zy, in Oostfriesland, in Westfaale en aan den Ryn, ingenomen hadt, niet wederom te ruimen, voor men haar voldaan hadt, wegens de kosten des oorlogs, en hersteld in 't bezit der Landen, haar door den Landgraave van Hessen-Darmstad afhandig gemaakt. Het oud geschil over 't regt tot de Guliksche en Kleefsche nalaatenschap, welk, voornaamlyk, tusschen de Vorsten van Brandenburg en Nieuwburg, gedreeven was, werdt ook op de Vredehandeling gebragt; doch aldaar niet afgedaan. Wy maaken geen gewag van de belangen van veele byzondere Vorsten en Stenden, om dat zy, of van weinig gewigt zyn, of geheel geene betrekking hebben, tot de Historie der Vereenigde Gewesten. Alleenlyk, moeten

1646.

De Paltsgraaf Karel-Lodewyk.

Hessen-Kassel.

1646. wy nog melden, dat *Lodewyk, Graaf van Egmond*, zig te Munster vervoegde, beweerende, regt te hebben, tot het gantsche Hertogdom Gelder en 't Graafschap Zutfen (*w*). Hy hadt, wegens dit zyn Regt, in Wintermaand des jaars 1643, te Londen, daar hy woonde, eene verklaaring gedaan, voor Notaris en getuigen (*x*). Doch ik meen niet, dat hy, te Munster, gehoor verwierf. Na 't sluiten der Vrede, schreef hy eenen Brief aan de algemeene Staaten, waarin, hy zig *Hertog van Gelre en Graaf van Zutfen* noemde; doch men gaf hem den brengeren te rug, als den Graaf van Egmond niet kennende, in zulk eene hoedanigheid (*y*).

Middelaars op de Vredehandeling.

De Koning van Spanje en de Vereenigde Staaten handelden, doorgaans, zonder middelaar; doch tusschen Frankryk ter eener, en den Keizer en Spanje ter anderer zyde, werdt, door bemiddeling van den Paus en van den Staat van Venetie, gehandeld, te Munster. Ook handelde men, te Osnabrugge, tusschen den Keizer, het Ryk en Zweeden, door bemiddeling van den Staat van Venetie. De Gevolmagtigden der Vereenigde Gewesten hielden zig gemeenlyk te Munster; doch die van den Keizer, Frankryk en Zweeden reisden, dikwils, over en weder, tusschen Munster en Osnabrugge, en bescheidden elkanderen ook wel te Lengerich, welk tusschen de twee gemelde Steden gelegen is (*z*). Wy hebben noodig geoordeeld, deeze schets van de verschillende belangen der han-

(*w*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 98.
(*x*) *Voicz* Supplem. *au* Corps Dipl. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 311.
(*y*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 274.
(*z*) Negotiat. Secret. *Tom.* I. *p.* 380.

handelende Mogendheden vooraf te laaten gaan, om den Leezer het gewigt der Westfaalsche Vredehandelinge, eenigszins, te doen begrypen. Wy keeren ons nu tot een byzonder verhaal van het beloop dier Vredehandelinge, zo ver zy de Vereenigde Gewesten betroffen heeft. 1646.

XII. Voorbereidsels in den Haage tot de Munstersche Vredehandeling.

De Staaten hadden, reeds lang voor 't afvaardigen der Gevolmagtigden naar Munster, vastgesteld, geen Verdrag aan te gaan met den vyand, dan waarby de Hoogheid en Vryheid van den Lande erkend werdt (*a*). Ook hadt de Kardinaal de Richelieu den Prinse van Oranje, al in 't jaar 1642, doen voorhouden, dat men, met Spanje sluitende, alles, wat men bezat, moest tragten te behouden (*b*). Op deeze twee punten, en op 't gene 'er, by goeden gevolge, uit afgeleid kon worden, hieldt men, derhalve, voornaamlyk, het oog, in het beloop der handelinge. Zeeland hadt, reeds voor lang, verstaan (*c*), en in 't voorleeden jaar, begeerd, dat men, voor 't aanvangen der handelinge, staatswyze, behoorde te besluiten „ tot het „ handhaaven van den Hervormden Gods„ dienst, zo als dezelve, by de Dordrechtsche „ Sinode van de jaaren 1618 en 1619, was „ vastgesteld; tot het onderhouden der U„ trechtsche Vereeniging van den jaare 1579, „ en tot aanhoudinge van een bekwaam aan„ tal van Krygsvolk, geduurende de Vrede of „ het

(*a*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 885. Vredehand. *bl.* 165.
(*b*) Instruct. *dans les* Mem. du Comte d'Estrades. *Tom.* I. *p.* 85.
(*c*) Notul. Zeel. 19 *Novemb.* 1643. *bl.* 367. 18 *Maart* 1644. *bl.* 125.

1646. „ het Bestand, welk men sluiten zou." Doch de Gewesten konden 't, over deeze drie punten, niet eens worden. Holland, in 't byzonder, maakte zwaarigheid, om zig, hierop, uiterlyk, te verklaaren. De algemeene Staaten stelden, hierom, alleenlyk, by voorraad vast, „ den Christelyken Hervormden Godsdienst, „ zo als dezelve tegenwoordig geleerd werdt, „ te zullen handhaaven; de Utrechtsche Vereeniging, zo ver zy kon naargekomen worden, te zullen onderhouden, en het Krygsvolk, naar gelegenheid en toestemming der „ Gewesten, by raade van zyne Hoogheid, te „ zullen vermeerderen of verminderen (*d*)." Voorts, werdt 'er, met den aanvang deezes jaars, een Bededag uitgeschreeven, om 's Hemels zegen te verwerven, over de Vredehandeling (*e*). De Gevolmagtigden der Staaten, elkanderen te Deventer bescheiden hebbende, vertrokken, van daar, op den elfden van Louwmaand, en kwamen, ten zelfden dage, aan, te Munster. De Keizerlyke en Fransche Gevolmagtigden gaven hun het eerste bezoek, en den titel van *Excellentie*, die hun ook van de Spaanschen niet geweigerd werdt (*f*). Men tradt, daarna, tot het onderzoek der Volmagten van Spanje en van deezen Staat, en de Spaanschen booden aan, de hunnen, die niet voldoende gevonden werden (*g*), naar het goedvinden van hunne Hoog-Mogendheden, te

De Staatsche Gevolmagtigden komen te Munster.

(*d*) Resol. Gener. *Vener.* 16 *Nov.* 1646 *MS.* Aitzema III. *Deel*, *bl.* 45. Vredehand. *bl.* 198.

(*e*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 96.

(*f*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 17, 18, 396. Aitzema Vredeh. *bl.* 232.

(*g*) Notul. Zeel. 9 *April* 1646. *bl.* 115.

te zullen doen veranderen; gelyk ſedert geſchiedde (*h*). Men ſcheen het toegelegd te hebben, om de Staatſchen, door beleefdheid en toegeevendheid, over te haalen tot een afzonderlyk Verdrag: waartoe ook, gelyk wy, hier voor (*i*), gemeld hebben, de Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo, ſedert eenigen tyd, onder de hand, in den Haage, gearbeid hadt. 1646.

XIII. Gerugt van eene afzonderlyke handeling tuſſchen Frankryk en Spanje.

Doch terwyl men hiermede bezig was, werdt rugtbaar, dat de Spaanſchen het Franſche Hof ook tot afzonderlyke handeling zogten te beweegen, op hoop, dat zy, daar, of by de Staaten, ſlaagende, de twee bondgenooten, die hun de meeſte afbreuk deeden, verdeelen zouden. De eerſte opening hiervan was, reeds in Grasmaand des jaars 1644, gedaan, door den Venetiaanſchen Gezant, *Aloiſio Contarini*, aan den Graave d'Avaux (*k*). Naderhand, ging hy verder, en ſprak, eindelyk, van een Huwelyk tuſſchen Lodewyk den XIV. en eene Dogter van Spanje; aan welke of Vlaanderen alleen, of de Spaanſche Nederlanden tot eenen Bruidſchat zouden gegeven worden, tegen een' afſtand van Katalonie. De Spaanſche Gevolmagtigden te Munſter hielden zig egter nog zeer geſlooten op dit ſtuk (*l*). De Kardinaal Mazarin hadt grooten zin in den voorſlag. Hy begreep, dat Frankryk zyne grenzen naar de Nederlanden, eerder dan naar den kant van Spanje, behoorde uit te breiden. Doch hy voorzag, ligtelyk, dat zulk een voorſlag, rugtbaar worden.

(*h*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 117-120. Vredeh. *bl.* 216-222.
(*i*) *Bl.* 306.
(*k*) Negotiat. Secret. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 13.
(*l*) Negotiat. Secret. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 35, 119, 145.

1646. dende, agterdogt verwekken zou, in de Vereenigde Staaten; waarom hy zogt te wege te brengen, dat dezelve, van den kant van Spanje, gedaan werdt (*m*). Doch de Fransche Gevolmagtigden op de Vredehandeling zagen geenen kans, om deezen voorslag den Engelschen en Staaten smaakelyk te maaken (*n*). Mazarin stelde hun voor, dat men de Staaten en den Prins van Oranje moest doen bewilligen, in de ontworpen' verwisseling van Katalonie tegen de Nederlanden, door hun Antwerpen af te staan: welk hy, in 't eerst den Prinse, in 't byzonder, wilde doen opdraagen, mids deeze het van Frankryk ter leen hieldt. Doch omtrent dit laatste, veranderde hy, sedert, van gedagten, oordeelende, dat de Staaten, hieruit, te groot een' argwaan zouden opvatten, tegen hunnen Stadhouder. Nogtans besloot hy, in Louwmaand deezes jaars, d'Estrades naar den Haage te zenden, met last, om 'er den Prinse, heimelyk, en, in 't vertrouwen, over te spreeken, en te ondertasten, of hy 'er ooren naar hadt (*o*). Ook meende de Kardinaal de Staaten te konnen doen begrypen, dat zy belang hadden by de uitvoering van dit ontwerp; waardoor, gaf hy voor „ hun Regt van opper-
„ ste magt over de Vereenigde Gewesten, bei-
„ de door Frankryk en Spanje, erkend zou
„ worden, en zy, voortaan, geenen oorlog zou-
„ den te dugten hebben: zynde de nabuurschap
„ met Frankryk thans niet gevaarlyker, dan in
„ 't jaar 1635; toen de Staaten zelven besloo-
„ ten

(*m*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 14, 21-27, 32.
(*n*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 27.
(*o*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 32, 43, 49, 50, 51, 52.

„ ten hadden, de Nederlanden te deelen met „ dit Ryk (*p*)." Doch eer d'Estrades nog naar Holland vertrok, hadt de Prins, van elders, kennis gekreegen van de heimelyke ontwerpen eener byzondere handeling, tusschen Frankryk en Spanje; en 'er, terstond, over geschreeven aan d'Estrades (*q*); die, omtrent het midden van Sprokkelmaand, in den Haage gekomen, den Prinse het ontwerp der verwisseling van de Nederlanden tegen Katalonie, in 't geheim, openbaarde. Zyne Hoogheid geliet zig, als of 't hem niet kwalyk geviel, vorderende zelfs, dat men 'er te Munster niet van repte; gelyk hy 't ook, omtrent veertien dagen, bedekt hieldt voor de Staaten (*r*).

1646. Zyne Hoogheid krygt 'er kennis van.

Zo stondt het met deezen handel, toen de Gevolmagtigden, Pauw en de Knuit, van Munster herwaards gekeerd, verhaalden „ hoe hun, „ door de Franschen, in 't vertrouwen, geo- „ penbaard was, dat de Spaanschen de voor- „ waarden der Vrede met Frankryk en met de „ Staaten gelaaten hadden aan de beslissing of „ bemiddeling der Koninginne - Regente van „ Frankryk (*s*)." Vreemd scheen zulk eene toegeevendheid. Doch de Spaansche Staatkunde beoogde, hierdoor, tweedragt te verwekken tusschen Frankryk en deezen Staat; daar men, ligtelyk, bevroeden kon, dat Frankryk zyn eigen voordeel nader dan dat der Staaten behertigen zou, zo 't beraamen van de voor-

Pauw en de Knuit keeren herwaards van Munster. Hun medebrengen.

(*p*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 56, 106.
(*q*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 61.
(*r*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 112, 113.
(*s*) Notul. Zeel. 6 *Maart* 1646. *bl.* 69. AITZEMA Vredehand. *bl.* 222.

1646. voorwaarden der Vrede aan de Koninginne gelaaten werdt. Ook verwekte dit nieuws eene byſtere ontſteltenis, in de Vergadering der algemeene Staaten (*t*): die vermeerderd werdt, toen zyne Hoogheid, den agtentwintigſten van Sprokkelmaand, den Staaten bekend maakte „ hoe hem, uit Frankryk, was berigt, dat „ 'er een Huwelyk op handen was, tuſſchen „ Koning Lodewyk den XIV. en de Infante „ van Spanje, op voorwaarden, dat Koning „ Filips de Nederlanden, die onder hem ſtonden, binnen drie weeken, aan Frankryk afſtaan zou; dat Frankryk, daarentegen, Katalonie aan Spanje te rug zou geeven, en dat „ beide de Koningen de opperſte magt der „ Vereenigde Geweſten zouden erkennen." Voorts, zeide hy „ dat de Koninginne-Regente van Frankryk de gedagten van de algemeene Staaten hierop verzogt te mogen „ verſtaan." De Prins hadt, 's daags te vooren, den Raadpenſionaris Kats, en, kort daarop, den Staaten van Holland reeds kennis gegeven van dit gewigtig nieuws, met byvoeging, dat hy 't van den Kolonel d'Eſtrades verſtaan hadt (*u*): en 't hadt den argwaan van dit Geweſt niet weinig vermeerderd, dat men, over eene zaak van zo veel belang voor den Staat, met den Prinſe alleen, gehandeld hadt (*v*). Doch toen men, ter algemeene Staatsvergaderinge, 's Prinſen hoogwyze bedenkingen op den voorſlag der Koninginne-Regente verzogt hebbende, vernam „ dat hy begreep, dat „ men

Opening van zyne Hoogheid.

Argwaan op den Prinſe.

(*t*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 81, 82, 83, 84, 113.
(*u*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 120, 121. Vredehand. *bl.* 222.
(*v*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 123, 128.

„ men 'er in behoorde te bewilligen, mids aan 1646.
„ deezen Staat, uit de Spaansche Nederlanden,
„ werdt afgestaan, 't gene aan den zelven, by
„ 't Verdrag van den jaare 1635, toegewee-
„ zen was (*w*)"; werdt de argwaan tegen zy-
ne Hoogheid, ook by de andere Gewesten,
ontsteken. Men mompelde zelfs, onder 't volk,
„ dat Spanje de Vereenigde Gewesten ook af-
„ staan zou aan Frankryk; dat alles reeds hei-
„ melyk was vastgesteld; dat de Koninginne-
„ Regente, slegts om welstaans wille, uit-
„ spraak doen zou; en dat zyne Hoogheid van
„ alles geweten en den heimelyken handel
„ begunstigd hadt (*x*)." Ter Staatsvergade-
ringe, sprak men van zig ten spoedigste te
verdraagen met den Koning van Spanje, die
voordeelige voorwaarden aanboodt. De ont-
steltenis sloeg over naar Munster; daar de Fran-
schen hun best deeden, om al wat 'er van de
verwisseling der Nederlanden tegen Katalonie,
en van het Huwelyk des Konings van Frank-
ryk en der Infante van Spanje verspreid was,
te doen aanmerken, als losse gerugten, waar-
op men geenen staat maaken moest. Alleenlyk
vonden zy zig verlegen, met het gene de Prins
van Oranje, desaangaande, in 't openbaar,
verklaard hadt (*y*). Doch hierop, zeide d'Es-
trades „ dat zyne Hoogheid, die, sedert ee-
„ nigen tyd, onpasselyk in 't hoofd geweest
„ was, hem niet wel gehoord, of kwalyk ver-
„ staan moest hebben, alzo hy, op verre na,
„ zo

(*w*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 121.
(*x*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 123, 127, 128, 130.
(*y*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 123. AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 121. Vredehand. *bl.* 225.

1646. „ zo breed niet opgegeven hadt van den voor- „ ſlag, die zo veel onruſt veroorzaakte (z)." Op deeze wyze, zogt men het geliefd ontwerp van den Kardinaal Mazarin, welk, ſedert, door Contarini, aan de Staatſchen, ontvouwd werdt (*a*), te bewimpelen. De Prins van Oranje toonde ook minder genegenheid, om het te bevorderen. Zelfs de Franſche Gevolmagtigden te Munſter hielden het voor onuitvoerlyk (*b*), en 't verdween, allengskens, in rook: tot zo verre zelfs, dat een voornaam Staatsman, eenige jaaren laater, ſchreef, hier wel te weeten, dat de Nederlanden, geduurende de Munſterſche Vredehandeling, nimmer aan Frankryk waren aangebooden (*c*). Ook verminderde de agterdogt tegen zyne Hoogheid, en eenigszins tegen het Franſche Hof, na dat de Koninginne-Regente de beſliſſing of bemiddeling der hangende geſchillen, haar door Spanje aangebooden, beleefdelyk afgeſlaagen, en dezelve daarentegen, aan Koning Filips, haaren Broeder, opgedraagen hadt (*d*); die ligtelyk begreep, dat de Vereenigde Staaten, hierin, niet zouden konnen bewilligen. Men boodt dus, van wederzyde, veel uit in ſchyn; terwyl men, van wederzyde, beoogde, de Staaten te vervreemden van de party, waartoe men vreesde, dat zy te ſterk mogten neigen. De voorſlag van Spanje bleek, door den tyd, klaar genoeg, aan-

De agterdogt tegen zyne Hoogheid vermindert.

(*z*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 96, 101.
(*a*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 197.
(*b*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 117, 141, 153. Aitzema Vredehand. *bl.* 225.
(*c*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 582.
(*d*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 105, 108, 109, 111, 118, 121.

aangelegd te zyn, om de Staaten te beweegen, tot een afzonderlyk verdrag. 1646.

XIV. Handeling te Munster over een Bestand.

Ook was men, terstond na de aankomst der Staatsche Gevolmagtigden te Munster, in onderhandeling getreden over een Bestand, op den voet van dat van den jaare 1609. Doch de Franschen deeden hun best, om deezen handel te stremmen. Ook klaagden zy den Middelaaren, dat de Spaanschen een byzonder verdrag zogten te sluiten met de Staaten. Zelfs hielden zy deezen verdagt van te neigen tot zulk een verdrag. Doch hunne Gevolmagtigden verklaarden, in een gesprek met de Franschen, in 't begin van Grasmaand „ dat zy geene reden „ zagen, om voor een afzonderlyk verdrag be„ dugt te zyn, en dat de Staaten hadden vast„ gesteld, niets te sluiten zonder Frankryk (*e*)." Maar deeze verklaaring nam de agterdogt niet weg. De Franschen geloofden zelfs, dat de Spaanschen de onzen, door geschenken, zogten te winnen, om de hand te leenen tot een byzonder verdrag. Aan Pauw en de Knuit zouden, zo hun berigt was, ieder honderdduizend kroonen beloofd zyn (*f*). Zy waren beide te Munster wedergekeerd, in 't begin van Bloeimaand: wanneer de Graaf van Pegnaranda den gezamenlyken Gezanten eene volmagt zyns Konings vertoonde, waarby de Staaten voor vry erkend werden. De Spaanschen hielden toen, op nieuws, aan, op het sluiten van een byzonder verdrag, niet verzuimende, de onzen te versterken in den argwaan, dien men reeds

De Staatsche Gevolmagtigden verdagt by de Franschen.

(*e*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 40, 58, 67, 125, 144.
(*f*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 147, 230.

1646.

Poogingen der Franschen om den handel te ſtremmen.

reeds hadt opgevat, over den voorſpoed der Franſchen in de Nederlanden. De Franſchen, daarentegen, arbeidden in den Haage en te Munſter, om zulk een verdrag te voorkomen, zig beroepende op de beloften der Staaten van niet dan met onderlinge bewilliging te zullen ſluiten. Doch de Spaanſchen booden, zelfs op den raad der Middelaaren, zo veel uit, dat de onzen aan 't wankelen gebragt werden. Zy verwierpen egter den ſtilſtand van wapenen, die hun, door de Spaanſchen, werdt voorgeſlaagen(*g*). De afzonderlyke onderhandelingen gingen, ondertuſſchen, haaren gang, hoe zeer 'er de Franſchen zig aan ſtieten (*h*). Zelfs beraamde men, eerlang, omtrent zeventig punten, die in 't Verdrag, tuſſchen Spanje en de Staaten, zouden moeten komen (*i*), en die, heimelyk, naar den Haage gezonden werden, om door de Staaten te worden goedgekeurd (*k*). De Franſche Gevolmagtigden kreegen 'er egter haaſt kennis van. De onzen hadden hun, te vooren, een afſchrift van deeze punten geweigerd, voorwendende „ dat zulks niet voeglyk geſchie-
„ den kon, ten ware zyze, te gelyk, aan hun-
„ ne Meeſters zonden, 't welk zy niet gezind
„ waren te doen, zo lang het Verdrag tuſſchen
„ Frankryk en Spanje zo ver niet gevorderd
„ was, als het hunne; op datze, uit den Haa-
„ ge, voortgezonden wordende naar de by-
„ zon-

(*g*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 126. Vredehand. *bl.* 231, 250, 251, 253.

(*h*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 170, 179, 193, 197, 198, 209, 215, 218, 219.

(*i*) *Zie* dezelven *in de* Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 435. *en by* AITZEMA Vredeh. *bl.* 234 *enz.*

(*k*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 110.

„ zondere Gewesten, geene nieuwe bewee- 1646.
„ gingen maaken mogten; die het openen van
„ den veldtogt, ligtelyk, zouden konnen strem-
„ men." Men hadt den Franschen, daarenboven, in 't heimelyk, berigt, dat Pauw en de Knuit voorhadden, de punten op te houden, tot dat de Spaanschen volkomen gemagtigd zouden zyn, om te sluiten; wanneer zy, meester blyvende van de handeling, het werk kort zouden konnen afdoen; terwyl eenigen hunner Medegemagtigden, onder deksel van byzondere zaaken, een' keer naar huis zouden doen, om de Gewesten tot spoedige bewilliging in de beraamde punten over te haalen. 't Ontschoot den Franschen, derhalve, ten hoogste, dat de punten reeds verzonden waren. Zy beklaagden 'er zig, ernstelyk, over, tegen de onzen, daartoe gelegenheid neemende, uit de geruchten, die de Spaanschen verspreidden, dat het Verdrag met de Staaten reeds getroffen was; dat het zyn beslag hebben zou, zo dra de laatste Volmagt uit Spanje zou aangekomen zyn, en dat het Leger der Staaten wel te velde getrokken was; doch niets zou uitvoeren. De Staatschen antwoordden „ dat zy de punten

Zy klaagen over de Staatschen.

Antwoord der Staatschen.

„ verzonden hadden, om dat hunne Meesters
„ hun, onlangs, rekenschap hadden afgevor-
„ derd van 't gene zy, tot hiertoe, met de
„ Spaanschen gehandeld hadden; dat zy niet
„ wisten, wat last hun verder gegeven zou
„ worden, na dat de Spaanschen ten volle ge-
„ magtigd zouden zyn; doch, ondertusschen,
„ verzekeren konden, dat hunne Meesters,
„ noch zy, de verbindtenis, met Frankryk aan-
„ gegaan, immer zouden breeken; dat de

1646. „ Spaanſchen verſpreiden mogten, 't genezy „ goedvonden; doch wel haaſt ondervinden „ zouden, dat de Prins van Oranje hen niet „ dagt te ſpaaren."

Weder-antwoord der Franſchen.

De Franſchen, verder met hen in geſprek geraakt, hielden hun voor „ hoe zy, in 't ze„ker, berigt waren, dat Pegnaranda hun, in „ 't handelen over de punten van een Verdrag, „ waarvan het eerſte inhieldt, dat zy geza„menlyk met Frankryk verſtonden te moeten „ verdraagen, hadt voorgehouden, dat hy „ niet dagt, dat zy op uit punt zouden blyven „ ſtaan, wanneer zy anders hunne rekening „ by de handeling vonden, en zagen, dat „ Frankryk niet luiſterde naar een redelyk „ verdrag; dat vyf hunner hem, ſedert, had„den aangezeid, dat de Staaten geen deel al„toos neemen zouden in het belang, welk „ Frankryk hebben mogt, in de zaaken van „ Italie, Katalonie, Portugal, of ergens anders, „ buiten de Nederlanden; en dat zy uitdruk„kelyken laſt van het Hof gekreegen hadden, „ om zig hierover, ten hoogſte, te beklaa„gen." De Staatſchen, met naame Pauw en de Knuit, ſcheenen een weinig verzet, over deeze klagte. Zy raadpleegden, een en andermaal, afzonderlyk, wat zy 'er op antwoorden zouden,

Verklaaring der Staatſchen, dat men zig aan de verbindteniſſen met Frankryk

en gaven, eindelyk, voor beſcheid „ dat de „ Staaten nimmer iet ſluiten zouden, zonder „ Frankryk; dat zy zig heiliglyk zouden hou„den aan de gemaakte Verdragen; doch dat „ het hun, Gevolmagtigden, niet toeſtondt, „ den zin deezer Verdragen te verklaaren, 't „ welk men alleen van hunnen Meeſteren ver„wagten moeſt." De Franſchen hernamen, „ dat

1646.

houden zal.

Twist over de meening dier Verbindtenissen.

,, dat Gevolmagtigden, gezonden om, uit
,, kragte van zeker Verdrag te handelen,
,, wel behoorden te weeten, wat dit Verdrag
,, inhieldt. Dat de Staaten zig, in 't jaar 1634,
,, verbonden hadden, om niet te sluiten met
,, Spanje, voordat men Frankryk voldoening
,, gegeven hadt; dat, onder de belangen van
,, Frankryk, toen ook de zaaken van Pigne-
,, rol, Valteline en Lotharingen begreepen
,, waren; dat het Verdrag van 1635 dat van
,, 1634 bevestigde, en dat zy zelven over de
,, zaaken der Indien handelden, en dus hunne
,, eigen' belangen ook verder uitstrekten, dan
,, tot de Nederlanden." De Staatschen, dit gesprek zoekende af te snyden, begeerden tyd, om de voorige Verdragen nader te onderzoeken. Eenigen hunner, die de Franschen hielden meest tot hen genegen te zyn, verzekerden hun, dat de Staat nimmer de Verbonden schenden zou; en dat de eenige zwaarigheid, die men te dugten hadt, was, dat de byzondere Gewesten zig ontslaan zouden van de kosten des oorlogs, en Frankryk alleen met dezelven belast laaten (*l*). In de onderhandelingen, die, sedert, gehouden werden, drongen de Staatschen, geduuriglyk, op de bekragtiging van het negende punt van 't Verdrag van 't jaar 1644, volgens welk, Frankryk, vrede gemaakt hebbende, terwyl de Staaten alleenlyk Bestand geslooten hadden, zig verbondt, na 't uitgaan van 't Bestand, den oorlog te hervatten. Zeeland hadt, al voor eenigen tyd, sterk gedreeven,

De Staatschen dringen de Franschen tot bekragtiging van het *negende* punt des Verdrags van 1644.

(*l*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 221, 222.

1646. ven, dat men hierop staan moest (*m*). Doch de Franschen hadden geenen zin in deeze bekragtiging: waarom de meeste tyd, met klaagen over elkanders behandeling, gesleeten werdt. De onzen verklaarden, eindelyk „ dat „ zy den Spaanschen uitdrukkelyk hadden aan- „ gezeid, dat zy zig geen afzonderlyk verdrag „ belooven moesten": waarmede de Franschen zig, eenigszins, genoegen lieten (*n*). Ook arbeidden de Staatschen, sedert, eenen geruimen tyd, aan de bemiddeling van een Verdrag tusschen Frankryk en Spanje; hoewel hunne poogingen vrugteloos uitvielen (*o*). Midlerwyl, werden de byzondere onderhandelingen met de Spaanschen sterk voortgezet. Eer 't jaar ten einde liep, was het ontwerp van 't Verdrag zo ver tot volkomenheid gebragt, dat 'er naauwlyks meer dan sluiten en tekenen aan scheen te ontbreeken. De Franschen, die niet nalieten een waakend oog te houden op deeze onderhandelingen, kreegen, van tyd tot tyd, eenig berigt van 't gene 'er in voorviel, en hielden niet op, van klaagen en beschuldigen (*p*). Het Hof van Frankryk besloot zelfs de brieven, van Madrid naar Munster gaande, te onderscheppen, te openen, en afschriften van dezelven te verspreiden; om, ware 't mogelyk, mistrouwen te verwekken, tusschen de handelende partyen (*q*). Doch

Het Fransche Hof onderschept de Spaansche brieven.

(*m*) Aitzema Vredehand. *bl.* 202.

(*n*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 234, 246, 247, 248.

(*o*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 253, 265, 304, 340, 364, 380.

(*p*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 262, 276, 279, 284, 291, 321. Aitzema Vredeh. *bl.* 244.

(*q*) Negotiat, Secret, *Tom.* III. *p.* 231, 246, 247, 251, 288, 295.

JOHAN DE KNUYT,

Ridder, Heer van Oud en nieuw Vosmaer,

en repreſenteerende den eerſten Edele van Zeeland.

A. Schouman del. naar 't Origin. *J. Houbraaken fecit.*

Is. Tirion excudit.

Doch deeze en diergelyke ſtreeken bereikten het einde niet, welk men 'er zig in voorſtelde. De Spaanſchen gaven, van hunnen kant, breed op van den ſtaat van hun byzonder Verdrag met de Vereenigde Geweſten, om de ingezetenen hunner Nederlanden, die ſterk naar vrede verlangden, te vleien, en om de Franſchen te kwellen. Ook zogten zy, door middel van de Knuit, den Prins en Prinſeſſe van Oranje te beweegen, om de laatſte hand te doen leggen aan het Verdrag. De Knuit hadt, over eenige byzondere zaaken, den Prinſe betreffende, reeds eenigen tyd, gehandeld met de Spaanſchen, die zyner Hoogheid aanzienlyke voordeelen beloofden. Ook meende men, dat de Knuit den Prins hadt ingeſcherpt, dat Frankryk geene vrede zogt. Omtrent het einde van 't jaar, kwam men met de Spaanſchen wegens de Indien overeen; zo dat het Verdrag toen op een' zeer goeden voet ſtondt (r). Doch 't wordt tyd, dat wy, Munſter en de Vredehandeling, voor eene wyle, verlaatende, naarſpooren, hoe 't zig, ondertuſſchen, met de zaaken van oorloge, toedroeg.

1646.

Byzondere handel van de Knuit, over de zaaken des Prinſen van Oranje.

De Prins van Oranje, ſchoon merkelyk verzwakt door de jaaren en door de ongemakken des oorlogs, hadt egter, met den aanvang des jaars, ſterk gedrongen op het beraamen van middelen, tot het ſpoedig openen van den aanſtaanden veldtogt; waarvan de gelukkige uitſlag, zo hy verhoopte, der Vredehandelinge gewigt zou byzetten. Frankryk riedt hiertoe ook

XV. Zyne Hoogheid raadt tot het openen van den veldtogt.

(r) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 308, 309, 330, 376, 391, 393.

1646. ook ernstelyk, begeerende, het jaarlyksch Verdrag spoedig te sluiten, en boven den gewoonen eenen buitengewoonen onderstand beloovende (*s*). Doch de Staaten van Holland dreeven, in 't eerst, dat men in 't geheel geenen onderstand van Frankryk behoorde te vorderen (*t*), en zig ten spoedigste te verdraagen met Spanje. Zy lieten zig egter daarna beweegen, om te bewilligen in een Verdrag met Frankryk, welk, in Grasmaand, buiten hunne kennis, te Parys, getekend was. De Koning beloofde den Staaten, by het zelve, den gewoonlyken onderstand van twaalf honderdduizend ponden, die, naderhand, met nog driehonderdduizend ponden verhoogd werden (*u*). Tromp stak, hierop, in Bloeimaand, in zee, om op de Vlaamsche kusten te kruissen. Zyne Hoogheid, schoon ziekelyk, trok, zeer tegen den zin der Prinsesse (*v*), in 't begin van Zomermaand, naar 't Leger, welk, in schepen, voor Dordrecht, lag. Hy was verzeld van zynen Zoon, Prinse Willem, en hieldt zig, eenen geruimen tyd, op, te Breda, zonder iets te onderneemen. Hy hadt het oog op Antwerpen; doch zwakheid van lighaam en geest, of andere heimelyke oorzaaken verhinderden hem, zyn besluit in 't werk te stellen. De Franschen, die Kortryk belegerd hadden, zagen het stil leggen van 't Leger der Staaten aan met ongeduld. D'Estrades boodt den Prinse, uit naam der Koninginne, drieduizend paarden aan, voor den tyd van tien da-

Hy trekt te velde.

(*s*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 124, 145.
(*t*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 147.
(*u*) *Zie* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 123, 101. Vredeh. *bl.* 217.
(*v*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 236.

1646.

Verdrag wegens Antwerpen.

dagen, tot den aanslag op Antwerpen, op Brugge, of op eenige andere Plaats van belang: en de Prins verwierf 'er, eerlang, nog drieduizend knegten nevens. Zyne Hoogheid en de Gemagtigden te velde (*w*) Linden, Lintelo, Wimmenum, Ruisch, Andries Bikker, Herberts, Vosbergen, Rheede, Andrée, Ysselmuiden en van Zanten beloofden, daarentegen, by eene schriftelyke Acte, te Breda, den elfden van Hooimaand, getekend, dat, indien Antwerpen gewonnen werdt, de Roomschgezinden, aldaar, de vrye oefening van hunnen Godsdienst behouden zouden. Doch by een geheim punt werdt verdraagen, dat zy 'er niet meer dan vier Kerken zouden hebben (*x*). De Prins, wel bevroedende, dat deeze belofte, die, buiten byzondere bewilliging der Staaten, geschied was, en den Godsdienst betrof, den meesten kwalyk zou aanstaan, verbondt de Gemagtigden, om 'er een diep geheim van te maaken. Doch de Staaten van Holland drongen den Heer van Wimmenum, om het hun te ontdekken (*y*), en toonden 'er zig, zo wel als die van Zeeland, zeer misnoegd over. Zelfs meen ik, dat Holland en Zeeland de punten, die te Breda geslooten waren, naderhand, weigerden te bekragtigen. Voorts stak het Leger, op den twaalfden van Hooimaand, naar Filippine over. Zyne Hoogheid toog, insgelyks, derwaards. De beloofde Fransche troepen voegden zig by 't Staatsche Leger (*z*); waarna men

Misnoegen over hetzelve.

Het Leger regt weinig uit.

(*w*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 243.
(*x*) *Zie* AITZEMA Vredehand. *bl.* 248.
(*y*) Resol. Holl. 27, 28 *July* 1646. *bl.* 257, 258.
(*z*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 317.

1646. men voorttrok naar den kant van Antwerpen, zonder egter iet van belang te verrigten. Alleenlyk, werdt de ſchans Molenſteeg by Gend, en het Slot te Teemſche bemagtigd, in 't begin van Oogſtmaand. Ook namen Jan Evertſen en *Jan Willem Kabeljaauw*, Bevelhebber van Liefkenshoek, de ſchans het Boerengat in; vanwaar zy Antwerpen zeer zouden hebben konnen benaauwen. Doch die van de Stad zonden 'er eenige welbemande ſchepen op af, die de onzen noodzaakten, de ſchans te verlaaten. Ook ruimde men het Slot te Teemſche eerlang. Het Leger, op verzoek der Franſchen, nog eenigen tyd in Vlaanderen getoefd hebbende (*a*), werdt, omtrent het midden van Herfſtmaand, te ſchepe, naar Bergen op Zoom gevoerd, en toog, van daar, in 't begin van Wynmaand, naar Venlo, welk met een beleg gedreigd werdt. Ook begon men de Stad hevig, en zelfs met gloeiende kogels, te beſchieten. Doch alzo zy weigerde zig op te geeven, werdt 'er, eenige dagen, gearbeid aan de loopgraaven; maar men vondt het jaargetyde te verre verloopen, om de Stad te bemagtigen; weshalve het beleg opgebroken, en het Krygsvolk, nog voor 't einde van Wynmaand, naar de Winterlegeringen geleid werdt (*b*). Veelen verwonderden zig, dat 'er, in deezen veldtogt, van de Staatſche zyde, zo weinig verrigt was. De Franſchen in 't byzonder hadden zig gevleid, met het aantaſten, of bemagtigen van Antwerpen, door den Prinſe, en zy ſchreeven het

Venlo vergeefs belegerd.

Oorzaaken van den ſlegten uitſlag van den veldtogt.

(*a*) Reſol. Holl. 11 *Sept.* 1646. *bl.* 393.
(*b*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 96, 100, 101, 102, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113.

het miſſen van den aanſlag op deeze Stad, 1646.
voornaamlyk, toe aan zwakheid van geeſt, waardoor hy, zeidenze, ſchier tot in 't gezigt der Stad genaderd zynde, vergeten hadt, dat hy gekomen was, om haar aan te taſten (*c*). Anderen meenden, dat eenige Geweſten, met naame Holland, oordeelende, dat men reeds genoeg ſterke Steden te bewaaren hadt, de beweegingen van het Leger hadden weeten te ſtremmen. Ook zou de Stad Amſterdam voor het winnen van Antwerpen bedugt geweeſt zyn, uit vreeze dat de Koophandel, dien zy deezer Stad onttrokken hadt, eens wederom derwaards keeren mogt. Eindelyk, verſtonden ſommigen, dat het aantaſten van Antwerpen de ganſche Spaanſche magt derwaards gelokt, en den Franſchen, die reeds ſterk genoeg waren in de Nederlanden, ruime gelegenheid gegeven zou hebben, om alles wat zy wilden weg te neemen: 't welk zyne Hoogheid, wyſſelyk, hadt willen voorkomen. Zo verſcheiden ſprak men van de oogmerken van deezen veldtogt. De Prins zelf, in den Haage verwelkomd wordende, zeide, *'t is my leed, dat 'er, deezen Zomer, niet meer uitgevoerd is; maar 't is vrede* (*d*).

De Franſchen hadden, ondertuſſchen, eerſt Kortryk, daarna S. Wynoksbergen en Veurne, en eindelyk ook Duinkerken bemagtigd (*e*): 't welk hen, op het einde des jaars, ongenegener maakte, om met Spanje te ſluiten, dan zy in den beginne geweeſt waren. Zy meenden, dat de Prins van Oranje het winnen van Duin-

(*c*) Basnage *Tom.* I. *p.* 31.
(*d*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 109, 113.
(*e*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 113.

1646. Duinkerken, door den togt naar Venlo, hadt willen verhinderen (*f*); 't welk nogtans mislukt was.

XVI. Gevegt, tusschen een Staatsch Oorlogsschip en zeven Duinkerkers.

Ter zee was, dit jaar, luttel voorgevallen. Alleenlyk, was 's Lands Kapitein Klaas Juinbol, eene Vloot Fransche Koopvaarders herwaards geleidende, op den tweeden van Sprokkelmaand, voor de Maaze, slaags geraakt met zes Duinkerkers: en den vierden, met zeven. Vinnig was dit gevegt. Juinbol kreeg meer dan honderd schooten door zyn schip. Al zyn want en rondhout raakte genoegzaam aan stukken. Ook hadt hy zeven dooden en zesentwintig gekwetsten. Zelf bekwam hy eene wonde in 't vleesch, daar hy luttel gevaars in stelde; gelyk my, uit zynen eigen' brief, den zevenden van Sprokkelmaand, van voor de Helder, aan zyne Huisvrouwe geschreeven, gebleeken is: 't welk ik hier te liever melde, om dat sommigen aantekenen, dat Juinbol, in dit gevegt, omkwam (*g*). De Duinkerkers hielden, eindelyk, af. Vier Koopvaarders vielen hun in handen. Juinbol werdt, op zyne terugkomst, in erkentenis der betoonde dapperheid, vereerd met een' gouden gedenkpenning, waarop, aan de eene zyde, 't gevegt, en aan de andere, het wapen der Admiraliteit verbeeld stondt. Juinbol begaf zig, sedert, naar Rotterdam, alwaar hy, volgens de verklaring der Heelmeesteren, aan de wonde, in 't gevegt bekomen, op den vyfden van Louwmaand des jaars 1647., overleeden is (*h*). Voor

(*f*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 303, 345.
(*g*) COMMELIN Fredr. Henr. II. *Deel*, *bl.* 205.
(*h*) *Uit* verscheiden' Brieven en Stukken, *onder de nakom. van Kapn.* JUINBOL *berustende.*

Voor 't einde deezes jaars, werdt, in den Haage, een Huwelyk gesloten en voltrokken, tusschen Fredrik Willem, Keurvorst van Brandenburg, en de Prinsesse *Louise*, oudste Dogter van zyne Hoogheid Fredrik Henrik; waarover, al sedert eenigen tyd, gehandeld was (*i*). De Huwelyksvoorwaarden werden, op den zevenden van Wintermaand, getekend (*k*), en de trouwplegtigheden, ten zelfden dage, voltrokken, hebbende de Staaten van Holland, op 't verzoek van zyne Hoogheid, de ondertrouwden ontslaagen van de verpligting, om de gewoone Kerkgeboden vooraf te laaten gaan (*l*). Men meende, dat dit Huwelyk, zo wel als de voorige verbindtenissen van 's Prinsen kinderen met Groot-Britanje en met den Huize van Oostfriesland, hoewel de laatste nimmer voltrokken werdt, verscheiden' Gewesten kwalyk behaagden; als oordeelden ze, dat Vorsten, wier Landen grensden aan 't gebied van deezen Staat; gelyk Oostfriesland, en het gebied van den Keurvorst van Brandenburg, sedert dat hem een deel der Kleefsche en Guliksche nalaatenschap aanbestorven was, deeden; zig, niet zonder oogmerk, verbonden met den Prinse van Oranje; die ook, dagten eenigen, byzondere redenen hebben moest, om zig met deeze Vorsten, of met zulken, die zo magtig ter zee waren als Groot-Britanje, te vermaagschappen (*m*). Doch van deeze bedenkingen, zoze al in eenigen mogten opgekomen

1646.

XVII. Huwelyk van den Keurvorst van Brandenburg met de oudste Dogter van Oranje.

(*i*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 106.
(*k*) *Zie* dezelven *by* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 145.
(*l*) Resol. Holl. 6 *Dec.* 1646. *bl.* 350.
(*m*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 379.

1646. men zyn, werdt niets openlyk vermeld. Ook heeft de bevinding, ſedert, geleerd, dat de Staat zo wel voordeel als laſt gehad heeft, van de Huwelyksverbindteniſſen der Prinſen en Prinſeſſen uit den Huize van Oranje.

XVIII. De Prins wordt zeer zwak.

Na 't voltrekken van het Huwelyk, waarvan wy ſpreeken, nam 's Prinſen zwakheid zo zeer toe, dat men aan zyne herſtelling begon te wanhoopen. Hy ſukkelde, den gantſchen winter, aan de koorts, die zig, by vlaagen,

1647. verhefte. Ook overviel hem, van tyd tot tyd, eene zwakheid van verſtand, die hem verhinderde te arbeiden aan zaaken van Regeeringe. Hy hadt, in Hooimaand des voorleeden jaars, te Breda zynde, reeds verklaard, dat een eerlyk en voordeelig Verdrag met Spanje niet

Hy raadt tot vrede.

ongeraaden was (*n*): en nu vermaande hy, gedüuriglyk, tot vrede, zynde in deeze gedagten gebragt of verſterkt, door de Prinſeſſe, zyne Gemaalinne, welke de Franſchen hielden, door Spanje, gewonnen te zyn (*o*).

De jonge Prins neigt, daarentegen, tot het voortzetten des oorlogs.

De jonge Prins, op wien de Ampten zyns Vaders verſterven moeſten, toonde zig, daarentegen, geneigd tot het voortzetten des krygs, zynde hy, al vroeg, in den waan gebragt, dat zyn gezag en zyne inkomſten, in tyd van vrede, al te zeer beſnoeid zouden worden, en dat de Staaten den klem der Regeeringe, geheellyk, zouden aan zig trekken. Doch de Staaten, vooral die van Holland, de ſtem zyner Hoogheid hebbende, deeden te ernſtiger arbeiden tot verdrag. 's Prin-

Dood van Prin-

ſen ziekte nam, ondertuſſchen, zo zeer toe, dat hy,

(*n*) Reſol. Holl. 26 *July* 1646. *bl.* 256.

(*o*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 282, 355. Memoir. du Comte *de* GUICHE *Introd. p.* 12, 14.

hy, op den tienden van Lentemaand, eene geweldige verheffing van koorts gekreegen hebbende, door de Geneesmeesters, genoegzaam, opgegeven werdt. De algemeene Staaten en de Staaten van Holland kwamen, hierop, des anderendaags, in merkelyken getale, om affcheid te neemen van den ſtervende Prinſe; die poogingen deedt om te ſpreeken; doch naauwlyks eenige verſtaanbaare rede kon uitbrengen. De Predikant *Goedhals*, die den Prins, dikwils, bezogt hadt, en meende zyne belemmerde ſpraak beter dan anderen te konnen verſtaan, verklaarde, dat het gene zyne Hoogheid den Raadpenſionaris Kats zeide, gevat te hebben „ dat hy de Staaten dankte voor de eer, „ die hy en de zynen, tot hiertoe, van hun genooten hadden; dat hy het Land getrouwelyk gediend hadt; doch nu niet meer vermogt; en dat hy het Land, Gods Kerk en „ en zyn eigen Huis en maagſchap den Staaten aanbevolen liet." 't Welk, als de laatſte woorden van zyne Hoogheid, in de Regiſters der Staatsbeſluiten van Holland, werdt aangetekend (*p*). De Prins, vervolgens met handtaſting affcheid genomen hebbende van de Staaten, lag nog te zieltoogen, tot op den veertienden; wanneer hy, des morgens omtrent vyf uuren, zagtelyk ontſliep (*q*), in het vierenzeſtigſte jaar zyns ouderdoms. Het Lyk werdt, op koſten van het ſterfhuis, den tienden van Bloeimaand, te Delft, in 't Graf van Prinſe Willem, Vader van zyne Hoogheid, met

1647.

ſe Fredrik Henrik.

(*p*) Reſol. Holl. 11 *Maart* 1647. *bl.* 69.

(*q*) Reſol. Holl. 14 *Maart* 1647. *bl.* 71. AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 101, 102, 157, 158 *enz.*

1647. met veele ſtaatſie, bygezet (*r*). Weinige dagen te vooren, was 's Prinſen uiterſte wil, gemaakt in 't jaar 1644 (*s*), doch onlangs, by *Codicil*, een weinig veranderd, in 't byzyn van Gemagtigden der algemeene Staaten, geopend (*t*). Hy hadt zynen eenigen Zoon, Willem, en, by deszelfs vooroverlyden, zonder wettige kinderen, zyne oudſte Dogter, Louiſa, nu Keurvorſtinne van Brandenburg, tot zyne eenige erfgenaamen verklaard. Aan deeze Dogter, maakte hy tweehonderdenvyftigduizend guldens, en eenhonderdenvyftigduizend aan ieder der drie overigen, *Albertina Agnes*, *Henrietta Katharina* en *Maria*. Aan zyne Gemaalin, de Prinſeſſe Amelia van Solms, hadt hy, by zyn' uiterſten wil, eenen Lyftogt van vierentwintigduizend guldens, jaarlyks, gemaakt, benevens het gebruik der Huizen te Ryswyk en in den Haage in 't Noordeinde. Doch by zyn Codicil, kort voor zynen dood geſteld, hadt hy haar jaarlykſch inkomen nog merkelyk vermeerderd. De nakomelingen van Graave Willem Lodewyk van Naſſau waren niet wel te vrede, over 's Prinſen uiterſten wil, alzo, volgens dien van Prinſe Maurits, in geval 'er geene mannelyke erven van Fredrik Henrik nableeven, de goederen van den Huize van Oranje op hen verſterven moeſten; daar, volgens de ſchikking van wylen zyne Hoogheid, de Keurvorſtin van Brandenburg en derzelver kin-

Zyn uiterſte wil en kinderen.

(*r*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 174. Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 334.
(*s*) *Zie* het Teſtam. *by* Aitzema II. *Deel*, *bl.* 977. *Voiez auſſi* Supplem. *au* Corps Diplom. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 295.
(*t*) Reſol. Holl. 3 *May* 1647. *bl.* 106.

kinderen hun voorgetrokken werden (*u*). Ook zyn deeze verschillende uiterste willen, in laater' tyd, oorzaak van veel twist geweest, tusschen de Vorstelyke Huizen van Brandenburg en Nassau. 1647.

XIX. Zyne Afbeelding.

Fredrik Henrik liet geene wettige kinderen na dan de genoemde vyf, eenen zoon en vier dogters. Doch hy hadt ook eenen natuurlyken Zoon, *Fredrik van Nassau*, Heer van Zuilestein, Kolonel van een Regement knegten in Staatschen dienst. De Prins overleedt met den roem, dat hy het magtig Spanje, waartegen zyn Vader zig naauwlyks hadt konnen verdedigen, en welk zyn Broeder, alleenlyk, eenige merkelyke afbreuk gedaan hadt, eindelyk, zo laag hadt helpen vernederen, dat het den Staat ernstelyk en by herhaalinge aanzogt om vrede, en gunstiger voorwaarden uitboodt, dan men zig, eenige jaaren herwaards, zou hebben durven belooven. Zyne tydgenooten hielden hem voor den uitsteekendsten Krygsheld zyner eeuwe. Hy evenaarde, dagt men, of overtrof zynen Broeder, die, in de konst van oorloogen, te gelyk zyn meester geweest was, in beleid en voorzigtigheid, en in onbezweeken' standvastigheid. En dat hy, sedert de naauwe verbindtenissen met Frankryk, met naame in den laatsten tyd zyns leevens, verscheiden' veldtogten deedt, zonder veel te verrigten, moet, mogelyk, eerder als een uitwerksel zyner diepe Staatkunde aangemerkt, dan aan zyne toeneemende zwakheid van verstand en kragten toegeschreeven worden. In zaaken van Regeerin-

(*u*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 174.

1647. ringe, heeft hy zig zo gemaatigd weeten te gedraagen, dat hy, in 't gemeen, bemind en geagt werdt; tot dat zyne sterke begeerte tot het voortzetten des oorlogs, en zyn heimelyke handel met het Hof van Frankryk hem een weinig verdagt maakten by sommige Gewesten; vooral, by de voornaamste Steden van Holland, die, door den slegten staat van 's Lands geldmiddelen, en, door 't belang des Koophandels, geperst werden tot vrede. 't Stuk van den Godsdienst werdt, door hem, ook altoos met gemaatigdheid behandeld. Hy hieldt zig, wat zyn' persoon betrof, by de openbaare Kerke; doch hadt een' afkeer van de vervolging, die, eer hy aan 't bewind kwam, verwekt was tegen de Remonstranten. Ook verwierven deezen, onder zyne Stadhouderlyke Regeeringe, in veele Steden, de vryheid van Godsdienstoefening, welke zy nog tegenwoordig genieten. Veele Wethouders, die niet vreemd waren van hunne Leere, werden, door hem, op 't kussen geholpen: veele anderen, die, te vooren, van hunne ampten verlaaten waren, hersteld: hoewel hy altoos verstondt, dat de goede Staatkunde niet toeliet, de voornaamsten der genen, die, ten tyde zyns Broeders, uit het bewind geraakt waren, onder welken, de Groot uitstak, van nieuws, deel aan de Regeeringe te geeven; immers niet, zonder dat zy eene soort van schuldbekentenis deeden. Omtrent de Roomschgezinden, gebruikte hy zo veele toegeevendheid, dat men in Frankryk in den waan viel, dat hy hunner Leere heimelyk toegedaan was (*v*); schoon hier-

(*v*) Negotiat. Secret. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 181.

hiervan nimmer iet het minste gebleeken is. 1647.
Wat zyne persoonlyke hoedanigheden betreft, hy was, in de kragt zyns ouderdoms, schoon, gezond en sterk van lighaam. Alleenlyk was hy, somtyds, onderhevig aan de jigt (*w*). Hy hadt, naar men getuigd vindt, een goed verstand, en een doordringend oordeel. Voorzigtig was hy, en by wyle langzaam in 't besluiten, zeggende dikwils, als hy zekere ontwerpen goedgekeurd hadt, *dat men zig nog eens beslaapen moest, eer menze tekende* (*x*). Doch als hy eens vastelyk besloot en hadt, was hy wakker en onverzettelyk in 't uitvoeren. Hy oefende eene strenge krygstugt, en vorderde eene stipte gehoorzaamheid aan 't gene hy bevolen hadt. Hy was edelmoedig en milddaadig; niet spaarzaam in 't pryzen van braave daaden, en gemeenzaam omtrent luiden van verdiensten, zelfs omtrent vreemdelingen. Hy handelde zyne vyanden heuschelyk, en bewoog hen, daardoor, dikwils, om zyne gunst te zoeken. Nimmer verliet hy zyne vrienden, hoe zeer hun 't geluk ook mogt tegenloopen. Hy was, gelyk zyn Vader, doorgaans, bedekt, en niet ligt te doorgronden. Ook vertrouwde hy zig aan niemant, dien hy niet lang en dikwils beproefd hadt. Vleiery vondt by hem geenen ingang. Hy zogt zyne eigen' grootheid en die van zyn Huis, op zulk eene wyze, datze hem van zelve scheen t'huis te komen, en begeerdeze niet, alsze hem verdagt of onbemind zou gemaakt hebben. Hy verlustigde zig,

(*w*) Aitzema III. *Deel*, *bl* 273, 606.
(*x*) D'Estrades *Tom.* I p. 56.

1647. zig, als hy niet te velde was, dikwils, in boekoefeningen, en droeg, gemeenlyk, een' beknopten *Cæsar*, in 't Latyn, by zig. Ook hadt hy eene diepe eerbiedenis voor Prinse Willem, zynen Vader, wiens nagelaaten' schriften hy, naarstiglyk, gelezen hadt (y). Hy voerde de woorden *Patriæque Patrique*, dat is, *Aan myn Vaderland en aan myn' Vader*, tot zyne zinspreuk; als wilde hy hiermede te kennen geeven, dat zyn beleid en wapenen den Vaderlande en der gedagtenisse zyns vermoorden Vaders toegewyd waren (z). Kortom, Fredrik Henrik, die zelf 't spoor zyns Vaders gevolgd hadt, liet zynen Zoon, Prinse Willem, een treffelyk voorbeeld agter, en bleef by de meeste Landzaaten lang in loflyke gedagtenis, wordende het weinige, welk men in hem mispreezen hadt, uit veeler geheugen gewischt, door de herinnering zyner menigvuldige diensten en uitmuntende hoedanigheden.

XX. Willem, Prins van Oranje, wordt Kapitein en Admiraal-Generaal over de Krygsmagt van den Staat.

Hy was zo dra niet overleeden, of, ter Vergaderinge der algemeene Staaten, werdt overwoogen, of 't niet geraaden ware, in gevolge der voorgaande Besluiten, het Kapitein- en Admiraalschap Generaal over de Land- en Zeemagt van den Staat, zonder uitstel, op te draagen aan zyne Hoogheid, Prinse Willem, sedert, in 't gemeen, den tweeden van dien naam geheeten. De Heer Ripperda hadt, reeds drie dagen voor 's Prinsen dood, gevraagd, of men, hiertoe, niet terstond na dat zyne Hoogheid overleeden zou zyn, behoorde te

(y) D'Estrades *Tom.* I. *p.* 46, 55, 56.
(z) Aubery Memoir. *p.* 330, 365, 366. Commelin Leeven van Fred. Henr. II. *Deel*, *bl.* 214.

te komen. Doch die van Holland hadden toen nog ontydig geoordeeld, deswege, eenig besluit te neemen (*a*). Nu bewilligden de Afgevaardigden van Gelderland terstond in den voorslag, uit kragte der voorige besluiten van dit Gewest. Holland insgelyks. Zeeland, de voorige besluiten wegens de opvolging in hunne waarde laatende, droeg, uit naame der Staaten van dit Gewest, het Kapitein- en Admiraalschap op aan Prinse Willem: Friesland en Groningen niet, dan op 't behaagen der Staaten dezer Gewesten. De stemmen van Utrecht en Overyssel vind ik niet gemeld. De Prins deedt, ten zelfden dage, den eed, in de gewoone Vergaderinge, aan handen van Gemagtigden der algemeene Staaten, *op Instructie, alreeds gemaakt, of nog te maaken* (*b*): welk byvoegsel, op begeeren der Staaten van Holland, in den eed werdt ingelast (*c*). 1647.

Ter Staatsvergaderinge van Holland, werdt wel terstond beslooten, het Stadhouderschap van dit Gewest ook op te draagen aan zyne Hoogheid. Doch eer men den Lastbrief hiertoe opmaakte, vondt men dienstig te onderzoeken, of wylen zyne Hoogheid dit Ampt, op eenige *Instructie*, bekleed hadt, en op welke; middlerwyl, belastende, dat de *depeschen* van het Hof, alleenlyk op den naam van President en Raaden, zouden uitgegeven worden. Men draalde, naar 't schynt, met dit werk, om dat men 's Prinsen geneigdheid, op 't stuk der Vredehandelinge, eerst begeerde te ondertasten. Verschil over de opdragt van 't Stadhouderschap van Holland en Zeeland aan zyne Hoogheid.

(*a*) Resol. Holl. 11 *Maart* 1647. *bl.* 70.
(*b*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 172, 173.
(*c*) Resol. Holl. 14 *Maart* 1647. *bl.* 71, 72.

1647. ten. Doch zyne Hoogheid, zig terstond verklaard hebbende, dat hy gezind was, het oogmerk der Staaten te bevorderen, scheen 'er geene reden te zyn, om de opdragt van het Stadhouderschap langer te verschuiven. Verscheiden' verhinderingen veroorzaakten egter, dat het lang agter bleef. Eerst, verzogt Zeeland, de opdragt te gelyk met Holland te mogen doen, op gelyken Lastbrief, als, in den jaare 1625, aan wylen den Prinse verleend was. Doch die van het Noorderkwartier vonden hierin zwaarigheid, alzo, in deezen Lastbrief, Zeeland, na Holland, en voor Westfriesland genoemd was, 't welk zy niet gedoogen wilden. Nog was, te vooren, in de opdragt van het Stadhouderschap over Briele en Voorne, by verzuim, 't Land van Voorne gesteld voor de Stad Briele: 't welk nu veranderd moest worden. Doch dit vondt kleine zwaarigheid. Met Zeeland, alwaar egter, terstond, het regt van eersten Edele, onder de gewoonlyke voorbehoudingen (*d*), aan den Prinse was opgedraagen (*e*), was men langer bezig. De Staaten van dit Gewest verstonden, dat de Briel en 't Land van Voorne tot Zeeland behoorden. Ook begeerden zy maar eenen Lastbrief gegeven te hebben, voor Holland, Zeeland en Westfriesland (*f*), waartoe die van Holland, en vooral Hoorn, Enkhuizen en Medenblik, die eigenlyk Westfriesche Steden waren, niet verstaan konden. Men raadpleegde hierover, van tyd tot tyd. Holland meende, dat men, twee Lastbrie-

(*d*) *Zie* VIII. *Deel*, *bl.* 461.
(*e*) Notul. Zeel. 19 *April* 1647. *bl.* 93.
(*f*) Notul. Zeel. 20 *April* 1647. *bl.* 98.

brieven verleenende, een' voor Holland met Westfriesland, en een' voor Zeeland, 't geschil over den rang affneedt. Doch Zeeland liet zig dit niet beduiden. Midlerwyl, vertrok zyne Hoogheid uit den Haage. De opdragt van het Stadhouderschap werdt, het gantsche jaar, verschooven (*g*). Ondertusschen, werdt ook eene Instructie ontworpen, door die van Holland, welken, ziende die van Zeeland gezind tot uitstellen, eindelyk, op den twintigsten van Wintermaand, den Prinse den eed afnamen en Lastbrief gaven, als *Gouverneur*, *Kapitein-Generaal en Admiraal van Holland en Westfriesland, Briele en Voorne*. Doch hy bekwam geene Instructie, hebbende Gekommitteerde Raaden, het vaststellen derzelve ondienstig geoordeeld (*h*). Zeeland besloot toen ook den Prins, op byzonderen Lastbrief, tot Stadhouder van dit Gewest aan te stellen: ten welken einde, in Louwmaand des volgenden jaars, Gemagtigden herwaards kwamen: op den twee-entwintigsten van welken, de Prins, voor 't eerst, in den Raad en op de Rolle van den Hove, zitting nam (*i*). De Lastbrief van Zeeland werdt, eerst op den negentienden van Grasmaand, gedagtekend (*k*). Hy kwam genoegzaam overeen met die van Holland, uitgenomen in 't Regt van vergiffenis, welk Zeeland niet gewoon is, den

1647.

Hy bekomt Lastbrief van Holland en Zeeland afzonderlyk.

Byzonderheid, in deeze Lastbrieven, wegens den Briele en Voorne.

(*g*) Notul. Zeel. 20 *July*, 23, 24 *Aug.* 9, 13 *Dec.* 1647. *bl.* 264, 175, 178, 281, 292, 309.

(*h*) Resol. Holl. 15, 21, 20 *Maart* 8, 10, 11, 12 *April* 13 *May* 24, 27 *Juny* 6, 8, 9 *Aug.* 30 *Oct.* 13, 16 *Nov.* 16, 17, 18, 19, 20 *Dec.* 1647. *bl.* 73, 74, 78, 79, 86, 91, 92, 94, 95, 97, 111, 141, 144, 175, 177, 178, 274, 290, 291, 292, 310, 312, 314, 317, 319, 320.

(*i*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 237.

(*k*) Notul. Zeel. 2 *Jan.* 5 *Febr.* 28 *April* 1648. *bl.* 5, 33, 143.

1647. den Stadhouderen te verleenen. Voorts, is aanmerkelyk, dat, gelyk de Staaten van Holland Lastbrief gaven, voor *Holland en Westfriesland met den Briele en Voorne, wesende gelegen en behoorende aan Holland;* de Staaten van Zeeland, om hun regt op Briele en Voorne te handhaaven, Lastbrief verleenden, voor *Zeeland met den Briele en Voorne, wesende gelegen en behoorende aan Zeeland* (*l*); welke byzonderheden my, in geene voorgaande *Commissien* der Stadhouderen, voorgekomen zyn. De Staaten van Holland stelden zyne Hoogheid ook tot Groot-Houtvester aan, en deeden hem nu het *reëel Compliment* van honderdduizend guldens (*m*): waarover men, sedert eenige jaaren, geraadpleegd hadt (*n*). In Bloeimaand des jaars 1647, was hy tot Stadhouder van Gelderland aangenomen, op een Berigtschrift, welk hy beëedigd hadt (*o*): Utrecht, Overyssel en Groningen namen den Prinse, omtrent deezen tyd, ook den eed af, als Stadhouder (*p*). En in Lentemaand des jaars 1648, werdt hy, door de algemeene Staaten, op eene wedde van drieduizend guldens, aangesteld tot Stadhouder der Landen van Overmaaze (*q*). Zy gaven hem, insgelyks, het Stadhouderschap van Wedde en Westwoldingerland (*r*). Ook haddenze hem al te vooren het regt geschonken, om vergiffenis-

(*l*) VI. Memoriaalb. ROLLAND *f.* 19, 29.
(*m*) Resol. Holl. 15 *Jan.* 18 *July* 1643. *bl.* 7, 251.
(*n*) *Zie* hier voor, *bl.* 300.
(*o*) *Zie* het *by* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 198.
(*p*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 174, 175.
(*q*) Resol. Holl. 3 *Maart* 1648. *bl.* 54. AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 246.
(*r*) Resol. Gener. 28 *Febr.* 1648. *by* WICQUEF. *Preuv. p.* 237.

nissen te verleenen in de Stad en Lande van Maastricht (s). Uit al het welke blykt, dat men, om stryd, de gunst van zyne Hoogheid zogt te winnen. Ondertusschen, is ten hoogsten opmerkelyk, dat de Prins niet werdt ontvangen tot Stadhouder van Holland, dan na dat de vrede met Spanje zo goed als geslooten was; en dat het Verdrag te Munster getekend werdt, niet meer dan agt dagen, na dat hy in den Hove zitting genomen hadt. Hy bereikte, toen zyn Vader overleedt, naauwlyks eenentwintig jaaren. Driftig en oorlogszugtig van aart, als hy was, mogt men 't een ongeluk voor hem rekenen, dat hy aan 't bewind kwam, in eenen tyd, dat de Landen vrede noodig hadden, en sterk naar vrede verlangden. De Staaten en hy verschillende inzigten hebbende, ontstondt 'er, tusschen hem en eenige voornaame Leden, eerlang, een misnoegen, welk gewigtige gevolgen naar zig sleepte. 1647.

XXI. Beweegingen te Dordrecht.

Men zag, in Herfstmaand des jaars 1647, reeds eenige beginsels van ongenoegen tegen de Regeeringe te Dordrecht. *Joan Walen*, weleer Advokaat voor den Hove van Holland, en daarna voor den Geregte van Dordrecht, hadt zig, sedert eenigen tyd, met der woon, derwaards begeven, onaangezien hem, te vooren, de Stad ontzeid was. Hy hieldt 'er heimelyke byeenkomsten, ten zynen huize, in welken, hy de burgers ophitste, tegen de Regeeringe. Ook schreef en strooide hy eenige schriften, om 't volk verder gaande te maaken, en tot daadelykheid te vervoeren. Zyn bedryf verwek-

(s) Resol. Holl. 30 *Jan.* 1648. *bl.* 39.

1647. wekte, eerlang, zo veel opschudding, dat het Hof zig verpligt vondt, Gemagtigden derwaards te zenden, die de klagten der Burgerye hoorden, en de zaaken in rust bragten. Doch Walen, die zig schuil hieldt, werdt openlyk ingedaagd, en, niet verschynende, op den hals, gebannen uit Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht, met verbeurdverklaaring zyner goederen (*t*). Het Hof trok zig deeze zaak alleen aan, die anders ook tot den Stadhouder scheen te behooren, om dat zyne Hoogheid, Prins Willem, nog niet in de Stadhouderlyke waardigheid bevestigd was.

XXII. Vervolg der Munstersche Vredehandeling.

Het werk der Vredehandelinge, tusschen Spanje en deezen Staat, was, midlerwyl, wakkerlyk voortgezet. Tot hiertoe, was men meest bezig geweest, met van Bestand te handelen: 't zy dat men, hiertoe, in den beginne, meest neigde; 't zy dat de Staaten van Holland, die merkelyken invloed op de handeling hadden, in 't eerst, alleenlyk spraken van Bestand, om wylen den Prins en eenige byzondere Gewesten te ligter over te haalen tot de handeling. De punten, in den voorleeden Zomer, naar den Haage gezonden, liepen alleen uit op een Bestand; welk, volgens den voorslag der Spaanschen, twaalf of twintig jaaren duuren zou. Doch alzo de Koning van Frankryk, by aanhoudinge, weigerde, zig te verbinden, om, na 't eindigen van 't Bestand, den oorlog te hervatten, wanneer hy vrede gemaakt hadt met Spanje; begon men de gedagten van een Bestand

(*t*) Sentent. van den Hove tegen Mr. Johan Walen *van* 7 *Febr.* 1648. *gedr.* 1648. AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 205.

ſtand te laaten vaaren, en niet dan van vrede te ſpreeken. Men hieldt het veel roemrugtiger voor den Staat, dat men den Koning van Spanje verpligtte, by verdrag van eeuwige Vrede, afſtand te doen van alle Regt op de Landen, dan dat hy zulks, gelyk te vooren geſchied was, alleenlyk doen zou, by verdrag van Beſtand. De Staaten van Holland drongen deeze reden zo ſterk aan, in de Vergadering der algemeene Staaten, dat men eenpaariglyk beſloot, de byzondere Geweſten, door brieven en bezendingen, over te haalen, om in het handelen over eene eeuwige Vrede te bewilligen (*u*). Ook ſtemdenze 'er, eerlang, allen in, Zeeland alleen uitgenomen (*v*). Holland ſloeg, ſedert, voor, dat de zes Geweſten, de ontworpen' punten van Beſtand in Vredepunten veranderen moeſten. De vyf andere Geweſten bewilligden hierin en Zeeland zelf eindelyk, mids men zig vooraf onderling verbonde den Godsdienſt, de Utrechtſche Vereeniging en 't ſtuk van 't Krygsvolk te zullen handhaaven, volgens den voorſlag, voorheen gedaan, door de Afgevaardigden van dit Geweſt (*w*). Doch de andere Geweſten verklaarden zig, hierop, niet naar genoegen van Zeeland (*x*). Nogtans, werdt de verwiſſeling der punten van handeling, eenpaariglyk, vaſtgeſteld (*y*). Men arbeidde, ſedert, te Munſter, niet meer aan een Beſtand; maar aan eene 1647.

(*u*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 174.
(*v*) *Zie* Aitzema Vredehand. *bl.* 258-262.
(*w*) *Zie* hier voor, *bl.* 411.
(*x*) Notul. Zeel. 17, 20, 21 *Sept.* 5 *Oct.* 3 *Nov.* 1646. *bl.* 262, 274, 286, 304, 348. Aitzema Vredehand. *bl.* 263.
(*y*) *Zie* 't Ontwerp deezer Verwiſſel. *in de* Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 467.

1647.

De Spaanschen en Staatschen komen genoegzaam overeen wegens de Vredepunten.

eene eeuwige Vrede, en kwam, nog in Wintermaand des jaars 1646, wegens verscheiden' punten van belang, de Indien, de Meierye van 's Hertogenbosch, en de Landen van Overmaaze betreffende, genoegzaam overeen met de Spaanschen. De punten, over welken men eens geworden was, werden, door de wederzydsche Gevolmagtigden, behalve door den Heere van Nederhorst, by voorraad, getekend (z). 't Voltrekken der handelinge werdt, alleenlyk, verschooven, om dat de onzen verklaarden, niet te konnen sluiten, zonder dat Frankryk en Spanje zig insgelyks verdroegen (a). Ook verzuimden de Franschen niet, by alle gelegenheden, in den Haage en te Munster, te vertoonen, dat zulks, uit hoofde der gemaakte verbindtenissen, niet mogt geschieden (b).

De onzen zoeken Frankryk en Spanje te bevredigen.

't Ontwerp van een Verdrag tusschen Frankryk en Spanje was, eindelyk, in den aanvang deezes jaars, in staat gebragt, om aan de Staatschen, als middelaars tusschen hunnen vriend en hunnen vyand, vertoond te worden (c). Doch 't werk deezer bemiddelinge was zo vol zwarigheid, dat men 't, na veele vergeefsche pogingen, eindelyk moest laaten steeken (d). Frankryk, nog al voortgaande, met het vervolgen zyner overwinningen, aan verscheiden' oorden, schoon niet met zo goeden uitslag, als in de

(z) *Zie* AITZEMA Vredehand. *bl.* 294, 300.

(a) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 126-135, 156. Vredehand. *bl.* 264, 272.

(b) *Zie de* Propos. van Brasset en de la Thuillerie *in de* Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 445 *en* AITZEMA Vredehand. *bl.* 273 *enz.*

(c) Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 3.

(d) Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 104, 106, 110, 129, 157, 188, 205, 207, 224, 240, 391, 421.

de voorleeden' jaaren, hadt te minder ooren 1647.
naar voorslagen tot vrede, die, van den Spaanschen kant, en zelfs van den kant der middelaaren, redelyk geoordeeld werden. Ook toonde Spanje minder geneigdheid tot vrede met Frankryk op nadeelige voorwaarden, naar gelang, dat de hoop tot het sluiten van een byzonder Verdrag met deezen Staat toenam. De Spaanschen vleiden zig zelfs met de hoop van, na het treffen van zulk een Verdrag, een naauw Verbond van onderlinge bescherming te zullen konnen sluiten met de Staaten en met den Keurvorst van Brandenburg (*e*); 't welk hen te minder deedt vreezen voor Frankryk. Ook hadden de Fransche Gevolmagtigden te Munster vastgesteld, niet met Spanje te verdraagen, dan na 't sluiten van een nieuw Verbond van Borgtogt met deezen Staat (*f*); waardoor zy het nadeel, welk zy van een verbond tusschen Spanje, de Staaten en Brandenburg te dugten hadden, meenden te zullen konnen voorkomen. Aan dit Verbond van Borgtogt werdt, vlytiglyk, van de Fransche zyde, gearbeid. Servien kwam, met het begin van Louwmaand, van Munster in den Haage, om het te doen sluiten. Ook klaagde hy, in zyne eerste aanspraak, zeer, over de Staatsche Gevolmagtigden te Munster, die, zeide hy, den Spaanschen hoop gaven tot een afzonderlyk Verdrag (*g*). Hy zag, in 't byzonder, op den Heere Pauw, die 't zig ook aantrok, en daarna eene schriftelyke verdediging van zyn

Servien doet een' keer naar den Haage. Zyn handel aldaar.

(*e*) *Voiez* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 103.
(*f*) Notul. Zeel. 14 *Decemb.* 1646. *bl.* 371. Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 3.
(*g*) *Voiez* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 210.

1647. zyn gedrag ter algemeene Staatsvergaderinge overgaf (*h*). Ook hielden de Staaten van Holland hem en Mathenes de hand boven 't hoofd: hunne handelwyze, te Munſter, in allen deele goedkeurende (*i*). Servien gaf zyne aanſpraak, terſtond, te drukken, terwyl hy zig gebelgd hieldt, dat men, van den Spaanſchen kant, iet in 't licht liet komen. Zelfs vorderde hy, dat de Staaten van Holland het verſpreiden van zekeren Spaanſchen voorſlag voorkwamen. Men deedt 'er, op zyn aanhouden, onderzoek na, by zekeren Drukker, daar men juiſt de Aanſpraak van Servien op de pers vondt, die, terſtond, werdt weggenomen (*k*). Wat laater, leverde hy nog een Geſchrift over; waarin hy Pauw en de Knuit, met naame, beſchuldigde. Den eerſten, in 't byzonder, als hieldt hy heimelyk verſtand met de Spaanſchen, en als hadden deezen hem, door geſchenken, gewonnen (*l*). Doch Servien was zo dra niet van Munſter vertrokken, of de Spaanſche Gemagtigde, Filips le Roy, begaf zig, insgelyks, herwaards, om zynen handel te ſtremmen (*m*). Holland kantte zig lang tegen het Verbond van Borgtogt (*n*). Midlerwyl, vaardigde Servien, uit den Haage, een' Brief af aan de byzondere Geweſten, Holland uitgenomen, waarin hy de redelykheid en noodzaaklykheid van het Verbond

(*h*) AITZEMA Vredehand. *bl.* 312.
(*i*) Reſol. Holl. 14 *Aug.* 1647. *by* AITZEMA Vredeh. *bl.* 329.
(*k*) Reſol. Holl. 24, 26 *Jan.* 5 *Febr.* 1647. *bl.* 24, 25, 29, 37. AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 157.
(*l*) Notul. Zeel. 19 *Febr.* 1647. *bl.* 50. WICQUEF. *Tom.* I. *Preuves*, *p.* 264, 267.
(*m*) AITZEMA Vredehand. *bl.* 277, 299.
(*n*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 156, 157. Vredehand. *bl.* 298, 317 *enz.*

bond van Borgtogt poogde te bewyzen (*o*). 1647.
Doch deeze Brief werdt, zo men wil, door den Spaanſchen Gevolmagtigde Brun, in openbaaren druk, beantwoord (*p*). Servien hieldt, ondertuſſchen, ook aan, op het openen van den veldtogt, vraagende, of de Staaten den gewoonlyken onderſtand van Frankryk niet begeerden te ontvangen. Doch Holland ſtemde hiertegen, beweerende, dat men genoeg voldaan hadt aan 't gene men Frankryk ſchuldig was (*q*). De meeſte Geweſten, vooral Gelderland, dreeven, ten deezen tyde, dat men Spanje moeſt verpligten tot den afſtand van het Overkwartier van Gelderland, welk men verſtondt niet van de drie andere deelen van dit Geweſt te konnen geſcheiden worden. De Prins toonde zig ook geneigd, om het Overkwartier te vereenigen met den Staat; doch hy begreep, dat het door de wapenen geſchieden moeſt. Maar men riedt hem, hiervan niet te reppen by die van Holland; daar men van geenen veldtogt hooren wilde (*r*). Nogtans deedt zyne Hoogheid, den elfden van Grasmaand, den Staaten van Holland, door den Raadpenſionaris Kats, aanzeggen „ dat de zaaken thans „ verward ſtonden in Europa; dat men, van „ alle kanten, volk wierf; dat hy bedugt was „ voor de onderneemingen van eenige vreemde Legers, op de grenzen van deezen Staat; „ en

De Prins wil te velde.

(*o*) *Voiez* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 87, 314. AITZEMA Vredehand. *bl.* 314.
(*p*) Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 93. AITZEMA Vredehand. *bl.* 314, 300.
(*q*) Reſol. Gener. 12, 14, 17 *April* 20, 21 *May* 1647 *M. S.* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 174.
(*r*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 173. Vredehand. *bl.* 299, 303.

1647. „ en dat de goede Staatkunde vorderde, dat „ men zig wapende, terwyl het de nabuuren „ deeden." Hy voegde hierby „ dat hy zig „ verpligt vondt, den algemeenen Staaten te „ raaden, tot het voltallig houden hunner troe„ pen; doch dat hy 't niet hadt willen doen, „ voor dat hy 'er den Staaten van Holland „ kennis van gegeven hadt." Men bedankte den Prins voor zyne oplettendheid; doch verzogt hem „ tegenwoordig van geen werven te „ spreeken; op dat de Spaansche Gevolmag„ tigden de opregte inzigten der Staaten niet „ mogten mistrouwen." Doch zyne Hoogheid deedt hun, in 't begin van Bloeimaand, andermaal, verklaaren „ hoe hem berigt was, dat „ de Aartshertog Leopold Willem, die den Maarschalk van Kastel-Rodrigo, onlangs, in de Landvoogdye der Spaansche Nederlanden, was opgevolgd „ een Leger in „ Vlaanderen verzamelde; waarom hy niet „ hadt konnen nalaaten voor de grenzen te „ zorgen, zendende, naar den kant van Hulst, „ zes kornetten paarden en twintig vende„ len knegten, nevens eenige stukken ge„ schuts, welken hy van Dordrecht hadt doen „ komen." De Staaten, bedugt, dat de Prins zig ongevoellyk inwikkelen zou in den veldtogt, waarop, door Servien, sterk gedrongen werdt (s), verzogten hem ernstelyk „ dat hy „ de troepen te rug wilde ontbieden, alzo men „ niets te dugten hadt van de Spaanschen, die „ gerust waren op de verzekering, hun, van de „ Staatsche zyde, gedaan, dat men, dit jaar, „ niet te velde komen zou." Doch hy antwoord-

Holland kant zig hiertegen.

Zyne Hoogheid zendt eenig volk naar de grenzen.

(s) *Voiez* Négotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 303.

woordde „ dat hy, zynen last, als Kapitein-„ Generaal, hebbende van de algemeene Staa-„ ten, verpligt was te zorgen voor de grenzen: „ doch zo dra de algemeene Staaten ander be-„ vel gaven, en de Spaanschen nalieten, ag-„ terdogt te veroorzaaken, zou hy de troepen „ te rug ontbieden (*t*)". Dit geschiedde ook sedert. Filips le Roy, die nog, wegens Spanje, in den Haage was, deedt, ten deezen tyde, een' keer naar Brussel; den Aartshertoge Leopold berigtende, dat men, hier, genoegzaam stilzwygende, bewilligd hadt, om, deezen Zomer, niet te velde te trekken. Voorts, bragt hy, ten gevalle van Holland, te wege, dat de vyandlykheden ter zee, van de Spaansche zyde, insgelyks, gestaakt werden (*u*).

Stilzwygende wapenschorsing.

XXIII. Het ontwerp der Vrede wordt getekend.

Alles schikte zig dus tot vrede. Het ontwerp der Vredepunten was, gelyk wy gemeld hebben, te Munster, getekend, door de wederzydsche Gevolmagtigden, behalve door den Heere van Nederhorst, die verstondt, dat men, zonder Frankryk, zo ver niet gaan mogt (*v*). De Hertog van Longueville, eerste Gevolmagtigde van Frankryk, besloot hieruit dat Pauw en de Knuit niet alleen; maar de meeste Staatsche Gevolmagtigden, omgekogt waren door Spanje. Ook sneedt hy, kort hierna, alle gemeenschap af met Pauw (*w*): die, zo wel als de Knuit, in den haat verviel van 't Fransche Hof, om dat zy, naar het oogmerk van

(*t*) Resol. Holl. 11 *April* 9, 13, 20, 21, 25 *May* 1647. *bl.* 96, 109, 111, 115, 116, 122.

(*u*) Resol. Gener. *Sabbathi* 29 *Juny* 1647 *M. S.* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 175. Vredehand. *bl.* 322.

(*v*) Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 70, 71, 76.

(*w*) Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 80, 84.

1647. van Holland, neigden tot afzonderlyken handel met Spanje, en zig, door het Fransche goud, niet bekooren lieten (*x*), om van maatregels te veranderen. Na het tekenen van het ontwerp der Vredepunten, was 'er, voor de Staatsche Gevolmagtigden, zo weinig te verrigten te Munster, dat zy, in den Zomer, allen van daar vertrokken (*y*). De Heer van Meinerswyk alleen, in de Lente, een' keer naar Gelderland gedaan hebbende, kwam spoedig te Munster te rug: doch vertrok, eerlang, wederom van daar. Verscheiden' begaven zig naar den Haage; daar men, eindelyk, met Servien, overeenkwam, wegens het Verbond van Borgtogt (*z*), welk, tot hiertoe, ongetekend gebleeven was, om dat men 't, van Frankryks zyde, te algemeen begeerde.

Verbond van Borgtogt met Frankryk.

Het behelsde „ dat Frankryk, terstond, in „ oorlog treeden zou met Spanje, den Keizer „ en alle andere Vorsten uit den Huize van „ Oostenryk, zo deezen den Vereenigden Staat „ eerst, met de wapenen, mogten aantasten: „ dat de Staaten het zelfde doen zouden, zo „ de Koning eerst aangetast werdt, in eenig „ deel van zyn tegenwoordig gebied, Pignerol, Roussillon, Lotharingen en de gewonnen' Plaatsen in de Nederlanden daaronder „ begreepen: ook Katalonie, in geval de Koning, aldaar, binnen dertig jaaren, welken „ het Bestand, met opzigt op dit Gewest ontworpen, duuren moest, werdt aangetast.

„ Met

(*x*) *Voiez* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 151.
(*y*) Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 120.
(*z*) Resol. Gener. 4, 9, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 22, 26, 28 *July* 1647 *M. S.*

„ Met dien verstande nogtans, dat men, van 1647.
„ wederzyde, niet tot eene vredebreuk zou
„ behoeven te komen, dan na dat men, eenigen
„ korten tyd, beproefd hadt, of de gereezen'
„ onlusten, niet door zagte middelen, waren
„ by te leggen. Voorts, beloofde de Koning,
„ zynen Bondgenooten niet te zullen bystaan,
„ tegen de Staaten; noch de Staaten den hun-
„ nen, tegen den Koning. Eindelyk zou dit
„ Verdrag alleenlyk van kragt zyn, nadat de
„ Vrede te Munster, tusschen de Kroonen van
„ Frankryk en Spanje, zou zyn geslooten (*a*)."

De wederzydsche Gemagtigden tekenden dit Verbond van Borgtogt, op den negenentwintigsten van Hooimaand. Servien, die terstond hierop naar Munster keerde (*b*), meende, door dit Verbond, Spanje afkeeriger gemaakt te hebben van een afzonderlyk verdrag met de Staaten, en, daarentegen, genegener, om Frankryk genoegen te geeven. De Staaten, die, in allen gevalle, den Borgtogt van Frankryk oordeelden noodig te hebben, tegen de onderneemingen van het Huis van Oostenryk, moesten zig, om dien te bekomen, wel een weinig voegen naar de inzigten van het Fransche Hof. Ook oordeeldenze, dat hun byzonder Verdrag met Spanje reeds zo verre gevorderd was, dat zy 't sluiten konden als zy wilden. Doch dit laatste ontschoot hun een weinig.

De

(*a*) *Zie* het Verb. van Guarantie *by* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 203. Vredehand. *bl.* 326. *en in de* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 373.
(*b*) Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 145.

1647. XXIV. Vervolg der handelinge te Munster. De Spaanschen schynen te rug te loopen.

De Staatsche Gevolmagtigden allen, in Oogst- en Herfstmaand, wederom te Munster gekomen zynde (*c*), vonden de Spaanschen veel koeler, dan zy tot hiertoe gescheenen hadden. 't Verbond van Borgtogt scheen hun de hoop te beneemen op een verbond van onderlinge bescherming met de Staaten en Brandenburg; waaraan zy, terstond na 't sluiten der Vrede, zouden gearbeid hebben. Zy weezen, derhalve, de nieuwe voorslagen der Staatschen, wegens het Overkwartier van Gelder en de Meierye van 's Hertogenbosch, terstond van de hand (*d*), en gelieten zig ook, als of zy met Frankryk zo gereed niet verdraagen zouden, als zy te vooren hadden voorgegeven te willen doen. De Franschen bedienden zig van hunne koelheid, om hen, by de Keizerschen en middelaars, te bedraagen, als oorzaaken van 't verwylen der Vrede (*e*); waarvoor men, tot hiertoe, de Franschen meer dan de Spaanschen gehouden hadt. Doch de Vereenigde Staaten lieten zig niet te leur stellen door Spanje. Zy vernamen zo dra niet, dat men, te Munster, scheen te rug te loopen, of zy ontbooden zyne Hoogheid in den Haage, en raadpleegden met hem, op het openen van den veldtogt. De tyding hiervan deedt de Spaanschen, terstond, van toon veranderen, en Pauw en de Knuit keerden, kort hierna, wederom naar den Haage, om den uitersten last van hunne Hoog Mogendheden tot het sluiten der Vrede te gaan haalen (*f*).

De Staaten noodzaaken hen te staan.

Zo

(*c*) Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 152.
(*d*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 205.
(*e*) Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 164.
(*f*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 205.

1647.

De Franschen houden het tekenen der Vrede tegen.

Zo dra waren zy niet wedergekeerd te Munster, of het Verdrag met Spanje werdt zo ver gebragt dat 'er naauwlyks iet aan ontbrak. De Franschen alleen hielden het sluiten nog tegen, beweerende, dat het, te gelyk met hen, behoorde te geschieden; gelyk zy verklaarden niet zonder de Staaten te zullen sluiten. Zy begeerden zelfs, dat van deeze hunne verklaaring aantekening gehouden werdt, in de Registers van den Staat. In Wynmaand, begaven Pauw, de Knuit en Klant zig nog eens naar den Haage, om verslag te doen (*g*). Meinerswyk en Ripperda deeden een' keer naar huis; zo dat 'er maar drie Staatschen, Mathenes, Nederhorst en Donia, te Munster, bleeven (*h*). Doch op het einde van Slagtmaand, keerdenze allen in deeze Stad te rug (*i*): met zig brengende den uitersten last der algemeene Staaten, die den vyftienden gedagtekend was. Men hadt beslooten, 't Verdrag te tekenen, na dat men eerst nog eenige poogingen zou hebben gedaan, om Frankryk met Spanje te bevredigen. Doch Zeeland hadt, hierop, doen aantekenen, dat men niet buiten de voorige besluiten van zig aan de Verdragen met Frankryk te houden behoorde te gaan. Utrecht en Friesland deeden omtrent gelyke aantekening (*k*). Met dit besluit, keerden de Gevolmagtigden naar Munster. De Franschen, nu het sluiten van een afzonderlyk verdrag, tusschen Spanje en

(*g*) Resol. Gener. 21, 22 *Octob.* 1647. *M. S. Zie ook* AITZEMA Vredehand. *bl.* 333.

(*h*) Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 169, 173.

(*i*) Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 194.

(*k*) Resol. Gener. *Vener.* 15 *Nov.* 1647. *M. S.* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 401. AITZEMA Vredeh. *bl.* 347.

1647. en de Staaten, op handen ziende, deeden al wat zy konden, om het te voorkomen, neemende zelfs in bedenking, om, ten opzigte van Lotharingen, meer toe te geeven, dan zy tot hiertoe hadden willen doen (*l*). Doch hunne poogingen waren vrugteloos. De meeste Gewesten hadden vastgesteld, afzonderlyk, met Spanje te sluiten; zo men Frankryk niet brengen kon tot een verdrag met Spanje, welk men redelyk oordeelde; waartoe men, voor 't laatst, nog in Wintermaand en langer, zyn best deedt (*m*). De Franschen spraken, eindelyk, van hunne verschillen met Spanje te willen onderwerpen aan de uitspraak der Staaten en des Prinsen van Oranje. Men hadt deeze verschillen nu tot vyf punten gebragt; waarvan het punt van Lotharingen het voornaamste was. Doch de Spaanschen hadden geenen zin, in den voorslag der Franschen: die, veelligt, ook niet ernstig gemeend was (*n*). Daarenboven verstonden de meeste Staatsche Gevolmagtigden en vooral de Staaten van Holland, dat het aanneemen van deezen voorslag de vrede verwyld zou hebben. Men wees dien dan van de hand. De Spaanschen en Staatschen regelden, midlerwyl, alle de punten des Verdrags (*o*). Men kwam, onder anderen, overeen, dat de Landen van Overmaaze in 't bezit zouden blyven van hun, dieze, ten tyde van 't sluiten der Vrede

(*l*) Resol. Gener. 15, 18 *Januar.* 1648. *M. S.* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 202, 208.

(*m*) Sommier Rapp. van de Plenipotent. *in datis* 12 *Febr.* en 8, 9, 10 *Sept.* 1648. *M. S.* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 196.

(*n*) *Voitz* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 120, 157, 188, 427. Wicquefort *Livr.* I. *p.* 58.

(*o*) Aitzema Vredehand. *bl.* 349.

de, bezitten zouden. De Spaanſchen zogten zig, door openbaare Plakaaten, Verklaaringen en andere geregtelyke handelingen, in 't bezit derzelven te ſtellen; doch de Staaten, of zyne Hoogheid gaven den Ryngraave bevel, om, met eenige Ruitery en knegten, in deeze Landen te rukken, en zig van 't bezit derzelven te verzekeren, eer de Vrede getekend werdt. Ook deedt hy 't, in 't begin van Louwmaand, en de begeerte naar vrede liet den Spaanſchen, die nogtans, omtrent Namen en in 't Overkwartier van Gelder, veel volks op de been hadden, niet toe, hem te verdryven.

1647. Inval in de Landen van Overmaaze.

1648.

XXV. De Vrede tusſchen Spanje en deezen Staat wordt getekend. Nederhorſt weigert het.

Het Verdrag van Vrede, eindelyk, in twee taalen, de Franſche en Nederlandſche, opgeſteld en vergeleeken zynde, werdt, op den dertigſten van Louwmaand, te Munſter, getekend, door den Graave van Pegnaranda en Antoni Brun van de Spaanſche zyde, en door zeven der agt Gevolmagtigden van de zyde der Staaten, hebbende den Heere van Nederhorſt, tot het laatſte toe, geweigerd te tekenen (*p*), voor reden gevende „ dat de Gevolmagtigden, door „ hun Berigtſchrift en eed, verbonden waren, „ behoorlyk, agt te neemen, op het Verdrag, „ in den jaare 1644, met Frankryk geſlooten; „ dat het beſluit der Staaten van den vierden „ van Hooimaand des jaars 1647 wel belaſtte, „ afzonderlyk, met Spanje, te verdraagen; „ doch alleenlyk, wanneer Frankryk aarzelde, „ of te rug tradt; dat hy oordeelde, dat de „ Franſchen zulks niet deeden, en dat 'er de „ Spaanſchen veeleer verdagt van gehouden „ moes-

(*p*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 241, 242.

1648. „ moeſten worden; waarom hy beſloot, beter „ en geruſter voor hem te zyn, dat hy niet „ tekende; konnende de Provincie van U- „ trecht zulks tyds genoeg doen, nadat de an- „ dere Geweſten de Vrede bekragtigd zouden „ hebben (*q*).” Doch deeze redenen klemden

Inhoud van 't Verdrag. niet op de overige Gevolmagtigden. Zy tekenden het Verdrag; welk *negenenzeventig* punten behelsde, uitloopende op deezen zin:

I. „ De Koning van Spanje erkent de algemeene „ Staaten der Vereenigde Nederlanden, ne- „ vens de Landen en Steden, met dezelven „ verbonden, voor VRYE *en* SOUVERAINE „ STAATEN *en* LANDEN, op welken hy, noch „ zyne nakomelingen niets eiſchen, noch im- „ mer zullen eiſchen; en verklaart zig, dien- „ volgende, gezind, om met dezelven eene „ EEUWIGE VREDE te ſluiten, op de nabe- „ ſchreeven' voorwaarden.

II. De vrede zal goed, „ trouw en onverbreekelyk zyn, te water en „ te lande, en voor alle wederzydſche onder- „ zaaten.

III. Elk zal behouden en gebruiken, 't „ gene hy tegenwoordig bezit, zonder daarin, „ op eenigerlei wyze, te mogen geſtoord wor- „ den: zullende dus aan de Staaten blyven de „ Stad en Meiery van 's Hertogenboſch, de Stad „ en 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom, „ de Stad en Barony van Breda, de Stad en „ 't Land van Maaſtricht, met het Graafſchap „ van den Vroenhove, de Stad Graave en 't Land „ van Kuik, Hulſt en 't Baljuwſchap van Hulſt „ en Hulſter-Ambagt, Axeler-Ambagt, be- „ zui-

(*q*) Reſol. Gener. *Veter.* 13 *Maart* 1648. *M. S.* AITZEMA Vredehand. *bl.* 351.

„ zuiden en benoorden de Geule, de Sterkten, 1648.
„ die zy tegenwoordig hebben, in 't Land van
„ Waas, en alle hunne andere bezittingen in
„ Brabant, Vlaanderen en elders; doch 't Land
„ van Waas, behalve de genoemde Sterkten,
„ zal aan den Koning blyven. De drie Landen
„ van Overmaaze, Valkenburg, Daalhem en
„ 's Hertogenrade, zullen blyven in den ſtaat,
„ waarin zy tegenwoordig zyn: en de geſchil- * *Chambre mi-partie.*
„ len, die 'er over mogten ontſtaan, verzon
„ den worden aan eene * *tweeledige Kamer*;
„ waarvan onder nader. De wederzydſche on- IV.
„ derzaaten zullen goed verſtand en vriend-
„ ſchap onderhouden, en ſamen koophandel
„ dryven, te water en te lande. De vaart en V.
„ handel op Ooſt- en Weſtindie zal gehand-
„ haafd worden, volgens de Oktrojen, daar-
„ op bereids gegeven, of nog te geeven: tot
„ verzekering van welken, zal ſtrekken het
„ tegenwoordig Verdrag, waarin ook zullen
„ begreepen zyn alle Mogendheden en Vol-
„ ken, met welken de Staaten, of de Ooſt- en
„ Weſtindiſche Maatſchappyen, uit derzelver
„ naam, binnen de paalen van derzelver Ok-
„ trojen, in vriendſchap en verbond ſtaan:
„ zullende beide den Koning en de Staaten in
„ bezit blyven van 't gene zy, in Ooſt- en
„ en Weſtindie, in Brazil, en op de kuſten
„ van Azia, Afrika en Amerika bezitten; daar-
„ onder begreepen de Plaatſen, den Staaten,
„ ſedert het jaar 1641, door de Portugeezen,
„ ontnomen, en zulken, die zy, zonder kren-
„ king van het tegenwoordig Verdrag, nog
„ zouden mogen verkrygen. De Bewindheb-
„ bers en bedienden der Ooſt- en Weſtindi-

„ ſche

1648. „ ſche Maatſchappyen mogen vryelyk komen „ en handelen, in alle 's Konings landen in „ Europa. De Spanjaards zullen blyven by „ hunne vaarten in Ooſtindie, zo als zy dezelven nog hebben, zonder zig verder te mogen uitbreiden. Ook zullen de Ingezetenen „ der Vereenigde Geweſten zig onthouden „ van de Kaſtiliaanſche Plaatſen, in Ooſtin-
VI. „ die. In de Weſtindien, zal men zig, ter wederzyde, onthouden van te handelen op „ Plaatſen, die met Sterkten of *Logien* van de „ eene of de andere der handelende Mogendheden bezet zyn, daaronder begreepen de „ Plaatſen in Brazil, die de Portugeezen den „ Staaten, ſedert den jaare 1641, ontnomen „ hebben, en die zy nog bezitten, zo lang dezelven in de magt der Portugeezen zyn zullen, zonder dat egter, door dit punt, het „ voorgaande, eenigszins, zal mogen gekrenkt
VII. „ worden. De tegenwoordige Vrede zal, binnen de paalen van het Oktroi der Ooſtindiſche Maatſchappye, beginnen een jaar na „ het tekenen derzelve; en een half jaar, na „ dien tyd, binnen de paalen van het Oktroi „ der Weſtindiſche Maatſchappye. Doch zo „ men, binnen de gemelde paalen, eerder kennis mogt gekreegen hebben van de geſlooten' Vrede, zullen de vyandlykheden, van „ dien tyd af, ophouden. Ook zal de ſchade „ herſteld worden, die men elkanderen, aldaar, na verloop van het gemelde jaar en
VIII. „ half jaar, mogt aandoen. Men zal elkanders „ onderzaaten niet zwaarer belaſten dan zyne „ eigenen, en die der Vereenigde Geweſten in „ 't byzonder zullen ontheeven blyven van ze-

„ kere

„ kere twintig ten honderd, die de Koning, 1648.
„ ten tyde van het twaalfjaarig Bestand, ge-
„ vorderd heeft. Men zal, buiten de grenzen IX.
„ van zyn gebied, van de doorgaande goede-
„ ren, geene inkomende noch uitgaande reg-
„ ten vorderen. De wederzydsche onderzaaten X.
„ zullen de oude tolvryheid genieten, gelyk
„ voor 't begin des oorlogs. De handel over en XI.
„ weder zal niet mogen belemmerd worden.
„ De Koning zal de tollen op den Ryn en XII.
„ Maaze, die, voor den oorlog, onder de Ver-
„ eenigde Gewesten behoord hebben, terstond,
„ doen ophouden: ook den Zeeuwschen tol;
„ mids de Staaten van Zeeland ten hunnen
„ laste neemen de jaarlyksche renten, die, voor
„ het jaar 1572, op deezen tol gevestigd zyn.
„ 't Zelfde zal ook, door de eigenaars der an-
„ dere tollen, geschieden. Het wit gezooden XIII.
„ Zout, uit de Vereenigde Gewesten in 's Ko-
„ nings Landen komende, zal, aldaar, niet
„ hooger dan het grof Zout belast worden. Ook
„ zullen de Staaten 's Konings Zout niet hoo-
„ ger dan hun eigen belasten. De Schelde, de XIV.
„ Vaarten van het Sas, het Zwin en andere
„ zeegaten, daarop uitkomende, zullen, van
„ de zyde der Staaten, gesllooten gehouden
„ worden. 't Gene in en uit de Havens van XV.
„ Vlaanderen gevoerd wordt zal, door den
„ Koning, even hoog belast worden als het
„ gene in en uit de gemelde zeegaten gevoerd
„ wordt, door de Staaten, belast wordt: over
„ welke evenredige belasting men nader ver-
„ draagen zal. De Hanze-Steden en de Veree- XVI.
„ nigde Gewesten zullen, in 't stuk van den
„ Koophandel, in Spanje en in de Spaansche

„ Ry-

1648. „ Ryken en Landen, gelyke voorregten en vry-
XVII. „ heden genieten. Ook zullen de ingezetenen
„ der Vereenigde Gewesten, in dit opzigt, de
„ zelfde voorregten genieten, die, laatstelyk,
„ aan die van Groot-Britanje verleend zyn.
XVIII. „ De Koning zal zulken, die, van der Staaten
„ zyde, onder zyn gebied, overlyden, eene
XIX. „ eerlyke Begraafplaats toeschikken. 's Ko-
„ nings onderdaanen, in der Staaten gebied
„ komende, zullen zig, in 't stuk van den Gods-
„ dienst, stil en zediglyk gedraagen moeten,
„ zonder, met woorden of daaden, eenige
„ ergernis te geeven. 't Zelfde zal ook, van de
„ ingezetenen der Vereenigde Gewesten, in 's
„ Konings Landen komende, moeten waarge-
XX. „ nomen worden. Men zal geene Koopluiden,
„ Schippers, Matroozen, noch derzelver sche-
„ pen of goederen mogen aanslaan, onder voor-
„ wendsel van daarvan tot 's Lands dienst ge-
„ bruik te maaken. Alleenlyk zal het aanhou-
„ den van Persoonen of goederen, volgens den
„ gemeenen loop van Regte, en, uit hoofde
„ van schulden of verbindtenissen, vrystaan.
XXI. „ Men zal eene *Chambre mipartie* of *tweeledige*
„ *Kamer* opregten, bestaande uit een gelyk
„ getal van Regters, wederzyds te stellen, en
„ zitting houdende in de Nederlanden, beurts-
„ wyze, onder 's Konings en der Staaten ge-
„ bied: welke Regters, volgens een beëedigd
„ Berigtschrift, uitspraak doen zullen, over
„ zaaken, betreffende den handel der weder-
„ zydsche onderzaaten, de belastingen, weder-
„ zyds te heffen, en het niet naarkomen, of
„ krenken van dit Verdrag, in Europa: zullende
„ hunne vonnissen ter uitvoeringe moeten ge-
„ legd

„ legd worden, door den gewoonlyken Reg- 1648.
„ ter der Plaatse, daar de inbreuk geschied is,
„ of daar de verbreeker zig ophoudt, ten lang-
„ ste, binnen zes maanden, na dat de Regter
„ daartoe zal verzogt zyn. Zo eenig vonnis XXII.
„ geveld ware, zonder dat partyen zig ver-
„ weerd hadden, zal het niet mogen uitge-
„ voerd worden. Ook zal men geene Brieven
„ van *Marque* of Schâverhaaling verleenen
„ mogen, dan met kennisse van zaaken, en in
„ gevallen, waarin zulks, naar Keizerlyken
„ Regte, toegelaaten is. Men zal, met geen XXIII.
„ merkelyk getal van schepen en volk van oor-
„ log, in elkanders havens mogen komen, dan
„ by ongelegenheid van storm; zonder byzon-
„ der verlof. De Eigenaars van goederen, die, XXIV.
„ ter oorzaake van den oorlog, aangeslaagen
„ of verbeurd verklaard zyn, zullen, op eigen
„ gezag, en, uit kragt van dit Verdrag, weder-
„ om in 't bezit derzelven treeden mogen, on-
„ aangezienze, voorheen, verpand, wegge-
„ schonken of op eenige andere wyze ver-
„ vreemd mogten zyn; behoudende de oude
„ eigenaars het regt, om deeze goederen, of
„ de renten, door den Fiskaal, in de plaats
„ derzelven, gevestigd, te mogen verkoopen,
„ zonder daartoe byzonder verlof te behoeven.
„ Al 't welk ook plaats hebben zal, ten voor- XXV.
„ deele der erfgenaamen van wylen den Hee-
„ re Prinse Willem van Oranje, zelfs met op-
„ zigt op de regten uit de zoutpannen van het
„ Graafschap Bourgondie, en de Bosschen
„ daartoe behoorende: en op de goederen en XXVI.
„ regten, gelegen in de Graafschappen Bour-
„ gondie en Charolois, zullende alles, wat,

„ vol-

1648. „ volgens de Verdragen van den negenden van
„ Grasmaand 1609 en van den zevenden van
„ Louwmaand 1610, moeſt wedergegeven
„ worden, en bevonden wordt, nog niet we-
„ dergegeven te zyn, ter wederzyde, weder-
XXVII. „ gegeven worden. Ook zullen hieronder be-
„ greepen zyn de goederen en regten, die, na
„ 't uitgaan van het twaalfjaarig Beſtand, door
„ den Hoogen Raade van Mechelen, toege-
„ weezen zyn, aan wylen Graave Jan van
„ Naſſau; of die hy, op eenige andere wyze,
XXVIII. „ verkreegen heeft. En aangaande het pleit
„ van Chatel-belin, by 't leeven van den ge-
„ melden Prinſe van Oranje, voor den Hoogen
„ Raade te Mechelen, aangevangen, is ver-
„ draagen, dat, terſtond, afſtand gedaan zal
„ worden van alle de goederen, door den Pro-
„ kureur-Generaal, in het gemelde pleit, ge-
„ vorderd; die, door de erfgenaamen van den
„ gemelden Prinſe, zullen konnen aanvaard,
„ en vry en onbekommerd bezeten worden;
„ mids de genooten vrugten, tot op de be-
„ kragtiging van dit Verdrag, aan de gemeene
XXIX. „ ſchatkiſt blyven. Daar men zwaarigheid
„ maakt, om de goederen, die te rug gegeven
„ moeten worden, te rug te geeven, zal de ge-
„ woonlyke Regter den kortſten weg inſlaan,
XXX. „ om zulks te doen uitvoeren. De Ingezete-
„ nen der Vereenigde Geweſten, zig in 's Ko-
„ nings Landen ophoudende, zullen zulke Ad-
„ vokaaten, Prokureurs en andere diergelyke
„ Amptenaars gebruiken mogen, als zy geraa-
XXXI. „ den vinden. Zo de Fiskaal eenige goederen
„ verkogt heeft, zullen zy, aan welken dezel-
„ ven moeten uitgekeerd worden, zig te vre-

„ de

„ de moeten houden met den Intreſt van den 1648.
„ prys, tegen den penning zeſtien in 't jaar.
„ Doch zo de verkooping geſchied mogt zyn, XXXII.
„ ter voldoeninge van eenige deugdelyke
„ ſchuld des ouden eigenaars, zullen zy, of
„ derzelver erven, de goederen, binnen een
„ jaar na de tekening van dit Verdrag, tot den
„ verkoopprys, wederom mogen naar zig nee-
„ men. Alleenlyk zal zulks niet mogen ge- XXXIII.
„ ſchieden, omtrent verkogte Huizen in de
„ Steden, alzo het onderhoud en de verbete-
„ ring aan dezelven, niet dan met veele moei-
„ te, zou konnen geſchat worden. Doch de XXXIV.
„ verbetering van andere verkogte goederen,
„ waarvan 't verkoopen vry geſtaan heeft,
„ zal, in geval van herneeming, door den ge-
„ woonlyken Regter, moeten geſchat worden,
„ en de gronden en erven, voor 't beloop dee-
„ zer ſchattinge, verbonden blyven, zonder
„ dat 'er egter het *Regt van Retentie* tegen zal
„ konnen gebruikt worden. Verzweegen goe- XXXV.
„ deren, door den Fiskaal niet aangeſlaagen
„ zynde, zullen, van nu af, ſtaan ter beſchik-
„ kinge van den eigenaar. Boomen, afgehou- XXXVI.
„ wen na 't ſluiten van dit Verdrag, of die, ten
„ dage van het ſluiten, nog op den grond ge-
„ legen hebben, zullen, onaangezien zy ver-
„ kogt mogten zyn, aan den ouden eigenaar
„ blyven. De vrugten, huuren, pagten en in- XXXVII.
„ komſten van goederen, die te rug gegeven
„ moeten worden, verſcheenen zynde na de
„ dagtekening van dit Verdrag, zullen, voor 't
„ geheele jaar, den eigenaaren volgen. De XXXVIII.
„ huuren van verbeurdverklaarde of aangete-
„ kende goederen, ſchoon voor veele jaaren

1648. „ gemaakt, zullen begreepen worden te ein-
„ digen, met het jaar na de tekening van dit
XXXIX. „ Verdrag. De verkooping van zulke goede-
„ ren, geschied zynde na 't sluiten van dit
XL. „ Verdrag, wordt nietig verklaard. Te rug
„ gegeven' Huizen van byzondere Persoonen,
„ of die nog te rug gegeven moeten worden
„ zal men, niet boven anderen, bezwaaren
XLI. „ met inlegeringe. Men zal niemant beletten
„ van woonplaatse te veranderen, mids hy de
XLII. „ regten, daartoe staande, voldoe. Zo men,
„ op Plaatsen, die te rug gegeven moeten wor-
„ den, met behoorlyke kennis, eenige Ves-
„ ting- of andere openbaare werken mogt ge-
„ maakt hebben, zullen de eigenaars derzel-
„ ven zig moeten vergenoegen met de waarde
„ derzelven, naar de schatting van den ge-
XLIII. „ woonlyken Regter. De goederen van Ker-
„ ken, Genootschappen en andere Godsdien-
„ stige Gestigten in de Vereenigde Gewes-
„ ten, welken afhangen van Kerken of Ge-
„ nootschappen onder 's Konings gebied, zul-
„ len hun te rug gegeven worden, zoze niet
„ verkogt zyn, en zo ja, zullenze zig, met den
„ jaarlykschen Intrest van den verkoopprys,
„ tegen den penning zestien, moeten te vrede
„ houden. 't Zelfde zal aan 's Konings zyde
XLIV. „ worden waargenomen. Men zal den Prinse
„ van Oranje voldoening geeven, wegens de
„ intresten van eenige partyen, die hy niet
„ mogt bezitten; doch hy zal in 't volkomen
„ bezit blyven van de goederen in Hulster-
„ Ambagt en elders, hem, onlangs, by Ok-
„ troi der algemeene Staaten, opgedraagen,
„ zonder dat men, uit kragt van het tegen-
„ woor-

„ woordig Verdrag, iet daarvan zal konnen te 1648.
„ rug vorderen. De Verdragen van den agt- XLV.
„ ſten van Louwmaand en den zevenentwin-
„ tigſten van Wintermaand des jaars 1647, in
„ den naam van den Prinſe van Oranje ge-
„ maakt, zullen van dezelfde kragt zyn, als
„ ofze, woordelyk, in dit Verdrag ſtonden
„ ingevoegd, onaangezien eenige bepaalingen
„ in dit Verdrag, daarmede ſtrydig: welke be-
„ paalingen men verſtaat, in zo verre, te niet
„ te doen. Zy, aan welken eenige goederen XLVI.
„ moeten te rug gegeven worden, zullen vry
„ zyn van 't betaalen der renten en laſten,
„ daarop geveſtigd, en verſcheenen, terwyl
„ zy dezelven niet hebben gebruikt: en zo al-
„ le hunne goederen verbeurd verklaard, of
„ aangetekend geweeſt zyn, zullen zy ook vry
„ zyn van 't voldoen der algemeene en per-
„ ſooneele laſten, die zy, midlerwyl, mogten
„ ſchuldig geworden zyn. Voor goederen, XLVII.
„ die tot dykaadjen verkogt of overgegeven
„ zyn, zal niet meer dan de opſtallen hereiſcht
„ mogen worden, nevens Intreſt tegen den
„ penning zeſtien van het geld, welk daar op
„ mogt geſchooten zyn. Verbeurdverklaarde XLVIII.
„ goederen, waarover partyen den Regter ge-
„ kend, en wettelyk gepleit hebben, zullen
„ niet mogen hereiſcht worden, dan door den
„ gewoonen weg van regten. De Koning ſtaat XLIX.
„ af van 't regt van *Redemptie* en van alle andere
„ regten, welken hy hebben mogt, op de Stad
„ Graave en den Lande van Kuik, voorheen
„ in pandſchap bezeten, by wylen den Prinſe
„ Willem van Oranje, en aan Prinſe Mau-

1648. „ rits, in eigendom, afgestaan, door de alge-
„ meene Staaten der Vereenigde Nederlan-
„ den, als *Souverainen* der gemelde Stad en Lan-
L. „ de, in den jaare 1611. Ook staat hy af van
„ zyn regt op de Stad, Graafschap en Heer-
„ lykheid van Lingen, en op de Steden en
„ Heerlykheden van Bevergarde en Kloppen-
„ burg, die allen in 't bezit van den Huize van
„ Oranje blyven zullen, volgens de Brieven
„ van Verly en anderen van de jaaren 1546,
LI. „ 1548 en 1578. De Koning en de Staaten
„ zullen, elk in de zynen, den Wethouderen
„ en Geregten in de Steden en sterke Plaatsen,
„ die, volgens dit Verdrag, aan de eigenaars
„ moeten te rug gegeven worden, tot oefening
„ van regt en goede regeeringe, last geeven.
LII. „ Het Overkwartier van Gelderland zal, tegen
„ de waarde, worden uitgewisseld: waarover
„ de tweeledige Kamer, binnen zes maanden
„ na het bekragtigen van dit Verdrag, uit-
LIII. „ spraak zal moeten doen. De Koning verbindt
„ zig, de onzydigheid, goede nabuurschap en
„ vriendschap tusschen den Keizer, het Ryk
„ en de Heeren Staaten, dieze van hunnen
„ kant belooven, te zullen uitwerken; by den
„ Keizer binnen twee, en by het Ryk, binnen
„ twaalf maanden na het bekragtigen van dit
„ Verdrag." Keizer Ferdinand de III. beves-
tigde dit Lid van het Verdrag, voor zo veel
het hem betrof, op den zesden van Hooi-
maand (*r*). Doch dat het, sedert, ook door de
Vorsten en Stenden des Duitschen Ryks be-
krag-

(*r*) *Zie* 's Keizers Verklaar. *by* CONRINGIUS de Finib. Imp. Germ. *Libr.* II. *Cap.* XXVIII. *p.* 277.

kragtigd geworden zy, is my niet gebleeken. 1648.
Zeker is 't, ondertusschen, dat de Vereenigde Gewesten zig, na deeze verklaaring des Keizers, hebben aangemerkt, als ontslaagen van alle oude onderhoorigheid aan 't Keizerryk; gelyk wy reeds, by eene andere gelegenheid, getoond hebben (s). Het Verdrag gaat, op deeze wyze, voort: „ Roerende verbeurd- LIV.
„ verklaarde goederen en vrugten, vervallen „ voor 't sluiten van dit Verdrag, zullen niet „ te rug gegeven worden. Ook zullen de * LV.
„ roerende eischregten, die, voor den gemel- „ den tyd, ten behoeve van byzondere schul- „ denaars, kwytgescholden zyn, van weder- „ zyde, uitgedaan blyven. De tyd van den LVI.
„ oorlog, genomen van den jaare 1567 tot „ aan het twaalfjaarig Bestand, en van den „ uitgang van dit Bestand, tot op het sluiten „ van dit Verdrag, zal niet gerekend worden, „ om iemant te verkorten of te benadeelen. „ Die, geduurende den oorlog, naar onzydige LVII.
„ Landen, met der woon, vertrokken zyn, „ zullen mogen te rug keeren, woonen waar „ zy willen, en de vrugten van dit Verdrag „ genieten. Men zal, in de Nederlanden, LVIII.
„ geene nieuwe Sterkten noch Vaarten maa- „ ken, waardoor men elkanderen zou konnen „ sluiten of weeren. Het Huis van Nassau en LIX.
„ Graaf Jan Albrecht van Solms, Bevelhebber „ van Maastricht, zullen niet aanspraakelyk „ zyn, wegens schulden, door wylen Prinse „ Willem van Oranje, gemaakt van den jaare „ 1567 af tot zynen dood toe. Inbreuk op dit LX.
„ Ver-

* *Actien mobiliair.*

(s) *Zie* V. *Deel, bl.* 323.

1648. „ Verdrag, door byzondere Persoonen, zal
„ moeten gebeterd worden, ter plaatse daar
„ zy geschied is, en men zal, deswege, niet
„ tot het herneemen der wapenen komen;
„ maar, by openbaare weigeringe van regt,
„ alleen Brieven van *Marque* of Schâverhaa-
LXI. „ ling verleenen mogen. Onterfenissen, ge-
„ schied uit haat van oorloge, of om oorzaa-
„ ken, waaruit de oorlog ontstaan is, en die
„ daar van af hangen, worden nietig verklaard.
LXII. „ De wederzydsche onderzaaten zullen be-
„ kwaam zyn, om van elkanderen te erven,
„ zonder, of volgens uiterste willen, naar de
LXIII. „ gewoonten der Plaatsen. Alle krygsgevan-
„ genen zullen, zonder losgeld, ontslaagen
LXIV. „ worden. De betaaling van de agterstallen
„ der brandschattingen zal geregeld worden,
„ door hen, die, ter wederzyde, het opper op-
LXV. „ zigt over dezelven hebben. 't Gene, geduu-
„ rende de handeling, voorgedraagen of aan-
„ getrokken is, zal niet, tot voor- of nadeel
„ van iemant, mogen uitgelegd worden; maar
„ elk blyven in het regt, waarin hy, door dit
LXVI. „ Verdrag, gesteld of gelaaten wordt. De we-
„ derzydsche onderzaaten zullen genieten de
„ voordeelen van het vyftiende Lid van het
„ geëindigd Bestand, en van het tiende Lid
„ van 't Verdrag van den zevenden van Louw-
„ maand des jaars 1610, zo ver zyze nog niet
LXVII. „ genooten hebben. De grenzen in Vlaande-
„ ren zullen, naar behooren, geregeld worden.
LXVIII. „ De Koning zal doen slegten de schansen om-
„ trent Sluis, te weeten S. Job, S. Donaas,
„ Sterre-schans, S. Therese, S. Fredrik, S.

„ Iza-

„ Izabelle, S. Paulus en de Reduit Paapenmuts, 1648.
„ en de Staaten de twee schansen in 't Land
„ van Kadzand, Oranje en Fredrik, de twee
„ op het Pas, de schans Spinola op Kieldrecht,
„ en alle de schansen aan de Oostzyde van de
„ Schelde, uitgezonderd Lillo." Doch, in dit punt, werdt, naderhand, op den vyfden van Bloeimaand, eenige verandering gemaakt. Men kwam toen overeen „ dat de Staaten de schan-
„ sen op Kadzand en het Pas niet zouden sleg-
„ ten; maar alleenlyk, die aan de Oostzyde
„ van de Schelde, uitgenomen Lillo. Ook zou
„ de Koning de schansen S. Job, S. Donaas en
„ S. Izabelle ongeslegt laaten, en daarentegen,
„ boven de genoemden, de schans de Paarle
„ slegten (*t*)." „ Men zal elkanderen de Re- LXIX.
„ gisters, Brieven en Stukken, die men, aan-
„ gaande elkanders Landen, Steden of Inge-
„ zetenen, in zyne magt heeft, getrouwelyk
„ overleveren. De Stad Sluis zal haar Water- LXX.
„ regt behouden. De dam by S. Donaas, die- LXXI.
„ nende tot stopping van het water de Zoute,
„ zal weggenomen, en een Sas in de plaats ge-
„ legd worden. In dit Verdrag zullen begree- LXXII.
„ pen zyn allen, die men, wederzyds, voor,
„ of drie maanden na de uitwisseling der be-
„ kragtiging, benoemen zal; en benoemen de
„ Staaten, by voorraad, den Landgraaf, Sten-
„ den en Landen van Hessen-Kassel, den Graaf
„ en 't Graafschap van Oostfriesland, de Stad
„ Embden, en de Hanze-Steden, met naame
„ Lubek, Breemen en Hamburg." Sedert benoemde ook de Koning, van zyne zyde,
„ den

(*t*) AITZEMA Vredeh. *bl.* 381.

1648. „ den Keizer, den Koning van Boheeme en
„ Hongarye, den Aartshertog Leopold Wil-
„ lem, 's Keizers Broeder, zelfs in de hoedaa-
„ nigheid van Groot-meester der Duitsche
„ orde, de Aartshertogen zyne Neeven, de
„ Keurvorsten, Vorsten, Stenden en Leden
„ des Duitschen Ryks, de Graaven van Ol-
„ denburg en Swartzburg en de Hanze-Steden
LXXIII. „ (*u*)." „ De Graaf van Flodrof wordt hersteld
„ in het Huis van Leuth, mids men, tusschen
„ de tekening en bekragtiging van dit Ver-
„ drag, overeenkome, wegens het onderhoud
„ der bezettinge en het slegten der werken,
„ door den Koning, aan dit Huis gedaan maa-
„ ken." Doch naderhand werdt bestemd „ dat
„ de werken geslegt zouden worden en het
„ Huis te rug gegeven, zonder 'er bezetting
LXXIV. „ op te laaten (*v*). 't Geslootene in Winter-
„ maand 1646, raakende *Rutger Huigens*, voor
„ zyne Huisvrouwe *Anna Margareta van Straa-*
„ *len*, zal van gelyke kragt zyn, als of het, woor-
LXXV. „ delyk, in dit Verdrag, begreepen ware. Men
„ zal, wederzyds, zyne magt gebruiken, om
„ de zee en rivieren vaarbaar en veilig te maa-
„ ken, en van roovers, loopers en stroopers
LXXVI. „ te zuiveren. Men zal niets doen, noch ge-
„ doogen, strydig met het tegenwoordig Ver-
„ drag; en zo 't geschieden mogt, zulks, ter-
„ stond, doen beteren: waarvoor de Koning
„ zig zelven en zyne Opvolgers verbindt, zo
„ wel als de Staaten; met afstand van alle
„ wetten en gewoonten, daar mede stryden-
„ de,

(*u*) Aitzema Vredeh. *bl.* 381.
(*v*) Aitzema Vredeh. *bl.* 381.

„ de. 't Verdrag zal, wederzyds, binnen twee 1648.
„ maanden of eerder, behoorlyk, bekragtigd LXXVII.
„ worden: en zullen, van dien tyd af, alle
„ vyandlykheden ophouden. Ondertusschen, LXXVIII.
„ zullen de zaaken, wederzyds, blyven in den
„ staat, waarin zy, ten tyde van het tekenen
„ van dit Verdrag, geweest zyn. Na 't uitwis- LXXIX.
„ selen der wederzydsche bekragtigingen, zal
„ dit Verdrag, alomme, daar 't behoort, wor-
„ den afgekondigd: waarna alle daaden van
„ vyandschap zullen ophouden (*w*)." By deeze punten, was nog een afgezonderd punt gevoegd, opzigtelyk op den Koophandel, welk buiten het Verdrag gelaaten was, om dat men, tot op het laatste toe, gehoopt hadt, de vrede tusschen Frankryk en Spanje te zullen getroffen zien, wanneer het niet, of naauwlyks noodig geweest zou zyn. Het behelsde „ dat de „ de Ingezetenen der Vereenigde Gewesten, „ in hunnen handel en vaart op de Landen van „ onzydigen of vrienden, niet zouden ontrust „ worden, om dat de Koning van Spanje, „ met deeze Landen, in vyandschap was. Alleenlyk, zou het hun niet vry staan, verbooden' waaren derwaards te voeren; zullende „ zy, uit eenige Havens des Konings, naar „ vyandlyke Havens, zeilen willende, alleenlyk, met hunne Paspoorten, behoeven te bewyzen, welke waaren zy inhebben, zonder „ onderzogt te mogen worden: gelyk ook, in „ volle zee, geheel geen onderzoek plaats zou „ heb-

Afgezonderd punt, wegens den Koophandel.

(*w*) *Zie* de uitgaave van het Tract. van Munst. *in* twee taalen *by de Wed. en Erv. H. J. van Wouw gedr.* 1648 *en in* 't Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 79.

1648. „ hebben. Op Frankryk in 't byzonder, zou de „ handel mogen gedreeven worden, *gelyk te* „ *vooren*, mids men geene voortbrengsels van „ Spanje derwaards bragt. Doch zo 't geschie- „ den mogt, zouden zulke waaren alleenlyk „ verbeurd, en de overigen in 't zelfde schip „ vry zyn. Voorts, werdt den onderzaaten „ van Spanje, in gelyke gevallen, dezelfde „ vryheid toegestaan (*x*)." Dit afgezonderd punt scheen zeer voordeelig voor deezen Staat, alzo 'er de handel op Frankryk, naar men 't hier in zag, door vry gesteld werdt, zelfs in *contrebande* of verbooden' waaren, gelyk allerlei krygsbehoeften, en, in sommige gevallen, ook veelerlei mondbehoeften gerekend werden.

XXVI. Aanmerkingen over het Munstersche Vredeverdrag.

Wy hebben den inhoud van het Munstersche Vredeverdrag wat wydloopiger ter nedergesteld, om dat wy noodig oordeelden, te doen zien, op welk eene wyze, men, ten laatsten, een einde gemaakt heeft van de menigvuldige verwarringen en verschillen, ontstaan, uit den langduurigsten en felsten inlandschen oorlog, die mogelyk immer gevoerd is. By 't Verdrag, waarvan wy spreeken, werdt niet alleen de vryheid en opperste magt der Vereenigde Staaten erkend en bevestigd, om welken alleen, men, veele jaaren, in oorlog gebleeven was; maar ook de gereedste weg ingeslaagen, om den twist over wederzydsche verbeurdverklaaringen en benaderingen van allerlei goederen, die gedeeltelyk in de gemeene schatkist gebleeven, gedeeltelyk verkogt en vervreemd wa-

(*x*) Zie Aitzema Vredeh. *bl.* 354.

waren, ten beste mogelyk, by te leggen; om de beschadigden, naar reden, te herstellen in de verlooren' bezittingen, en om de grenzen te regelen van een nieuw Gemeenebest, welk, onder de rampen en gevaaren des oorlogs opgegroeid zynde, nu, eindelyk, zynen volkomen wasdom gekreegen hadt. Het Munstersche Verdrag herstelde de Vrede zo geheellyk, en het wederzydsch belang verbondt de handelende Mogendheden, sedert, zo naauw aan elkanderen, dat de Vereenigde Staat, nimmer, naderhand, de wapenen gevoerd heeft tegen het Huis van Oostenryk. Ook hadt men, in dit Verdrag, zo wel gezorgd voor de byzondere belangen van voornaame Persoonaadjen, dat 'er geene reden scheen, om te dugten, dat zy zig immer zouden kanten, tegen de maatregels, by het zelve, genomen, om de Vrede duurzaam, of, gelyk men 't uitdrukte, *eeuwig* te maaken. Om al het welke klaarlyk te doen zien, het Verdrag verdiende, in zyne byzondere deelen, omstandiglyk, ontvouwd te worden. 1648.

De belangen van het Huis van Oranje waren, in verscheiden' punten van het Munstersche Verdrag, voor anderen, in 't oog gehouden. De zorg voor dezelven was, voornaamlyk, den Heere de Knuit, die 's Prinsen Persoon, als eersten Edele, in de Staaten van Zeeland, vertoonde, aanbevolen geweest, die 'er, reeds in den Zomer des jaars 1646, over handelde, te Munster. Doch de Heer van Heemstede hadt ook deel aan de onderhandelingen, die deswege gehouden werden: 't welkze, meer of min, verdagt maakte by de Franschen; die, niet

XXVII. Byzondere Verdragen door Fredrik Henrik en Willem, Prinsen van Oranje, met den Koning van Spanje, gesloten.

1648. niet zonder reden, vreesden, dat de Spaanſchen alles doen zouden wat zy konden, om den Prins van Oranje voordeel te doen vinden by de Vrede. Ook was men 't haaſt eens, over de meeſte punten, die in 't Verdrag werden ingevoegd, en waarby de Prins herſteld werdt in 't bezit der goederen, gelegen in de Graafſchappen Bourgondie en Charolois, in het goed van Chatel-belin, en in 't gene Graave Jan van Naſſau, na 't uitgaan van 't Beſtand, door den Hoogen Raade te Mechelen, toegeweezen was: en beveſtigd, in 't bezit der Heerlykheden van Graave en den Lande van Kuik en van Lingen met het gene 'er toe behoorde, en der goederen in Hulſter-Ambagt (*y*). Doch men handelde, daarbenevens, nog over een byzonder Verdrag, waarby de Prins nieuwe voordeelen bedong. Men meende, dat de Knuit, in 't eerſt, Venlo of Roermonde, voor zyne Hoogheid, vorderde, doch dat de Staaten van Gelderland, oordeelende deeze Steden tot hun Geweſt te behooren, zulks ongaarne zouden gezien hebben (*z*). Men kwam, eindelyk, op den agtſten van Louwmaand des jaars 1647, overeen „ dat „ de Koning Prinſe Fredrik Henrik de Heerlykheid Montfoort by Roermonde, die „ Graave Henrik van Wirtemberg toebehoord „ hadt, en nu, door den Hertoge van Aarſchot, „ bezeten werdt, benevens de Heerlykheid „ Turnhout in Brabant, afſtaan zou; de eerſte „ van welken vyfentwintigduizend, en de an„ dere twaalfduizend guldens, jaarlyks, op-

„ bragt.

(*y*) *Zie het* Munſterſch Tract. *Art.* XXV. XXVII. XXVIII. XLIV. XLIX. L. LIX.

(*z*) Negotiat. Secret. *Tom.* III. *p.* 235.

„ bragt. Aan de Prinsesse, zyne Gemaalinne, 1648.
„ werdt de Stad en Heerlykheid van Zevenbergen afgestaan. Doch alle deeze Heerlykheden zouden ter leen gehouden worden van den Koning, en, van wege den Prinse, werdt beloofd, dat de Roomsch-Katholyke Godsdienst, aldaar, in den zelfden staat zou blyven, als zig dezelve tegenwoordig bevondt. De Prins stondt hiertegen alle zyne eischen en regten, op goederen, gelegen in de Spaansche Nederlanden, af aan den Koning; die nog beloofde, hem te zullen bezorgen de helft in het Markgraafschap van Bergen op Zoom, die der Prinsesse van Hohenzollern, door den Raade van Brabant in den Haage, toegeweezen was, wordende de wederhelft bezeten door den Prinse van Oranje zelven; wiens Graafschap Meurs de Koning ook zou doen verheffen tot een Hertogdom, leenroerig van het Duitsche Ryk; daaraan hegtende een nabuurig Landgoed, welk tienduizend guldens, jaarlyks, opbragt (*a*)."
Doch de dood van Prinse Fredrik Henrik, die, kort na het sluiten van dit Verdrag, voorviel, gaf gelegenheid tot eenige veranderingen in het zelve. Prins Willem sloot, den zevenentwintigsten van Wintermaand des jaars 1647, een nieuw Verdrag met den Koning; waarby deeze beloofde „ de inkomsten van Montfoort „ te zullen verhoogen tot op twee-endertig- „ duizend guldens, en in plaats van Zeven- „ bergen alleen, Zevenbergen en Turnhout (*b*)

„ te

(*a*) *Zie* 't Verdrag *by* AITZEMA Vredeh. *bl.* 358. WICQUEF. *Tom.* I. *Preuves p.* 223.

(*b*) *Voiez* Supplem. *au* Corps Dipl. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 367.

1648. „ te zullen afſtaan aan de Prinſeſſe Weduwe. „ Tegen de helft van het Markgraafſchap „ van Bergen op Zoom, beloofde zyne Hoogheid, gelyk ook reeds by het voorgaande „ Verdrag geſchied was, aan den Koning af „ te ſtaan zyn regt op de Heerlykheden Dieſt, „ Sichem en Scherpenheuvel, Meerhout en „ Voorſt, Herſtal, Grimbergen en Waaſten, „ en op het Huis van Oranje, te Bruſſel. Voorts „ werdt, ook in dit Verdrag, vaſtgeſteld, dat „ de Roomſche Godsdienſt, in de Heerlykheden Montfoort, Turnhout en Zevenbergen, „ blyven zou in den ſtaat, waarin hy tegenwoordig was. Ook zou dit Verdrag geene „ kragt hebben dan na het uitwiſſelen der bekragtigingen van het algemeen Verdrag van „ Vrede, tuſſchen den Koning en de Staaten (c)." Wy hebben, te vooren, gezien, dat beide de Verdragen, met de Prinſen van Oranje gemaakt, volgens het vyfenveertigſte Lid der Munſterſche Vrede, van gelyke kragt gehouden werden, als of zy, woordelyk, in het algemeen Verdrag, waren ingevoegd. Doch dit Lid werdt niet bekragtigd, voor dat 'er eene merkelyke verandering in gemaakt was: waarvan wy, terſtond, nader verſlag zullen doen. Nu vervolgen we ons afgebroken verhaal.

XXVIII. De Staatſche Gevolmagtigden doen, in

Eenige dagen na dat de Gevolmagtigden van Spanje en van deezen Staat, den Heere van Nederhorſt uitgenomen, het Verdrag, te Munſter, getekend hadden, werdt het door de onzen overgebragt naar den Haage. De Heer van

(c) *Zie dit* Verdrag *by* AITZEMA Vredehand. *bl.* 360. *by* WICQUEFORT *Tom.* I. *Preuves p.* 232. en vooral *in 't* Corps Diplom. *Tom.* VI. *P.* I. *p.* 427.

van Donia bleef alleen nog te Munster. De Gevolmagtigden vertoonden den algemeenen Staaten „ hoe zy, vergeefs gepoogd hebbende, „ Frankryk en Spanje te bevredigen, einde„ lyk, gekomen waren tot het sluiten van een „ afzonderlyk Verdrag; waartoe zy, by ver„ scheiden' Besluiten van hunne Hoog-Mo„ gendheden, des noods, gemagtigd waren." Voorts deeden zy verslag van de schikkingen met de Spaanschen gemaakt, op het spoedig bekragtigen en naarkomen van het Verdrag; waartoe zy verzogten, dat hunne Hoog-Mogendheden, insgelyks, de vereischte orde geliefden te stellen. Eindelyk, zeiden zy „ vernomen te hebben, dat de Heer van Neder„ horst reeds eenige schriften in 't licht gege„ ven hadt, vervattende de redenen, welken „ hem bewoogen hadden, om het Verdrag niet „ te ondertekenen; welke schriften zy verzog„ ten, dat hun in handen gesteld mogten wor„ den, om hunnen Hoog-Mogendheden, daar„ op, naar behooren, te dienen; waartoe zy „ zig, eeds- en amptshalve, verbonden reken„ den(*d*)." Ook beantwoordden zy, sedert, den Heere van Nederhorst, in openbaaren druk (*e*). Hy schreef 'er een wederantwoord tegen (*f*), welk ik niet weet, of wederlegd werdt.

1648. — den Haage, verslag van de geslooten' Vrede.

Doch eer de Vrede van der Staaten zyde bekragtigd werdt, deeden zig verscheiden' zwaarigheden op, die, vooraf, uit den weg ge-

Misnoegen van het Fransche Hof.

(*d*) Resol. Gener. *Jovis* 13 *Febr.* 1648. *M. S.* AITZEMA Vredeh. *bl.* 352-354. Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 423.
(*e*) *Voiez* Negotiat. Secret. *Tom* IV. *p.* 463.
(*f*) Resol. Gener. *Vener.* 27 *Maart* 1648. *M. S.* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 466.

1648. geruimd moesten worden. De Franschen waren zeer misnoegd, over 't sluiten eener afzonderlyke Vrede. De Koning zelf schreef 'er over aan de Staaten, te kennen geevende „ dat hy „ vertrouwde, dat de Gevolmagtigden dit „ Verdrag geslooten zouden hebben zonder „ hunnen last, en dat zy 't, als strydende met „ hunne meermaals vernieuwde Verbindte„ nissen, nimmer bekragtigen zouden (g)."

over dezelve.

Scherpe aanspraak van de la Thuillerie.

De la Thuillerie, deezen Brief ter algemeene Staatsvergaderinge overleverende, op den vierden van Lentemaand, voegde 'er eene aanspraak by, waarin hy den Staaten, scherp genoeg, verweet „ dat zy hunne verbindtenis„ sen gekreukt, den trouwsten Bondgenoot „ van hunnen Staat verlaaten, en al wat Frank„ ryk, tot bevordering der welvaart en groot„ heid van den zelven, in 't werk gesteld hadt, „ met de hoogste ondankbaarheid, betaald „ gezet hadden." Voorts, gewaagende van het Huwelyk der Infante van Spanje en van de ontworpen' verwisseling der Nederlanden, noemde hy 't een en 't ander „ konststreeken „ van Spanje, om de bondgenooten te verdee„ len, en om de magt en nabuurschap van „ Frankryk, welk altoos zyn woord gehouden, „ en de grootheid van deezen Staat gezogt „ hadt, verdagt te maaken by de Staaten." Hy besloot met te zeggen „ dat den Staaten de „ handen gebonden waren, en dat zy 't geslooten Verdrag niet bekragtigen konden, zon„ der de verbindtenissen te breeken, die zy,

„ met

(g) *Voiez* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 425. AITZEMA Vredehand. *bl.* 355.

1648.

„ met den Koning, zynen meester, hadden „ aangegaan; zonder de verpligting, die zy „ aan hem hadden, te krenken, en zonder den „ goeden gedagten, welkën men van hun- „ ne trouwe en vroomheid hadt, te kort te „ doen (*h*).” De Staaten vonden ongeraaden, om op zulk eene bitse aanspraak te antwoorden. De gezant, die nog hoopte, dat hy de bekragtiging zou konnen voorkomen, verzogt, twee weeken laater, andermaal, gehoor: en toen, voorwendende, dat de voorslagen, van de Fransche zyde, te Munster, gedaan, veelligt, niet naar behooren, overgebragt waren in de Vergadering der Staaten, boodt hy aan, „ dat de Koning, zyn Meester, oud Lotharin- „ gen zou afstaan aan Hertoge Karel, mids de „ Vestingwerken der sterke Plaatsen geslegt, „ en, onder deezen afstand, niet begreepen „ werden het Graafschap Clermont, Stenai en „ Jametz, die, nevens het Hertogdom Bar, „ en 't gene van de drie Bisdommen, Mets, „ Toul en Verdun, afhing, zou vereenigd bly- „ ven met de Kroone van Frankryk. De overige „ punten, betreffende de bezetting in Kazal, „ het ondersteunen van Portugal, het Bestand „ voor Katalonie, en de onderhoorigheden „ der gewonnen' Plaatsen in de Spaansche „ Nederlanden, beloofde hy te onderwer- „ pen aan de uitspraak van de Staaten en van „ den Prinse van Oranje, mids dezelve ge- „ schiedde, voor het bekragtigen der Vre- „ de,

Hy verblyft de openstaande geschillen tusschen Frankryk en Spanje aan de uitspraak der Staaten, onder zekere voorwaarde.

(*h*) Resol. Gener. *Mercur.* 4 *Maart* 1648. *M. S.* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 426. AITZEMA Vredehand. *bl.* 356.

1648. „ de, tusschen Spanje en deezen Staat getrof-
„ fen (*i*)."

Wat men, hierop, naar 't oordeel der Staaten van Holland, behoorde te antwoorden.

De Staaten van Holland, deezen voorslag gehoord hebbende, verstonden, dat men, op den zelven antwoordende, behoorde aan te merken „ dat, een Verdrag tusschen Frankryk „ en Spanje zynde van het hoogste gewigt „ voor deezen Staat, men onderstellen moest, „ dat de Gevolmagtigden al wat in hun ver- „ mogen was in 't werk gesteld hadden, om „ het te wege te brengen; doch dat alle hunne „ pogingen, tot hiertoe, ydel geweest waren, „ en dat men, zelfs naar 't oordeel der Mid- „ delaaren, geen meer vrugt verwagten kon „ van de pogingen, die zy, in 't gevolg, zou- „ den mogen aanwenden; dat de Graaf Ser- „ vien, hier, verzekerd hadt, dat de Vrede „ tusschen Frankryk en Spanje geslooten zou „ zyn, vierentwintig uuren na dat men we- „ gens het Verbond van Borgtogt zou zyn „ overeengekomen; dat de Staat oordeelde „ volkomenlyk voldaan te hebben aan 't gene „ men aan Frankryk verschuldigd was; dat het „ Verdrag tusschen Spanje en deezen Staat, „ gesslooten zynde, niet herroepen kon wor- „ den; dat de Staaten egter gezind bleeven om „ hun best te doen, tot bevrediging der twee „ Kroonen; dat zy, in den tegenwoordigen „ staat der zaaken, de aanbieding van onder- „ werping, door den Gezant gedaan, niet aan- „ vaarden konden, als zynde geschied onder „ eene voorwaarde, die niet nalaaten kon, de „ zaa-

(*i*) Resol. Gener. *Mart.* 17 *Maart* 1648. *M. S.* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 428. AITZEMA Vredehand. *bl.* 362.

1648.

„ zaaken, tot merkelyk nadeel van den Staat, „ lang sleepende te houden; dat zy, nogtans, „ aannamen, de voorgeslaagen' uitspraak te „ doen, mids 'er de bekragtiging van 't gene „ reeds besloten was niet door verhinderd „ noch uitgesteld wierdt (*k*)." Op deeze wyze, spraken die van Holland; doch de andere Gewesten verklaarden zig niet; waarom de la Thuillerie, ook op zynen tweeden voorslag, geen antwoord ontving (*l*).

XXIX. Vyf Gewesten stemmen tot het bekragtigen der Munstersche Vrede.

Ook waren de Gewesten nog gantsch niet eens over het bekragtigen van 't gesloten Verdrag. Gelderland, Holland, Friesland, Overyssel en Groningen stemden voor 't bekragtigen. Doch Zeeland en Utrecht vonden 'er zwaarigheid in. De Staaten van Zeeland namen kwalyk, dat de Knuit het Verdrag getekend hadt tegen hunnen zin, en tegen dien des Prinsen van Oranje, wiens persoon, als eerste Edele van Zeeland, door hem, verbeeld werdt (*m*). Ook zeidenze „ dat de Staaten, verpligt „ zynde eene algemeene vrede te doen sluiten, en Frankryk daarby voldoening te be„ zorgen, geene vrede, zonder Frankryk, „ sluiten mogten." Hunne Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergaderinge verklaarden zelfs, op den eenendertigsten van Lentemaand, „ dat de verpligting, die men aan Frankryk „ hadt, zeer groot was; waarom men gehou„ den was, dezelve te erkennen, door een ern„ stig bearbeiden van de Vrede, tusschen „ Frank-

Zeeland en Utrecht weigeren het.

Redenen van Zeeland.

(*k*) Resol. Gener. *Lunæ* 23 *Maart* 1648. *M. S.* AITZEMA Vredehand. *bl.* 364 *enz.* Negotiat. Secret. *Tom.* IV. *p.* 429.
(*l*) AITZEMA Vredeh. *bl.* 367.
(*m*) AITZEMA Vredeh. *bl.* 368 *enz.*

1648. „ Frankryk en Spanje; dat zulks niet geschied „ was, naar behooren; dat men, midlerwyl „ sprak van een Verdrag te bekragtigen, welk „ men, niet zonder Frankryk, behoorde ge„ slooten te hebben, en te minder, om dat men, „ voor de onderhouding van het zelve, nu „ geenen anderen waarborg hadt, dan het „ woord en zegel van den Koning van Span„ je, dat is, van eenen vyand, met wien men „ in schyn verzoend was; doch die, inderdaad, „ onverzoenlyk bleef. Dat de geslooten' Vre„ de nutteloos was voor deeze Gewesten, om „ dat de Fransche en Spaansche Legers de „ grenzen van den Staat toch ontruimen zou„ den, zo lang de twee Kroonen in oorlog „ bleeven; dat deeze oorlog den Koophandel „ en Scheepvaart ook stremmen zou; dat men „ zig hierom hoeden moest voor het onvoor„ zigtig bekragtigen van een Verdrag, welk, „ niet zonder ondankbaarheid en onregtvaar„ digheid, getekend was." Voorts vorderden„ ze, dat men het Verdrag zelf in verscheiden' punten veranderde, en aan de Spaanschen verklaarde „ dat de Staat zig dagt te handhaaven „ in het bezit der Landen van Overmaaze, en „ niet verstondt, dat de tweeledige Kamer uit„ spraak deedt over het regt tot deeze Lan„ den. Ook moest men, huns oordeels, de Plaats „ bepaalen, daar deeze Kamer zitten zou, en „ de grenzen des wederzydschen gebieds in „ Vlaanderen en elders regelen naar vermo„ gen. Het punt raakende het slegten der „ Sterkten in Vlaanderen moest ook veranderd „ worden: gelyk, sedert, ook geschied is. De „ Keizer moest den Staat verzekering geeven

„ van

1648.

„ van de onzydigheid des Keizerryks: en 't ge„ ne in het afgezonderd punt wegens de verbooden' koopmanschappen gezeid was moest „ nader verklaard worden (*n*)." In deezer voegesprakan die van Zeeland, aan welken de Knuit zo veel ongenoegen gegeven hadt, door het tekenen van 't Verdrag, tegen hunnen last, dat men, verscheiden' jaaren agtereen, en, zo ik meen, tot zynen dood toe, van tyd tot tyd, ter Dagvaart, raadpleegde, om hem, deswege, voldoening te doen geeven (*o*). Wat Utrecht betreft; de Staaten van dit Gewest weigerden 't Verdrag te bekragtigen, zo lang hun niet gebleeken was, dat de Staatsche Gevolmagtigden de vereischte poogingen hadden aangewend, om Frankryk en Spanje te bevredigen. Zy keurden goed, dat Nederhorst, hun Gevolmagtigde, geweigerd hadt, het Verdrag te onderschryven (*p*). Doch de redenen, welken deeze gegeven hadt van zyne weigering, werden, gelyk wy reeds gemeld hebben, door de andere Gevolmagtigden, in openbaaren druk, omstandiglyk, wederlegd. Zy weezen aan „ hoe zy, reeds eens geworden met „ Spanje, alle poogingen aangewend hadden, „ om de twee Kroonen ook onderling te ver„ eenigen; dat de Franschen hunne bemidde„ ling wel aanvaard hadden; doch te gelyk be„ geerd, dat zy niets slooten met Spanje, zo „ zy bevonden, dat hunne bemiddeling de ge„ wensch-

Redenen van Utrecht.

Verdediging van het sluiten van een afzonderlyk Verdrag, buiten

(*n*) Notul. Zeel. 12 *April* 1648. *bl.* 123. Resol. Gener. *Mart.* 31 *Maart* 1648. *M. S. Zie ook* AITZEMA Vredeh. *bl.* 366, 371.

(*o*) Notul. Zeel. 1 *May* 20 *Jany* 15 *Sept.* 21, 24. *Novemb.* 1648. *bl.* 140, 211, 263, 346, 357. 25 *Maart* 19 *Juny* 13 *Dec.* 1649. *bl.* 97, 136, 250. 24 *Nov.* 1654. *bl.* 321.

(*p*) *Zie* AITZEMA Vredeh. *bl.* 373.

1648. „ wenſchte uitwerking niet hadt. De Spaan-
Frank- „ ſchen hadden, daarentegen, gevorderd, dat
ryk. „ men niet uitſtelde te tekenen een Verdrag,
„ waaraan niets ontbrak, dan deeze uiterlyk-
„ heid. Zelfs haddenze betuigd, dat zy nergens
„ aan gehouden wilden zyn, en andere maat-
„ regels neemen zouden, zo men het tekenen
„ langer verſchoove. Hierop, hadden de on-
„ zen hunne uiterſte vlyt aangewend, om par-
„ tyen, wegens 't ſtuk van Lotharingen, welk
„ de meeſte zwaarigheid inhadt, met elkande-
„ ren, te vereenigen. De Franſchen, zig ge-
„ laatende te luiſteren naar hunne voorſlagen,
„ hadden, nogtans, verklaard, niets te konnen
„ ſluiten, zonder uitdrukkelyken laſt van het
„ Hof, om welken te bekomen zy veertien da-
„ gen tyds verzogt hadden. De Spaanſchen
„ hadden zig verſtoord getoond, over dit uit-
„ ſtel, dreigende te breeken: en 'er, eindelyk,
„ niet in bewilligd, dan onder deeze voor-
„ waarde, dat het Verdrag tuſſchen Spanje en
„ deezen Staat, binnen veertien dagen, die
„ met den dertigſten van Louwmaand eindig-
„ den, zou getekend worden, 't zy de open-
„ ſtaande geſchillen tuſſchen de twee Kroonen
„ vereffend waren, of niet. Hierop nu was de
„ tekening, ten beſtemden dage, gevolgd; die
„ niet langer uitgeſteld kon worden, ten ware
„ men, om Frankryks wille, altoos in oorlog
„ wilde blyven (*q*)." Maar dat de Staaten hier-
toe geenszins verpligt gerekend konden wor-
den, hadden die van Holland, al overlang, be-
weerd, aanwyzende „ dat het Verdrag van den
„ jaare 1634, waarby de Staaten zig verbon-
„ den

(*q*) *Voiez* WICQUEFORT *Tom.* I. *Preuves p.* 204.

„ den hadden, te volharden in den oorlog, 1648.
„ slegts voor zeven jaaren gemaakt was, die,
„ met het jaar 1641, geëindigd waren; dat het
„ Verdrag van den jaare 1635 de Staaten al-
„ leenlyk verbondt, om, binnen de Nederlan-
„ den, te oorloogen, en dat, tot dat de Span-
„ jaards daaruit verjaagd zouden zyn; geens-
„ zins, om te helpen tot de overwinningen,
„ die de Koning van Frankryk, in Italie, in
„ Spanje of elders, zou begeeren te doen. Dat
„ het verdryven der Spanjaarden uit de Ne-
„ derlanden nu hoopeloos was, en, de Staaten,
„ niet verpligt zynde, om, ten gevalle van
„ Frankryk, in andere Gewesten, te oorloo-
„ gen, daar de Koning zig voorbehouden hadt,
„ Vrede of Bestand te mogen maaken, zonder
„ bewilliging der Staaten; deezen niet verbon-
„ den konden geagt worden, om te volharden
„ in eenen oorlog, waarby zy geen belang
„ konden rekenen. Dat het Verdrag van het
„ jaar 1644 wel vorderde, dat men elkanders
„ belangen, met kragt, ondersteunen zou:
„ doch dat zulks alleen gepast moest worden
„ op belangen, die men met elkanderen ge-
„ meen hadt, en van welken, in 't Verdrag
„ van 't jaar 1635, gesproken was; alzo 't
„ Verdrag van den jaare 1644, alleenlyk ge-
„ maakt zynde om uit den oorlog te geraaken,
„ eerder strekken zou, om dien te vereeuwi-
„ gen, zo de Staat, volgens het zelve, ver-
„ pligt was, om in oorlog te blyven, tot dat
„ Frankryk, wegens alle zyne eischen, ook
„ buiten de Nederlanden, voldaan zou zyn (r)."

De

(r) Wicquefort *Livr.* I. *p.* 56.

1648.

Utrecht begint zig te laaten overhaalen.

De Staaten van Utrecht scheenen genoegzaam overtuigd, door de redenen, voornaamlyk door Holland aangedrongen, dat men, des noods, afzonderlyk, met Spanje, sluiten mogt; doch zy twyfelden alleen, of de Staatsche Gevolmagtigden, by de eene en de andere Mogendheid, wel behoorlyk gearbeid hadden tot bylegging der geschillen. Zy begeerden dan, deswege, nader onderregt te worden. Doch die van Holland beweerden „ dat de Vrede „ geslooten was, ingevolge van herhaalde „ eenpaarige Besluiten van alle de Gewesten; „ dat men, het Verdrag bekragtigende, deeze „ Besluiten alleenlyk ter uitvoeringe bragt, „ en dat die van Zeeland ten minste geene „ reden hadden van aarzelen, daar het Ver„ drag, door hunnen Gemagtigde zelven, ge„ tekend was (*s*).”

XXX.

Verschil over het vyfenveertigste Lid van het Verdrag, betreffende de twee Verdragen der Prinsen van Oranje.

Doch terwyl Holland, boven de andere Gewesten, drong op het bekragtigen van het Verdrag in 't gemeen, was 'er egter één punt in dit Verdrag, welk de Staaten van dit Gewest, volstrektelyk, weigerden te bekragtigen. Dit punt was het *vyfenveertigste*, behelzende de bevestiging der twee Verdragen, in den jaare 1647, gemaakt, met de Prinsen van Oranje, Fredrik Henrik en Willem. Men vondt het vreemd, dat Zevenbergen, volgens deeze twee Verdragen, gehouden werdt, als een Leen van den Koning van Spanje; daar men verstondt, dat deeze Heerlykheid tot Holland behoorde. Ook nam men kwalyk, dat, aldaar, de oefening van den Roomsch-Katholyken Gods-

(*s*) WICQUEFORT *Livr.* II. *p.* 66.

Godsdienst toegelaaten was; waarover de Staaten alleen te beschikken hadden (*t*). Men begeerde dan, het Verdrag, zelfs van Hollands wege, niet te bekragtigen, dan onder deeze verklaaring, in welke de algemeene Staaten bewilligden „ dat men niet verstondt, by het „ gemelde *vyfenveertigste*, of by het voor„ gaande *vierenveertigste* Lid van het Verdrag, „ ergens in bewilligd te hebben, welk de op„ permagt van den Vereenigden Staat, of van „ eenig Gewest in 't byzonder, of de orde op „ den Godsdienst en het bewind der Geeste„ lyke goederen, by de Gewesten vastgesteld, „ eenigszins zou konnen benadeelen (*u*)." De Spaanschen lieten zig deeze verklaaring, die voor 't uitwisselen der wederzydsche bekragtigingen geschiedde, sedert, welgevallen, en 't leedt niet lang, of de Staaten van Holland verstelden de Regeering te Zevenbergen, de Roomschgezinde Wethouders van hunne ampten verlaatende. Ook deeden zy den Priester, die aldaar, geduurende den oorlog, openbaaren dienst gedaan hadt, de Plaats ruimen (*v*).

1648.

welk nader verklaard wordt.

XXXI. De Gewesten besluiten, met vyf stemmen, tot het bekragtigen der Vrede.

Midlerwyl, dreef Holland, dat men, by gebrek van eenpaarigheid, met meerderheid van stemmen, besluiten moest tot de bekragtiging van het Verdrag, welk, in gevolge van eenpaarig genomen' Staatsbesluiten, getroffen was (*w*). Op den vierden van Grasmaand, werdt zyne Hoogheid verzogt, de Vergadering

(*t*) Aitzema Vredeh. *bl.* 357, 358, 362.

(*u*) Resol. Gener. *Vener.* 6 *Maart* 1648. *M. S. Zie* Aitzema Vredeh. *bl* 381.

(*v*) Resol. Holl. 30 *Juny* 3 *Aug.* 1648. *bl.* 169, 267. Wicquefort *Livr.* II p. 71.

(*w*) Aitzema Vredehand. *bl.* 160.

1648. ring der algemeene Staaten te willen bywoonen, alwaar hem, in de eerste plaats, zyn gevoelen, op dit stuk, werdt afgevraagd. Hy antwoordde „ dat de zaak te gewigtig was, „ om, by meerderheid van stemmen, te worden afgedaan; maar hy riedt de raadpleegingen agt of tien dagen uit te stellen, op dat „ die van Zeeland en Utrecht nog eens verslag „ mogten doen, en, met nieuwen last, te rug „ keeren." Doch die van Utrecht verklaarden, dat zy geen uitstel begeerden, en gaven genoeg te verstaan, dat zy zig niet kanten zouden tegen een Besluit tot bekragtiging, al werdt het schoon, op staande voet, genomen. Holland, dit bespeurende, drong ernstelyk op het opneemen der stemmen, en het vormen van een Besluit. Maar de Knuit, die, wegens Zeeland, ter Vergaderinge voorzat, weigerde een Besluit op te maaken, welk streedt met de meening van zyn Gewest. Hy stondt dan zyne plaats af aan *Amelis van Boekhorst*, Heere van Wimmenum, die, de voorgaande week, wegens Holland, voorgezeten hadt: en deeze, de stemmen opneemende, besloot, met vyf Gewesten, tot het bekragtigen der Munstersche Vrede. Hy deedt 'er by „ dat men, volgens „ den raad zyner Hoogheid, den Afgevaardigden van Zeeland agt of tien dagen tyd geeven mogt, om naderen last te haalen, na „ welken tyd, de Staaten hun laatste en algemeene Besluit neemen zouden (*x*)." De Staaten van Holland deeden, tot ontlasting van

Utrecht voegt zig hierby.

(*x*) Resol. Gener. *Sabb.* 4 *Apr.* 1648 *by* WICQUEF. *Tom.* I. *Preuves p.* 210.

van den Heere van Wimmenum, sedert, eene verklaaring, dat hy het opmaaken van dit gewigtig besluit, buiten zyne beurt, op hunnen uitdrukkelyken last, gedaan hadt (y). Die van Utrecht verklaarden, hierop, den tienden, „ dat zy wel gewenscht hadden, dat de Vrede „ tusschen de twee Kroonen, te gelyk met dee„ ze, getekend was; alzo zy altoos van ge„ voelen geweest waren, dat men, te Mun„ ster, niets, zonder Frankryk, behoorde te „ sluiten; doch dat zy, de onheilen, die uit de „ verdeeldheid der Gewesten te dugten wa„ ren, willende voorkomen, zig niet langer „ begeerden te kanten, tegen de bekragtiging „ van het Munstersche Verdrag (z)." Zy geschiedde ook, eerlang, door zes Gewesten, en tot de uitwisseling der bekragtigingen, werdt de vyftiende van Bloeimaand vastgesteld. De wederzydsche Gevolmagtigden begaven zig, tegen dien dag, naar Munster. De uitwisseling geschiedde, aldaar, zeer plegtiglyk, op de groote zaal van 't Stadhuis, in 't gezigt eener talryke menigte. De eed werdt, door de Staatschen, gedaan, met opsteeking der twee voorste vingeren van de regterhand. De Spaanschen leiden de regterhand op het Evangelie, waarop een zilveren kruis geplaatst was, en hievenze, daarna, op, naar den Hemel. Op den volgenden dag, werdt de Vrede, openlyk, afgekondigd, te Munster (a). Zo dra men 'er in den Haage ty-

1648.

De bekragtigingen worden uitgewisseld.

De Vrede te Munster afgekondigd.

(y) Resol. Holl. 5 *April* 1648. *bl.* 118.

(z) Resol. Utrecht 31 *Maart* [10 *April*] 1648. *by* WICQUEF. *Tom.* I. *Preuv. p.* 212. *en by* AITZEMA Vredehand. *bl.* 373. Resol. Gener. *Jovis* 16, 17 *April* 1648. *M. S.*

(a) Missiven *van* 19 *May* 1648 *by* WICQUEFORT *Tom.* I. *Preuv. p.* 213.

1648. tyding van kreeg, werdt in beraad gelegd, of men ook hier geene orde behoorde te ſtellen, tot het afkondigen der Vrede, en het naarkomen der punten van 't Verdrag; doch Zeeland kantte zig hier, nog al, tegen. De Knuit, die juiſt wederom voorzat, ſtondt zyne plaats andermaal af aan den Heere van Wimmenum, die, met zes ſtemmen, beſloot, dat de Vrede, alomme, in de Vereenigde Geweſten, en in het aanhoorig gebied van den Staat zou worden afgekondigd, op den vyfden van Zomermaand aanſtaande (*b*).

De la Thuillerie neemt zyn afſcheid.

De Franſche Gezant de la Thuillerie, die, na 't beſluit tot de bekragtiging, op den vierden van Grasmaand genomen, al terſtond, van toon veranderd was, en verklaard hadt, dat de Koning, zyn meeſter, niet gedoogen kon, dat de geſchillen, welken hy met Spanje hadt, geoordeeld werden, door zulken, die hem geen woord gehouden hadden, noch beantwoord aan de goede gedagten, welken hy, voorheen, van de opregtheid hunner oogmerken gehad hadt; nam, zo dra hy hoorde, dat de uitwiſſeling te Munſter geſchied, en de dag tot de afkondiging vaſtgeſteld was, zyn afſcheid van de Staaten, op den drie-entwintigſten van Bloeimaand; zonder dat hy de gewoone eer, in 't uitgaan en vertrekken, begeerde te ontvangen; hoewel hy 't geſchenk, welk de Staaten gemeenlyk den uitheemſchen Gezanten geeven, aanvaardde. In de byzondere geſprekken, die hy, voor zyn vertrek, voerde, hieldt hy

(*b*) Reſol. Gener. *Martis* [illegible] *May* 1648 *by* WICQUEFORT *Tom.* I. *Preuv. p.* 216.

hy zig zeer te onvrede. „ De Koning, zyn „ meester, zou, zeide hy, niet nalaaten, „ zig gevoelig te toonen, ter gelegener tyd." Ook ontveinsde hy zyn misnoegen niet, in de aanspraak, waarmede hy afscheid nam van de Staaten. Hy verklaarde, dat de Koning, voortaan, zyne bevelen geeven zou aan Brasset (*c*), als hadt men geenen Ambassadeur meer van Frankryk te wagten gehad. Ook vertrok hy, kort hierop. En van toen af werden de Staaten, in Frankryk, niet meer als vrienden van deeze Kroon; maar, als in de belangen van Spanje zynde, aangemerkt (*d*).

1648.

XXXII. Zeeland wordt bezonden.

De algemeene Staaten hadden, ondertusschen, goedgevonden eene bezending te doen aan die van Zeeland (*e*), om hun te vertoonen, dat zy niet byzonder konden zyn, in eene zaak, waarin de andere Gewesten noch konden noch wilden aarzelen; en dat zy alleen geenen oorlog voeren konden tegen Spanje, terwyl de andere Gewesten in vrede waren (*f*). En deeze redenen hadden, eindelyk, zo veel kragt, dat zy, op den dertigsten van Bloeimaand, een besluit namen, welk hierop uitkwam: „ Dat, „ alhoewel verscheiden' redenen hen bewoo„ gen, om de Vrede niet te bekragtigen, noch „ te gedoogen, dat dezelve, in hun Gewest, „ werdt afgekondigd; zy nogtans oordeelden, „ dat zy zig niet belasten moesten met het „ verwyt, welk men hun zou konnen doen, „ als

De Staaten van dit Gewest neemen, eindelyk, de Vrede aan.

(*c*) Resol. Gener. *Sabb.* 23 *May* 1648. *by* WICQUEF. *Tom.* I. *Preuv. p.* 286.
(*d*) WICQUEFORT *Livr.* II. *p.* [illegible]I.
(*e*) Resol. Gener. *Lunæ* 20 *Ap*[illegible]. *Lunæ* 4 *May* 1648. *M. S.*
(*f*) *Zie* AITZEMA Vredeh. *bl.* [illegible]4.

1648. „ als of zy de inwendige rust gestoord hadden, „ terwyl men aan de Vrede van buiten arbeidde; dat zy, hierom, toestonden, dat de Vrede, ook in Zeeland, afgekondigd werdt, „ terwyl zy bleeven betuigen, onschuldig te „ willen zyn aan de verwarringen en rampen, „ die den Staat, door dit afzonderlyk Verdrag, gedreigd werden; willende zy, door „ deeze hunne inschikkelykheid, geenszins, „ goedkeuren de handelwyze der algemeene „ Staaten, nog verscheiden' besluiten, by hen, „ op dit stuk, genomen (*g*)." In deezer voege, stemde Zeeland eindelyk ook tot de Vrede; die, op den gemelden vyfden van Zomermaand, alomme, afgekondigd werdt. Vyf dagen daarna, hieldt men eenen plegtigen Dankdag. Ook werdt, met schieten, vuuren en branden van piktonnen, in de meeste Steden, groote vreugde bedreeven. Doch in gantsch Zeeland werdt niet gevuurd. Ook niet, dat opmerkelyk is, te Leiden, in Holland (*h*). Sommige Predikanten spraken ook, ter gelegenheid van den Dankdag, flaauwlyk van de voordeelen der Vrede: 't zy om den Prins van Oranje te vleien, gelyk eenigen dagten, of om andere redenen. Een hunner ging zelfs zo ver, dat hy eenige plaatsen der Schrift, die op God zagen, paste op den Prinse; hem hooglyk verheffende, om dat hy de Munstersche Vrede hadt gezogt te beletten (*i*). Zo gering waardeerden deeze luiden

Zy wordt, alomme, in de Vereenigde Gewesten, afgekondigd.

(*g*) Notul. Zeel. 30 *May* 1648. *bl.* 165. *by* WICQUEF. *Preuv.* *p.* 219 *en* AITZEMA Vredeh. *bl.* 375.

(*h*) Resol. Gener. *Vener.* 22 *May* 1648. *M. S.* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 272 *en* Vredeh. *bl.* 383, 384.

(*i*) WICQUEFORT *Livr.* II. *p.* 74, 75.

den eene Vrede, waarby de ruſt herſteld, en de gemeene vryheid beveſtigd werdt. 1648.

XXXIII. Korte ſchets van 't gene 'er verder geſlooten werdt, te Munſter,

Eer wy dit Boek beſluiten, zal 't noodig zyn, beknoptelyk aan te tekenen; hoedanig de uitſlag geweeſt zy der overige handelingen, in Weſtfaale. De handeling tuſſchen Frankryk en Spanje werdt, terſtond na het treffen der Vrede tuſſchen Spanje en deezen Staat, zo goed als afgebroken. De Koning van Frankryk zag geenen kans, om zulke voordeelige voorwaarden, als hy begeerde, te bedingen van Spanje. En Filips de IV. was ook minder gezind, om zig met Frankryk te verdraagen, na dat hy de Vrede getroffen hadt met de Vereenigde Geweſten. De Hertog van Longueville keerde, derhalve, van Munſter, naar Frankryk, terſtond na het ſluiten der Vrede tuſſchen Spanje en deezen Staat. D'Avaux, die zig onmogelyk verdraagen kon met Servien, werdt, wat laater, t'huis ontbooden (*k*). Servien bleef nog te Munſter, om aan 't Verdrag met den Keizer, welk de Spaanſchen, uit al hun vermogen, zogten te ſtremmen, te arbeiden. 't Liep aan tot den vierentwintigſten van Wynmaand, eer dit Verdrag getekend werdt. Ten zelfden dage, werdt ook, te Osnabrugge, de Vrede geſlooten, tuſſchen den Keizer, den Koning van Zweeden en het Duitſche Ryk. En deeze twee Verdragen, inzonderheid het laatſte, zyn, ſedert, als Grondwetten van het Duitſche Ryk, aangemerkt geworden. De Staatſche Gevolmagtigden hadden ook, meer of min, gearbeid, aan het Verdrag van Osnabrug-

(*k*) Wicquefort *Livr.* II. p. 81.

1648. brugge (*l*), en zelfs, aan dat van Munster, tot bevordering van de belangen der Ryksvorsten, met welken de Vereenigde Gewesten vriendschap onderhielden, of verbonden waren: waarom het dienstig zal zyn, kortelyk, te melden, wat 'er, op beide de Plaatsen, geslooten werdt. By het Verdrag van Munster (*m*), werdt aan Frankryk afgestaan het Regt van opperste magt, over de drie Bisdommen, Mets, Toul en Verdun; het Regt, welk de Keizer hadt, op Pignerol, op Brizak, op de Opper- en Neder-Elzas, Suntgau en de tien Ryks-Steden, in de Elzas gelegen, benevens het Regt om bezetting te leggen in de Vesting Filipsburg. De Koning gaf, daarentegen, de vier Woudsteden, Rynfeld, Sekkingen, Laufenburg en Waldshut, nevens eenige anderen, aan den Huize van Oostenryk te rug. Ook verbondt hy zig tot de betaaling van drie millioenen ponden tournois, aan den Aartshertoge Ferdinand Karel. De Keizer bedong luttel by dit Verdrag. Alleenlyk deedt hy, in een der punten van het zelve, Boheeme behendiglyk rekenen onder zyne Erflanden: en wordt dit punt gehouden voor den voornaamsten grond, waarop zyne opvolgers, sedert, hun Erfregt op dit Koningkryk gevestigd hebben. Maximiliaan, Hertog van Beieren, werdt bevestigd in 't bezit van de Opper-Palts, en van de waardigheid van Keurvorst, hem, te vooren, opgedraagen door den Keizer. De Paltsgraaf, Karel Lodewyk, wiens Land,

(*l*) Sommier Raport van den Heere van Heemst. *in datis* 17 *en* 18 *April* 1647. *M. S.* AI[illegible]ZEMA Vredehand. *bl.* 378.

(*m*) *Voiez* Corps Diplom. *Tom.* VI. *P.* I. *p.* 450 & HEISS Hist. de l'Empire *Tom.* VI[illegible] *p.* 7.

Land, onder verſcheiden' Vorſten, verdeeld geweeſt was, werdt in 't bezit van de Neder-Palts herſteld. Ook werdt, ten zynen behoeve, een agtſte Keurvorſtendom ingeſteld, door den Keizer en het Ryk. De Hertog van Wirtemberg en andere Vorſten kreegen hunne verlooren' goederen te rug. De Landgraaf van Heſſen-Kaſſel werdt, byzonderlyk, begreepen in de algemeene vergiffenis, en geſteld in 't bezit der Abtdye van Hirſchfeld, en eenige andere goederen. Ook werden hem zeshonderdduizend Ryksdaalers in geld toegelegd, en de geſchillen tuſſchen de Huizen van Kaſſel en Darmſtad geregeld. Eindelyk, werden de Keurvorſten, Vorſten en Stenden des Duitſchen Ryks herſteld in hunne voorregten, met naame in het Regt van ſtemmen, over gewigtige zaaken, het Ryk betreffende: welk Regt ook den Vryen Steden werdt toegeſtaan. De Bourgondiſche Kreits werdt voor een Lid des Ryks verklaard, na dat de geſchillen tuſſchen Frankryk en Spanje, begreepen in dit Verdrag, en voornaamlyk Montferrat en Pignerol betreffende, zouden bygelegd zyn. Doch Filips de IV. *proteſteerde* tegen deeze Vrede, en byzonderlyk tegen dit punt; begeerende, dat zyne Bourgondiſche Erflanden een Lid des Ryks bleeven, onafhangkelyk van de beſliſſing der geſchillen met Frankryk (*n*). 't Is aanmerkelyk, dat de Staaten der Vereenigde Geweſten, door geene van beide de voornaame handelende Mogendheden, in dit Verdrag, begreepen werden. 1648.

Ver-

(*n*) Corps Diplom. *Tom.* VI. *P.* I. *p.* 464.

1648. Verscheiden' voornaame punten van het zelve waren ook begreepen in het Verdrag van Osnabrugge (*o*), tusschen het Duitsche Ryk en Zweeden, met naame de punten, welken de huizen van Beieren, de Palts en Hessen-Kassel betroffen, die zelfs, klaarst en omstandigst, in 't Verdrag van Osnabrugge, ter nedergesteld waren. De verliezen, door de Huizen van Baden, Nassau, Hanau en verscheiden' anderen, geleeden, werden ook, by dit Verdrag, geboet. De Keurvorst van Saxen bekwam het Vorstendom Querfurt en de Baljuwschappen van het Burggraafschap van Maagdenburg. De Passausche Vrede werdt niet alleen bevestigd, maar de Vryheid van Godsdienst, by dezelve, den Lutherschen toegestaan, ook uitgebreid tot de Gereformeerden. Aan de Kroon van Zweeden werden afgestaan Voor-Pomeren, met het Eiland Rugen; en in Agter-Pomeren, de Steden Stettyn, Garts, Dam, Golnau, het Eiland Wolin, met de Rivier de Oder, en de zeeboezem, het *Frischhaff* genoemd; om al het zelve ter Leen te houden van het Ryk: voorts de Stad en Haven van Wismar, met het Regt, om aldaar bezetting te houden. Eindelyk, werdt het Aartsbisdom Breemen en het Bisdom Verden weereldlyk verklaard, en aan de Kroone van Zweeden ter Leen opgedraagen. De Koningin bedong, daarenboven, vyf millioenen Ryksdaalers, tot voldoening van haar Krygsvolk. Doch alzo de Keurvorst van Brandenburg, ten behoeve van Zweeden, van zyn regt

en te Osnabrugge.

(*o*) *Voiez* Corps Diplom. *Tom.* VI. *P.* I. *p.* 469 & HEISS Hist. de l'Emp. *Tom.* VII. *p.* 81.